

vklučevanje mladih

praktični priročnik za
dostopno delo z mladimi

• nihče ne ostane izključen •

Sofinancira
Evropska unija

Erasmus+

Bogati življenja, širi obzorja.

SALVA VITA

Sirius^x

Center za psihološko svetovanje,
izobraževanje in raziskovanje

ÄZ

andragoški zavod
maribor
Ljudska univerza

IMPRESSUM / ZAHVALA

Naslov publikacije: **Vključevanje mladih – Praktični vodnik za dostopno mladinsko delo**

Avtorica in strokovni koncept: **Krisztina Zsiday-Galgóczy**

Razvoj strokovnega koncepta in vsebinske strukture publikacije, pisanje večine rokopisa ter dokončanje celotne strokovne vsebine.

Strokovni sodelavci

- Adrijana Al-Nidawi
- Helena Matavž
- Lotka Uršnik
- Zita Demjén

Sodelavci so s strokovnimi povratnimi informacijami, priporočili in prispevki k izbranim vsebinam podprli nastanek publikacije.

Uredniške spremembe

- Ivana Belamarić
- Gabriella Zahorecz

Strokovna recenzentka

- Melinda Báder
- Inštitut za metodologijo izobraževanja otrok s posebnimi potrebami in rehabilitacije
- Fakulteta za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami ELTE „Bárczi Gusztáv“

Partnerji projekta

Fundacija Salva Vita – Madžarska

Sirius – Center za psihološko svetovanje, izobraževanje in raziskave – Hrvaška

Andragoški zavod Maribor – Ljudska univerza – Slovenija

Izdajatelj

Fundacija Salva Vita

1116 Budimpešta, Albertfalva utca 3/A

Madžarska

Spletna stran: www.salvavita.hu

E-pošta: fiatalok@salvavita.hu

Podatki o publikaciji

Kraj izdaje: Budimpešta, Madžarska

Predviden datum izdaje: 31. avgust 2026

Oblika: digitalna publikacija, e-knjiga v formatu PDF

ISBN – madžarska izdaja v formatu PDF: ISBN 978-963-87614-7-7

Izdaje v drugih jezikih

Izdaja v angleškem jeziku

Vključevanje mladih – Praktični vodnik za dostopno delo z mladimi

ISBN – angleška izdaja v formatu PDF: ISBN 978-963-87614-8-4

Izdaja v hrvaškem jeziku

Inkluzija mladih – praktični vodič za dostopno delo z mladimi

ISBN – izdaja v hrvaškem jeziku v formatu PDF: ISBN 978-963-87614-9-1

Izdaja v slovenščini

Vključevanje mladih – Praktični priročnik za dostopno delo z mladimi

ISBN – izdaja v slovenščini v formatu PDF: ISBN 978-615-83149-0-9

Avtorske pravice in pogoji uporabe

Avtorica: **Krisztina Zsiday-Galgóczy**

Založnik: **Fundacija Salva Vita**

© 2026 Fundacija Salva Vita

Vse pravice pridržane.

Ta publikacija je na voljo brezplačno in jo je mogoče prenesti.

Razen v primerih brezplačne uporabe, ki jo dovoljuje veljavna zakonodaja o avtorskih pravicah, te publikacije ali katerega koli njenega dela ni dovoljeno reproducirati, distribuirati, dajati na voljo javnosti, prilagajati, prevajati, vključevati v drugo publikacijo ali kako drugače uporabljati brez predhodnega pisnega dovoljenja Fundacije Salva Vita.

Vsaka odobrena uporaba mora jasno navajati:

- ime avtorja;

- celoten naslov publikacije;
- ime založnika;
- leto prvotne objave.

Dovoljenje za uporabo lahko zaprosite na:

fiatalok@salvavita.hu

Uredniška opomba

Ta publikacija je nastala v okviru sodelovanja v okviru programa Erasmus+.

Financiranje Evropske unije

Financirano s strani Evropske unije v okviru programa Erasmus+.

Stališča in mnenja, izražena v tej publikaciji, so izključno stališča in mnenja avtorja ter sodelujočih in ne odražajo nujno stališč in mnenj Evropske unije ali organa, ki je dodelil sredstva. Niti Evropska unija niti organ, ki je dodelil sredstva, ne odgovarjata zanje.

Številka projekta: **2023-1-HU01-KA220-YOU-000161744**

Metodologija za delo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori

Kazalo

1. UVOD	4
O partnerjih	5
2. CILJNA SKUPINA	7
2.1. Opredelitev pojma »mladi z dodatnimi potrebami po podpori«	7
2.2. Glavna področja potreb po dodatni podpori	7
2.3. Zakaj so v središču pozornosti?	9
2.4 Mladi odrasli (18–30) in izzivi prehoda	9
2.5. Nevidne podskupine	10
3. OZADJE IN OPIS PROBLEMA	12
3.1. Vključitvene vrzeli in razdrobljeni sistemi podpore	13
3.2. Prekrivajoče se potrebe in naraščajoča kompleksnost v mladinskem delu	14
3.3. Duševno zdravje, vključevanje invalidov in sodelovanje	14
3.4. Kompetence in omejitve mladinskih delavcev	15
4. TEORETIČNO IN PRAVNO OZADJE	16
4.1 Socialni model invalidnosti in model, ki temelji na človekovih pravicah	16
4.2. Posledice za prakso mladinskega dela	17
4.3. Pravni in politični okviri	17
4.4. Cilj naše metodologije za delo z mladimi	20
5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA	21
5.1 Načela vključujočega dela z mladimi	21
5.2. Etika v praksi	28
5.3. Strokovne meje, zaupnost in odgovornost	30
5.4. Sodelovanje in interdisciplinarna podpora	36
5.5. Varovanje in odzivanje na krize	39
5.6. Pripravljenost organizacije in dostopnost	60
6. GRADNIKI VKLJUČUJOČEGA DELA Z MLADIMI	62

6.1 Razumevanje udeležencev in njihovih potreb po podpori.....	62
6.2. Pogoste skrite in manj vidne okoliščine	70
6.3. Cilji in smernice za delo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori.....	87
6.4 Strokovnjaki in veščine.....	91
6.5. Fizični in tehnični pogoji	108
6.6 Metodologija in struktura programa.....	112
6.7. Nabor in vključevanje	123
6.8. Ustvarjanje in ohranjanje prijaznega in varnega okolja.....	131
7. NAČRTOVANJE IN IZVAJANJE PROGRAMOV	142
7.1. Dve glavni področji razvoja: socialni in čustveni razvoj	146
7.2 Tipične situacije in izzivi	150
7.3. Sodelovanje in opolnomočenje mladih.....	171
8. OCENJEVANJE IN POVRATNE INFORMACIJE.....	178
9. MREŽENJE IN TRAJNOST	194
9.1 Sistemi napotitve za neizpolnjene potrebe	194
9.2 Gradnja medsektorskih odnosov	195
9.3 Izmenjava znanja in strokovni razvoj.....	196
9.4 Dolgoročna strategija in neprekinjen razvoj	196
10. VIRI, OCENJEVANJE IN TRAJNOST	197
11. PRIPOROČILA ZA POLITIKO IN PRAKSO.....	209
11.1. Priporočila za nosilce odločitev o vključujočem delu z mladimi	209
11.2. Priporočila za mladinske delavce in strokovnjake.....	215
PRILOGE IN PODPORNİ VIRI	222
Praktični primeri profesionalnih meja v mladinskem delu.....	223
Tveganje za samomor: praktična navodila in odziv.....	229
Protokol za varovanje in zaščito.....	231
Orodje za organizacijsko samoocenjevanje	236
Vprašalnik za samoocenjevanje mladinskih delavcev	247
Praktični kratki vodnik za mladinske delavce in mentorje	255
Praktična orodja za povratne informacije in primeri prilagoditev	258
Praktična orodja za merjenje in spremljanje	260
Etična navodila in orodja za refleksijo za vključujoče delo z mladimi.....	263
Uvrstitev prilagojenega okvira kompetenc ETS.....	267
SLOVAR	268
VIRI.....	293

Uvod in pozdrav

Morda se spominjate otroka iz svojih zgodnjih šolskih let, ki je bil v razredu pogosto sam. Morda nekoga, ki se je težje znašel v socialnih situacijah – ni razumel šal, govoril je preglasno ali se vedel na način, ki so ga drugi dojemali kot nenavadnega. Pozneje v življenju je bil to morda sodelavec, ki so ga občasno preplavila čustva, ali mladostnik, katerega odzivi so se zdeli nepredvidljivi ali težko razumljivi.

Kot mladinski delavci srečujemo veliko mladih, od katerih ima vsak svojo osebnost, svoj način delovanja in svojo zgodbo. Nekatere med njimi včasih težje razumemo ali z njimi težje vzpostavimo stik. Vendar so to pogosto prav mladi z vidnimi ali manj vidnimi dodatnimi potrebami po podpori, katerih način doživljanja sveta se razlikuje od pričakovanj, oblikovanih glede na večino.

Brez ustreznega znanja in praktičnih izkušenj lahko tudi najboljši nameni ne dosežejo svojega cilja. Negotovost lahko vodi v distanciranje, zamujene priložnosti ali tiho izključevanje. Kot strokovnjaki se lahko na takšne situacije pripravimo tako, da si prizadevamo razumeti, se prilagajamo ter ustvarjamo okolja, v katerih se lahko vsak mladostnik počuti sprejetega. Z ozaveščenostjo, refleksijo in ustrezno pripravo lahko svojo prakso razširimo tako, da ima vsak mladostnik svoje mesto – mesto, kjer ni le prisoten, temveč lahko dejavno sodeluje, prispeva in se razvija.

Ko se takšno razumevanje začne razvijati, se nekaj spremeni. Mladi, za katere se je nekoč zdelo, da jih je najtežje doseči, lahko postanejo tisti, ki na nas naredijo najgloblji vtis. Njihovo zaupanje, ko si ga pridobimo, je pristno. Njihova predanost je iskrena. Njihovi pogledi bogatijo skupinsko življenje z novimi perspektivami in pomenom. Morda nas postavljajo pred izzive, premikajo naše meje in nas občasno tudi izčrpajo – vendar nas hkrati spominjajo, zakaj vključevanje ni zgolj obveznost, temveč vrednota.

Ko se takšna povezanost vzpostavi, je delo lahko izjemno izpolnjujoče. Delo z mladimi je redko poklic, ki ga izberemo zaradi materialnih koristi; temelji predvsem na predanosti, odnosih in občutku smisla. Mladi z dodatnimi potrebami po podpori lahko v vsej svoji raznolikosti ta občutek smisla še poglobijo. Spominjajo nas, zakaj je vključevanje pomembno – ne kot abstraktno načelo, temveč kot vsakodnevna praksa, ki bogati tako tiste, ki jih podpiramo, kot tiste, ki podporo zagotavljamo.

Tudi številni mladinski delavci imajo svoje posebnosti, občutljivosti ali izzive. Če o njih ne razmišljamo, lahko nehote vplivajo na način, kako se odzivamo na mlade; z ustrezno refleksijo pa lahko postanejo vir empatije, potrpežljivosti in pristnega razumevanja. Ko se naučimo, da lastnih težav ne projiciramo na mlade, ki jih podpiramo, lahko naše izkušnje postanejo vir in ne breme. Ta skupna človeškost ni omejitev – je most.

Vendar se tak most ne zgradi sam od sebe. Zahteva samozavedanje, iskrenost in pripravljenost, da se soočimo z lastnimi ranljivostmi. Delo z mladimi nas pogosto vabi, da spremljamo druge skozi negotovost, izključenost ali bolečino; da bi to storili s poštenostjo, moramo biti pripravljeni tudi prepoznati in se soočiti z lastnimi ranljivostmi. Iz tega izhodišča lahko tisto, kar se je nekoč zdelo kot rana, postane vir vpogleda, skrbi in moči v naši praksi.

Ta brošura je vabilo k temu delu. Ponuja perspektive, orodja in razmišljanja, ki vam bodo pomagala prepoznati raznolike potrebe, ki bi sicer morda ostale neopažene, ter se nanje odzvati z zaupanjem, ustvarjalnostjo in skrbjo. Vabimo vas, da jo preberete z odprtostjo – do svoje prakse, do mladih, s katerimi se srečujete, in do tistih delov sebe, ki omogočajo povezovanje.

Dobrodošli na tej skupni poti k delu z mladimi, ki je bolj vključujoče, bolj zavestno in globlje človeško.

Kriszta Zsiday

Mladinska delavka z ustreznimi življenjskimi izkušnjami, Fundacija Salva Vita

1. UVOD

Ta brošura je namenjena mladinskim delavcem in drugim strokovnjakom, ki vodijo mladinske centre ali zagotavljajo storitve za mlade ter želijo svoje dejavnosti bolj samozavestno in vključujoče prilagoditi mladim z dodatnimi potrebami po podpori, vključno z mladimi z invalidnostjo, nevrodivergentnimi mladimi in mladimi, ki se soočajo s težavami v duševnem zdravju. Mnogi strokovnjaki želijo ustvarjati bolj vključujoča okolja, vendar jim primanjkuje praktičnih smernic ali orodij.

Publikacija je praktičen, dostopen in spodbuden vir, ki strokovnjakom pomaga pri oblikovanju in izvajanju vključujočih programov za mlade. Bralce spodbuja k raziskovanju novih pristopov, preizpraševanju ustaljenih praks in širjenju razumevanja vključevanja, hkrati pa odkrito priznava kompleksnost, negotovosti in sistemske ovire, ki se pogosto pojavljajo. Namesto univerzalnih rešitev ponuja prilagodljiva načela, metode, orodja in primere iz dejanskega življenja, utemeljene na praksi.

Bralci lahko uporabijo bodisi to brošuro bodisi dopolnilno spletno platformo. Brošura ponuja znano linearno obliko, medtem ko spletna različica zagotavlja modularno vsebino, multimedijско gradivo in dodatne funkcije za dostopnost. Obe obliki strokovnjakom pomagata pri razumevanju potreb in realnosti mladih z dodatnimi potrebami po podpori, od načrtovanja dejavnosti, obravnavanja občutljivih situacij, sodelovanja z družinami in partnerji do vzpostavljanja trajnostnih vključujočih storitev.

Potreba po takšnih smernicah se po vsej Evropi povečuje, saj vse več mladih trpi zaradi težav z duševnim zdravjem, je nevrodivergentnih ali se sooča z invalidnostjo,

medtem ko sistemi podpore ostajajo neenakomerni. Mladinski delavci, vzgojitelji, osebje za podporo družinam in skupnostne organizacije so pogosto prva točka stika, vendar redko prejemajo specializirano metodološko podporo. Ta priročnik na to odgovarja z utemeljenimi, na izkušnjah utemeljenimi smernicami, primernimi za različne strokovne kontekste. Namenjen je mladinskim delavcem, izvajalcem skupnostnih in družinskih storitev, vzgojiteljem, strokovnjakom s področja socialnega dela in posebnega izobraževanja, psihologom ter nosilcem odločitev na področju mladinske politike, ki verjamejo, da vključujoče mladinsko delo krepi tako programe kot skupnosti.

Metodologijo so razvile tri partnerske organizacije v okviru triletnega projekta »Erasmus+ – Partnerstva za sodelovanje« na področju mladine (2023–2026). V času trajanja projekta so partnerji 32 mesecev skupaj vodili vključujoč mladinski center, v katerega so vključevali mlade z dodatnimi potrebami po podpori, vključno z mnogimi mladimi, ki niso zaposleni, se ne izobražujejo in ne usposablajo (NEET), ter dejavnosti prilagajali njihovim življenjskim situacijam in razvoju. Ta trajna pilotna praksa je tvorila jedro pristopa, ki je predstavljen v tej brošuri.

Čeprav je formalno partnerstvo trajalo tri leta, znanje in prakse v tej brošuri črpajo iz dolgoročnih strokovnih izkušenj v različnih državah, kulturah in okoljih mladinskega dela. Metode so bile preizkušene in izpopolnjene v dejanskih situacijah z raznolikimi skupinami mladih in v različnih kontekstih. Skratka, kar boste prebrali tukaj, je bilo preizkušeno v praksi – ne le v obdobju trajanja projekta, ampak tudi po njem.

Zahvaljujemo se mladim in strokovnjakom, katerih zaupanje in prispevki so oblikovali to metodologijo. Upamo, da bo ta priročnik okrepil zaupanje in podprl ustvarjanje mladinskih prostorov, kjer se bo vsak mladostnik počutil varno, dobrodošlega in cenjenega.

O partnerjih

Vsak partner je prispeval obsežne in dopolnjujoče se izkušnje pri podpori mladim, vključno s tistimi z invalidnostjo, težavami z duševnim zdravjem, nevrološko raznolikostjo ali socialno prikrajšanostjo.

Fundacija Salva Vita (s sedežem v Budimpešti na Madžarskem), koordinatorka projekta, se že več kot 30 let zavzema za spodbujanje socialne vključenosti in samostojnega življenja invalidov. Organizacija zagotavlja celovite, na posameznika usmerjene storitve invalidom in nevrodivergentnim osebam ter jih podpira pri razvijanju življenjskih veščin, pripravi na zaposlitev in dostopu do trga dela. Njihovo delo temelji na vrednotah raznolikosti, enakih možnosti, osebne avtonomije in popolne dostopnosti. Podpirajo tudi delodajalce z revizijami dostopnosti, usposabljanji o enakopravnosti invalidov, specializiranim zaposlovanjem in kadrovskim svetovanjem, poleg tega pa imajo bogate izkušnje na področju mednarodnega sodelovanja, pridobljene v okviru številnih projektov Erasmus+ in drugih evropskih projektov. Strokovno jedro

organizacije Salva Vita sestavlja raznolika ekipa zaposlenih, vključno z delovnimi mentorji, socialnimi delavci, mladinskimi delavci, strokovnjaki za invalidnost, psihologi in strokovnjaki za duševno zdravje. Njihovo delo pogosto dopolnjujejo zunanji strokovnjaki in terapevti.

Sirius – Center za psihološko svetovanje, izobraževanje in raziskave (s sedežem v Zagrebu na Hrvaškem) prispeva poglobljeno strokovno znanje na področju psihosocialne podpore, duševnega zdravja, svetovanja ter izobraževanja. Od ustanovitve leta 2006 se Sirius osredotoča na izboljšanje dobrega počutja in socialne vključenosti posameznikov in družin z zagotavljanjem psihološkega svetovanja, preventivnih programov, usposabljanj za razvoj veščin, raziskav in dejavnosti na ravni skupnosti. Njihova interdisciplinarna ekipa – sestavljena iz psihologov, socialnega delavca, ekonomista in več kot 25 zunanjih strokovnjakov – ima bogate izkušnje pri delu z ogroženo mladino, vključno s tistimi, ki se spopadajo z izzivi na področju duševnega zdravja, vedenjskimi težavami, ekonomsko prikrajšanostjo ali invalidnostjo. Skozi širok spekter nacionalnih in projektov, financiranih iz sredstev EU, je Sirius razvil močne kompetence na področju preprečevanja, krepitve vloge mladih, podpore zaposljivosti in izobraževanja staršev, zaradi česar je njihov prispevek še posebej dragocen pri obravnavanju duševnega zdravja in kompleksnih potreb mladih.

Andragoški zavod Maribor – Ljudska univerza (AZM) (s sedežem v Mariboru, Slovenija) je javni center za izobraževanje odraslih s stoletno tradicijo zagotavljanja formalnih in neformalnih učnih priložnosti za odrasle in mlade. Kot regionalni izvajalec programa »*Učenje za mlade odrasle*« (PUM-O) ima AZM bogate izkušnje pri podpiranju mladih v situaciji NEET, starih od 15 do 26 let, prek celostnega, projektno usmerjenega učenja, ki razvija življenjske veščine, zaposljivost, socialno-čustvene kompetence in motivacijo. AZM zaposluje okoli 20 sodelavcev in sodeluje z več kot 100 zunanjimi izobraževalci. Njihove storitve vključujejo programe za pismenost, svetovalne centre, jezikovne izpite, tečaje informacijsko-komunikacijske tehnologije ter številne pobude za učenje v skupnosti. Kot izkušen partner v evropskih projektih in član mrež, ki spodbujajo vključevanje, AZM prinaša močno perspektivo na področju mentorstva, motivacije in podpore mladim v skupnosti.

Čeprav partnerji delujejo v različnih nacionalnih kontekstih, jih združuje skupna vizija: krepitev vključevanja, izboljšanje praks na področju mladinskega dela ter omogočanje mladim, ki potrebujejo več podpore, da v polni meri sodelujejo v življenju skupnosti, izobraževanju, zaposlovanju in evropskih priložnostih. Njihovo združeno strokovno znanje zagotavlja, da ta metodologija temelji na dejanski praksi in se lahko prilagodi različnim okoliščinam mladinskega dela.

2. CILJNA SKUPINA

2.1. Opredelitev pojma »mladi z dodatnimi potrebami po podpori«

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori se lahko soočajo z dolgoročnimi fizičnimi, intelektualnimi, duševnimi, senzoričnimi ali drugimi izzivi, ki v povezavi z različnimi ovirami lahko ovirajo njihovo polno in učinkovito sodelovanje v družbi. V skladu s pristopom, ki temelji na človekovih pravicah in se opira na socialni model invalidnosti, invalidnost ni zgolj v posamezniku, ampak je posledica interakcije med osebo ter socialnimi, okoljskimi in vedenjskimi ovirami.

2.2. Glavna področja potreb po dodatni podpori

Ciljna skupina vključuje širok in zelo raznolik krog mladih. Za praktične namene tega priročnika se naslednja razvrstitev osredotoča predvsem na področja, na katerih mladi v okviru mladinskega dela lahko potrebujejo dodatno podporo. Kategorije opisujejo možna področja podpore in ne jasno ločenih skupin ljudi.

Okvir temelji na širšem pristopu, ki temelji na ovirah in se uporablja v evropski praksi vključevanja, vendar je bil dodatno prilagojen in razdeljen glede na praktične potrebe po podpori, s katerimi se lahko srečujejo mladinski delavci.

To ni diagnostična klasifikacija. Kategorije niso fiksne ali se med seboj izključujejo, en mladostnik pa lahko potrebuje podporo na več področjih hkrati. Diagnoza ali stanje ne določata samodejno potrebne podpore. Potrebe po podpori in njihova intenzivnost se lahko tudi znotraj posameznega področja znatno razlikujejo, mladi z enako diagnozo, invalidnostjo, stanjem ali življenjsko izkušnjo pa lahko potrebujejo zelo različne oblike in ravni podpore. Podpora mora zato vedno temeljiti na individualnih prednostih, preferencah, izkušnjah, okolju in trenutni situaciji mladega človeka.

- **Potrebe po podpori pri fizičnem dostopu in mobilnosti:** Te lahko vključujejo motnje v gibanju, uporabo invalidskega vozička ali drugih pripomočkov za gibanje, zmanjšano fizično vzdržljivost ali težave z gibanjem, ravnotežjem in koordinacijo. Podpora lahko vključuje dostop brez stopnic, dostopne sanitarije in prevoz, ustrezne sedeže in prostor, prilagojene telesne aktivnosti ter dodatni čas za gibanje ali prehode.
- **Potrebe po podpori pri senzoričnem dostopu in komunikaciji:** Te lahko vključujejo slepoto, slabovidnost, gluhost, izgubo sluha, razlike v senzorični obdelavi ali težave pri dostopu do govornih, pisnih ali vizualnih informacij. Podpora lahko vključuje tolmačenje v znakovnem jeziku, podnapise, prepise, avdio opis, taktilne ali vizualne informacije, zmanjšan hrup v ozadju, dostopne materiale, podporne tehnologije ali dopolnilno in alternativno komunikacijo.
- **Potrebe po podpori pri učenju, intelektualnih sposobnostih in obdelavi informacij:** Te lahko vključujejo intelektualne motnje ali težave z

razumevanjem, spominom, pozornostjo, razvrščanjem v zaporedje, abstraktnim mišljenjem, uporabo informacij ali izražanjem razumevanja. Tudi nekateri mladi z nevrodivergenco lahko potrebujejo podporo na tem področju. Podpora lahko vključuje preprost jezik, informacije, ki so enostavne za branje, kratka in konkretna navodila, vizualne spodbude, ponavljanje, dodatni čas za obdelavo informacij, dejavnosti po korakih, praktične prikaze ter alternativne načine komuniciranja ali prikazovanja razumevanja.

- **Potrebe po podpori, povezane z nevrodivergentnostjo:** Nevrodivergentnost je širok pojem, ki lahko vključuje avtizem, ADHD, disleksijo, diskalkulijo, disgrafijo, razvojno motnjo koordinacije, Tourettov sindrom ter druge nevrološke ali nevrorazvojne razlike. Te razlike lahko vplivajo na učenje, pozornost, komunikacijo, senzorično procesiranje, organizacijo, uravnavanje čustev, gibanje in socialno udeležbo ter se med seboj prekrivajo. Podpora lahko vključuje predvidljivo strukturo, jasna pričakovanja, dostopne metode učenja, senzorične prilagoditve, vizualne urnike, pripravo na spremembe, premore za gibanje, prilagodljivo komunikacijo ter podporo pri prehodih.
- **Potrebe po duševnem zdravju in čustveni podpori:** Te lahko vključujejo anksioznost, depresijo, motnje prehranjevanja, samopoškodovno vedenje, čustveno stisko in druge duševne motnje. Nekatere težave lahko ostanejo neprepoznane ali brez podpore zaradi stigme, strahu pred obsodbo ali ovir pri dostopu do ustreznih storitev. Podpora lahko vključuje psihološko varnejša okolja, predvidljivo in spoštljivo komunikacijo, zaupanja vredne kontaktne osebe, prilagodljivo sodelovanje, možnosti za odmike, jasne strokovne meje, krizne postopke ter napotitev k ustreznim strokovnjakom, kadar je to potrebno.
- **Potrebe po varnosti in medosebni podpori v zvezi s travmami:** Te so lahko povezane z izkušnjami, kot so zloraba, zanemarjanje, nasilje, vojna, razselitev, nesreče, naravne nesreče, neugodne izkušnje v otroštvu ali kronični stres. Trauma lahko vpliva na zaupanje, odnose, čustveno uravnavanje, koncentracijo, komunikacijo in sodelovanje. Podpora lahko vključuje komunikacijo, ki upošteva travmo, predvidljive odnose, možnosti izbire in nadzora, postopno gradnjo zaupanja, izogibanje nepotrebnemu pritisku ter jasne postopke za zaščito.
- **Potrebe po podpori pri kroničnih zdravstvenih težavah in upravljanju z energijo:** Te lahko vključujejo epilepsijo, kronično astmo, sladkorno bolezen, multiplo sklerozo, kronične bolečine, stanja, povezana z utrujenostjo, hude alergije ter druga dolgotrajna ali nihajoča zdravstvena stanja. Podpora lahko vključuje prilagodljiv urnik in prisotnost, obdobja počitka, zmanjšane fizične zahteve, dostop do hrane, vode, zdravil ali mirnih prostorov, načrtovanje za izredne razmere ter zavedanje, da se zmožnosti mladostnika lahko spreminjajo iz dneva v dan.
- **Potrebe po socialni in okoljski podpori:** Te lahko izhajajo iz revščine, nestabilnih bivalnih razmer, rejništva ali institucionalne oskrbe, izolacije na podeželju, nedostopnega prevoza, omejene podpore družine ali vrstnikov, izkušenj z migracijo ali begunstvom, diskriminacije ali izključenosti zaradi

etnične pripadnosti, spolne usmerjenosti, spolne identitete, invalidnosti ali drugih osebnih in družbenih značilnosti. Podpora lahko vključuje prevoz ali finančno pomoč, dostopne storitve na terenu, prilagodljive pogoje sodelovanja, zagovorništvo, pomoč pri orientaciji v storitvah, vzpostavljanje socialnih vezi ter sodelovanje z družinami, socialnimi službami in skupnostnimi organizacijami.

Ta področja nudijo praktično usmeritev za mladinske delavce, vendar nikoli ne smejo nadomestiti individualnega razumevanja mladega človeka. Osrednje vprašanje ni le, kakšno diagnozo, invalidnost, stanje ali življenjsko izkušnjo ima mlad človek, ampak s kakšnimi ovirami se srečuje in kakšna podpora ali prilagoditve bi mu omogočile varno in smiselno sodelovanje.

2.3. Zakaj so v središču pozornosti?

Te skupine so v središču pozornosti, ker se soočajo s sistemskimi in družbenimi ovirami, ki lahko omejujejo njihovo sodelovanje in otežujejo dostop do ustrezne podpore. Mnogi imajo omejene podporne mreže, bodisi zaradi družinskih okoliščin, družbene stigme ali narave njihovih izzivov, kar lahko poveča njihovo ranljivost. Izključevanje, nizka samozavest in negativni odnosi strokovnjakov ali vrstnikov so pogoste izkušnje.

»Skrita« invalidnost, kot so duševne motnje ali določene senzorične motnje, je še posebej ogrožena, saj njihove težave niso takoj vidne, zato njihove potrebe lahko ostanejo neopažene ali neizpolnjene. Brez namernega prizadevanja je verjetnost večja, da bodo v programih, storitvah ali izobraževalnih okoljih spregledani.

Vendar je z ustreznim načrtovanjem in ozaveščanjem mogoče ovire zmanjšati. Zagotavljanje dostopnih okolij, prilagojene podpore in vključujočih dejavnosti tem mladim omogoča polno sodelovanje in izkoriščanje prednosti programov. Njihova vključenost ni le mogoča, ampak je lahko tudi zelo uspešna, če mladinski delavci in organizatorji namerno prepoznajo in upoštevajo njihove posebne potrebe.

2.4 Mladi odrasli (18–30) in izzivi prehoda

Politike pogosto spregledajo mlade, ki prehajajo iz izobraževanja na trg dela. Ta starostna skupina je še posebej ogrožena, saj v tem obdobju lahko izgubijo podporno mrežo in storitve, ki so jih imeli prej. Mnoge politike in programi so zasnovani predvsem za otroke ali odrasle, kar pomeni, da se lahko podpora močno zmanjša, ko mladostnik zapusti šolo ali pediatrične storitve.

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori se soočajo z vrsto težav in omejitev, zaradi katerih se njihove izkušnje razlikujejo od izkušenj vrstnikov brez takih potreb. Medtem ko se tipični najstniki spopadajo z eksperimentiranjem, samostojnostjo in socialnim učenjem ob nekaterih varnostnih mrežah, mladi z dodatnimi potrebami po podpori

pogosto doživljajo povečane omejitve, prekomerno zaščito in sistemske ovire, kar lahko omeji njihov osebni razvoj, samozavest in socialno vključevanje.

Najstniki z intelektualno motnjo ali posebnimi učnimi težavami morda potrebujejo prilagojeno izobraževalno podporo. Brez nje se lahko spopadajo s težavami pri branju, pisanju, računanju ali organizacijskih veščinah, kar lahko vpliva na njihovo samozavest in prihodnje poklicne možnosti. Vrzeli v podpori lahko tudi povzročijo, da imajo napake v šoli resnejše posledice.

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori imajo lahko omejen dostop do obšolskih dejavnosti, športa, taborov ali mladinskih programov, ki so njihovim vrstnikom brez invalidnosti brez težav dostopni. To zmanjšuje možnosti za sodelovanje, izražanje sebe in priznanje njihovih prednosti. Mnogi invalidi imajo manj priložnosti za druženje z vrstniki v neformalnih družbenih okoljih, kot so zabave, športne aktivnosti ali skupnosti v lokalni skupnosti. Te omejene priložnosti lahko zmanjšajo njihove možnosti za sklepanje prijateljstev, vadbo socialnih veščin in vzpostavljanje odnosov z vrstniki.

Mladostniki z dodatnimi potrebami po podpori so lahko v večji meri odvisni od staršev, skrbnikov ali strukturiranih programov, kar lahko omeji njihove možnosti za samostojno odločanje. Vsakodnevne izkušnje, ki jih drugi mladi jemljejo za samoumevne – ravnanje z denarjem, potovanje ali gibanje v javnih prostorih – lahko zahtevajo nadzor odraslih, podporo ali prilagoditve, kar lahko upočasni razvoj življenjskih veščin.

Mnogi med njimi so lahko izpostavljeni večjemu tveganju za depresijo, anksioznost ali socialno izolacijo. Izkušnje, kot so ustrahovanje, diskriminacija ali podcenjevanje s strani odraslih, lahko dodatno vplivajo na njihovo samozavest in motivacijo.

Za njihovo podporo so potrebni premišljeno načrtovanje, dostopni programi in usmerjanje, ki uravnava varnost z možnostmi za samostojnost in učenje iz napak. Za mlade z dodatnimi potrebami po podpori lahko napake, ki so del tipičnega razvoja v adolescenci – kot so manjše socialne napake, preizkušanje samostojnosti ali spopadanje z neuspehom –, imajo zaradi fizičnih, kognitivnih ali socialnih ranljivosti hujše ali dolgotrajnejše posledice. Zato lahko njihovi starši ali skrbniki postanejo preveč zaščitniški. Zmanjšana izpostavljenost vsakodnevnim tveganjem lahko prav tako omeji priložnosti za razvoj samostojnosti in učenje iz izkušenj.

2.5. Nevidne podskupine

Nekatere skupine mladih ostajajo nevidne, ker njihove potrebe zakrivajo kategorije politik, druge pa so skrite zaradi stigme, kulturnih dejavnikov ali osebnih okoliščin. Te skupine zahtevajo ciljno usmerjeno raziskovanje in ozaveščanje, da se jih lahko učinkovito doseže in podpre.

2.5.1. Nevidnost v okviru politik

Mnogi mladi z dodatnimi potrebami po podpori ostajajo nevidni v širših sistemih podpore mladim. Njihove težave pogosto niso prepoznane, ker se jih obravnava zgolj

kot socialne ali ekonomske probleme, namesto da bi se jih razumelo kot ovire, povezane z invalidnostjo. Posledično lahko podporni ukrepi spregledajo temeljne vzroke izključenosti.

V teh širokih skupinah je skupna težava, da posamezne potrebe po podpori zakrivajo širše kategorije marginalizacije in izključenosti. Ko se politike osredotočajo le na zaposlitveni status, geografsko lokacijo ali izobrazbeno ozadje, obstaja nevarnost, da spregledajo ovire, povezane z invalidnostjo, ki zahtevajo prilagojene pristope. Učinkovita vključenost je zato odvisna od spoznanja, da mnogi mladi, ki jih opisujemo kot »težko dosegljive« ali »neaktivne«, niso izključeni po lastni izbiri, ampak se soočajo z ovirami in neizpolnjenimi potrebami po podpori. Priznanje teh potreb omogoča programom, da se preusmerijo s splošne aktivacije k dostopnim storitvam, individualiziranim potem in trajni podpori pri prehodu.

Možni primer so mladi, ki so uvrščeni v skupino NEET. Čeprav politični diskurzi status NEET včasih pripisujejo pomanjkanju motivacije, se znaten delež teh mladih sooča s kognitivnimi, psihološkimi, senzoričnimi ali fizičnimi ovirami, ki jim brez ustrezne podpore otežujejo sodelovanje. Njihova izključenost je zato pogosto strukturne narave in ne prostovoljna. Na primer, mladi, ki zaključijo prilagojene ali posebne izobraževalne programe, se pogosto soočajo z nenadnim prehodom v sisteme za odrasle. Morda jim primanjkuje stalnega poklicnega mentorstva, prilagoditev delovnega mesta ali usposabljanja za življenjske veščine, potrebnih za samostojno življenje. Politike jih morda obravnavajo kot »usposobljene«, vendar delodajalci in službe morda ne zagotavljajo strukturirane podpore, ki jo ti mladi še vedno potrebujejo.

Podobna nevidnost prizadene mlade na podeželskih območjih. Omejeni prevoz, manj vključujočih storitev in zmanjšana anonimnost lahko ustvarijo dodatne ovire. Geografska izolacija lahko omeji dostop do izobraževanja, zdravstvene oskrbe, prevoza in storitev za mlade, stigmatizacija in tabuji – zlasti v zvezi z duševnim zdravjem, nevrozvojnimi motnjami in učnimi težavami – pa so v manjših skupnostih lahko močnejši. Družine se lahko izogibajo diagnozi ali zunanji podpori, storitvam pa lahko primanjkuje strokovnega znanja. Posledično lahko razvojne in socialne potrebe mladih ostanejo neprepoznane in nezadostno podprte.

2.5.2. Družbenokulturna nevidnost

Nekateri mladi z invalidnostjo ostajajo v glavnem znotraj družinskih podpornih mrež. Čeprav jim to zagotavlja varnost, lahko prekomerna zaščita ali nizka pričakovanja omejujejo njihovo samostojnost, sprejemanje tveganj ter sodelovanje v izobraževanju, delu ali programih za mlade. Njihova odsotnost iz javnih storitev lahko prikriva trajno odvisnost in socialno izključenost.

Mladi z nediagnosticiranimi ali »blagimi« potrebami po dostopnosti. Tisti z manj vidnimi učnimi težavami, težavami s pozornostjo, duševnimi motnjami ali senzoričnimi motnjami morda ne izpolnjujejo formalnih meril za specializirane storitve. Pogosto se v običajnih sistemih brez ustrezne podpore spopadajo s težavami, kar vodi do opustitve

šolanja, neaktivnosti, uživanja psihoaktivnih snovi ali podzaposlenosti, ki se zdi nepovezana z invalidnostjo.

Mladostniki iz manjšinskih skupin ali priseljenci z dodatnimi potrebami po podpori. Kulturna stigmatizacija, jezikovne ovire in nepoznavanje sistemov podpore lahko upočasni prepoznavanje in dostop do storitev. Invalidnost se lahko razlaga skozi kulturno ali družbeno prizmo namesto skozi izobraževalni ali zdravstveni okvir, kar povečuje nevidnost v podatkih o politikah.

Mladostniki v negotovem zaposlitvenem razmerju ali neformalnem oziroma neprijavljenem delu. Nekateri mladi z dodatnimi potrebami po podpori se vrtijo v krogu nestabilnih delovnih mest, ki so pod njihovo ravno usposobljenosti, ker na delovnih mestih primanjkuje prilagoditev ali razumevanja. Morda se ne pojavljajo v statistikah brezposelnosti, vendar ostajajo izključeni iz trajnostnega poklicnega razvoja.

3. OZADJE IN OPIS PROBLEMA

Po vsej Evropi mladi z invalidnostjo, posebnimi izobraževalnimi potrebami in tisti, ki so zapustili izobraževalni sistem brez zaključenega formalnega izobraževanja, predstavljajo eno najbolj ranljivih skupin na trgu dela in v družbi. Kljub obstoječim političnim okvirom, ki spodbujajo vključevanje, kot sta Evropska strategija za mladino (2019–2027) in Konvencija ZN o pravicah invalidov, ni enotnega ali celovitega nacionalnega sistema, ki bi tem mladim zagotavljal usklajeno in trajnostno podporo po zaključku formalnega izobraževanja. Na Hrvaškem, v Sloveniji in na Madžarskem, pa tudi v širši evropski regiji, je podpora razdrobljena, kratkoročna in pogosto odvisna od projektnega financiranja namesto od sistemskih vlaganj.

- V EU 47 % mladih z invalidnostjo (starih 15–29 let) ni zaposlenih, se ne izobražujejo niti ne usposablajo (NEET) – kar je skoraj dvakrat več kot pri njihovih vrstnikih brez invalidnosti (Eurostat, 2024).
- Le 38 % mladih z invalidnostjo zaključi višješolsko izobraževanje, v primerjavi z 69 % tistih brez invalidnosti.
- Zgodnja, individualizirana podpora znatno poveča stopnjo udeležbe v poklicnih programih in trajni zaposlenosti.
- Razdrobljeni sistemi podpore – slabo usklajevanje med izvajalci izobraževanja, službami za zaposlovanje in socialno oskrbo.
- Omejena dostopnost – kljub Zakonu EU o dostopnosti (Direktiva 2019/882) še vedno obstajajo fizične, digitalne in komunikacijske ovire.
- Nizka pričakovanja in stigmatizacija – institucionalne pristranskosti omejujejo poklicno usmerjanje in stik s poklicnimi potmi.
- Nezadostno načrtovanje prehoda – pozni ukrepi in odsotnost prilagojenih izobraževalnih ali zaposlitvenih načrtov.

3.1. Vključitvene vrzeli in razdrobljeni sistemi podpore

Na evropski ravni udeležba mladih z dodatnimi potrebami po podpori v večjih programih za mlade, kot sta Erasmus+ in Evropski solidarnostni korpus, ostaja formalno mogoča, vendar strukturno omejena. Čeprav ti programi poudarjajo vključevanje „mladih z manj priložnostmi“, se operativni poudarek in ciljni ukrepi nesorazmerno osredotočajo na določene skupine – kot so mladi s podeželja, migranti ali mladi iz skupnosti LGBTQ+ –, medtem ko je vključevanje invalidov v primerjavi s tem slabo razvito in pogosto implicitno, namesto da bi mu bila izrecno dana prednost.

V praksi se ovire za dostopnost pojavljajo na več stopnjah sodelovanja. Postopki prijave za projekte mobilnosti ali solidarnosti pogosto temeljijo na zapletenem pisnem jeziku, vizualno preobremenjenih spletnih obrazcih in implicitnih predpostavkah o kompetencah (npr. samostojno potovanje, veščine za samostojno življenje, hitra socialna prilagoditev). Čeprav so programi uradno opisani kot »nizkopražni«, te zahteve dejansko izključujejo številne mlade z intelektualnimi motnjami, učnimi težavami, razlikami v senzoričnem procesiranju ali nevrorazvojnimi motnjami. Sedanji okviri smernic in prilagoditev invalidnost običajno pojmujejo predvsem v fizičnem smislu – najpogosteje kot dostop za invalidske vozičke –, medtem ko se raznolikosti funkcionalnih potreb posveča le omejena pozornost. Posledica tega je, da so mnogi mladi z nevidnimi ali intelektualnimi motnjami dejansko izključeni iz mednarodne mobilnosti.

V mnogih primerih gre za »navidezno vključevanje«, pri katerem vključevanje obstaja le formalno: mladi z invalidnostjo ali drugimi potrebami po podpori so vključeni v redne programe brez ustrezne podpore, kar lahko spodkopava njihovo samozavest in še okrepi izključenost. Če se podpora izvaja zunaj rednega programa, vzporedno z glavnimi dejavnostmi, lahko to nenamerno daje vtis, da mladi z invalidnostjo ne sodijo v to okolje.

S tem povezana sistemska vrzel zadeva zmogljivosti mladinskega dela. Čeprav na evropski ravni obstajajo obsežni viri usposabljanja za vključevanje mladih s podeželja, mladih migrantov ali drugih prikrajšanih skupin, je strukturirane podpore za mladinske delavce in izobraževalce na področju vključujočih praks z mladimi z invalidnostjo, ki zajemajo celoten spekter potreb, sorazmerno malo. Posledično se strokovnjaki s takšnimi udeleženci pogosto srečujejo le naključno in brez ustrezne priprave ali orodij. Obstoječi diskurz na ravni EU je v zadnjem času poudarjal duševno zdravje mladih – zlasti od obdobja COVID-19 –, vendar ta poudarek tvega, da se bo psihosocialno blagostanje zamešalo z vključevanjem invalidnosti. Od mladinskih delavcev se ne sme pričakovati, da bodo delovali kot strokovnjaki za duševno zdravje; namesto tega potrebujejo kompetence na področju vključujočega vodenja, razumnih prilagoditev in diferencirane podpore za udeležence z raznolikimi potrebami.

Na splošno sedanja struktura evropskih programov za mlade vključevanje invalidnosti sicer retorično priznava, vendar ga ne izvaja v zadostni meri. Brez dostopnih

postopkov, raznolikih modelov prilagoditev in sistematičnega razvoja kadrov bo sodelovanje mladih z invalidnostjo ostalo bolj želja kot realnost.

Nacionalne razlike

Med državami obstajajo tudi opazne razlike v strukturi in kakovosti mladinskega dela. Na Madžarskem, v Sloveniji in na Hrvaškem se mladinsko delo hitro, a neenakomerno razvija. Na Madžarskem med mladimi in delodajalci še vedno prevladujejo nerealna pričakovanja glede zaposlitvenih izidov, kar vodi do frustracije in nizke stopnje zadrževanja v delovnih programih. V Sloveniji je mladinsko delo bolj formalizirano in institucionalno podprto, medtem ko na Hrvaškem kljub napredku še vedno primanjkuje usklajevanja med izobraževalnim sistemom, socialnim varstvom in mladinskimi organizacijami. Te razlike poudarjajo potrebo po skupnih metodoloških standardih in praktičnih orodjih, ki se lahko prilagodijo lokalnim okoliščinam.

3.2. Prekrivajoče se potrebe in naraščajoča kompleksnost v mladinskem delu

Mladinski centri in organizacije, ki delajo z mladimi, se vse pogostejše srečujejo s kompleksnimi primeri, ki presegajo tradicionalni obseg mladinskega dela. Strokovnjaki se pogosto soočajo z osebami, ki imajo več prekrivajočih se potreb – težave z duševnim zdravjem, učne težave, socialno izolacijo ali dolgotrajno brezposelnost. Te težave zahtevajo interdisciplinarno sodelovanje, specializirano znanje in etične okvire, ki so v praksi še vedno premalo razviti. V mnogih mladinskih organizacijah delavci poročajo o negotovosti pri postavljanju strokovnih meja, iskanju ravnovesja med empatijo in odgovornostjo ter ustreznem odzivanju na krize, kot so izgorelost, samopoškodovanje ali akutna psihološka stiska med mladimi.

3.3. Duševno zdravje, vključevanje invalidov in sodelovanje

Težave z duševnim zdravjem vse bolj prizadenejo mlade in so postale pomembna tema v mladinskem delu. Po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije vsako leto eden od petih mladih doživlja težave z duševnim zdravjem, mnogi pa ne prejemajo ustreznega priznanja ali podpore (WHO, 2022). Pandemija COVID-19 je te izzive še dodatno zaostрила, saj je povečala anksioznost, depresijo in umik med mladimi, ki so v položaju NEET ali imajo invalidnost. Hkrati pa sistem razpoložljive podpore – psihološko svetovanje, socialne storitve, vključujoče izobraževanje – ostaja razdrobljen in premalo financiran.

Dodatna omejitev sedanjega diskurza o vključevanju mladih je težnja, da se izzivi, s katerimi se soočajo mladi, obravnavajo predvsem skozi prizmo duševnega zdravja. Čeprav je psihosocialno blagostanje pomembno, takšna poenostavitev spregleda večdimenzionalno naravo prikrajšanosti, povezane z invalidnostjo. Za mnoge mlade z dodatnimi potrebami po podpori pojavi, kot so nizka samozavest, socialna anksioznost ali umik, ne bi smeli biti vedno obravnavani kot samostojna psihološka stanja, ampak lahko izhajajo tudi iz strukturnih in razvojnih dejavnikov, vključno z omejenimi

možnostmi za avtonomijo, omejeno interakcijo z vrstniki, vrzeli v znanju, povezanimi z izobraževalnimi potmi, ter omejenimi potmi do zaposlitve ali samostojnega življenja.

Obravnavanje teh posledic izključno s psiholoških ali terapevtskih vidikov prinaša tveganje, da se spregledajo širši družbeni vzroki in sistemske rešitve. Samozavest, sposobnost samostojnega delovanja in sodelovanje med mladimi z dodatnimi potrebami po podpori se gradijo tudi prek izkustvenega učenja, vključevanja vrstnikov, razvoja kompetenc, poklicnega raziskovanja in postopnega širjenja samostojnosti v kontekstih vsakdanjega življenja. To so prav tista področja, na katerih bi lahko programi mladinskega dela in mobilnosti imeli znaten pozitiven vpliv, če bi bili ustrezno zasnovani in podprti.

Zato vključevalni pristop, osredotočen predvsem na duševno zdravje, ni ustrezen odziv za mlade z dodatnimi potrebami po podpori. Njihove situacije so med seboj neločljivo povezane: razvojne spretnosti, socialna pripadnost, avtonomija in usmerjenost k prihodnosti so v medsebojnem vplivu s čustvenim blagostanjem. Učinkovita udeležba v programih za mlade bi zahtevala celostne modele podpore, ki združujejo dostopna okolja, diferencirane učne priložnosti, podprto interakcijo z vrstniki ter poti do kompetenc in samostojnosti.

3.4. Kompetence in omejitve mladinskih delavcev

Dodatna skrb je, da številne specializirane veščine, potrebne za ustrezno podporo mladim z določenimi potrebami, tradicionalno ne sodijo v strokovno področje mladinskih delavcev, izobraževalcev ali moderatorjev. Mladinsko delo temelji na neformalnem izobraževanju, opolnomočenju, sodelovanju in vključevanju v skupnost. Ni zasnovano kot nadomestilo za posebno izobraževanje, terapevtske storitve, delovno terapijo ali sisteme klinične podpore. Zato je sodelovanje med splošnimi mladinskimi delavci, mentorji in specializiranimi strokovnjaki bistveno, vendar je pogosto omejeno, skupno načrtovanje pa ostaja redko.

Mladinski delavci pogosto nimajo ustrezne priprave za delo z mladimi s potrebami po dostopnosti. Čeprav imajo veliko empatije in motivacije, so formalna usposabljanja in referenčni materiali omejeni. Pomanjkanje standardiziranih etičnih protokolov in struktur supervizije prispeva k poklicnemu izčrpanju in neenaki kakovosti podpore. Posledično je učinkovitost ukrepov v veliki meri odvisna od individualne zavezanosti in ne od institucionalnih zmogljivosti.

Sistemiški razkorak v zaposlovanju med mladimi z dodatnimi potrebami po podpori in njihovimi vrstniki ostaja precejšen. Po podatkih Eurostata (2023) je zaposlenih le približno polovica invalidov v starosti od 20 do 34 let, v primerjavi z več kot tremi četrtinami tistih brez invalidnosti. Ta neenakost ni le ekonomska, temveč tudi socialna – omejuje sodelovanje mladih, njihovo samostojnost in občutek pripadnosti. Brez ciljno usmerjenih ukrepov mladim z invalidnostjo, ki so v položaju NEET, grozi dolgoročna izključenost, odvisnost in izguba motivacije za vključevanje.

Ta metodologija odgovarja na te sistemske vrzeli s predlaganjem strukturiranega, vključujočega in etičnega pristopa k delu z mladimi z invalidnostjo, ki so v položaju NEET. Spodbuja sodelovanje med strokovnjaki, družinami in skupnostmi ter podpira mladinske delavce pri razvijanju kompetenc, potrebnih za spopadanje s kompleksnimi izzivi iz resničnega življenja v njihovi vsakodnevni praksi.

4. TEORETIČNO IN PRAVNO OZADJE

4.1 Socialni model invalidnosti in model, ki temelji na človekovih pravicah

Ta metodologija temelji na socialnem modelu invalidnosti in modelu, ki temelji na človekovih pravicah. Socialni model priznava, da ovire za sodelovanje ne izhajajo le iz posameznikove okvare ali potreb po podpori, temveč tudi iz družbenih struktur, odnosov in okolij, ki se ne prilagajajo raznolikosti. Nedostopna infrastruktura, tog izobraževalni sistem, neprilagodljivi delovni pogoji in diskriminatorni odnosi lahko mladim preprečijo dostop do priložnosti in polno sodelovanje v življenju skupnosti.

Ta perspektiva je še posebej pomembna za mlade v situaciji NEET, katerih potrebe po podpori morda ostajajo neprepoznane. Stigmatizacija in omejen dostop do informacij, svetovanja, usposabljanja in dostopnih storitev lahko še dodatno omejijo njihove priložnosti. Uporaba socialnega modela strokovnjakom pomaga razumeti, da ti izzivi niso le posameznikove pomanjkljivosti, ampak lahko izhajajo tudi iz družbenih in institucionalnih ovir. To spodbuja ukrepe, ki mlade podpirajo in jim dajejo moč, namesto da bi jih obravnavali kot problem.

Ta pristop je v nasprotju z medicinskim modelom invalidnosti, ki invalidnost obravnava predvsem kot zdravstveno stanje ali pomanjkljivost znotraj posameznika, ki zahteva zdravljenje, rehabilitacijo ali popravek. Medicinski model predpostavlja, da je glavni cilj »popraviti« ali »ozdraviti« osebo, da bi jo približali tako imenovani normi delovanja. Čeprav je ta model lahko koristen v zdravstvenem ali kliničnem kontekstu, pogosto vodi do dojemanja, da je posameznik problem – namesto sistema ali okolja okoli njega. Posledično se ukrepi, ki temeljijo izključno na medicinskem modelu, ponavadi osredotočajo na omejitve namesto na prednosti ter na prilagajanje osebe namesto na preoblikovanje okolja.

Model človekovih pravic nadgrajuje to perspektivo tako, da dostojanstvo, avtonomijo, sodelovanje, izobraževanje, zaposlovanje in socialno vključevanje obravnava kot vprašanja pravic in ne kot dobrodelnost ali pomoč. Poudarja tudi odgovornost institucij in družbe, da odpravijo strukturne ovire, zagotovijo enakost možnosti ter nudijo podporo, ki jo mladi potrebujejo za uveljavljanje svojih pravic. Mlade zato ne smemo obravnavati kot pasivne prejemnike podpore, temveč kot aktivne udeležence pri opredeljevanju lastnih ciljev in izbor. Okvir socialnih in človekovih pravic je skladen s

Konvencijo ZN o pravicah invalidov (UN CRPD) in Evropsko strategijo za mladino 2019–2027 – zagotavlja teoretično podlago za praktična načela, predstavljena v naslednjem poglavju.

Primer iz prakse:

„Mladostnik z omejeno mobilnostjo se je želel udeležiti delavnice skupnostnega vrtnarjenja, ki jo je organiziral mladinski center. Z vidika socialnega modela je poudarek na okolju: kako je mogoče prostor narediti dostopen, katera prilagoditvena orodja so potrebna in kako je mogoče odstraniti ovire za sodelovanje? Tudi pristop, ki temelji na človekovih pravicah, poudarja pravico mladega človeka do sprejemanja odločitev, prejemanja ustrezne podpore in sodelovanja na enakopravni podlagi z drugimi. Rezultat je deljena odgovornost in enakopravno sodelovanje namesto izključevanja.“

4.2. Posledice za prakso mladinskega dela

„Za mladinske delavce razumevanje teh modelov spreminja način oblikovanja in izvajanja programov. Namesto da se osredotočajo na to, česa mladi ne morejo storiti, strokovnjaki ugotavljajo, kaj lahko storijo – in kaj se mora spremeniti v okolju, da bo sodelovanje mogoče. To vključuje prilagajanje gradiva, zagotavljanje prilagodljivih metod učenja, zagotavljanje dostopnih prostorov ter vključevanje mladih v soustvarjanje rešitev. Socialni model tako postane ne le teoretični pogled, temveč praktični okvir za oblikovanje vključujočih dejavnosti mladinskega dela.“

V praksi bi morali mladinski delavci ta socialni in človekovopravni okvir uporabljati ves čas načrtovanje in izvajanje programov ter tako zagotoviti, da je podpora dostopna, nepaternalistična in razvita skupaj z mladimi, ne pa zgolj zanje.

»Nič o nas brez nas.« To načelo, ki izvira iz svetovnega gibanja za pravice invalidov, določa, da se nobena politika, program ali metodologija, ki zadeva mlade z dodatnimi potrebami po podpori, ne sme razviti brez njihove pomembne vključenosti.

4.3. Pravni in politični okviri

Pravni in politični okviri, ki usmerjajo to metodologijo, vključujejo tako mednarodne kot nacionalne instrumente. Na evropski ravni so ključni viri:

- Konvencijo ZN o pravicah invalidov (2006),
- Evropski steber socialnih pravic (2017),
- Evropska agenda za delo z mladimi (2020) ter
- Revidirana Evropska listina Sveta Evrope o sodelovanju mladih v lokalnem in regionalnem življenju (2019).

Na nacionalni ravni v Hrvaški med pomembne dokumente spadajo:

- Nacionalna strategija za mladino 2022–2025
- Nacionalni načrt za pravice invalidov 2021–2027

- Nacionalni načrt za razvoj socialnih storitev
- Nacionalni načrt za razvoj izobraževalnega sistema do leta 2027.
- Strategija za boj proti revščini in socialni izključenosti
- Zakon o mladinskih svetih, Zakon o svetovnem mladim, NN 41/14

Ti okviri skupaj zagotavljajo pravico vseh mladih – vključno z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori in tistimi v položaju NEET – do aktivne udeležbe, dostopnih okolij ter stalne podpore za socialno vključevanje in samostojnost. Čeprav nacionalni okviri formalno zagotavljajo udeležbo in vključevanje, praksa mladinskega dela na Hrvaškem pogosto razkriva znatno vrzel med politiko in izvajanjem. Na primer, lokalni mladinski sveti so zakonsko ustanovljeni kot mehanizmi za sodelovanje mladih, vendar v praksi redko vključujejo mlade z invalidnostjo ali tiste, ki so v položaju NEET. Sestanki pogosto niso fizično dostopni, komunikacija ni dovolj prilagojena (npr. pomanjkanje gradiva, ki je enostavno za branje), prizadevanja za vključevanje marginalizirane mladine pa ostajajo omejena. Posledično se sodelovanje pogosto zreducira na formalno ali simbolično vključevanje, v njem pa običajno prevladujejo socialno privilegirani in že aktivni mladi.

Poleg tega je vključujoče delo z mladimi v celotni regiji še vedno močno odvisno od kratkoročnega financiranja projektov in pobud civilne družbe, kar povzroča prekinitve storitev in neenak dostop do podpore med mestnimi in podeželskimi območji. S stališča dela z mladimi to pogosto prenese odgovornost za vključevanje predvsem na posamezne mladinske delavce, namesto da bi jo nosili stabilni institucionalni sistemi. Čeprav pravni okviri vse bolj spodbujajo sodelovanje in dostopnost, strokovnjakom v praksi pogosto primanjkuje ustreznega usposabljanja, nadzora, metodoloških smernic in interdisciplinarne podpore, potrebne pri delu z mladimi s kompleksnimi čustvenimi, vedenjskimi in nevrozvojnimi potrebami ali z mladimi z dodatnimi potrebami po dostopnosti. Posledično lahko vključevanje ostane bolj deklarativno kot strukturno, če ga ne spremljajo dolgoročne naložbe v dostopno infrastrukturo, strokovni razvoj in trajnostne sisteme podpore.

Na Madžarskem na nacionalni ravni med ustrezne dokumente spadajo:

- Nacionalno strategijo za mladino 2009–2024,
- Zakon XXVI iz leta 1998 o pravicah invalidov,
- ustrezne določbe o enakosti in nediskriminaciji v Temeljni ustavi ter
- zakoni s področja socialnih zadev in izobraževanja, kot je Zakon CXC iz leta 2011 o nacionalnem javnem izobraževanju, ki zagotavljajo individualni razvoj in podporo učencem z dodatnimi potrebami po podpori.

Ti okviri teoretično zagotavljajo pravico vseh mladih – vključno s tistimi, ki potrebujejo dodatno podporo – do aktivne udeležbe, dostopnega okolja ter stalne podpore za socialno vključevanje in samostojnost.

Vendar so zakonodaja in strategije pogosto horizontalne narave in niso posebej prilagojene mladinskemu delu, zato vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori v mladinske storitve ni zagotovljeno. Vključujoče mladinsko delo poteka predvsem v okviru projektov in ga podpirajo organizacije civilne družbe; v uradnem pravnem okviru ni zavezujočega mehanizma, ki bi zagotavljal sodelovanje in podporo mladih z dodatnimi potrebami po podpori v vseh mladinskih organizacijah.

Na Madžarskem ni zakonodaje, ki bi bila posebej usmerjena v vključujoče sodelovanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori v mladinskem delu (npr. zakonodaje, ki bi od lokalnih mladinskih služb ali mladinskih centrov zahtevala, da mladim z invalidnostjo zagotovijo posebno podporo). Sedanja madžarska zakonodaja in strategije na področju mladinske politike ne vsebujejo nobene takšne *posebne pravne obveznosti* za vključevanje mladih z invalidnostjo v mladinsko delo, temveč kot splošni cilj uporabljajo horizontalni pristop k prepovedi diskriminacije in spodbujanju »enakopravne udeležbe vseh mladih«.

Razmere je mogoče predstaviti na naslednji način:

- Madžarska nima strategije za mladino, ki bi bila posebej usmerjena v socialno vključevanje mladih z invalidnostjo; prejšnja Nacionalna strategija za mladino (2009–2024) je zastavila cilj podpore enakih možnosti in socialne udeležbe, vendar ni ustvarila ločenega okvira za vključevanje oseb z invalidnostjo na področju mladinskega dela.
- Nacionalne strategije socialne vključenosti (kot je Madžarska nacionalna strategija socialne vključenosti 2030) obravnavajo socialno vključenost in enake možnosti horizontalno in lahko zato vplivajo tudi na mlade, vendar niso nujno pravni dokumenti, usmerjeni v mladino.
- Madžarski mladinski politiki manjka jasen, pravno zavezujoč element, ki bi opredelil vsebino in cilje mladinskega dela, vključno s socialno raznolikostjo in vključevanjem oseb z dodatnimi potrebami po podpori. Mladinsko delo, informiranje mladih in svetovanje se trenutno izvajajo prek prostovoljnih, projektnih oblik podpore in ne kot enotno urejena politična obveznost.
- Zakonodaja in razpisi za zbiranje predlogov (npr. socialne subvencije ali subvencije za trg dela) obstajajo v okvirih, ki podpirajo pridobivanje delovnih izkušenj in razvoj veščin mladih s posebnimi izobraževalnimi potrebami ali invalidnostjo, vendar ti niso posebej povezani s profilom mladinskega dela (pogosto so del socialnih ali zaposlitvenih programov).
- Civilne, nacionalne in lokalne mladinske organizacije ter združenja (npr. organizacije za osebe z invalidnostjo) vodijo mladinske skupine, klube ali sekcije za samozagovorništvo, ki mladim z invalidnostjo pomagajo pri vključevanju v družbo; vendar to niso zakonske obveznosti, temveč operative prakse.

V praksi sta torej mladinsko delo in vključevanje invalidov večinoma projektno zasnovana, jih vodijo nevladne organizacije ali se izvajata s pomočjo subvencij,

namesto da bi bila zakonska obveznost, ki bi veljala za vse izvajalce storitev za mlade. Strokovni okvir mladinskega dela, usposabljanja in vprašanj raznolikosti – vključno s sodelovanjem mladih z dodatnimi potrebami po podpori – so cilji, ki so navedeni v uradnih strategijah, vendar v zakonodaji niso podrobno opredeljeni kot konkretni ukrepi za vključevanje.

Čeprav so ti izzivi vidni po vsej Evropi, se njihove konkretne oblike in intenzivnost razlikujejo glede na nacionalne okoliščine.

Socialni model in model, temelječ na človekovih pravicah, skupaj tvorita hrbtenico te metodologije. Ta okvir, utemeljen na praktičnih izkušnjah, lahko prispeva tudi k oblikovanju nacionalnih in evropskih politik. Ti modeli oblikujejo tako etično stališče kot praktična orodja, ki so na voljo mladinskim delavcem, ter zagotavljajo, da se pozornost ne osredotoča le na lajšanje posameznih izzivov, temveč tudi na preoblikovanje sistemov in odnosov, ki ohranjajo izključenost.

4.4. Cilj naše metodologije za delo z mladimi

V korist mladih

- Okrepiti mlade z dodatnimi potrebami po podpori, da prepoznajo svoje prednosti, zgradijo samozavest in razvijejo bistvene življenjske in delovne veščine.
- Spodbujati aktivno sodelovanje, vključevanje in soustvarjanje v vseh vidikih programov za mlade.
- Zagotoviti varno in dostopno okolje, ki podpira duševno dobro počutje, avtonomijo in osebno rast.
- Spodbujati medvrstniško podporo, prostovoljstvo in vodstvene vloge mladih, da se okrepi občutek pripadnosti in družbenega prispevka.

Za strokovnjake

- Okrepiti kompetence mladinskih delavcev in strokovnjakov za vključujoče in etično delovanje prek usposabljanja, primerov, nenehnega razmišljanja in odprtosti za supervizijo.
- Zagotoviti praktična orodja, metodologije in instrumente za samoocenjevanje, ki izboljšujejo kakovost in doslednost mladinskega dela.
- Spodbujati interdisciplinarno sodelovanje med psihologi, pedagogi, socialnimi delavci, mentorji in vsemi potrebnimi strokovnjaki.
- Oblikujte interdisciplinarne ekipe in spodbujajte interdisciplinarno sodelovanje v mladinskem delu, kjer koli je to mogoče.
- Spodbujati refleksivno prakso in razvoj strokovne odpornosti za preprečevanje izgorelosti.

Za nosilce odločanja

- Ozaveščati o pravicah, zmožnostih in prispevkih mladih z dodatnimi potrebami po podpori
- Spodbujati vključujoče politike in odpravo sistemskih ovir v izobraževanju, zaposlovanju in družbenem življenju.
- Spodbujajte sodelovanje med institucijami, lokalnimi organi, civilno družbo in podjetji, da se ustvari bolj pravična družba.
- Prispevajte k dolgoročni kulturni spremembi s spodbujanjem vrednot solidarnosti, dostopnosti in sodelovanja.

„Vključevanje se ne začne takrat, ko se mladostnik prilagodi sistemu, ampak takrat, ko se sistem prilagodi mladostniku.“

5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA

Vključujoče delo z mladimi temelji na kombinaciji etične odgovornosti, strokovne usposobljenosti, dostopnosti, zaščite in reflektivne prakse. Delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, zahteva ne le praktična znanja, temveč tudi jasne vrednote, strokovne meje in dosledne organizacijske pristope.

To poglavje opisuje temeljna načela, etične temelje, pristope k varovanju in organizacijske odgovornosti, ki podpirajo varno, spoštljivo in vključujoče izvajanje mladinskega dela.

5.1 Načela vključujočega dela z mladimi

Načela in etika na splošno

Učinkovito delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, zahteva trdne etične temelje, jasne strokovne meje in dobro opredeljene protokole.

Ti se pogosto soočajo z več stresnimi dejavniki – čustveno nestabilnostjo, travmatičnimi izkušnjami, težavami z duševnim zdravjem, socialno izključenostjo ali pomanjkanjem odraslih, ki bi jih podpirali.

Zaradi tega morajo mladinski delavci delovati v okviru, ki zagotavlja varnost, predvidljivost, dostojanstvo in preprečevanje škode.

V tem poglavju so opisana temeljna načela in strokovna navodila, na katerih temeljijo vsi odnosi v mladinskem centru. Predstavljeni so tudi bistveni protokoli ravnanja, ki zagotavljajo dosledne, odgovorne in etično usklajene odzive na zapletene situacije, kot so čustvene krize ali tveganje za samomor.

Cilj ni, da bi mladinske delavce spremenili v psihologe ali klinične strokovnjake, temveč da jim zagotovimo jasne korake, varne meje in postopke, ki jim pomagajo samozavestno odzivati se, ostati v mejah svojih kompetenc ter se izogibati praksam, ki bi lahko nenamerno povzročile škodo.

Načela zagotavljajo strukturni okvir za prakso mladinskega dela, medtem ko etika določa, kako se ta načela uporabljajo na spoštljiv, odgovoren in na človeka usmerjen način. Skupaj pomagajo zagotoviti, da vključujoče mladinsko delo ostaja varno, dosledno in odzivno na potrebe mladih.

V praksi se načela in etika dopolnjujeta. Načela zagotavljajo ogrodje, ki omogoča etično delovanje, medtem ko etika zagotavlja, da upoštevanje načel ne postane mehanično ali slepo za človeške potrebe. Na primer, načelo enakopravnosti v mladinskem delu ustvarja okvir, vendar etična odgovornost od izvajalca zahteva, da pristope prilagodi posameznim okoliščinam, pri čemer spoštuje osebno dostojanstvo in spodbuja zaupanje.

Naša temeljna načela

Temeljna načela služijo kot **standardi, pravila in dogovori**, ki organizaciji omogočajo dosledno delovanje. So zunanje kodificirana in merljiva ter odgovarjajo na ključno vprašanje: **»Kaj naj vodi naše delo?«**. V vključujočem delu z mladimi ta načela zagotavljajo potrebno ogrodje za etično prakso in poskrbijo, da strokovnjaki ohranjajo predvidljiva, spoštljiva in varna okolja za mlade z dodatnimi potrebami po podpori.

1. Ne škoduj

»Ne škoduj« je najosnovnejše načelo v mladinskem delu. To pomeni, da mora vsak poseg, dejavnost, pogovor ali odločitev zaščititi čustveni in fizični varnosti mladostnika.

Mladinski delavci pogosto delujejo z dobrimi nameni. Vendar pa lahko tudi dobronamerna dejanja povzročijo škodo, če se jih ne izvaja z občutljivostjo, spoštovanjem zasebnosti, ustrezno pripravo ali pravilnim postopkom. To je še posebej pomembno, kadar so mladi doživeli travmo, izključenost, stigmatizacijo, ustrahovanje, prekomerno zaščito, diskriminacijo ali ponavljajoče se neuspehe v institucijah.

V praksi »ne škoduj« pomeni, da se morajo mladinski delavci izogibati:

- ponovne travmatizacije mladih
- krepitve stigmatizacije
- prisiljevanja k sodelovanju
- pritiska na mlade, naj spregovorijo ali razkrijejo osebne podatke
- sramotenja, kaznovanja ali javnega popravljanja
- sarkazem, kritika ali poniževanje
- razkrivanje zasebnih podatkov

- ignoriranje znakov stiske
- nevarne skupinske razprave brez čustvene podpore
- neutemeljeno eksperimentiranje s potrebami mladih
- ustvarjanje odvisnosti ali nezdravega neravnovesja moči
- dajanje kliničnih nasvetov brez ustreznega usposabljanja
- ukrepanje, ki poslabša položaj mladostnika

Primeri škodljivih praks so lahko izjave, kot je »Ni tako hudo«, siljenje mladostnika k sodelovanju v dejavnosti, ko je očitno preobremenjen, javno popravljanje, zastavljanje osebnih vprašanj pred drugimi ali obravnavanje stiske kot »slabega vedenja«.

Ključno sporočilo je preprosto: varnost in dostojanstvo morata imeti prednost pred izobraževalnimi, socialnimi ali participativnimi cilji. Dejavnost se ne more šteti za uspešno, če pri mladostniku povzroči občutek negotovosti, sramu, izpostavljenosti ali škode.

2. Postavite in ohranjajte strokovne meje

Strokovne meje so v mladinskem delu bistvene. Ščitijo tako mlade kot mladinske delavce. Meje ne pomenijo pomanjkanja skrbi. Skrb zaradi njih postane varnejša, jasnejša in trajnejša.

Mladinski delavci niso terapevti, specialni pedagogi, zdravniki ali klinični strokovnjaki. Njihova vloga je podpirati mlade, pri tem pa ostati znotraj meja svoje strokovne usposobljenosti. Kadar je potrebna specializirana podpora, morajo mladinski delavci sodelovati z drugimi strokovnjaki, namesto da bi poskušali vse rešiti sami.

Meje morajo biti predvidljive, spoštljive in pojasnjene v razumljivem jeziku. Zlasti so pomembne za mlade, ki so doživeli neenotno skrb, nejasno avtoriteto, institucionalni nadzor, travmo ali socialno izključenost. Ta tema je podrobneje obravnavana v poglavju 5.3.

3. Pristop, ki na prvo mesto postavlja osebo

Vključujoče delo z mladimi se začne s tem, da osebo vidimo kot celoto, namesto da jo opredeljujemo po njeni invalidnosti, diagnozi, izkušnjah ali potrebi po podpori.

Vsak mladostnik ima svoje interese, prednosti, sanje, strahove, odnose, preference in cilje. Invalidnost, okvara, diagnoza ali potreba po podpori so sicer lahko pomembne in lahko predstavljajo del njihove identitete, vendar jih ne opredeljujejo v celoti.

Pristop, ki na prvo mesto postavlja osebo, pomeni:

- spoštovanje dostojanstva in vrednosti mladega človeka
- izogibanje sočutju in predpostavkam, ki temeljijo na pomanjkljivostih

- da mladega človeka ne zreduciramo na etiketo
- predpostavljamo kompetentnosti
- neposredno vprašati mladostnika o njegovih potrebah in željah
- osredotočanje na prednosti, interese in cilje
- prilagajanje podpore, ne da bi se mladostnik počutil „manj vrednega“
- priznavanje, da je vsak posameznik drugačen, tudi če imajo podobno diagnozo ali potrebo po podpori

Mladinski delavci naj se izogibajo predpostavkam, kot so »to ne morejo storiti«, »ne bodo razumeli«, »to je zanje preveč težko« ali »mi vemo, kaj je najbolje«. Namesto tega naj se vprašajo: Kaj si ta mladostnik želi? Kaj mu pomaga pri sodelovanju? Katere ovire mu stojijo na poti? Katera podpora bi to omogočila?

Pristop, ki na prvo mesto postavlja osebo, gradi zaupanje, krepitev in pristno vključevanje.

4. Sodelovanje in opolnomočenje

Načelo »Nič o nas brez nas« je osrednje v vključujočem delu z mladimi. To pomeni, da morajo biti mladi z dodatnimi potrebami po podpori vključeni v odločitve, programe in politike, ki jih zadevajo.

Sodelovanja ne smemo razumeti ozko. Ni vsak mladostnik komunicira na enak način, in ni vsak prispevek v obliki formalne razprave. Mladostnik lahko sodeluje z govorjenjem, pisanjem, risanjem, izbiranjem med možnostmi, z gestami, s pomočjo komunikacijskih pripomočkov, s prikazovanjem preferenc prek vedenja ali z dajanjem povratnih informacij s podporo.

Vsak prispevek je pomemben.

Mladinski delavci naj se izogibajo togim standardom sodelovanja, kot so pričakovanje, da bo v skupinski razpravi spregovoril vsak, da bodo vsi na enak način opravili isto nalogo ali da bodo mnenja izrazili hitro in ustno.

Okrepitev pomeni podpiranje mladih pri:

- sprejemajo odločitve
- izražajo svoje želje
- vplivajo na dejavnosti, ki jih zadevajo
- si zastavijo lastne učne cilje
- razvijajo samozavest
- se zavzemajo za lastne interese
- prevzeti odgovornost za svoj razvoj
- postanejo aktivni akterji v lastnem življenju

To ne pomeni, da mlade prepustimo sami sebi z odgovornostjo, za katero še niso pripravljeni. Opolnomočenje mora biti podprto, dostopno in realistično. Mladinski delavci morajo ustvariti pomembne točke izbire in ponuditi ustrezno raven podpore, da se lahko mladi udeležujejo z dostojanstvom.

Sodelovanje je neprekinjen proces. Majhna izbira, preprosta gesta ali tiho izražanje želje lahko predstavljajo pomemben korak k samoodločanju.

5. Dostopnost in enakopravnost

Dostopnost ni dodatna usluga. Je strokovna odgovornost ter vprašanje pravic, pravičnosti in smiselne udeležbe.

Izvajalci mladinskega dela imajo dolžnost zagotoviti razumne prilagoditve. To so potrebne in ustrezne prilagoditve, ki mladim pomagajo sodelovati, ne da bi to za organizacijo pomenilo neupravičeno breme.

Razumne prilagoditve lahko vključujejo:

- fizične prilagoditve
- dostopne prostore
- pomožne tehnologije
- prilagojeno komunikacijo
- vizualne podpore
- senzorične prilagoditve
- prilagodljiv urnik
- alternativne možnosti sodelovanja
- prilagoditve pravil
- dodatna podpora med dejavnostmi

Vključujoče delo z mladimi ne sme biti zgolj odziv na prošnjo mladega človeka za podporo. Programi morajo biti že od samega začetka zasnovani čim bolj dostopno. Tu je pomemben univerzalni dizajn: dejavnosti, prostori, informacije in komunikacija morajo biti načrtovani tako, da jih lahko uporablja čim več mladih.

Vključenost je treba razumeti skozi prizmo socialne pravičnosti. To pomeni priznati, da je sodelovanje povezano s pravičnostjo, pravicami in močjo – ne le z individualno motivacijo ali zmožnostmi.

Posebej pomembnih je pet ključnih načel:

1. **Dostopnost** – mladi lahko vstopijo v program, prostor, informacije in komunikacijo ter jih uporabljajo.
2. **Enakopravnost** – podpora je prilagojena dejanskim potrebam.

3. **Pravice** – sodelovanje ni dobrodelnost; povezano je z dostojanstvom in enakimi pravicami.
4. **Sodelovanje** – mladi lahko pomembno vplivajo na to, kar jih zadeva.
5. **Raznolikost** — spoštujejo se različne identitete, potrebe po podpori in izkušnje.

Pravičnost se razlikuje od formalne enakosti. Enakost pomeni, da se vsem da isto. Pravičnost pomeni, da se mladim da tisto, kar potrebujejo, da lahko enakopravno sodelujejo.

Za mladinske delavce to pomeni, da se ne vprašajo le: »Ali vsem ponujamo enak program?«, ampak tudi: »Ali lahko vsi dejansko sodelujejo na smiseln način?«

6. Varnost in dobro počutje

Varnost je temeljni pogoj za sodelovanje. Mladi se ne morejo učiti, navezovati stikov ali smiselno izražati, če se ne počutijo varni.

Vključujoče delo z mladimi mora zagotavljati tako fizično kot psihološko varnost. Okolja morajo biti brez nasilja, nadlegovanja, ustrahovanja, diskriminacije in diskriminacije na podlagi invalidnosti. Diskriminacija na podlagi invalidnosti pomeni diskriminacijo, izključevanje ali negativne predpostavke, ki temeljijo na invalidnosti ali domnevnih zmožnostih. Varnost zahteva jasna pričakovanja, predvidljive strukture in dostopno komunikacijo v primeru znakov stiske.

Absolutne varnosti ni mogoče nikoli v celoti zagotoviti. Realnejši strokovni cilj je ustvariti »varnejše prostore« – okolja, v katerih se tveganja aktivno zmanjšujejo, identitete se spoštujejo in se upoštevajo mnenja mladih.

Varnejši prostor se gradi z:

- spoštovanje
- jasna pravila
- predvidljivo strukturo
- čustveno podporo
- dostopno komunikacijo
- zaupnost
- transparentnost
- soglasje
- ukrepi proti ustrahovanju
- vključujoča kultura skupine
- pozornost na znake stiske

Kakovostno vključujoče delo z mladimi bi moralo temeljiti na pristopu, ki upošteva travme. To pomeni razumevanje, da so nekateri mladi morda doživeli travmo,

izključevanje, institucionalno škodo, ustrahovanje, družinski stres, diskriminacijo ali ponavljajoče se neuspehe. Te izkušnje lahko vplivajo na njihove reakcije.

Pristop, ki upošteva travme, temelji na:

- varnost
- zaupanja vrednost
- transparentnost
- izbiro
- opolnomočenje
- sodelovanje
- občutljivost za kulturne razlike

Zaupnost je prav tako bistvena. Podatke o invalidnosti mladostnika, diagnozi, potrebah po podpori ali osebni situaciji je treba zaščititi. Deliti jih je treba le, kadar je to nujno, po možnosti s soglasjem in vedno v skladu z obveznostmi varovanja. Ta tema je podrobneje obravnavana v poglavju 5.3.

7. Namenska metodologija in podpora

Vključujoče delo z mladimi ne poteka naključno. Zahteva namerno načrtovanje, delo na odnosih in sodelovanje.

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori pogosto potrebujejo več kot le fizični dostop do programa. Morda potrebujejo zaupanje, predvidljivost, čustveno varnost, dostopno komunikacijo, prilagojene dejavnosti, dolgoročne odnose in podporo pri spopadanju z družbenimi situacijami.

Namerno mladinsko delo vključuje:

- aktivno poslušanje
- ugotavljanje skupnih interesov
- postopno gradnjo zaupanja
- ohranjanje doslednih odnosov
- jasno in razumljivo komuniciranje
- opazovanje, kaj pomaga in kaj ustvarja ovire
- prilagajanje dejavnosti brez zmanjševanja dostojanstva
- ponujanje izbir
- podpora samostojnosti korak za korakom
- redno razmišljanje o praksi

Dolgoročni odnosi so pomembni. Doslednost pomaga mladim, da se počutijo varne, razumejo pričakovanja in razvijejo samozavest. To je še posebej pomembno za mlade, ki so morda doživeli zavrnitev, nestabilno podporo, institucionalne ovire ali ponavljajoče se izključevanje.

Vključevanje je tudi večsektorska odgovornost. Ne sme se omejiti na programe, namenjene izključno invalidom. Vlogo pri tem imajo mladinsko delo, izobraževanje, zdravstvo, socialne storitve, družine, negovalci in skupnostne organizacije.

Mladinski delavci morajo po potrebi sodelovati z drugimi strokovnjaki, zlasti kadar potrebe po podpori presegajo vlogo mladinskega delavca. To sodelovanje pomaga zagotoviti, da mladi prejmejo ustrezno podporo, medtem ko mladinski delavci ostanejo znotraj svojih strokovnih okvirov.

Tudi družine in negovalci so lahko pomembni partnerji. Lahko zagotovijo bistveno znanje o komunikaciji, rutini, znakih stresa, zdravstvenih potrebah, zahtevah glede dostopa ali čustveni podpori. Hkrati pa morajo mladinski delavci podpirati samostojnost mladega človeka in se izogibati temu, da bi komunicirali izključno prek odraslih v njegovi bližini.

Uravnotežen pristop pomeni vključevanje družin in skrbnikov, kadar je to koristno, ob hkratnem spoštovanju mnenja mladostnika, njegove zasebnosti in pravice do samoodločanja.

Pomembno vlogo lahko imajo tudi mentorji in strokovnjaki z invalidnostjo. Lahko delujejo kot verodostojni posredniki in vzorniki. Ko mladi vidijo ljudi z lastnimi izkušnjami v strokovnih, vodstvenih ali mentorskih vlogah, lahko to okrepi njihovo samozavest, občutek zastopanosti in ambicije.

5.2. Etika v praksi

Etika v vključujočem delu z mladimi: Kako naj strokovnjaki sodelujejo

1. Spoštovanje proti sočutju – Odnosi morajo temeljiti na spoštovanju in ne na sočutju. Strokovnjaki se izogibajo pogovorom z mladimi na pokroviteljski način ali domnevam, da so nesposobni, s čimer spodbujajo dostojanstvo in samozavest.
2. Ohranjanje etičnih meja – Strokovnjaki morajo vzdrževati jasne meje, se izogibati terapevtskim vlogam, razen če so za to usposobljeni, hkrati pa ostajati sočutni in odzivni na čustvene potrebe.
3. Neosodben odnos – Vključujoča okolja od strokovnjakov zahtevajo, da so vzor sprejemanja in ne osodbe. Napake se obravnavajo kot priložnosti za učenje, kar spodbuja eksperimentiranje in sodelovanje.
4. Komunikacija in jezikovna etika
 - Priporočena terminologija: Mladi naj usmerjajo uporabo jezika, ki daje prednost osebi („oseba z invalidnostjo“), ali jezika, ki daje prednost identiteti („invalidna oseba“), ali izrazov, ki se nanašajo na dostopnost ali potrebe po podpori, namesto na diagnozo.

- Dostopen in preprost jezik: Informacije morajo biti na voljo v oblikah, ki upoštevajo kognitivne ali senzorične motnje (velika pisava, vizualna podpora, lahko berljivo besedilo, podnapisi).
 - Obravnavanje diskriminacije na podlagi invalidnosti in sovražnega govora: Strokovnjaki v skupini in skupnosti aktivno prepoznavajo in se upirajo diskriminaciji, mikroagresijam ali škodljivemu jeziku.
5. Varnost, zasebnost in dobro počutje
- Ustvarjanje varnejših prostorov: Strokovnjaki dajejo prednost psihološki in fizični varnosti, spoštujejo identitete in spodbujajo mlade, da svobodno izražajo čustva.
 - Zaupnost in razkritje: Zasebnost mladih se spoštuje; informacije se delijo le s privolitvijo. Meje zaupnosti (npr. obvezno poročanje, življenjsko nevarne situacije) so jasno sporočene.
 - Oskrba, ki upošteva travmatske izkušnje: Programi uporabljajo pristop, ki upošteva travmatske izkušnje in poudarja zaupanje, preglednost, sodelovanje ter upoštevanje kulturnih razlik.
6. Odgovornost in stalno preverjanje
- Samorefleksija: Strokovnjaki se nenehno ukvarjajo z razmišljanjem, da bi prepoznali pristranskosti, predpostavke ali nenamerno utrjevanje »naučene nemoči«.
 - Pravična razporeditev virov: Vključevanje se podpira s posebnimi proračunskimi sredstvi, dostopnim načrtovanjem in prilagodljivimi programi, ki zadovoljujejo raznolike potrebe.
 - Mehanizmi za povratne informacije: Mladi imajo na voljo varne in dostopne kanale za prijavo neprimernih praks, ustrahovanja ali diskriminacije, ne da bi se bali maščevanja.

Praktične podrobnosti o komunikaciji kot ključnem elementu varnega in profesionalnega dela z mladimi.

Mladi, zlasti tisti z dodatnimi potrebami po podpori, so zelo občutljivi na način, kako z njimi govorijo odrasli. Besede lahko uravnavajo ali motijo ravnovesje, krepijo ali sramotijo, gradijo zaupanje ali ga uničujejo.

Etična komunikacija zagotavlja, da mladinski center ostane prostor, kjer se mladi počutijo slišani, spoštovani in razumljeni, tudi kadar je njihovo vedenje izzivalno ali so čustva intenzivna.

V mladinskem delu komunikacija ni zgolj prenos informacij; je orodje za vzpostavljanje odnosov, ki oblikuje celotno vzdušje v skupini. Za mnoge mlade, zlasti tiste, ki so v preteklosti doživeli obsojanje, zanemarjanje ali kritiko, je način, kako z njimi govori strokovnjak, morda prva izkušnja dosledne in spoštljive komunikacije s strani odraslih. Etična komunikacija pomeni, da mladinski delavci premišljeno izbirajo besede, ton, časovni razpored in govorico telesa. Zahteva upočasnitev ritma dejavnosti, zagotavljanje jasnosti ter odzivanje z empatijo namesto z reaktivnostjo. Cilj je

zagotoviti, da interakcije nikoli ne povzročajo sramu, strahu ali zmede, temveč podpirajo uravnavanje čustev, samozavest in avtonomijo.

Spodaj so navedena ključna načela etične komunikacije v mladinskem delu:

- **Uporabljajte jasen, neosodben jezik** – kratki stavki, preproste besede in neposredna struktura zmanjšujejo tesnobo in nesporazume.
- **Izogibajte se oznakam in stigmatizaciji** – **osredotočite se na vedenje ali potrebe, ne na identiteto** („Motiš druge“), **diagnozo** („Si avtističen“) ali **vrednostno sodbo o značaju**.
- **Normalizirajte čustvene izkušnje** – **sporočite, da so močna čustva človeška in sprejemljiva** („V redu je, da si razočaran, pogledjmo, kaj zdaj potrebuješ“).
- **Priznajte čustva** – pokažite razumevanje in sprejemanje, tudi če se ne strinjate z vedenjem („Vidim, da je to zate res težko“).
- **Izogibajte se podajanju kliničnih diagnoz ali zagotovil** – **mladinski delavci nikoli ne smejo podajati medicinskih interpretacij** („Imaš depresijo“) ali **lažnih zagotovil** („Obljubim ti, da bo vse v redu“).

5.3. Strokovne meje, zaupnost in odgovornost

Strokovne meje

Strokovne meje so bistvene za varno, etično in predvidljivo prakso dela z mladimi. Ščitijo tako mlade kot strokovnjake, saj jasno opredeljujejo vloge, odgovornosti, meje komunikacije in pričakovanja v podpornih odnosih.

Jasne meje mladim pomagajo razumeti, kaj lahko pričakujejo od strokovnega odnosa. Zmanjšujejo tudi tveganje za zmedo, favoriziranje, čustveno preobremenitev, odvisnost in skrbi glede varnosti.

Glavna načela in razsežnosti strokovnih meja, skupaj z nekaterimi konkretnimi situacijami in praktičnimi področji, na katerih se uporabljajo, vključujejo:

1. **Ohranjanje ustreznih komunikacijskih meja**
 - razpoložljivost in delovni čas;
 - digitalno komuniciranje.
2. **Izogibanje dvojnemu odnosu**
 - strokovna vloga mladinskega delavca;
 - sodelovanje z družinami in drugimi strokovnjaki ob jasni razmejitvi vlog in odgovornosti.
3. **Spoštovanje fizičnih in čustvenih meja**
 - fizični stik;
 - čustvena podpora;
 - krizne situacije.
4. **Spoštovanje načel zaupnosti in izmenjave informacij**

- zaupnost;
- odločitve o tem, kdaj, kako in s kom se lahko izmenjujejo informacije;
- sodelovanje z družinami in drugimi strokovnjaki.

5. Uporaba ustreznega razkrivanja osebnih podatkov

- osebno deljenje informacij;
- odločanje, katere osebne informacije je primerno razkriti v okviru strokovnega odnosa.

6. Uravnoteženje podpore s strokovno odgovornostjo

- strokovna vloga mladinskega delavca;
- sprejemanje odločitev;
- čustvena podpora;
- krizne situacije;
- sodelovanje z družinami in drugimi strokovnjaki.

Zakaj so meje pomembne v praksi

Področje	Ko so meje nejasne	Ko so meje jasne	Praktična navodila za mladinske delavce
Zaupanje kakovost odnosa	in Mladi se lahko počutijo zmedeni, negotovi ali ne vedo, kaj lahko pričakujejo. Prekomerno in meje so jasne. deljenje osebnih informacij s strani delavca lahko zamegli vloge.	Mladi razumejo, kaj pričakujejo.	Jasno pojasnite svojo vlogo. Izogibajte se prekomernemu deljenju osebnih izkušenj, razen če to neposredno pomaga mladostniku.
Skupinska dinamika pravičnost	in Nekateri mladi lahko zaznajo favoriziranje ali se neenako pozornost. To lahko vodi do ljubosumja, konfliktov ali izključevanja.	Pravila in pozornost uporablajo Kadar so izjeme dosledno. Skupinsko povezanost je lažje ohraniti.	Bodite dosledni. nujne, jih pojasnite na pregleden način, ne da bi razkrili zasebne podatke.
Varnost zaščita	in Nejasna pravila glede dotikanja, zasebne komunikacije ali odzivanja na krizne situacije lahko povečajo tveganje za škodo ali zlorabo.	Varnostni postopki so pregledni in ščitijo tako mlade kot osebje.	Upoštevajte protokole za zaščito. Pojasnite meje zaupnosti. Delujte v interesu varnosti mladostnika.

Področje	Ko so meje nejasne	Ko so meje jasne	Praktična navodila za mladinske delavce
Strokovna verodostojnost in etika	Odločitve se lahko zdijo samovoljne ali osebne. Avtoriteta in etična standardi integriteta mladinskega delavca se lahko postavljata pod vprašaj.	Dosledni strokovni dogovorjene postopke krepijo in strokovna verodostojnost in etično prakso.	Uporabljajte strokovne dogovorjene postopke in strokovna navodila. Bodite dosledni pri sprejemanju odločitev.
Čustvena kognitivna obremenitev	Mladinski delavci se lahko počutijo v odgovorne za vse, odgovarjajo tudi zunaj delovnega časa ali postanejo čustveno preobremenjeni.	Jasne meje ščitijo dobro počutje osebja in pomagajo delavcem trajnostno podpirati celotno skupino.	Določite meje glede dosegljivosti in odgovornosti. Spodbujajte ustrezno zunanjo podporo, kadar je to potrebno.
Doslednost učenja podpore	Mladi se lahko soočajo z nepredvidljivimi rutinskimi dejavnostmi in ali nedoslednim vodenjem, kar zmanjša njihovo vključenost in učenje.	Predvidljiva struktura in jasna navodila spodbujajo sodelovanje, učenje in samostojnost.	Poskrbite, da so rutine jasne in dosledne. Prilagajajte pristope na podlagi opazovanja, posvetovanja in dejanskih potreb.
Digitalna komunikacija	Mladi lahko pričakujejo neomejen dostop prek družbenih omrežij, pravila aplikacij za sporočanje ali e-pošte. To lahko povzroči odvisnost ali nevarne izmenjave.	Strokovni kanali in pravila zagotavljajo varnejšo in preglednejšo komunikacijo.	Kadar je mogoče, uporabljajte službene račune. Obvestite jih o delovnem času, namenu in omejitvah spletnega stika.
Fizični stik senzorične meje	Nesporazumi ali nezaželen dotik lahko povzročijo tesnobo, travmatske odzive ali neprimerno odvisnost.	Fizična interakcija temelji na soglasju, spoštovanju individualnih preferencah in preglednih skupinskih normah.	Prosimo za soglasje. Spoštujte osebni prostor. Razumite čutno udobje in preference vsakega mladostnika.

Meje so še posebej pomembne v vključujočem delu z mladimi, kjer se lahko pogosteje pojavljajo čustvena odvisnost, dinamika navezanosti, krizne situacije ali skrbi glede

varnosti. Dosledne meje pomagajo ustvariti čustveno varna, preglednejša in trajnejša okolja za podporo.

Strokovnjaki se morajo zavedati, da lahko prekomerna vpletenost, nejasne vloge, prekomerna čustvena razpoložljivost ali nedosledna komunikacija nenamerno spodkopajo zaupanje, povečajo odvisnost ali prispevajo k izčrpanosti.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo so na voljo v prilogah.

Zaupnost je osrednji element gradnje zaupanja v praksi mladinskega dela.

Mladi, zlasti tisti z dodatnimi potrebami po podpori, imajo pogosto izkušnje z izdajo, klepetanjem, obsojanjem ali nedoslednimi odraslimi. Zato je bistveno ustvariti prostor, kjer se počutijo varne, da lahko spregovorijo. Vendar pa zaupnost v mladinskem delu ni absolutna. Mladinski delavci morajo uravnovežiti zaupanje z varnostjo, zaščito in pravno odgovornostjo. Etična zaupnost zahteva jasno komunikacijo o tem, kaj lahko ostane zasebno, kaj bo morda treba deliti zaradi zaščite in kako se z informacijami ravna znotraj organizacije.

Zakaj je zaupnost pomembna

- spodbuja mlade, da se odprejo;
- zmanjšuje strah pred obsojanjem;
- gradi dolgoročno zaupanje;
- podpira čustveno in psihološko varnost;
- ustvarja spoštljivo in predvidljivo okolje;
- preprečuje sramoto in ponovno travmatizacijo.

Omejitve zaupnosti

Mladinski delavci morajo že na začetku jasno pojasniti:

»Kar mi zaupaš, ostane zasebno, razen če bi bil ti ali kdo drug v nevarnosti. Če se to zgodi, tega ne bom držal v tajnosti, ampak ti bom korak za korakom povedal, kaj se dogaja.«

Ta preglednost ščiti tako mladostnika kot strokovnjaka.

Situacije, v katerih je treba zaupnost prekiniti

Zaupnost bo morda treba prekiniti v skladu z veljavno zakonodajo in organizacijskimi postopki za zaščito v situacijah, ki vključujejo:

- tveganje za samopoškodovanje ali samomor;
- tveganja za škodo drugim osebam;

- razkritje zlorabe ali zanemarjanja;
- kaznivih dejanj, ki ogrožajo varnost;
- resno krizo duševnega zdravja;
- druga tveganja za varnost.

Zaupnosti se nikoli ne sme kršiti brez pojasnila ali za hrbtom mladostnika. Mladinski delavec mora mladostnika v čim večji meri vključiti v proces, razen če bi to povečalo neposredno tveganje.

Praktični primeri

a) Primer, ko zaupnost ni bila ustrezno obravnavana

Mladostnik je izrazil misli o samopoškodovanju. Delavec je zpanikaril in takoj obvestil vodjo, ne da bi mladostniku karkoli pojasnil.

Mladostnik se je počutil izdan in se ni več vrnil.

b) Primer pravilnega ravnanja z zaupnostjo

Mladostnik je povedal, da ima samomorilske misli. Delavec je odgovoril:

»Hvala, da si mi to povedal. Vesel sem, da mi zaupaš. Tega ne morem obdržati v tajnosti, ker je tvoja varnost pomembna. Ostal bom z teboj in skupaj bomo vključili ustrezne ljudi.«

Mladostnik se je počutil spoštovanega in varnega, namesto da bi se počutil kaznovanega ali izpostavljenega.

Odgovornost in dokumentiranje

Dokumentacija podpira odgovornost, zaščito, kontinuiteto podpore in strokovno preglednost. Etična dokumentacija zahteva tudi spoštovanje načel zaupnosti, dostojanstva, prostovoljne privolitve in varstva podatkov.

Dokumentacija je ključni del etičnega in varnega dela z mladimi. Zagotavlja preglednost, odgovornost in kontinuiteto podpore, zlasti kadar z istim mladostnikom dela več strokovnjakov. Dobra dokumentacija ščiti mlade, ščiti strokovnjake in zagotavlja, da se pomembni podatki ne izgubijo ob menjavi osebja ali zaostritvi kriznih situacij.

Zakaj je dokumentacija pomembna

Natančna dokumentacija ima več bistvenih funkcij:

- zagotavlja, da mladi prejemajo dosledno in usklajeno podporo;

- preprečuje nesporazume med osebjem;
- zagotavlja uradne dokaze, če se pojavijo pomisleki glede varnosti;
- omogoča zgodnje odkrivanje vzorcev ali stopnjevanja tveganega vedenja;
- zaščiti osebe pred lažnimi obtožbami z vodenjem evidenc, ki temeljijo na dejstvih;
- izboljša strokovno odgovornost in zagotavljanje kakovosti.

Kaj je treba dokumentirati

Mladinski delavci so dolžni beležiti informacije, ki vplivajo na varnost, dobro počutje ali strokovno odgovornost. To vključuje:

- krizne dogodke, kot so napadi panike, agresija ali čustveni zlomi;
- razkritja škode, vključno z zanemarjanjem, zlorabo, tveganjem za samopoškodovanje ali izkoriščanjem;
- zaskrbljenost glede varnosti, tudi če je le predhodna;
- napotitve k psihologu, socialnemu delavcu, krizni ekipi ali drugemu ustreznemu strokovnjaku;
- nadaljnje ukrepe, sprejete po incidentu;
- dogovori z mladostnikom, kot so varnostni načrti, dogovori o vedenju ali prilagoditve sodelovanja;
- opazni vzorci vedenja, če vplivajo na varnost, vključevanje ali sodelovanje.

Kako naj se dokumentacija sestavlja

Rutinska dokumentacija mora biti sorazmerna. Ni treba beležiti vsakega stika; dokumentirati je treba le informacije, ki so pomembne za podporo, varnost ali odgovornost. Etična dokumentacija zahteva strokovnost in natančnost.

Dokumentacija mora biti:

- **objektivna:** napišite »Mladostnik je rekel...« namesto »Mislim, da...«;
- **temeljiti na dejstvih:** izogibajte se domnevam ali interpretacijam;
- **jasna in natančna:** vključite datume, ure, kontekst in natančne besede, kadar je to ustrezno;
- **varno shranjena:** upoštevajte politiko organizacije in veljavne predpise o varstvu podatkov, pri čemer posvečajte posebno pozornost občutljivim podatkom;
- **deljena izključno na podlagi načela »potrebe po vednosti«:** dostop do informacij naj imajo le pooblaščenji zaposleni.

Dodatna navodila o pravilnem dokumentiranju so na voljo v poglavju 5.5, **Zaščita in krizni protokoli**.

5.4. Sodelovanje in interdisciplinarna podpora

Sodelovanje s strokovnjaki, službami in partnerji v skupnosti je temeljna sestavina kakovostnega vključujočega dela z mladimi. Mladi z dodatnimi potrebami po podpori lahko potrebujejo podporo, ki presega kompetence posameznega strokovnjaka ali organizacije. Meddisciplinarno in medsektorsko sodelovanje pomaga zagotoviti, da podpora ostane varna, usklajena, temelji na pravicah in se odziva na razvojne, čustvene, socialne, zdravstvene, varnostne in dostopnostne potrebe mladega človeka.

Zakaj je sodelovanje pomembno

- mladim pomaga pri dostopu do ustrezne specializirane podpore;
- preprečuje, da bi mladinski delavci delovali zunaj svojih strokovnih pristojnosti;
- zmanjšuje tveganje v kriznih in varnostnih situacijah;
- podpira premišljeno in usklajeno sprejemanje odločitev;
- spodbuja skupno strokovno odgovornost;
- zmanjšuje vrzeli, razdrobljenost in nepotrebno podvajanje med storitvami;
- podpira kontinuiteto oskrbe in podpore;
- povezuje delo z mladimi s širšimi sistemi na področju izobraževanja, zdravstva, socialnega varstva, zaposlovanja in skupnosti.

Strokovne vloge in meje kompetenc

Mladinski delavci imajo pomembno vlogo pri gradnji podpornih odnosov, spodbujanju sodelovanja, omogočanju neformalnega učenja, ustvarjanju vključujočih okolij in prepoznavanju nastajajočih potreb. Vendar se od njih ne pričakuje, da bi nadomestili psihologe, psihiatre, socialne delavce, specialne pedagoge, zdravstvene delavce, terapevte ali strokovnjake za zaščito.

Prepoznavanje strokovnih omejitev in vključevanje ustreznega strokovnega znanja sta bistvena dela odgovornega dela z mladimi. Sodelovanje omogoča mladinskim delavcem, da ostanejo v okviru svoje strokovne vloge, hkrati pa zagotavlja, da ima mladostnik dostop do podpore, ki je samo z delom z mladimi ni mogoče zagotoviti.

Načela sodelovanja

Sodelovanje naj temelji na naslednjih načelih:

- **Aktivna udeležba mladostnika:** Mladostnika je treba obravnavati kot aktivnega partnerja in ne kot pasivnega subjekta strokovne razprave. Njegovi cilji, preference, prednosti, izkušnje, komunikacijske potrebe in stališča morajo usmerjati načrtovanje in sprejemanje odločitev.
- **Obveščeno sodelovanje in soglasje:** Mladi morajo razumeti, zakaj se predlaga sodelovanje, kdo bo vključen, kakšna bo njihova vloga in katere

informacije bo morda treba posredovati. Soglasje je treba pridobiti, kadar koli je to mogoče, v skladu z odgovornostmi za zaščito in veljavno zakonodajo.

- **Na pravicah temelječa in participativna praksa:** Sodelovanje mora spoštovati dostojanstvo, avtonomijo, zasebnost, dostopnost in samoodločanje. Načelo »Nič o nas brez nas« mora voditi načrtovanje, izvajanje in pregled podpore.
- **Jasne strokovne vloge in odgovornosti:** Vsak strokovnjak mora razumeti svojo vlogo, odgovornosti, pooblastila, meje pristojnosti in pričakovani prispevek. Skupna odgovornost ne sme voditi v nejasno odgovornost.
- **Ustrezna, potrebna in sorazmerna izmenjava informacij:** Informacije je treba deliti le, kadar obstaja jasen strokovni, varnostni ali pravni razlog. Z pooblaščenimi osebami je treba deliti le najmanjšo potrebno količino informacij na podlagi načela »potrebe po vednosti«.
- **Kontinuiteta in usklajevanje:** Sodelovanje mora zmanjšati vrzeli med storitvami in preprečiti, da bi morali mladi vedno znova pojasnjevati svojo situacijo ali se sami znajti v nepovezanih strokovnih sistemih.
- **Dostopnost:** Sestanki, komunikacija, informacije in postopki odločanja morajo biti dostopni mladostniku ter prilagojeni njegovim potrebam po komunikaciji in sodelovanju.

Strokovnjaki in partnerji, ki lahko sodelujejo

Kakovostno vključujoče delo z mladimi temelji na usklajenih sistemih podpore, v katerih različni strokovnjaki prispevajo svoje strokovno znanje in izkušnje ter si prizadevajo za doseganje ciljev, dogovorjenih z mladostnikom.

Glede na situacijo mladostnika in njegove potrebe po podpori lahko sodelujejo:

- mladinske delavce, mentorje, izobraževalce in vzgojitelje;
- učitelje, specialne pedagoge, strokovnjake za podporo pri učenju in vodje;
- psihologe, svetovalce, psihiatre in ekipe za duševno zdravje;
- socialne delavce, službe za podporo družinam in strokovnjake za zaščito;
- delovne terapevte, fizioterapevte, logopede in druge terapevtske strokovnjake;
- zdravstveni delavci ter službe za nujno pomoč ali odzivanje na krizne situacije;
- službe za zaposlovanje, poklicni svetovalci, mentorji za zaposlovanje in delodajalci;
- pravni svetovalci in pristojni javni organi;
- družine, negovalci in zaupanja vredni člani podporne mreže mladostnika;
- organizacije invalidov, skupine za samozagovorništvo in centri za samostojno življenje;
- strokovnjaki, mentorji in vzorniki z ustreznimi življenjskimi izkušnjami;
- lokalni organi, kulturne ustanove, športne organizacije, skupnostne organizacije, lokalna podjetja in drugi partnerji v skupnosti.

Sestava podporne mreže naj temelji na dejanskih ciljih in potrebah mladostnika, ne pa na standardnem seznamu strokovnjakov.

Pristopi sodelovanja

V različnih situacijah so lahko primerne različne oblike sodelovanja.

Pri **multidisciplinarnem sodelovanju** strokovnjaki prispevajo iz svojih področij strokovnega znanja in izmenjujejo ustrezne informacije, medtem ko njihove ocene, načrti in ukrepi lahko ostanejo relativno ločeni.

Pri **interdisciplinarnem sodelovanju** strokovnjaki razvijejo skupno razumevanje situacije, se dogovorijo o skupnih ciljih, usklajujejo svoje pristope in skupaj z mladostnikom sprejemajo odločitve. Interdisciplinarne ekipe in sodelovanje je treba razvijati, kjer koli je to mogoče, zlasti kadar se potrebe po podpori prekrivajo ali je potrebna dolgoročna usklajena podpora.

Medinstitucionalno ali medsektorsko sodelovanje povezuje organizacije iz različnih sistemov, kot so mladinsko delo, izobraževanje, zdravstvo, socialno varstvo, zaposlovanje in storitve v lokalni skupnosti. To je še posebej pomembno v prehodnih obdobjih ali kadar bi bila podpora sicer razdrobljena.

Sodelovanje lahko vključuje tudi skupno vodenje s strani strokovnjakov z dopolnjujočim se strokovnim znanjem, skupni razvoj programov, soustvarjanje z mladimi ter preglede dostopnosti, ki jih izvajajo strokovnjaki in osebe z lastnimi izkušnjami.

Organizacije invalidov in izkušnje iz prakse

Partnerstva z organizacijami invalidov, skupinami za samozagovorništvo, centri za samostojno življenje in strokovnjaki z ustreznimi izkušnjami iz prakse pomagajo zagotoviti, da storitve temeljijo na resničnih izkušnjah in ne le na strokovnih predpostavkah.

Lahko prispevajo k:

- oblikovanju in ocenjevanju programov;
- preglede dostopnosti;
- usposabljanju osebja in strokovnemu razvoju;
- mentorstvu in medsebojni podpori;
- odločanju v organizaciji;
- zagovorništvo in ozaveščanje skupnosti;
- razvoj bolj dostopnih storitev in možnosti za sodelovanje.

Njihova vključenost krepi prehod od oblikovanja storitev za mlade k razvoju podpore skupaj z mladimi.

Posvetovanje, mentorstvo in reflektivna supervizija

Strokovno svetovanje, mentorstvo in reflektivna supervizija so pomembni elementi sodelovalne prakse. Mladinskim delavcem omogočajo, da poiščejo strokovno vodstvo, preučijo poklicne dileme, prepoznajo nezavedne predpostavke, obvladujejo čustveno zahtevne situacije in ostanejo znotraj meja svojih kompetenc.

Te oblike podpore prispevajo tudi k strokovnemu učenju, dobremu počutju osebja, dosledni praksi ter preprečevanju osamljenega sprejemanja odločitev in izgorelosti. Reflektivna supervizija bi moral zagotavljati varen strokovni prostor za preučevanje prakse, namesto da deluje zgolj kot spremljanje uspešnosti.

Praktično izvajanje timskega dela, strokovnega svetovanja, nadzora, zunanjega sodelovanja in partnerstev z lokalno skupnostjo je opisano v poglavju 6.4.

5.5. Varovanje in odzivanje na krize

Zakaj so protokoli pomembni

Delo z ranljivimi in raznolikimi skupinami mladih zahteva jasne, dosledne in etično utemeljene postopke, ki usmerjajo mladinske delavce v vsakdanji praksi kot tudi v situacijah z visokim tveganjem. Protokoli zagotavljajo, da so odzivi varni, predvidljivi in usklajeni s strokovnimi standardi, ne glede na to, kateri član osebja je prisoten ali kako zapletena je situacija.

Različne organizacije potrebujejo različne protokole, ki odražajo značilnosti mladih, ki jim nudijo podporo, tveganja, s katerimi se soočajo, profil njihovega osebja, organizacijski mandat ter pravne in regulativne zahteve, ki zanje veljajo. Majhen lokalni mladinski klub, šolski program, bivalna ustanova in mladinski center, povezan s kliničnimi storitvami, delujejo v različnih kontekstih in zato ne morejo slediti popolnoma enakemu postopku.

Strateška razmišljanja o protokolih

Cilj ni preobremenitev s postopki, temveč strukturirana jasnost. Učinkoviti protokoli zmanjšujejo nejasnosti, razporedijo odgovornost in ustvarjajo predvidljive varnostne strukture tako za mlade kot za osebje. Protokoli morajo biti:

1. **Prilagojeni tveganju:** Ukrepi, intervencije ali oblike podpore morajo biti prilagojeni profilu mladih, pri čemer je treba upoštevati razvojno stopnjo, ranljivosti in okoljske dejavnike. Ocene tveganja morajo temeljiti na dokazih in biti sorazmerne, pri čemer je treba izogibati se enotnim pristopom za vse.
2. **V skladu z zakonodajo:** Vsi postopki morajo upoštevati zakone o varstvu, predpise o zaščiti otrok in ustrezno lokalno zakonodajo. Politike je treba redno

pregledovati, da odražajo spremembe v zakonskih obveznostih, pri čemer je treba zagotoviti jasno dokumentacijo in kanale poročanja.

3. **Upoštevati morajo zmogljivosti:** Program ali poseg mora realistično odražati razpoložljive vire, strokovno znanje osebja in operativne omejitve. Ambiciozne cilje je treba uravnovežiti s praktično izvedljivostjo, da se izognejo sistemskim neuspehom ali izčrpanosti.
4. **Redno pregledovanje in stresno testiranje:** Politike, ocene tveganj in operativni postopki morajo biti predmet rednih pregledov. Scenariji in stresni testi morajo oceniti odpornost v izjemnih razmerah ali razmerah z visokim tveganjem ter odkriti pomanjkljivosti, še preden pride do incidentov.

Organizacije morajo vzdrževati pisna drevesa eskalacije in postopke dežurstva, zlasti institucije z večjo zmogljivostjo.

Mladi se zanašajo na mladinske delavce za čustveno varnost, stabilnost in odgovorno sprejemanje odločitev. V trenutkih krize, stiske ali razkritja lahko kakovost odziva odraslih znatno vpliva na takojšnji izid in dolgoročno dobro počutje. Zaradi tega mora vsaka organizacija imeti strukturirane protokole, ki opredeljujejo:

- kaj morajo mladinski delavci opazovati
- kakšne ukrepe morajo sprejeti
- kdaj morajo situacijo eskalirati
- kako etično komunicirati
- kako dokumentirati zaskrbljenosti
- kako sodelovati z drugimi strokovnjaki
- kako ostati v okviru svoje strokovne vloge

Ti protokoli niso namenjeni nadomestitvi strokovne presoje; namesto tega zagotavljajo okvir, ki spodbuja jasnost, zmanjšuje negotovost in preprečuje nevarne ali nedosledne odzive. Mladinskim delavcem na primer pomagajo:

- prepoznati zgodnje znake stiske
- obvladujejo krize, ne da bi jih zaostрили
- transparentno in varno odzivati se na razkritja
- zaščititi mlade pred škodo, zlorabo in izkoriščanjem
- ohranjati zdrave strokovne meje
- zagotoviti zaupnost ob izpolnjevanju dolžnosti varovanja
- dokumentirati incidente na strokoven in zakonsko skladen način

Področja protokola

Mladinski delavci imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju čustvene varnosti, stabilnosti in usmerjanja.

Spodaj je strukturiran povzetek področij protokola, zasnovanih kot prilagodljivi moduli in ne kot enotni predpisi, ki ustrezajo vsem.

I. Protokoli za varnost in krizno upravljanje

Organizacije morajo prilagoditi krizne postopke profilom tveganja mladih. Rekreativni programi z nizkim tveganjem lahko izvajajo poenostavljene različice, medtem ko okolja z visokim tveganjem zahtevajo formalizirane postopke.

Primeri potrebnih protokolov:

- A) *Za odziv na ponižujoče besede, zaničevanje ali diskriminacijo na podlagi invalidnosti* se priporoča model postopnega odziva:
1. Izobraževanje: Razložite, kaj beseda pomeni in zakaj je žaljiva.
 2. Preusmeritev: Opišite vedenje in mladostnika usmerite k pozitivnemu jeziku.
 3. Omejitev: Če se takšno govorjenje nadaljuje, omejite možnosti mladostnika za uporabo takšnega jezika.
 4. Posledica: Preidite na neposredno posledico v skladu s pravili programa.
 5. Podpora žrtvi: Vzemite mladostnika, ki je tarča, na stran in ga vprašajte, kaj potrebuje.
- B) *Načrtovanje varnosti pred samomorom*: kadar mladostnik izraža misli o samopoškodovanju, je treba izvesti strukturiran varnostni načrt:
- Seznam kontaktov v sili (zaupanja vredni odrasli, krizne službe).
 - Takojšnje strategije za spopadanje (osredotočanje na sedanost, pisanje dnevnika, senzorična orodja).
 - Prepoznavanje zaščitnih dejavnikov in prihajajočih pozitivnih dogodkov.
 - Obvezno napotitev k pooblaščenim strokovnjakom za duševno zdravje za formalno oceno tveganja.
- C) *„Coming out“*, podpora pri razkritju identitete (npr. spolne usmerjenosti ali spolne identitete)
- Osebe mora:
- Poslušati brez predpostavk ali zasliševanja.
 - Potrditi izraženo identiteto mladostnika.
 - Ohranjati zaupnost v okviru zakonskih omejitev. Razkritje skrbnikom ali drugim osebam se nikoli ne sme zgoditi brez soglasja, razen če so izpolnjeni pogoji za zaščito.
 - Obvestiti druge strokovnjake o zahtevanih zaimkih in imenu, s katerim naj se naslavlja posameznik, **če to zahteva mladostnik**.

II. Obvladovanje vedenja in umirjanje situacij

Protokoli ravnanja morajo biti sorazmerni z intenzivnostjo vedenja v danem okolju in se morajo preusmeriti s kaznovanja k razumevanju »zakaj« za izzivalnim vedenjem.

A) *Okvir funkcionalne analize ABC* – ta model preusmerja prakso s kaznovanja na funkcionalno razumevanje. Osebe dokumentira:

A — Antecedenti (sprožilci, kot so senzorična preobremenitev ali konflikti z vrstniki).

B — Vedenje (opazna, merljiva dejanja).

C — Posledice (kaj je sledilo in ali je prišlo do okrepitve).

B) Protokol za umirjanje »Bringing Youth Back«:

1. Opazovanje: Posredujte, preden se vedenje stopnjuje.
2. Pomirite se: Globoko vdihnite, da boste pokazali mirno vedenje.
3. Pomirite mladostnika: povabite ga, naj globoko vdihne, in priznajte njegova čustva.
4. Vzpostavite stik: Pokažite jim, da vam je mar, tako da se pogovarjate o njihovih interesih (1–5 minut).
5. Spodbujajte: Pomagajte mladostnikom, da se ponovno vključijo v druženje s sovrstniki in dejavnosti.

III. Protokoli vključevanja na ravni organizacije

Za trajno vključevanje se organizacijam priporoča, da sledijo okviru »8 korakov k vključujočemu delu z mladimi«, ki ga je mogoče prilagoditi njihovi velikosti in zmogljivostim. Manjše organizacije lahko izvajajo poenostavljene različice; večje institucije pa morajo formalizirati upravljanje in nadzor.

1. Pregled organizacije: Ocena demografskih podatkov, potreb mladih in trenutnih zmogljivosti.
2. Politika in smernice: Priprava načrta, ki opredeljuje potrebe po podpori, ki jih želi organizacija obravnavati, ter določa izvedbene načrte.
3. Prostor in okolje: Preverjanje fizične in senzorične dostopnosti.
4. Osebe in prostovoljci: Zagotavljanje usposabljanja o potrebah po dostopnosti, dostopnem delu z mladimi, sistemski nepravilnosti ter zagotavljanje reflektivne supervizije.
5. Dejavnosti: Ocena, ali naj bodo dejavnosti vključujoče ali usmerjene v eno identiteto, glede na izbire in potrebe mladih.
6. Viri: Zagotavljanje proračunskih sredstev, ki ustrezno podpirajo vključevanje, namesto da se to obravnava kot »dodatek«.
7. Mreženje: Razvijanje trdnih poti napotitve skozi prizmo enakopravnosti.
8. Spremljanje in vrednotenje: Določitev izhodiščnih meril za spremljanje pomembnih sprememb v rezultatih udeležbe in vključevanja. I

Protokoli po pogostih področjih tveganja

Vsak protokol v tem poglavju obravnava drugo področje obvladovanja tveganj v mladinskem delu:

1. Protokol za **podporo duševnemu zdravju** – smernice za zgodnje prepoznavanje, uravnavanje in podporne pogovore
2. Protokol za **krizno posredovanje** – odzivanje na akutno stisko, paniko, izbruhe ali čustvene zlome
3. Protokol za **odzivanje na tveganje samomora** – zagotavljanje varnosti, ko mladi izražajo samomorilske misli ali namere
4. Protokol za **varovanje in zaščito** – obravnavanje skrbi glede zlorab, zanemarjanja, izkoriščanja ali nevarnih okolij
5. Protokol o **zaupnosti in izmenjavi informacij** – opredelitev, kaj se lahko deli, s kom, kdaj in kako to sporočiti mladim

Ti protokoli skupaj tvorijo celovit varnostni sistem znotraj mladinskega centra. Njihov namen je zaščititi mlade, podpreti odločitve osebja ter spodbujati kulturo odgovornosti, preglednosti in skrbi. Vsi mladinski delavci morajo biti usposobljeni za te postopke, jih redno pregledovati in dosledno uporabljati v svojem vsakdanjem delu.

Protokol 1: Protokol za podporo duševnemu zdravju

Namen: Usmerjanje mladinskih delavcev pri varnem, etičnem in doslednem odzivanju na težave z duševnim zdravjem pri mladih. Mladinski delavci so *podporniki prve linije*; ne postavljajo diagnoz niti ne zdravijo duševnih motenj, temveč zagotavljajo stabilnost, zgodnje prepoznavanje, čustveno podporo in napotitev k strokovnjakom, kadar je to potrebno.

Koraki:

1. Prepoznavanje zgodnjih znakov

Težave z duševnim zdravjem se pogosto kažejo skozi *vedenje* in ne skozi besede. Mladinski delavci morajo biti pozorni na vidne kazalce, kot so:

- umik ali socialna izolacija
- razdražljivost, nenadna jeza ali občutljivost
- nemirnost, hodenje gor in dol ali nezmožnost osredotočanja
- jok, solzavost ali čustvena zaprtost
- slaba motivacija, utrujenost, nezanimanje za dejavnosti
- preobremenjenost pri preprostih nalogah
- nenavadno tveganje ali impulzivno ravnanje
- spremembe v negi, apetitu ali zaspanosti
- izjave o brezupnosti („Nič ni pomembno“, „Ne zmorem več“)

Zgodnje prepoznavanje preprečuje poslabšanje stanja in omogoča pravočasno pomoč.

2. Pristopite mirno in na štiri oči

Način, kako se mladinski delavec približa mladostniku, določa vzdušje varnosti. Izogibajte se konfrontacijam pred drugimi ali vsiljivim vprašanjem. Uporabite topel, nevtralen ton in preprosto povabilo:

»Opazil sem, da si danes videti nekoliko drugačen. Bi se rad pogovoril nekje na mirnem mestu?«

Ključna načela:

- zagotovite zasebnost
- izogibajte se pritisku – morda potrebuje čas
- izogibajte se domnevam („Si depresiven?“ ni primerno)
- Ta korak gradi zaupanje in zmanjšuje obrambno držo.

3. Poslušajte brez sodb

Cilj je *čustvena prisotnost*, ne reševanje problemov.

Naredite naslednje:

- poslušajte več, kot govorite
- izkazujte sočutje („To se sliši res težko“)
- uporabljajte odprta vprašanja („Kako dolgo se že počutite tako?“)
- normalizirajte občutke („Mnogi ljudje se tako počutijo, ko so preobremenjeni“)

Izogibajte se:

- zmanjševanja pomena („Ni tako hudo“)
- reševanja („Poskusi ...“)
- postavljanja diagnoz („To zveni kot anksiozna motnja“)
- moraliziranje („Zakaj nisi prej govoril z nekom?“)

Mladi se pogosto počutijo olajšane že samo zato, ker jih nekdo posluša brez obsojanja.

4. Oceni takojšnje tveganje

Mladinski delavci niso zdravstveni strokovnjaki, vendar morajo prepoznati, kdaj je varnost ogrožena.

Vprašajte se:

- Ali se mladostnik trenutno počuti ogroženega?
- Ali je omenil brezup ali obup?
- Je izrazil samomorilske misli (neposredno ali posredno)?
- Ali ne more uravnati svojih čustev?

- Je zmeden, v paniki ali se je zaprl vase?

Opozorilni znaki, ki zahtevajo takojšnje ukrepanje:

- »Ne želim več biti tukaj.«
- »Nič ni pomembno.«
- »Mislim, da bi bilo vsem bolje brez mene.«
- sledovi samopoškodovanja ali fizični dokazi
- izguba fizičnega ali čustvenega nadzora
- izjave o želji, da bi komu storil škodo

Če se pojavi kateri koli opozorilni znak → takoj preidite na protokol za zaščito/krizni protokol.

5. Ponudite stabilizacijo in uravnoteženje

Preden se lotite reševanja problemov ali sprejemanja odločitev, mora mladostnik občutiti *fizično in čustveno stabilnost*.

Zagotovite orodja, kot so:

- tehnike dihanja (dihanje v škatli, dihanje 4–6)
- vaje za umirjanje (5–4–3–2–1 čutov)
- premor za gibanje (sprehod, raztezanje, svež zrak)
- miren kotiček s senzoričnimi pripomočki
- risanje ali pisanje
- pitje vode
- uporaba uteži ali pripomočka za nemirnost

Primer scenarija: »Vzemimo si trenutek, da pomagamo telesu, da se umiri. Razmislimo skupaj! **Pred** nadaljnjim pogovorom je potrebna uravnoteženost.

6. Oblikuj kratkoročni varnostni ukrep

To je začasni načrt, ki mladostnika v tem trenutku stabilizira.

Primeri:

- »Preverimo, kako je, čez 10 minut.«
- »Bi želel, da se nekdo za trenutek usede k tebi?«
- »Z katerim članom osebja bi se trenutno počutil varno?«
- »Ostani v tem prostoru, dokler se ne boš počutil bolj umirjen.«
- »Bi želeli opraviti kakšno mirno dejavnost, dokler se ne umirite?«

Namen tega je zagotoviti kontinuiteto in predvidljivost. Kratkoročna podpora zmanjša paniko in gradi zaupanje.

7. Napotite na ustrezne strokovnjake

Če simptomi vztrajajo, se poslabšajo ali ovirajo delovanje, mladinski delavci **ne smejo** ravnati sami.

Napotitev lahko vključuje:

- psihologa (čustvene ali vedenjske težave)
- psihiatra (tveganje za samomor, hudi simptomi)
- socialnega delavca (zanemarjanje, zloraba, brezdomstvo, zaščita)
- ekipo za krizno posredovanje
- šolskega svetovalca
- zdravnik splošne medicine ali zdravstveni delavec

Ključno pravilo: Če se pojavi kakršen koli znak tveganja → se nemudoma posvetujte s strokovnjakom za zaščito mladoletnih oseb ali kliničnim strokovnjakom. Delavci z mladimi podpirajo mladostnika skozi celoten proces, vendar ne nadomeščajo vlog strokovnjakov.

8. Vse dokumentirajte

Dokumentacija mora biti:

- **Objektivna** („Mladostnik je rekel...“, ne „Mislim, da se je počutil...“)
- **Takojšnja** (napisana čim prej)
- **Jasna in natančna** (datum, čas, natančne besede, če je to relevantno)
- **Shranjena v skladu s politiko organizacije**

Zabeležite:

- kaj je bilo opazovano
- kaj je poročal mladostnik
- ukrepi, ki ste jih sprejeli
- s kom ste se posvetovali
- napotitve
- dogovorjeni naslednji koraki
- varnostni načrt (če je bil pripravljen)
- stopnja tveganja

Dobra dokumentacija:

- zaščiti mladostnika

- zaščiti mladinskega delavca
- zagotavlja kontinuiteto, če mora delo prevzeti drug zaposleni
- zagotavlja skladnost z zakonskimi predpisi in varnostnimi ukrepi

Protokol 2: Protokol za krizno posredovanje

Namen: Zagotoviti mladinskim delavcem jasen, varen in dosleden postopek v situacijah akutne stiske, panike, eskalacije konflikta, agresije, čustvenega zaprtja ali preobremenjenosti. Krizni trenutki zahtevajo strukturo, mirnost in obvladovanje, ne pa reševanja problemov ali disciplinskih ukrepov.

Korak 1: Zagotovite fizično varnost

Prva prednostna naloga je vedno varnost – za mladostnika, vrstnike in osebje.

Ukrepi lahko vključujejo:

- odstranitev drugih mladih iz območja
- odstranitev predmetov, ki bi lahko povzročili poškodbe
- povečanje prisotnosti odraslih v prostoru
- usmerjanje mladostnika v stiski v mirnejši del prostora
- uporabo tihega, mirnega tona za pomiritev situacije

Nikoli ne uporabljajte fizičnega omejevanja, razen če to izrecno dovoljuje politika organizacije in le kot skrajni ukrep.

Znaki, da je potrebno takojšnje varnostno posredovanje:

- metanje predmetov
- udarjanje po stenah ali pohištvu
- poskusi samopoškodovanja
- agresivna drža
- hitro hiperventiliranje
- disociacija (prazni pogled, neodzivnost)

Primer: »*Pojdimo na varnejše mesto, da se nihče ne poškoduje. Grem z vami.*«

Korak 2: Bodite mirni in prisotni

V kriznih situacijah mladi odražajo čustveno stanje odraslih. Vaš mir postane njihovo sidro.

Načela:

- upočasnite dihanje
- zmanjšajte izraz na obrazu
- ohranite odprto in mirno držo
- govorite tiho, z najmanj besedami
- izogibajte se hitrim gibom ali ostrim kretnjam

Primer: »*Tukaj sem. Si na varnem. To bomo počeli počasi.*«

Izogibajte se:

- kričanja
- dolga pojasnjevanja
- obtoževanja
- čustvene nujnosti
- reagiranje s strahom ali jezo

Korak 3: Ponudite podporo za umirjanje

Cilj je fiziološka regulacija, ne pogovor.

Uporabite navodila za ozemljitev:

- »*Občutite svoje noge na tleh.*«
- »*Položite roko na prsi in dihajte počasi z mano.*«
- »*Poglej okoli sebe in povej, kaj vidiš.*«
- »*Vdihnimo za 4 sekunde ... in izdihnimo za 6.*«

Primeri orodij za ozemljitev:

- hladna voda ali mokra brisača
- uteženi predmeti
- senzorični kotiček
- pripomočki za nemirnost
- počasna ponavljajoča se gibanja (hoja, zibanje)

Ta korak pomaga živčnemu sistemu preiti iz kriznega stanja v stanje uravnoteženosti.

Korak 4: Zmanjšajte dražljaje

Mnoge krize se zaostrijo zaradi senzorične preobremenitve, zlasti pri:

- mladih z avtizmom

- mladih z ADHD
- mladih, ki so doživeli travmatično mladost

Ukrepi za zmanjšanje dražljivosti:

- zmanjšanje osvetlitve
- zapiranje vrat
- zmanjšanje hrupa
- umaknite se od množice
- omejite verbalne spodbude
- izogibajte se fizičnemu dotiku, razen če vas za to izrecno prosi

Primer: »*Pojdiva na kakšen mirnejši kraj, kjer se bo tvoje telo lahko umirilo.*«

Korak 5: NE poučujte in ne spopadajte se

Kriza ni priložnost za poučevanje. Razmišljujoči del možganov (prefrontalni korteks) ne deluje.

Izogibajte se:

- »*Zakaj to počneš?*«
- »*Ne smeš se več tako obnašati.*«
- »*Takoj se umiri.*«
- »*To je nesprejemljivo vedenje.*«

To poveča občutek sramu in stopnjuje stisko. Namesto tega se osredotočite na:

- varnost
- dihanje
- ukoreninjenost
- prisotnost

Učenje in razmislek potekata po umiritvi — nikoli med krizo.

Korak 6: Stabilizirajte mladostnika, preden začnete govoriti

Ko mladostnik spet začne redno dihati, preneha trepetati ali postane bolj odziven, lahko nežno preidete v naslednjo fazo.

Primer: »*Počakajmo, dokler se tvoje telo ne umiri. Še ni treba, da se pogovarjamo.*«

Znaki stabilizacije:

- počasnejše dihanje
- manjša mišična napetost

- večji očesni stik
- mehkejši ton glasu
- zmožnost odgovarjanja na preprosta vprašanja

Če se stanje mladostnika ne stabilizira, se vrnite k korakom 2–4.

Korak 7: Po umiritvi raziskajte situacijo

Ta korak je sodelovalen, ne disciplinski.

Postavljajte preprosta, odprta vprašanja:

- *»Kaj misliš, kaj je to sprožilo?«*
- *»Kateri trenutek je bil zate najtežji?«*
- *»Kaj ti je pomagalo, da si se pomiril?«*
- *»Kaj zdaj potrebuješ, da se boš počutil varno?«*
- *»Je kaj, kar bi želel, da naslednjič naredimo drugače?«*

Cilji:

- pomagati jim ponovno pridobiti nadzor nad lastnim življenjem
- prepoznati sprožilce
- razviti strategije za spopadanje
- okrepiti zaupanje
- načrtovati za naslednjič

Izogibajte se zasliševanju ali obtoževanju.

Korak 8: Po potrebi poiščite zunanjo podporo

Zadevo prenesite na višjo raven, če:

- tveganje za škodo vztraja
- se kriza pogosto ponavlja
- mladostnik izraža samomorilske misli
- obstajajo dokazi o zlorabi ali zanemarjanju
- se čustvena uravnoteženost ne povrne

Možna zunanja podpora:

- skrbniki / zakoniti skrbniki
- psiholog ali svetovalec
- socialni delavec
- psihiater
- ekipa za krizno posredovanje

- reševalne službe (v primeru visokega tveganja)

Pomembno načelo: Mladinski delavci niso terapevti. Ko situacija presega vašo strokovno vlogo, jo nemudoma eskalirajte.

Korak 9: Dokumentiranje in nadaljnje ukrepanje

Dokumentacija mora biti objektivna, pravočasna in natančna. Zapišite:

- kaj se je zgodilo (samo dejstva)
- kaj je rekel mladostnik (če je pomembno, navedite citat)
- vidno vedenje
- uporabljene metode za umirjanje situacije
- kdo je bil obveščen
- napotitve
- dogovorjeni naslednji koraki

Po incidentu nadaljnje ukrepanje:

- naslednji dan/na naslednji seji preverite, kako se počuti mladostnik
- po potrebi prilagodite strategije podpore
- komunicirajte z ekipo
- razmislite, kaj je delovalo dobro in kaj bi se lahko izboljšalo

Nadaljnje spremljanje preprečuje ponovne krize in mladostniku kaže, da odnos ostaja stabilen.

Protokol 3: Protokol odziva na tveganje za samomor

Namen: Zagotoviti jasen, varen in travmi prilagojen odziv, ko mladostnik izrazi samomorilske misli, načrte ali namere. Cilj je stabilizirati mladostnika, zagotoviti njegovo varnost in aktivirati ustrezno strokovno pomoč.

Osnovna načela odziva vključujejo:

- ohranjanje mirnosti in prisotnosti,
- neosojajoče poslušanje,
- izogibanje zmanjševanju pomena ali zavračanju čustev,
- zagotavljanje takojšnje varnosti,
- vključevanje ustreznih strokovnjakov,

in upoštevanje organizacijskih postopkov za zaščito.

Korak 1: Ohranite mir in poskrbite za zasebnost

Mirno telo odraslega pomaga umiriti mladostnika v stiski.

- Pojdite v zaseben, miren prostor
- govorite tiho in mirno
- izogibajte se šoku ali paniki
- mladostnika ne puščajte samega

Primer izjave: »Hvala, da si mi to povedal. Pojdiva sedet nekam na mirno mesto, da ti bom lahko pomagal.«

Korak 2: Vsako razkritje vzemite resno

Nikoli ne zmanjšujte pomena ali domnevajte, da mladostnik »to ne misli resno«.

Izogibajte se:

- »To ne misliš resno.«
- »Tega ne bi res naredil.«
- »Hočeš samo pozornost.«

Namesto tega uporabite potrditev:

Primer: »Hvala, da si mi to povedal. Sem tu zate.«

Korak 3: Ocení stopnjo tveganja

Vprašaj neposredno in mirno. Ta vprašanja NE povečajo tveganja:

- »Ali razmišljaš o tem, da bi si naredil/a kaj hudega?«
- »Imaš načrt?«
- »Ali se trenutno počutiš varno?«

Stopnje tveganja

- **Nizko tveganje:** pasivne misli („Ne želim več živeti“)
- **Srednje tveganje:** misli + nejasna metoda, čustvena nestabilnost
- **Visoko tveganje:** načrt, namera, dostop do sredstev, prejšnji poskus → NUJNI PRIMER

Korak 4: Zagotovite takojšnjo varnost

- ostanite fizično prisotni
- odstranite dostop do nevarnih predmetov
- zmanjšajte hrup in senzorično preobremenitev
- prosite drugega člana osebja, naj pomaga pri nadzoru skupine

- pospremite mladostnika na varno mesto

Izjava: »Nisi sam. Ostal bom z teboj.«

Korak 5: Sprožite protokol za izredne razmere

Če je mladostnik v veliki nevarnosti:

- pokličite reševalce
- obvestite krizno ekipo za duševno zdravje
- obvesti odgovorno osebo za zaščito
- upoštevajte zakonske obveznosti glede poročanja

Mladinski delavci ne smejo sami voditi dogodkov z visokim tveganjem.

Korak 6: NE obljublajte tajnosti

Mladi pogosto rečejo: »Nikomur ne povej.« Vendar je varnost pomembnejša od tajnosti.

Varen primer: »Tega ne morem obdržati v tajnosti, ker je tvoja varnost pomembna, vendar bom z teboj skozi celoten proces.«

7. korak: Obrnite se na skrbnike ali zakonite zastopnike

(razen če obstaja skrb glede varnosti)

Komunicirajte z občutkom in se izogibajte kliničnim oznakam.

Korak 8: Uredite strokovno nadaljnje spremljanje

Primeri:

- psiholog
- psihiater
- skupnostna ekipa za duševno zdravje
- socialni delavec
- splošni zdravnik
- program krizne intervencije

Podprite mladostnika med postopkom napotitve.

Korak 9: Objektivno in takoj dokumentirajte

Vključite:

- natančne besede, ki jih je izrekel mladostnik

- opazno vedenje
- podatke o oceni tveganja
- sprejete ukrepe
- osebe, ki so bile obveščene
- napotitve in načrt nadaljnega spremljanja

Brez interpretacij. Samo dejstva.

Korak 10: Nadaljnje ukrepanje v roku 24–48 ur

Zagotovite toplo in podporno preverjanje stanja:

- preglejte čustveno stanje
- ponovno preglejte varnostni načrt
- zagotovite sodelovanje s strokovnjaki
- ponovno vzpostavite povezavo in občutek pripadnosti

Primer: »Vesel sem, da te danes vidim. Kako si se imel odkar sva se nazadnje pogovarjala?«

Odziv na tveganje za samomor

Mladinski delavci se lahko občasno srečajo z mladimi, ki izražajo samomorilske misli, obup ali čustvene krize. Čeprav se od mladinskih delavcev ne pričakuje, da bodo izvajali klinične intervencije, morajo reagirati mirno in vse izraze tveganja za samomor jemati resno. Podrobna praktična navodila, opozorilni znaki, miti in dejstva ter primeri strategij odzivanja so navedeni v prilogi.

Odziv na samopoškodovanje

- jemljite resno,
- ostani miren,
- izogibajte se kaznovanju/šoku,
- zagotovite varnost,
- napotitev.

Dodatna praktična navodila, opozorilni znaki in primeri podporne komunikacije v zvezi s samopoškodovanjem so na voljo v Prilogi.

Protokol o zaupnosti in izmenjavi informacij v zvezi z zaščito in pravnimi vprašanji

Splošna etična načela zaupnosti, izmenjave informacij in dokumentiranja so pojasnjena v poglavju 5.3. Ta protokol se osredotoča zlasti na situacije, v katerih se mora mladinski delavec odločiti, ali je treba informacije posredovati zaradi skrbi za varnost, tveganja za mladostnika ali drugo osebo, neposredne nevarnosti za zdravje ali varnost ali morebitne pravne obveznosti poročanja.

Njegov namen je zagotoviti, da se z občutljivimi informacijami, ki jih posredujejo mladi, ravna etično, varno, zakonito in pregledno. Protokol usmerja mladinske delavce pri odločanju:

- ali je treba informacije posredovati;
- kdo naj prejme informacije;
- koliko informacij je treba posredovati;
- kako je treba mladostnika obvestiti in vključiti;
- kako je treba dokumentirati odločitev in nadaljnje ukrepe.

Ta protokol je treba uporabljati v skladu z zaščitnimi postopki organizacije in veljavno nacionalno zakonodajo.

1. Situacije, v katerih se protokol uporablja

Ta protokol je treba upoštevati, kadar obstaja potencialno:

- tveganja za samopoškodbo ali samomor;
- tveganja za poškodovanje druge osebe;
- razkritje ali sum zlorabe ali zanemarjanja;
- resne krize duševnega zdravja;
- neposredne nevarnosti za zdravje ali varnost;
- zaskrbljenost glede varnosti;
- kaznivo dejanje, ki ogroža varnost nekoga;
- zakonska obveznost poročanja ali posredovanja informacij.

Mladinski delavci ne preiskujejo razkritih informacij niti ne odločajo, ali so te informacije resnične. Njihova odgovornost je prepoznati potencialno tveganje, prisluhniti brez sodb, zabeležiti povedano ali opazovano ter upoštevati organizacijski postopek za zaščito.

2. Najmanj potrebne informacije

Deliti je treba le informacije, ki so bistvene za zaščito, varnost, spoštovanje zakonodaje ali usklajeno strokovno podporo. Ne sme se razkriti ničesar, kar ni relevantno, je špekulativno ali nepotrebno osebno.

Informacije morajo biti:

- relevantne za ugotovljeno skrb;
- dejanske in temeljiti na tem, kar je bilo povedano ali opazovano;
- omejene na tisto, kar mora vedeti strokovnjak, ki jih prejme;
- posredovane izključno zaradi jasnega namena zaščite, varnosti, izpolnjevanja zakonskih obveznosti ali strokovnih namenov.

Mladinski delavci ne smejo vključevati osebnih mnenj, domnev, nepotrjenih diagnoz ali nepotrebnih podrobnosti o ozadju.

3. Kdo lahko prejme informacije

Glede na situacijo in postopke organizacije se informacije lahko posredujejo pooblaščenim strokovnjakom, kot so:

- uradniki za zaščito otrok;
- nadzorniki ali vodje;
- psihologi;
- socialni delavci;
- ekipe za duševno zdravje;
- ustrezni zdravstveni delavci ali strokovnjaki za krizne situacije;
- reševalne službe;
- pravni organi ali organi za zaščito, kadar je to potrebno.

Podatkov se ne sme posredovati osebam, ki nimajo strokovne potrebe ali pooblastila za njihov prejem. To vključuje:

- druge mlade;
- prostovoljce, ki niso usposobljeni ali pooblaščen za ravnanje z informacijami o zaščiti;
- kolege, ki niso vpleteni v situacijo;
- člane širše ekipe, ki želijo informacije le »zaradi konteksta« ali iz radovednosti;
- družinske člane ali starše, če bi posredovanje informacij mladostnika izpostavilo večjemu tveganju.

4. Obveščanje o omejitvah zaupnosti

Splošne meje zaupnosti bi morale biti mladostniku že pojasnjene, kot je opisano v poglavju 5.3. Mladinski delavci nikoli ne smejo obljubiti absolutne zaupnosti z izjavo:

- »Nikomur ne bom povedal.«
- »To bo ostalo med nama, ne glede na vse.«

Ko je treba informacije posredovati naprej, mora mladinski delavec pojasniti:

- zakaj informacije ne morejo ostati popolnoma zasebne;
- komu jih je treba posredovati;
- katere informacije bodo posredovane;
- kaj se bo zgodilo naprej;
- kako bo mladostnik prejel podporo.

Razen če bi obveščanje mladostnika povečalo neposredno tveganje, naj ga mladinski delavec vključi v proces in ga na vsaki stopnji obvešča.

5. Koraki pri odločanju o posredovanju informacij

Korak 1: Ugotovite, kaj je problem

Preučite, ali obstaja:

- tveganje za mladostnika;
- tveganje za drugo osebo;
- vprašanje varnosti;
- morebitna zakonska obveznost poročanja;
- neposredna nevarnost za zdravje ali varnost.

Korak 2: Ocena stopnje nujnosti

- **Neposredna nevarnost:** obvestite reševalne službe ali upoštevajte postopek organizacije za izredne razmere.
- **Znatno tveganje za varnost:** brez nepotrebnega odlašanja obvestite pooblaščenca za varnost, vodjo ali ustreznega strokovnjaka.
- **Manjše ali negotovo tveganje:** posvetujte se z osebo, pristojno za zaščito, ali nadzornikom ter razmislite o ustreznem načrtu podpore in spremljanja.

Mladinski delavci ne smejo poskušati sami obvladovati situacij z visokim tveganjem.

Korak 3: Posvetujte se

Posvetujte se z vodjo za zaščito v organizaciji, nadzornikom ali pooblaščenim vodjem. Kadar je to mogoče, odločitve o posredovanju občutljivih podatkov ne sme sprejemati en sam mladinski delavec.

Posvetovanje ne sme zavlačevati ukrepanja, kadar obstaja neposredno tveganje za zdravje ali varnost.

Korak 4: Odločite se, ali je treba informacije posredovati

Pri odločitvi je treba upoštevati:

- naravo in resnost problema;

- verjetnost in neposrednost škode;
- mnenja in želje mladostnika;
- možne posledice posredovanja ali neposredovanja informacij;
- politiko organizacije;
- veljavne pravne obveznosti.

Korak 5: Posredujte le najnujnejše informacije

Posredujte le dejanske informacije, ki jih strokovnjak, ki jih prejme, potrebuje za razumevanje in odziv na zadevo.

Ne posredujte:

- spekulacij;
- osebnih mnenj;
- čustvenih interpretacij;
- nepotrjenih diagnoz;
- nepomembnih osebnih podatkov.

Korak 6: Obvestite in vključite mladostnika

Razen če bi to povečalo neposredno tveganje, pojasnite:

- katere podatke bomo posredovali;
- s kom;
- zakaj jih je treba posredovati;
- kakšni ukrepi bodo verjetno sledili;
- kako lahko mladostnik sodeluje pri naslednjih korakih.

Mladinski delavec naj ostane podporen in naj se izogiba temu, da bi mladostnik ob razkritju imel občutek, da je kaznovan, izpostavljen ali obtožen.

7. korak: Dokumentirajte odločitev in nadaljnje ukrepe

Zabeležite:

- zaskrbljenost ali razkritje;
- natančne besede mladostnika, če je to relevantno;
- opazno vedenje ali fizične znake;
- ocenjeno stopnjo tveganja;
- katere informacije so bile posredovane;
- s kom so bile deljene;
- kdaj in kako so bile posredovane;
- razlog za posredovanje;
- s kom se je posvetovalo;

- kako je bil mladostnik obveščen ali vključen;
- kakšni ukrepi so bili sprejeti;
- dogovorjeni načrt nadaljnjih ukrepov.

Vsi zapisi morajo biti v skladu z načeli dokumentiranja, opisanimi v poglavju 5.3, ter s postopki organizacije na področju varstva podatkov in vodenja evidenc.

6. Neprimerno deljenje informacij

Naslednje prakse so neprimerne in lahko povzročijo škodo:

- deljenje zgodbe mladostnika z drugimi mladostniki;
- deljenje občutljivih informacij z neusposobljenimi ali nepooblaščenimi prostovoljci;
- povedovanje kolegom »zaradi konteksta«, čeprav ti informacij ne potrebujejo;
- neformalno razpravljanje o zaupnih primerih ali kot delovne klepetulje;
- širjenje diagnoze v večjem obsegu, kot je potrebno;
- predstavljanje osebnih domnev kot dejstev, na primer: »Mislim, da ima depresijo«;
- posredovanje informacij staršem ali družinskim članom, če ti lahko predstavljajo vir tveganja;
- posredovanje več osebnih podrobnosti, kot je potrebno za zaščito ali strokovno podporo.

7. Zahteve glede dokumentacije v primerih izmenjave informacij

Vsak zapis, povezan z razkritjem zaradi zaščite ali odločitvijo o izmenjavi informacij, mora vsebovati:

- datum, čas in okoliščine;
- natančne besede mladostnika, kjer je to relevantno;
- opazovano vedenje ali vidne znake;
- ugotovljeno skrb;
- ocenjeno stopnjo tveganja;
- kdo je bil obveščen in kdaj;
- razlog za posredovanje informacij;
- informacije, ki so bile posredovane;
- vsi takojšnji ukrepi, ki so bili sprejeti;
- kako je bil mladostnik obveščen ali vključen;
- načrt nadaljnjih ukrepov.

Dokumentacija ne sme vsebovati:

- neutemeljenih mnenj;
- domnev;

- sodobnega jezika;
- nepotrebnih čustvenih opisov;
- nepotrjenih diagnoz;
- nepomembne osebne podrobnosti.

Primer ustrezne dokumentacije

»Mladostnik je rekel: ‚Včeraj zvečer sem se poškodoval.‘ Na levem podlakti so bile vidne majhne ureznine. Ob 15:20 je bil obveščen uradnik za zaščito. Mladostniku je bilo pojasnjeno, katere informacije bodo posredovane in zakaj. Za naslednji dan je bil dogovorjen nadaljnji obisk pri psihologu.«

8. Praktični primer uporabe protokola

Mladostnik razkrije, da si je pred kratkim sam poškodoval. Mladinski delavec mirno posluša in ne preiskuje niti ne zastavlja sugestivnih vprašanj. Delavec pojasni, da informacije ne morejo ostati popolnoma zaupne, saj je lahko ogrožena varnost mladostnika.

Mladinski delavec se posvetuje z odgovornim za zaščito, posreduje le potrebne dejanske informacije in mladostnika čim bolj vključi v naslednje korake. Razkritje, ocena tveganja, odločitve o posredovanju informacij, sprejeti ukrepi in načrt nadaljnjega ukrepanja se nato dokumentirajo v skladu s postopki organizacije.

Dodatni praktični primeri v zvezi z zaupnostjo, izmenjavo informacij in dokumentiranjem so navedeni v prilogah.

Priporočena orodja so na voljo v prilogi.

5.6. Pripravljenost organizacije in dostopnost

Orodje za organizacijsko samoocenjevanje: Pripravljenost na vključujoče delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo.

Namen

Vključujoče delo z mladimi zahteva ne le motivirane strokovnjake, temveč tudi organizacijsko pripravljenost, dostopna okolja in podporne institucionalne prakse. Da bi podprli razmislek in dolgoročni razvoj organizacije, ta metodologija vključuje orodje za samoocenjevanje, zasnovano za pomoč organizacijam pri ocenjevanju njihove trenutne ravni vključenosti in dostopnosti v praksi dela z mladimi.

Orodje preučuje več ključnih področij organizacijske pripravljenosti, vključno z:

- vodstvo in zavezanost organizacije,
- politike in postopki za zaščito,

- fizično, senzorično in digitalno dostopnost,
- kompetence osebja in organizacijsko učenje,
- vključujoče oblikovanje programov,
- udeležba in opolnomočenje mladih,
- partnerstva in sodelovanje s skupnostjo,
- organizacijska kultura ter
- ocenjevanje in nenehno izboljševanje.

Orodje za samoocenjevanje je namenjeno predvsem notranji refleksiji, strateškemu načrtovanju in opredelitvi področij za nadaljnji razvoj, ne pa zunanjemu ocenjevanju. Izpolnijo ga lahko posamezniki ali skupine znotraj organizacije v okviru tekočih procesov izboljševanja kakovosti.

Okvir temelji na načelih in pristopih iz ocene organizacijske vključenosti organizacije Partners for Youth with Disabilities (PYD), publikacije Nacionalnega sveta za mladino Irske (NYCI) »8 korakov k vključujočemu delu z mladimi«, praksah revizije dostopnosti, ki jih spodbuja Svet Evrope, ter pristopih k ocenjevanju sprememb vedenja, ki jih je razvil UNICEF.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo, kot je orodje za organizacijsko samoocenjevanje, so na voljo v prilogah.

Postopki revizije dostopnosti za organizacije

Preden se sprejmejo kakršni koli nadaljnji ukrepi ali se začnejo izvajati dejavnosti, je treba opraviti strukturirano revizijo dostopnosti za invalide, v katero so neposredno vključeni mladi z dodatnimi potrebami po podpori. To organizacijam omogoča, da ocenijo, ali so njihovi načrtovani ukrepi in ideje realistični in ustrezni. Revizijo je treba redno ponavljati, saj se okoliščine lahko spremenijo, bodisi na bolje bodisi na slabše. V primeru kakršnih koli dvomov lahko lokalne ali nacionalne organizacije, kot je Access4you na Madžarskem, zagotovijo smernice in podporo.

Postopek pregleda dostopnosti za invalide:

1. Opravite ogled s strokovnjaki in predstavniki mladih.
2. Razvrstite ugotovitve:
 - Manjše prilagoditve delovnih praks.
 - Prilagoditve na ravni vzdrževanja (npr. vizualni označevalci, oznake v brajici).
 - Potrebe po kapitalskih naložbah.
3. Prilagoditve uskladite z načelom standardov „razumnih prilagoditev“ v skladu s Konvencijo ZN o pravicah invalidov. Ugotovitve revizije dostopnosti je treba uporabiti za razvoj jasnih kazalnikov in standardov dostopnosti

6. GRADNIKI VKLJUČUJOČEGA DELA Z MLADIMI

Vključujoče delo z mladimi temelji na kombinaciji odnosov, dostopnosti, prožnosti, strukture in odzivne podpore. V praksi to pomeni razumevanje raznolikih realnosti mladih, prepoznavanje ovir za sodelovanje ter ustvarjanje okolij, ki podpirajo varnost, avtonomijo, pripadnost in smiselno vključevanje.

V tem poglavju raziskujemo, kako se ta načela lahko uporabijo v praksi prek metodologij, ki temeljijo na potrebah, meddisciplinarnega sodelovanja, prilagoditev okolja in dejavnosti ter prožnih poti za sodelovanje in osebni razvoj.

6.1 Razumevanje udeležencev in njihovih potreb po podpori

Vključujoče delo z mladimi se začne z razumevanjem, kdo so mladi, s kakšnimi ovirami se soočajo in kakšna podpora jim omogoča smiselno sodelovanje.

Mladi odrasli, stari med 18 in 30 let, ki vstopajo v programe podpore, predstavljajo zelo heterogeno ranljivo populacijo. Njihove izkušnje oblikujejo medsebojni vplivi strukturnih neenakosti, razvojnih prehodov, družinskih okolij, izobraževalnih izkušenj in širših družbenih razmer.

Mladi z invalidnostjo in tisti, ki so v položaju NEET (niso vključeni v izobraževanje, zaposlitev ali usposabljanje), se lahko soočajo s prepletenimi sistemskimi, gospodarskimi, družbenimi in individualnimi ovirami, ki omejujejo njihove priložnosti in sodelovanje.

Izhodišče

Mnogi mladi, ki vstopajo v mladinski center, so imeli negativne izkušnje z »ocenjevanji« ali »sestanki o primerih« v institucionalnih okoljih in pogosto zadržujejo informacije o institucijah, s katerimi so imeli stike. Večina poroča, da so se prejšnji pogovori s svetovalci odvijali le takrat, ko so storili kaj narobe, kar je privedlo do disciplinskih ukrepov.

Zato je pri začetnih individualnih sestankih z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, potrebna občutljivost. Mladinski delavec mora najprej vzpostaviti zaupanjaški odnos in jasno poudariti, da se brez soglasja udeleženca ne bo storilo ničesar. Mladinski delavec običajno pojasni, da ne deluje kot psiholog ali specialni pedagog, ampak je tam, da skupaj z udeležencem oblikuje načrt, ki mu bo omogočil uresničiti tisto, kar si želi. Prav tako posreduje informacije o razpoložljivi podporni ekipi in njenih področjih strokovnega znanja.

Želje je treba postopoma preoblikovati v cilje, saj cilji zahtevajo konkretne naloge, časovne okvire, korake in vire podpore. Vloga mladinskega delavca je spodbujati, podpirati, spremljati in ocenjevati napredek udeleženca.

Izkušnje kažejo, da je koristno, če mladinski delavec skupaj z udeležencem opredeli udeležencevo mrežo socialne podpore s seznamom posameznikov in institucij, ki lahko nudijo podporo.

Razumevanje lokalnih in sistemskih vrzeli

Prepoznavanje lokalnih in sistemskih vrzeli

Ta podpoglavje se osredotoča na prepoznavanje lokalnih in sistemskih vrzeli, ki ovirajo polno vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori. Na podlagi ugotovitev raziskav, praktičnih izkušenj in dela z mladimi v različnih kontekstih je mogoče opredeliti več ključnih izzivov.

Pomembno je poudariti, da pri prepoznavanju vrzeli ne gre za iskanje krivcev, temveč za razumevanje trenutne situacije in prepoznavanje področij, ki jih je treba nadalje razvijati. Takšna analiza predstavlja pomemben temelj za strategije socialnih in vedenjskih sprememb (SBC), načrtovanje strokovnega razvoja ter dolgoročno sistemsko izboljšanje.

Sistemske primanjkljaje

Sistemske ovire se pogosto pojavljajo na ravni politik, zakonodaje, struktur financiranja in institucionalne organizacije.

Ena najpogostejših težav je razdrobljenost in ločevanje politik. Izobraževalni, zdravstveni, zaposlitveni in socialni sektorji pogosto delujejo ločeno, brez zadostno usklajenih strategij ali skupnih pristopov. Posledica tega je, da lahko mladi v kritičnih prehodnih obdobjih »padejo skozi razpoke«.

Posebno pomembna težava je nevidnost prehodne faze med adolescence in odraslostjo. Sistemi se običajno osredotočajo predvsem na otroke ali odrasle, pri tem pa spregledajo mlade v starosti približno od 16 do 30 let, ki prehajajo iz izobraževanja v zaposlitev in samostojno odraslost.

Prav tako primanjkuje prožnih mehanizmov financiranja, ki bi lahko pokrivali individualne potrebe po dostopnosti, kot so tolmači, podporne tehnologije ali osebna podpora. V mnogih primerih podpora ostaja odvisna od kratkoročnega financiranja projektov, kar omejuje trajnost in kontinuiteto.

Invalidnost se še vedno pogosto obravnava predvsem kot individualna diagnoza ali pomanjkljivost, namesto kot rezultat interakcije med posamezniki in nedostopnimi družbenimi ali okoljskimi strukturami.

Pomanjkanje sistematičnega usklajevanja med izobraževalnimi ustanovami, socialnimi službami, službami za zaposlovanje in rehabilitacijskimi agencijami dodatno prispeva k vrzeli v pomembnih prehodnih obdobjih. Brez integriranih sistemov podpore ali medsektorskega sodelovanja mladi pogosto izgubijo dostop do bistvenih storitev med prehodom v poklicno izobraževanje, zaposlitev ali samostojno življenje. Šole,

mladinske organizacije in podporne službe pogosto nimajo zadostnih virov, časa in institucionalne podpore za sistematično strokovno izpopolnjevanje. Tudi kadar obstajajo možnosti usposabljanja, je udeležba neenakomerna, dolgoročno izvajanje pa se redko spremlja. V mnogih državah vključujoče delo z mladimi ostaja premalo priznано, strateško podprto in strokovno strukturirano, kar omejuje tako prepoznavnost kot motivacijo za dolgoročno delovanje na tem področju.

Pomanjkanje protokolov podpore

V praksi odsotnost jasnih postopkov pogosto povzroča negotovost med strokovnjaki.

Protokoli za medsektorsko sodelovanje in celostni modeli podpore so pogosto premalo razviti. V mnogih sistemih manjkajo jasno določeni postopki, ki bi opredeljevali, kako naj šole, zdravstvene ustanove, socialne službe in mladinske organizacije sodelujejo v interesu mladih.

Mnoge institucije nimajo niti varnih in dostopnih mehanizmov, prek katerih bi mladi lahko prijavili diskriminacijo, ustrahovanje, izključevanje ali neprimerne strokovne prakse. Pomanjkanje postopkov za prijavo in povratne informacije povečuje ranljivost in zmanjšuje zaupanje v institucije.

Pogosto manjkajo tudi posebni protokoli za odzivanje na samopoškodovalno vedenje, čustveno eskalacijo, odzive, povezane s travmami, ali krize duševnega zdravja. Pomanjkanje jasnih postopkov za obvladovanje kriznih situacij ustvarja dodatno tveganje tako za mlade kot za strokovnjake.

Pogosto manjkajo formalizirani medinstitucionalni postopki za zgodnje prepoznavanje, usklajeno ocenjevanje, načrtovanje prehoda, spremljanje in odgovornost ali pa se izvajajo nedosledno. Posledično se strokovnjaki pogosto zanašajo na ad hoc prakse, kar vodi do neenake kakovosti storitev, zamujenih posegov, nedoslednega spremljanja in šibke komunikacije med institucijami.

Načrtovanje prehoda je pogosto nezadostno in se začne prepozno, pogosto šele v zadnjem šolskem letu. Zaradi tega ostane le malo časa za spoznavanje poklicev, učenje na delovnem mestu, razvoj veščin ali pripravo na samostojno življenje.

Poleg tega se mnogi programi ozko osredotočajo na posamezne teme, kot so pisanje življenjepisa ali zaposlitveni sejmi, pri tem pa zanemarjajo širše življenjske veščine, uravnavanje čustev, komunikacijske veščine in druge prečne kompetence, potrebne za zaposlitev in samostojno odraslo življenje.

Pomanjkanje strokovnih kompetenc

Strokovna pripravljenost je eden najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na kakovost vključujočega dela z mladimi.

Mnogi mladinski delavci, izobraževalci in strokovnjaki se pri delu z mladimi z invalidnostjo počutijo negotove zaradi omejenih izkušenj, nezadostnih možnosti usposabljanja in pomanjkanja praktičnih metodoloških smernic.

Metodološke pomanjkljivosti so v praksi še vedno zelo opazne. Mnogi strokovnjaki niso seznanjeni z načeli, kot je univerzalna zasnova učenja (UDL), ali pa jim primanjkuje samozavesti pri prilagajanju programov z uporabo dostopne komunikacije, vizualnih pripomočkov, senzorno občutljivih pristopov ali prilagodljivih metod vodenja.

Del problema ostajajo tudi ovire v odnosih in nezavedne predsodke. Strokovnjaki lahko nehote ohranjajo nizka pričakovanja ali paternalistične odnose, ki omejujejo avtonomijo in sodelovanje mladih.

Tudi vodilnim v institucijah pogosto primanjkuje kompetenc, potrebnih za oblikovanje vključujočih organizacijskih kultur. Brez vključujočega vodstva je težko doseči dolgoročne organizacijske spremembe.

V vseh sektorjih – vključno z izobraževanjem, mladinskim delom, službami za zaposlovanje, socialnim varstvom in rehabilitacijo – strokovnjakom pogosto primanjkuje znanja o invalidnosti in samozavesti pri zagotavljanju dostopne podpore. Pomanjkanje specializiranih strokovnjakov dodatno zmanjšuje možnosti za smiselno sodelovanje mladih z bolj zapletenimi potrebami po podpori.

Prav tako obstaja znatno pomanjkanje praktičnih izobraževalnih gradiv, virov in metodoloških smernic, posebej zasnovanih za vključujoče delo z mladimi. Ta publikacija želi prispevati k zapolnitvi te vrzeli z zagotavljanjem praktičnih smernic, utemeljenih na izkušnjah iz resničnega življenja.

Vrzeli na lokalni in skupnostni ravni

Stigma, nizka pričakovanja in ovire za dostopnost so na ravni skupnosti še vedno močno prisotne.

Fizične, digitalne in komunikacijske ovire še naprej omejujejo sodelovanje kljub obstoječim zakonodajnim okvirom, kot je Evropski akt o dostopnosti (Direktiva 2019/882). Te ovire vplivajo na dostop do izobraževanja, prevoza, storitev zaposlovanja, digitalnih učnih okolij in sodelovanja v skupnosti.

Ovire na področju prevoza ostajajo še posebej pomembne, zlasti na podeželskih ali manj razvitih območjih. Pomanjkanje dostopnega javnega prevoza lahko mnogim mladim onemogoči sodelovanje – ne le uporabnikom invalidskih vozičkov, temveč tudi posameznikom s kroničnimi zdravstvenimi težavami, senzoričnimi motnjami, nevrološkimi motnjami ali težavami, povezanimi z anksioznostjo.

Informacije o priložnostih za mlade pogosto niso na voljo v dostopnih oblikah, kot so gradivo, ki je enostavno za branje, brajica ali digitalne vsebine, združljive s programi za branje z zaslona.

Strukture podpore v skupnosti so pogosto šibke. Mnogim mladim primanjkuje podpornih mrež vrstnikov, vzornikov, mentorjev ali vključujočih prostorov v skupnosti. Tudi same družine se lahko počutijo izčrpane, osamljene ali brez podpore.

Delodajalci še naprej poročajo o negotovosti glede prilagoditev na delovnem mestu in domnevnih omejitvah produktivnosti, kar prispeva k nezaposlenosti in izključenosti mladih z invalidnostjo. Študije dosledno ugotavljajo, da je stigmatizacija ena od glavnih ovir za zaposlovanje in možnosti za opravljanje pripravništva za mlade z invalidnostjo.

Razumevanje mladih v situaciji NEET in izzivov prehoda

Ta skupina se sooča s precej večjim tveganjem socialne izključenosti, dolgotrajne brezposelnosti, revščine in omejenih življenjskih možnosti.

Po podatkih Eurostata približno 11–12 % mladih v starosti od 15 do 29 let v Evropski uniji spada v kategorijo NEET, čeprav se deleži med državami precej razlikujejo. Evropska unija si je zastavila dolgoročni cilj, da bo ta delež do leta 2030 zmanjšala pod 9 %, saj se zaveda, da ima dolgotrajna neaktivnost v zgodnji odraslosti pogosto trajne socialne in gospodarske posledice.

Slovenija dosegata rezultate, ki so dosledno pod povprečjem EU, in izkazuje relativno visoko udeležbo v izobraževanju ter podporne strukture, ki pomagajo preprečevati dolgotrajno neaktivnost mladih. Hrvaška pa se še naprej sooča z višjim deležem mladih v položaju NEET, kar je povezano z nestabilnostjo trga dela, regionalnimi razlikami in širšimi družbenogospodarskimi izzivi. Madžarska zaseda v evropskem kontekstu srednjo pozicijo, čeprav so najnovejši javno dostopni podatki še vedno manj izčrpni.

Kljub razlikam med državami ostaja splošni vzorec po vsej Evropi podoben: mladi, ki so v prehodnih obdobjih izključeni, se brez ciljno usmerjene podpore pogosto težko ponovno vključijo v izobraževanje, zaposlovanje ali družbeno življenje.

Strukturne in osebne razsežnosti statusa NEET

Status NEET ne bi smeli razumeti zgolj kot neaktivnost. V mnogih primerih odraža kombinacijo strukturne izključenosti in osebne ranljivosti.

Mladi lahko postanejo NEET zaradi:

- predčasnega opustitve šolanja,
- kroničnih zdravstvenih težav,
- invalidnosti ali nevrološke drugačnosti,
- težav z duševnim zdravjem,
- odgovornosti za nego,
- ovire, povezane z migracijo,
- diskriminacija,
- dolgotrajna brezposelnost,
- ali ponavljajoča se institucionalna izključenost.

Za mnoge mlade se status NEET sčasoma podaljšuje in iz njega je vedno težje izstopiti.

Posledice dolgotrajnega statusa NEET

Daljša obdobja brez izobraževanja, zaposlitve ali usposabljanja so povezana z:

- poslabšanjem duševnega zdravja,
- zmanjšano samozavestjo,
- izgubo socialnih veščin,
- večjo odvisnostjo,
- revščino in finančno negotovost,
- tveganje za brezdomstvo,
- in zmanjšana zaposljivost v prihodnosti.

Ponavljajoče se izkušnje neuspeha, izključenosti ali zavrnitve lahko sčasoma privedejo do naučene nemoči, pri kateri mladi izgubijo zaupanje v svojo sposobnost vplivati na svojo prihodnost.

Razvojne značilnosti zgodnje odraslosti

Mladi odrasli med 18. in 29. letom preživljajo eno najbolj nestabilnih in oblikujočih razvojnih obdobj v življenju. Sodobni prehodi v odraslost so vse daljši, medtem ko se tradicionalni kazalniki odraslosti – stabilna zaposlitev, samostojno življenje, dolgoročne zveze in finančna stabilnost – pogosto odložijo ali prekinejo.

Mnogi mladi, ki sodelujejo v programih, so doživeli:

- prekinjeno ali nedostopno izobraževanje,
- nestabilno družinsko okolje,
- socialno izolacijo,
- ponavljajoče se izkušnje neuspeha,
- revščino in izključenost,
- omejen dostop do priložnosti,
- in pomanjkanje podpornih odnosov z odraslimi.

Posledica tega je, da mnogi doživljajo podaljšan ali prekinjen prehod v odraslost, za katerega so značilni negotovost, nizka samoučinkovitost, čustvena ranljivost in težave pri načrtovanju dolgoročnih ciljev.

Ključ do rešitve: delo z mladimi in mentorstvo

Neformalno izobraževanje, delo z mladimi in mentorstvo se kažejo kot ključne poti iz marginalizacije. Programi, ki razvijajo samoodločanje, samozavest in praktične življenjske veščine, lahko pomagajo premostiti vrzel do zaposlitve. Ciljno usmerjene pobude za poklicno usposabljanje in usposabljanje za zaposlitev zagotavljajo neposredne povezave med izobraževanjem in trgom dela. Ker se nekateri od teh

mladih morda ne bodo odzvali na te priložnosti ali se nanje prijavili samostojno, je nujno proaktivno iskanje mladih – prek uličnega dela, družbenih medijev ali družinskih mrež. Podporna okolja, vključno z varnimi prostori in mentorji z invalidnostjo, so ključna za ohranjanje motivacije in vključenosti.

Vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori, ki so v položaju NEET, ni le moralna, temveč tudi gospodarska nujnost, saj njihova izključenost prinaša znatne dolgoročne socialne in gospodarske stroške. Učinkovito obravnavanje njihovih potreb obeta tako večjo socialno pravičnost kot tudi bolj produktivno družbo.

Realnost mladih z dodatnimi potrebami po podpori

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori se pogosto soočajo z več prekrivajočimi se ovirami, ki vplivajo na izobraževanje, zaposlovanje, odnose, sodelovanje, samostojnost in čustveno dobrobit. Ti izzivi so redko osamljeni. Težave, povezane z invalidnostjo, nevrodivergenco, duševnim zdravjem, kroničnimi boleznimi ali razlikami v učenju, pogosto oblikujejo in zaostrejujejo širši družbeni, gospodarski in okoljski dejavniki.

Kumulativne prikrajšanosti in izključenost

Mnogi mladi se soočajo ne le s funkcionalnimi ali izobraževalnimi ovirami, temveč tudi s stigmatizacijo, izključenostjo, omejenimi možnostmi za sodelovanje, nestabilnimi sistemi podpore in omejenim dostopom do storitev, prilagojenih njihovim potrebam. Posledično so pogoste izkušnje frustracije, odvisnosti, umika, tesnobe, nizke samozavesti ali prekinjenih izobraževalnih in poklicnih poti.

Ovire za izobraževanje in udeležbo na trgu dela

Mladi s potrebami po dostopnosti se pogosto soočajo s težavami pri dostopu do vključujočega izobraževanja, poklicnih priložnosti, poti do zaposlitve in dolgoročnega poklicnega razvoja. Nedostopna okolja, stigmatizacija, pomanjkanje prilagoditev, nizka pričakovanja, razdrobljeni sistemi podpore in nezadostno strokovno svetovanje lahko znatno zmanjšajo priložnosti za smiselno sodelovanje in neodvisnost.

Večja odgovornost brez ustreznih virov

Prehod iz adolescence v odraslost je lahko še posebej zahteven za mlade z dodatnimi potrebami po podpori. Medtem ko se pričakovanja v zvezi z neodvisnostjo, zaposlitvijo, sprejemanjem odločitev in samoupravljanjem povečujejo, se sistemi podpore po koncu formalnega šolanja pogosto razdrobljijo ali popolnoma izginejo. Mladi se zato lahko soočajo s povečano odgovornostjo brez ustrezne čustvene, praktične ali institucionalne podpore.

Prekrivajoče se ovire v zgodnji odraslosti

Ovire v zgodnji odraslosti so pogosto kumulativne in medsebojno povezane. Mladostnik lahko poleg finančne negotovosti, socialne izolacije, nedostopnega prevoza, nestabilnih bivalnih razmer, družinskega stresa, diskriminacije ali omejenega dostopa do ustreznih storitev doživlja tudi dodatne potrebe po podpori. Ti prekrivajoči se dejavniki znatno vplivajo na sodelovanje, doslednost, motivacijo in dolgoročno vključenost.

Ti dejavniki ne vodijo samodejno k izključenosti ali statusu NEET. Ovire za sodelovanje nastajajo v medsebojnem delovanju osebnih okoliščin, socialnega okolja, institucionalnih sistemov in dostopnosti skupnosti. Razumevanje te kompleksnosti je bistveno za oblikovanje smiselnih, trajnostnih in resnično vključujočih programov mladinskega dela.

Vključujoče delo z mladimi zato zahteva celostno razumevanje dejanskih življenjskih razmer mladih, namesto da se osredotoča izključno na diagnoze ali vidne razmere. Mladinski delavci morajo upoštevati ne le individualne potrebe po podpori, temveč tudi širše okoliščine, ki oblikujejo sodelovanje, pripadnost, avtonomijo in čustveno varnost.

Družinski in okoljski kontekst

Na sodelovanje in razvoj mladih močno vplivajo njihovo družinsko, gospodarsko in skupnostno okolje. Družinski odnosi, finančna negotovost, prevoz, stabilnost stanovanjskih razmer, obveznosti nege, mreže socialne podpore in viri lokalne skupnosti – vse to vpliva na to, kako se mladi vključujejo v programe in ali je njihovo sodelovanje mogoče ohraniti na dolgi rok.

Družinski stres in čustvena izčrpanost

Mnogi mladi z dodatnimi potrebami po podpori odraščajo v okoljih, za katera so značilni kronični stres, nestabilnost, izčrpanost ali omejena podpora. Tudi njihove družine se lahko soočajo s čustvenim izčrpanjem, finančnim pritiskom, negotovostjo glede razpoložljivih storitev ali težavami pri orientaciji v razdrobljenih sistemih podpore. V nekaterih primerih starše ali skrbnike preobremenijo nenehne odgovornosti pri zagovarjanju interesov, finančni pritisk ali dolgoročne zahteve po skrbi.

Nestabilna družinska okolja in socialna izolacija

Nekateri mladi živijo v nestabilnih družinskih razmerah, za katere so značilni konflikti, ločitev, zanemarjanje, neenaka podpora ali čustvena nedostopnost. Drugi lahko doživljajo osamljenost, socialno izolacijo ali šibke vezi z vrstniki, zlasti kadar invalidnost, nevrolška drugačnost, revščina ali težave z duševnim zdravjem omejujejo možnosti za sodelovanje in pripadnost.

Okoljske in skupnostne ovire

Okoljske ovire prav tako znatno vplivajo na vključevanje. Težave s prevozom, nedostopni javni prostori, pomanjkanje lokalnih storitev, digitalna izključenost, izolacija na podeželju in šibka infrastruktura skupnosti lahko zmanjšajo možnosti za sodelovanje, tudi če motivacija obstaja. V mnogih skupnostih so vključujoče dejavnosti ali specializirane podporne storitve še vedno nedostopne, težko dostopne ali finančno nedosegljive.

Vloge negovalcev in skrite odgovornosti

Mladi lahko v svojih družinah prevzamejo tudi pomembne vloge skrbnikov, zlasti v gospodinjstvih, ki jih prizadenejo bolezni, invalidnost, odvisnost, revščina ali težave z duševnim zdravjem. Te odgovornosti lahko omejujejo čas, čustveno energijo, prožnost ter priložnosti za izobraževanje, zaposlitev, družbeno sodelovanje in osebni razvoj.

Nevidni pritiski, ki stojijo za težavami pri sodelovanju

Pomembno je, da ti izzivi pogosto ostajajo nevidni za strokovnjake, razen če se jih aktivno raziskuje prek pogovora, opazovanja in gradnje odnosov. Mladi lahko delujejo kot da se ne vključujejo, so nedosledni, utrujeni, zaprti vase ali nemotivirani, ko se v resnici spopadajo s kompleksnimi okoljskimi pritiski zunaj okvira mladinskega dela.

Ekološka perspektiva v vključujočem mladinskem delu

Vključujoče delo z mladimi zato zahteva ekološko perspektivo, ki priznava, kako družinski sistemi, gospodarske realnosti, dostopnost skupnosti in socialna okolja vplivajo na sodelovanje, vedenje, uravnavanje čustev, samozavest in dolgoročno vključenost. Razumevanje teh širših kontekstov omogoča mladinskim delavcem, da se odzovejo z večjo prožnostjo, empatijo, realizmom in učinkovitostjo.

6.2. Pogoste skrite in manj vidne okoliščine

Pri delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori ostajajo številne okoliščine in razvojne realnosti »nevidne«, ker nimajo jasnih fizičnih manifestacij, so družbeno stigmatizirane ali pa sodijo v institucionalne in politične vrzeli. Ti skriti dejavniki lahko znatno vplivajo na vedenje mladega človeka, njegovo sodelovanje ter dolgoročne izobraževalne ali zaposlitvene rezultate. Brez ustreznega zavedanja lahko strokovnjaki napačno razlagajo vedenja ali spregledajo potrebne potrebe po podpori.

Mnogi mladi živijo s stanji in potrebami po podpori, ki morda niso razkriti ali prepoznani. V nekaterih primerih se oni sami ali njihove družine odločijo, da teh stanj ne bodo razkrili zaradi strahu pred stigmatizacijo, diskriminacijo ali označevanjem. Naslednji opisi ponujajo pregled nekaterih stanj, izkušenj in potreb po podpori, s katerimi se lahko srečajo mladinski delavci. Skupine so zelo raznolike. Značilnosti, izkušnje in potrebe po podpori, predstavljene v nadaljevanju, so zgolj ilustrativne in ne veljajo za vsakega

posameznika. Mladostnik lahko kaže značilnosti, povezane z več kot eno od opisanih skupin, in ima lahko več potreb po podpori. V skladu s pristopom, ki temelji na človekovih pravicah, so ti opisi namenjeni lažjemu razumevanju in ne kategorizaciji. Poudarek mora ostati na individualnih prednostih vsakega mladostnika, ovirah za sodelovanje, življenjskih izkušnjah in potrebah po podpori, ne pa na predpostavkah, ki temeljijo na diagnozi, stanju ali pripadnosti skupini.

Specifične učne težave (SpLD) so nevrorazvojne razlike, ki lahko vplivajo na to, kako se oseba uči in obdeluje informacije, zlasti na področjih, kot so branje, pisanje, črkovanje in matematika. Te težave se lahko pojavijo pri različnih stopnjah intelektualnih sposobnosti.

Med najpogostejše specifične učne težave spadajo:

- disleksija (težave z branjem in razumevanjem besed),
- disgrafijo (težave pri pisanju in črkovanju), diskalculijo (težave pri razumevanju števil in matematičnih pojmov),
- razvojna motnja koordinacije (DCD), pogosto imenovana tudi dispraksija, se lahko pojavi skupaj s specifičnimi učnimi težavami in lahko vpliva na koordinacijo, motorično načrtovanje, organizacijo in sodelovanje.

Ker se te težave nanašajo na potrebe po podpori, ki morda niso takoj prepoznane, se lahko vedenje ali uspešnost mladih napačno razlaga kot malomarnost, pomanjkanje prizadevanja ali nizka motivacija.

Možne izkušnje in potrebe po podpori.

To lahko vključuje:

- Vztrajne težave pri branju, pisanju ali matematiki, ki jih ni mogoče pripisati pomanjkanju prizadevanja in ki ne odražajo nujno splošnih kompetenc mladostnika.
- Počasnejše ali težavnejše branje, pogoste napake pri črkovanju ali težave pri prepisovanju besedila.
- Težave pri upoštevanju pisnih ali zapletenih ustnih navodil.
- Razlike ali težave v kratkoročnem ali delovnem spominu, kot je zapomnitev navodil ali zaporedij.
- Težave pri upravljanju s časom, organizaciji in izpolnjevanju nalog.
- Frustracija, tesnoba ali izogibanje nalogam, zlasti kadar učna okolja ne zagotavljajo ustrezne podpore.
- Posameznikove prednosti se lahko kažejo na področjih, kot so ustna komunikacija, praktično reševanje problemov ali ustvarjalnost.

Mladi s specifičnimi učnimi težavami imajo lahko neenakomeren profil sposobnosti – na primer, so ustvarjalni in se dobro izražajo ustno, vendar imajo težave s pisanjem, ali pa blestijo pri praktičnih nalogah, medtem ko se trudijo s teoretičnimi. Posamezne prednosti in potrebe po podpori se precej razlikujejo.

Možni kazalniki v okolju mladinskega dela lahko vključujejo

V skupinskih ali neformalnih izobraževalnih okoljih lahko mladinski delavci opazijo:

- izogibanje branju na glas ali izpolnjevanju pisnih obrazcev;
- hitro obupavanje pri novih ali zapletenih nalogah;
- zanašanje na vrstnike pri pisnih navodilih;
- tesnobo pred testi, nalogami ali administrativnimi postopki;
- pogosto zamujanje z oddajo ali nepopolno izpolnjevanje;
- zmedeno ali umaknjeno vedenje med dejavnostmi, povezanimi s pismenostjo.

Ta vedenja se pogosto napačno razlagajo kot nezanimanje, v resnici pa odražajo strah pred neuspehom ali pretekle negativne izkušnje z učenjem.

Kaj storiti – podporni pristop

Pristop, ki upošteva razlike v učenju, se osredotoča na prilagajanje načinov poučevanja in komunikacije, krepitev samozavesti ter zagotavljanje različnih možnosti za sodelovanje in dokazovanje kompetenc. Mladinski delavci lahko mlade podpirajo tako, da:

1. Uporabo jasnega, preprostega in konkretnega jezika

Izogibajte se žargonu in dolgim pojasnilom. Predstavite eno nalogo naenkrat in preverite, ali je razumljiva. Pojasnite neznane besede in pojme ali jih po potrebi preoblikujte v enostavnejši jezik.

2. Ponujajo večmodalnih možnosti učenja

Kombinirajte vizualne, slušne in kinestetične elemente – npr. diagrame, igranje vlog in praktične vaje iz vsakdanjega življenja. Zagotovite pisna in ustna navodila.

3. Zagotavljanjem podpornih orodij

Spodbujajte uporabo aplikacij za pretvorbo besedila v govor, barvnih prekrivnih plasti ali digitalnih organizatorjev. Tehnologija mladim pomaga premagovati določene izzive.

4. Ustvarjanje podpornih okolij

Omogočite dodatni čas za branje ali pisanje. Izogibajte se temu, da bi posameznike postavili v neprijeten položaj, ko morajo brati na glas. Poudarjajte napredek, ne le natančnost.

5. Osredotočanje na prednosti

Ugotovite, v čem je mladostnik dober – ustvarjalnost, ustno izražanje, reševanje problemov – in te prednosti vključite v dejavnosti.

6. Sodelovanje s strokovnjaki

Če učne težave znatno vplivajo na vsakodnevno delovanje, se uskladite s specialnimi pedagogi, psihologi ali poklicnimi svetovalci za oceno in prilagojeno podporo.

Česa se je treba izogibati

- Javno popravljanje ali kritiziranje napak v pisavi ali pisanju.
- Preobremenjevanja s pisnim gradivom ali dolgimi obrazci.
- Primerjanje uspešnosti z drugimi.
- Zamenjave težav z branjem in pisanjem z nizko inteligenco.
- Preziranje čustvenih reakcij, kot so sram, frustracija ali umik.

Primer iz prakse

19-letni udeleženec se med mladinskim programom izogiba izpolnjevanju prijavnih obrazcev. Vodja programa kasneje izve, da ima disleksijo. Mladinski delavec se prilagodi tako, da obrazce prebere na glas, kar mu omogoči, da odgovarja ustno. Posledično se udeleženčeva vključenost in samozavest znatno povečata, kar kaže, da lahko že majhne prilagoditve omogočijo dostopnost učenja.

Z empatijo, prilagodljivostjo in dostopnimi gradivi lahko mladinski delavci mladim pomagajo ponovno odkriti samozavest pri učenju. Ko se okolje prilagodi posameznim stilom učenja, lahko vsak mladostnik uspe.

ADHD je nevro-razvojna motnja, ki vpliva na uravnavanje pozornosti, impulzov in ravni aktivnosti. Ne gre za lenost ali slabo disciplino – gre za razlike v tem, kako možgani obdelujejo informacije, motivacijo in zunanje dražljaje. ADHD se običajno pojavi v otroštvu, vendar pogosto traja tudi v adolescenci in odraslosti, kar vpliva na šolski uspeh, delovno vedenje, uravnavanje čustev in odnose. V mladinskem delu ADHD morda ni takoj prepoznan ali pa se ga napačno razlaga kot nezanimanje, upornost ali pomanjkanje motivacije, zlasti med mladimi, ki niso vključeni v izobraževanje, zaposlovanje ali usposabljanje (NEET), ali mladimi s sočasnimi težavami na področju duševnega zdravja.

Možne izkušnje in potrebe po podpori

ADHD vpliva na posameznike na različne načine. Vendar pa med osnovne značilnosti običajno spadajo težave s pozornostjo, nadzorom nad impulzi in hiperaktivnostjo.

Motnjo pogosto razdeljujemo na tri podvrste:

1. **Pretežno nepozorna oblika** – težave s koncentracijo, organizacijo nalog ali upoštevanjem navodil.
2. **Pretežno hiperaktivno-impulzivna oblika** – nemirnost, pretirano govorjenje, impulzivne odločitve, prekinjanje drugih.
3. **Kombinirana oblika** – mešanica simptomov nepozornosti in hiperaktivnosti.

Pri mnogih mladih ADHD vpliva tudi na izvršilne funkcije – niz kognitivnih procesov, odgovornih za načrtovanje, določanje prioritet, upravljanje časa in nadzor nad čustvi. Te razlike lahko prispevajo k frustraciji, težavam v šoli in negativnim odzivom odraslih, kar lahko posledično zmanjša samozavest in poveča anksioznost.

Možni kazalniki v okolju mladinskega dela

Mladinski delavci lahko pri mladih z ADHD opazijo naslednje značilnosti:

- zdi se, da so pozabljivi ali pogosto izgubljajo gradivo;
- težave pri dokončanju nalog ali upoštevanju navodil;
- težave z ohranjanjem pozornosti med skupinskimi razpravami ali ponavljajočimi se dejavnostmi;
- delujejo, preden premislijo o možnih posledicah, ali prekinjajo druge;
- nemirnost, nemirno sedanje ali pogosto gibanje;
- čustvena reaktivnost, razdražljivost ali hitra frustracija;
- neenakomerno delovanje – en dan so zelo sposobni, naslednji dan pa se ne vključujejo;
- izogibanje nalogam, ki zahtevajo trajno duševno naprežanje;
- nizka toleranca za dolgčas ali čakanje.

Pomembno je vedeti, da teh vedenj ne smemo samodejno razlagati kot namerna ali uporniška, temveč lahko odražajo razlike v uravnavanju pozornosti, nadzoru nad impulzi in obdelavi informacij.

Kaj storiti – podporni pristop

Mladinski delavci lahko igrajo ključno vlogo pri pomoči mladim z ADHD pri obvladovanju njihovega okolja in razvoju strategij za spopadanje s težavami. Ključna načela vključujejo:

1. Struktura in predvidljivost

Vzpostavite jasne in dosledne rutine. Srečanja začnite točno ob dogovorjenem času, pripravite kratke dnevne rede in vnaprej pojasnite prehode med dejavnostmi. Predvidljivost pomaga zmanjšati tesnobo in impulzivnost.

2. Kratke, zanimive in raznolike dejavnosti

Dolge naloge razdelite na manjše korake. Uporabite praktične, interaktivne ali gibalne dejavnosti, da ohranite pozornost. Izmenjujte aktivna in mirna obdobja.

3. Pozitivna okrepitev

Priznajte prizadevanje in ne le rezultate. Takojšnja, konkretna pohvala („V zadnjih 10 minutah si se dobro osredotočil“) okrepi motivacijo.

4. Vizualne podpore

Uporablajte vizualne pripomočke, kot so števci časa, sezname za preverjanje ali materiali z barvnimi oznakami. Te zunanje strukture podpirajo pozornost in upravljanje časa.

5. Individualna prilagodljivost

Omogočite kratke odmore za gibanje in prožnost pri izpolnjevanju nalog (npr. ustni odgovori namesto pisnih).

6. Sodelujte in se posvetujte

Kadar težave s pozornostjo ali vedenjem vztrajajo in znatno ovirajo vsakodnevno delovanje, sodelujte s svetovalci, psihologi ali zdravstvenimi strokovnjaki. Interdisciplinarni pristop zagotavlja natančno razumevanje in ustrezno podporo.

Česa se je treba izogibati

- Označevanja mladih kot »lenih« ali »nemotiviranih«.
- Preobremenjevanja z dolgimi navodili ali več nalogami hkrati.
- Uporaba kaznovalnih disciplinskih ukrepov zaradi nepozornega vedenja.
- Prisiljevanje k dolgotrajnemu miru ali tišini.
- Pričakovanje nenehnega samokontrole brez prilagajanja okolju.

Primer iz prakse

Med delavnico o veščinah za mlade eden od udeležencev pogosto prekinja in se težko zadrži na sedežu. Namesto da bi ga okaral, vodja prilagodi okoliščine: skupinske razprave so omejene na 10-minutne segmente, dejavnosti vključujejo gibanje,

zagotovljeni pa so tudi jasni vizualni cilji. V nekaj tednih se udeležba izboljša – mladostnik se počuti uspešnega, namesto da bi bil moteč.

ADHD ne odraža pomanjkanja sposobnosti, temveč razliko v delovanju možganov. Z ustrezno strukturo, spodbudo in manjšimi prilagoditvami se lahko mladi z ADHD uspešno razvijajo, učinkovito učijo in vzpostavljajo pomembne odnose. Mladinski delavci, ki razumejo ADHD, so bolj sposobni ustvarjati podporna, vključujoča okolja, v katerih lahko mladi sodelujejo in uspevajo.

Avtistična motnja (ASD) je življenjska nevro-razvojna razlika, ki lahko vpliva na to, kako oseba dojema, obdeluje, komunicira in se odziva na svet. Avtizem ni bolezen ali nekaj, kar je treba pozdraviti. Predstavlja del naravne raznolikosti človeške izkušnje.

Avtistični ljudje so zelo raznoliki. Lahko se pri njih pojavljajo razlike v socialni komunikaciji, senzorični obdelavi, obdelavi informacij, uravnavanju čustev, gibanju ali prilagajanju na okolje, vendar se te razlike kažejo na zelo individualne načine. Ni enotnega komunikacijskega sloga, vedenja, preferenc, prednosti ali potrebe po podpori, ki bi veljala za vse avtistične ljudi.

Tako kot vsi mladi imajo tudi avtistični mladi svoje individualne prednosti, interese, potrebe po podpori, osebnosti in cilje. Ti lahko vključujejo, vendar niso omejeni na: dober spomin, pozornost do podrobnosti, ustvarjalno ali sistematično mišljenje, vztrajnost, iskrenost ali obsežno znanje na določenih področjih. Prednosti se ne smejo predpostavljati zgolj na podlagi avtizma, temveč jih je treba prepoznati s spoznavanjem posameznega mladega človeka.

Izraz »spekter« odraža raznolikost avtističnih izkušenj in potreb po podpori. Nekateri avtistični ljudje potrebujejo znatno podporo na več področjih vsakdanjega življenja, medtem ko drugi živijo samostojno, vendar se lahko še vedno soočajo z nerazumevanjem, senzoričnimi ovirami, nedostopno komunikacijo ali okolji, ki niso prilagojena njihovim potrebam.

V mladinskem delu avtizem lahko ostane neopažen, zlasti pri dekletih in mladih ženskah, mladih, katerih značilnosti ne ustrezajo običajnim stereotipom, ter tistih, ki so se naučili prikrivati ali zatirati svoje naravne odzive, da bi izpolnili družbena pričakovanja.

Prikrivanje lahko zahteva precejšnje napore in pri mladih povzroča stres, izčrpanost in tesnobo, hkrati pa vodi tudi do neizpolnjenih potreb ali napačne interpretacije njihovega vedenja s strani drugih kot »umaknjene« ali »nesodelujočega«.

Možne izkušnje in potrebe po podpori

Avtizem se pri vsakem posamezniku kaže drugače. Naslednje izkušnje se lahko pojavljajo v različnih oblikah, kombinacijah in stopnjah ter jih nikoli ne smemo obravnavati kot seznam, ki opredeljuje vse mlade z avtizmom.

- **Razlike v komunikaciji:** Mladostnik lahko ima težave pri razumevanju govorjenega jezika, posredne komunikacije, ironije, prenesenih izrazov, čustvenih namigov ali neverbalne komunikacije, ali pa te oblike komunikacije uporablja drugače. Nekateri morda raje uporabljajo jasen in neposreden jezik, medtem ko se drugi udobno sporazumevajo na bolj prilagodljive ali prenesene načine. Komunikacijske preference je treba raziskati individualno.
- **Različni načini doživljanja socialne interakcije:** Mnogi mladi z avtizmom si aktivno želijo prijateljstva, partnerskih odnosov in sodelovanja v skupini. Nekaterim je morda težko vzpostaviti interakcijo, razumeti neizrečena socialna pričakovanja, se znajti v dinamiki skupine ali vzdrževati odnose. Drugi morda raje imajo manj interakcij, ki so bolj predvidljive ali temeljijo na interesih. Očesni stik in druge oblike neverbalne komunikacije se lahko doživljajo in uporabljajo na različne načine ter jih ne smemo obravnavati kot merilo pozornosti, iskrenosti ali zanimanja.
- **Osredotočena zanimanja in ponavljajoči se vzorci:** Posebna zanimanja, rutine, gibanja, hobiji ali ponavljajoče se dejavnosti lahko prinašajo užitek, strokovno znanje, uravnavanje čustev, identiteto ali predvidljivost. Njihov pomen in pomembnost se razlikujeta med posamezniki.
- **Razlike v senzorični obdelavi:** Mladostnik je lahko bolj ali manj občutljiv na zvok, svetlobo, dotik, gibanje, okus, vonj, temperaturo, bolečino ali notranje telesne signale. Senzorični dražljaji, ki so za eno osebo prijetni, so za drugo lahko moteči, boleči ali preobremenjujoči.
- **Različne potrebe glede predvidljivosti:** Nekaterim mladim z avtizmom koristijo jasni načrti, rutine ali vnaprejšnje informacije, medtem ko se drugi morda bolje počutijo ob večji prožnosti. Nepričakovane spremembe lahko pri nekaterih povzročijo negotovost ali stisko, vendar je treba stopnjo in vrsto potrebne predvidljivosti vedno opredeliti individualno.
- **Različni načini izražanja in uravnavanja čustev:** Čustva, stres, nelagodje ali navdušenje se lahko izražajo na načine, ki jih drugi ljudje ne prepoznajo takoj. Ti lahko vključujejo spremembe v govoru, gibanju, izrazu obraza, interakciji, stopnji aktivnosti ali potrebi po prostoru. Čustvenega izražanja mladostnika ne smemo ocenjevati glede na eno samo pričakovano družbeno normo.

Mladi z avtizmom pogosto razvijejo močna zanimanja in talente, če jim je zagotovljeno ustrezno okolje – cvetijo v okoljih, ki spoštujejo njihov komunikacijski slog in senzorične potrebe. Mladi z avtizmom lahko lažje uresničujejo svoja zanimanja ter razvijajo in izražajo svoje spretnosti in talente v okoljih, ki spoštujejo njihove individualne senzorične profile, komunikacijske sloge, preference in potrebe po podpori.

Kako se potrebe po podpori lahko pokažejo v mladinskem delu

Naslednja opažanja lahko kažejo, da mladostnik naleti na oviro, negotovost, senzorično preobremenitev, težave pri komunikaciji ali neizpolnjeno potrebo po podpori. To niso diagnostični znaki in se lahko pojavijo tudi zaradi mnogih drugih razlogov.

Mladinski delavec lahko opazi, da mladostnik:

- daje prednost določenim dejavnostim, oblikam interakcije, vlogam ali družbenim okoljem;
- drugače razlaga govorico telesa, ton glasu, humor ali posredna navodila;
- uporablja rutine, znane vzorce, gibe ali določene predmete za lažje predvidevanje dogodkov ali samoregulacijo;
- kaže trajno ali zelo osredotočeno zanimanje za določene teme ali dejavnosti;
- v hrupnih, svetlih, prenatrpanih, nepredvidljivih ali zelo stimulativnih okoljih občuti nelagodje ali preobremenjenost;
- se v zahtevnih situacijah manj vključuje, postane tišji, komunicira drugače ali potrebuje čas za umik;
- postane vznemirjen, ko se pričakovanja, dejavnosti ali okolja spremenijo brez zadostnih informacij ali priprave;
- doživi izbruh ali zaprtje, ko senzorične, čustvene, kognitivne ali socialne zahteve presegajo njegove trenutne zmogljivosti.

Zlom ali zaprtje ni namerno neprimerno vedenje ali »izbruh jeze«. Do njega lahko pride, ko oseba postane preobremenjena in začasno nima dovolj zmogljivosti za komunikacijo, obdelavo informacij, sprejemanje odločitev ali uravnavanje svojih odzivov.

Nobeno od teh vedenj se ne sme samodejno razlagati kot nevljudnost, upiranje, pomanjkanje motivacije, nezanimanje ali nepripravljenost na sodelovanje. Mladinski delavci naj raziskujejo, kaj mladostnik morda doživlja in katere spremembe bi lahko zmanjšale ovire.

Podporni pristopi

Pristop, ki podpira nevro-raznolikost, priznava avtizem kot naravno obliko človeške raznolikosti. Cilj ni, da bi mladostnik deloval manj avtistično, ampak da bi razumeli njegovo izkušnjo, odstranili ovire in zagotovili podporo, ki omogoča varno in smiselno sodelovanje.

1. Ugotovite individualne komunikacijske preference

Vprašajte mladostnika, kako najraje prejema informacije in se izraža. Kadar je to koristno, uporabljajte jasen, neposreden in konkreten jezik, omogočite dodatni čas za

obdelavo informacij ter ponudite pisne, vizualne, govorne ali alternativne možnosti komunikacije.

Ne domnevajte, da ima vsak mladostnik z avtizmom težave z ironijo, abstraktnim jezikom ali verbalno komunikacijo. Prilagodite komunikacijo posamezniku in ne diagnozi.

2. Zagotovite ustrezno strukturo in pripravo

Zagotovite jasne informacije o dejavnosti, vključno s tem, kaj se bo zgodilo, kdo bo prisoten, kako dolgo bo trajala in katere možnosti izbire so na voljo. Pisni dnevni red, vizualni urniki, opomniki ali priprava na spremembe so lahko v pomoč nekaterim mladim.

Strukturo je treba ponuditi kot podporo, ne pa jo vsiljevati kot splošno zahtevo. Nekateri mladi morda potrebujejo podrobno pripravo, drugi pa morda raje imajo več prožnosti.

3. Prepoznajte in zmanjšajte senzorične ovire

Povprašajte o individualnih senzoričnih preferencah in morebitnih virih nelagodja. Kadar je mogoče, zmanjšajte nepotrebni hrup, močne vonjave, bleščanje, utripajoče luči, gnečo ali druge premočne dražljaje.

Omogočite dostop do tišjih prostorov, odmorov, gibanja, senzoričnih pripomočkov ali alternativnih načinov sodelovanja, ne da bi od mladostnika zahtevali, da utemelji ali javno pojasni svoje potrebe.

4. Izhajajte iz interesov in prednosti

Posamezna zanimanja lahko ponujajo pomembne poti k sodelovanju, odnosom, učenju, odgovornosti in vodstvenim vlogam. Mladinski delavci lahko ponudijo priložnosti za izkoriščanje teh zanimanj, ne da bi mladostnika omejili na eno samo temo ali od njega pričakovali, da bo delil svoje strokovno znanje.

5. Podpirajte družbeno sodelovanje brez pritiska

Ponudite različne načine za vključevanje v dejavnosti, komunikacijo, sodelovanje, opazovanje ali počitke. Ne domnevajte, da manjša verbalna udeležba ali prednost manjšim skupinam pomeni, da mladostnik ne želi stikov.

Podpirajte medsebojno razumevanje in se spoprijemajte z diskriminatornim jezikom, izključevanjem, ustrahovanjem ali pritiskom k prilagajanju. Spodbujajte spoštovanje in radovednost namesto sočutja ali prisilne socializacije.

6. Sodelujte z mladostnikom in ustreznimi podporniki

Mladostnik naj bo glavni partner pri ugotavljanju, kaj pomaga, kaj ustvarja ovire in kakšna podpora je sprejemljiva. Kadar je to primerno in ob njegovi vključenosti, lahko mladinski delavci sodelujejo tudi z zaupanja vrednimi podporniki, družinami, vzgojitelji, psihologi ali drugimi strokovnjaki.

Informacije je treba deliti le, kadar so relevantne, potrebne in sorazmerne. Sodelovanje mora podpirati avtonomijo mladega človeka, namesto da bi drugim omogočalo, da odločajo namesto njega.

7. Redno pregledujte in prilagajajte podporo

Preferenca in potrebe po podpori se lahko razlikujejo glede na dejavnosti, okolja, odnose in življenjska obdobja. Mladinski delavci ne smejo domnevati, da bo prilagoditev, ki je enkrat delovala, vedno potrebna ali učinkovita.

Mladostnika redno sprašujte, kaj deluje, kaj je težko in kaj bi bilo treba spremeniti.

Česa se je treba izogibati

Mladinski delavci naj se izogibajo:

- prisiljevanja k očesnemu stiku, fizičnemu stiku, verbalni komunikaciji ali družbeni udeležbi;
- obravnavanja očesnega stika kot dokaza pozornosti, spoštovanja, iskrenosti ali vključenosti;
- uporabe nejasnih navodil, ne da bi preverili, ali so pričakovanja jasna;
- kaznovanja ali zatiranja neškodljivih ponavljajočih se gibov ali stimulacij, ki se uporabljajo za samoregulacijo;
- tolmačenja tišine, umika, zamujenih odzivov ali drugačnega čustvenega izražanja kot upora;
- predpostavljane, da vsi mladi z avtizmom potrebujejo enako raven strukture, senzorične prilagoditve ali socialne podpore;
- izvajanje nepotrebnih sprememb brez obveščanja ali priprave, kadar je za mladostnika pomembna predvidljivost;
- uporaba nagrad ali pritiska, da bi mladostnik skrival naravna avtistična vedenja;
- razpravljanje o diagnozi ali potrebah po podpori mladostnika brez njegove vključenosti ali jasnega strokovnega razloga;
- osredotočanje izključno na spreminjanje mladostnika namesto na prepoznavanje ovir v dejavnosti, komunikaciji, skupini ali okolju.

Primer iz prakse

Med delavnico o vodstvenih veščinah za mlade se avtistični udeleženec sooča s težavami, ko skupina nepričakovano spremeni dejavnost. Namesto da bi vztrajal pri

takojšnji udeležbi, vodja na kratko pojasni razlog za spremembo, ponudi pisni program in omogoči kratek odmor. Mladostnik se kasneje ponovno vključi in uspešno predstavi svoj projekt – s čimer pokaže, da vključevanje bolj temelji na prilagajanju kot na popravljanju.

Mladi z avtizmom ne tvorijo homogene skupine. Vključujoče delo z mladimi se zato ne more opirati na standardni nabor odzivov, specifičnih za avtizem. Zahteva pozornost do komunikacije posameznega mladostnika, njegovih senzoričnih izkušenj, prednosti, preferenc, okolja in trenutnih potreb po podpori.

Ko mladinski delavci prisluhnejo, odpravijo ovire, ponudijo smiselne izbire in spoštujejo avtistične načine doživljanja in komuniciranja, imajo mladi več priložnosti za sodelovanje, razvoj in izražanje svoje individualnosti.

Travma in neugodne izkušnje v otroštvu (ACE)

Travma predstavlja pogosto neizražen, a močan vpliv na vedenje in delovanje.

V tem primeru obstajajo skriti dejavniki, ki poganjajo vedenje. Vedenje, ki ga strokovnjaki lahko razlagajo kot »upornost«, »kršenje pravil« ali »pomanjkanje sodelovanja«, je v resnici lahko prilagoditveni odziv za preživetje, ki se je razvil kot odziv na preteklo travmo.

Tveganje ponovne travmatizacije je precejšnje. Brez zavedanja o travmatični preteklosti mladostnika lahko na videz nevtralni okoljski sprožilci – kot so glasni glasovi, določene teme pogovora, specifični vonji ali močna svetloba – sprožijo travmatične stresne odzive.

Nekateri mladi z invalidnostjo so morda doživeli ponavljajoče se negativne izkušnje v šolah, zdravstvenih sistemih ali socialnih službah. To se imenuje institucionalna travma. Te izkušnje lahko povzročijo globoko nezaupanje do institucij in avtoritetnih oseb.

Zaradi teh razlogov je poznavanje travmatskih odzivov ključnega pomena za delo z mladimi na splošno.

Možne izkušnje in potrebe po podpori

Travma je psihološki in čustveni odziv na dogodek ali vrsto dogodkov, ki presegajo posameznikovo sposobnost spopadanja. Lahko je posledica izkušenj, kot so zanemarjanje, nasilje, spolna zloraba, izguba, vojna, prisilna migracija, ustrahovanje ali kronični stres.

Travma je lahko:

- akutna (posledica enega samega dogodka),
- kronična (ponavljajoča se ali trajna),

- ali kompleksna (ki izhaja iz dolgotrajne izpostavljenosti več travmatičnim okoliščinam, pogosto se začne že v otroštvu).

Za mnoge mlade, zlasti tiste, ki so v položaju NEET in/ali živijo z invalidnostjo, je travma *nevidna ovira*, ki vpliva na motivacijo, koncentracijo, medosebne odnose in zaupanje v institucije.

V mladinskem delu travma pogosto ostaja skrita, saj se njeni simptomi lahko prekrivajo z drugimi vedenjskimi ali čustvenimi težavami, kot so apatija, agresija ali umik. Razumevanje travme je zato bistveno za ustvarjanje varnih in podpornih prostorov, kjer se mladi počutijo sprejete, namesto da bi jih sodili ali »upravljali«.

- Travma ni opredeljena z dogodkom samim, temveč z dožemanjem posameznika in njegovim čustvenim odzivom nanj.
- Mladi, ki so doživeli travmo, se pogosto spopadajo s težavami pri uravnavanju čustev, z zaupanjem in občutkom varnosti.
- Reakcije se lahko zelo razlikujejo glede na starost, osebnost, pretekle izkušnje in podporne mreže.
- Travma vpliva tako na telo kot na um: odziv na stres (boj, beg, zamrznitev ali prilizovanje) postane prekomerno aktiviran in vpliva na vedenje, učenje in odnose.
- V skupinskih ali izobraževalnih okoljih lahko travma povzroči težave s koncentracijo, pogosto odsotnost ali konflikte z vrstniki in avtoritetami.

Možni kazalniki v okolju mladinskega dela lahko vključujejo

Travma se lahko kaže skozi čustvene, vedenjske, kognitivne ali fizične znake, kot so:

- čustveni izbruhi ali spremembe razpoloženja,
- izogibanje določenim ljudem, situacijam ali temam,
- umik, osamitev ali izguba motivacije,
- prekomerno budnost ali nenehno občutje negotovosti,
- nizka samozavest, brezupnost ali tvegano vedenje,
- težave s koncentracijo, sodelovanjem ali izpolnjevanjem nalog.

Te reakcije se pogosto napačno razumejo kot lenost, upornost ali nezainteresiranost, kar lahko še dodatno poveča stigmatizacijo in izključevanje, če strokovnjaki niso seznanjeni s travmami.

Kaj storiti – pristop, ki upošteva travme

Mladinski delavci lahko igrajo pomembno vlogo pri ustvarjanju okolij, ki spodbujajo varnost, zaupanje, sodelovanje in dobro počutje. Pristop, ki upošteva travme, ne vključuje diagnosticiranja travm ali pozivanja mladih, naj razkrijejo travmatične

izkušnje. Pomeni priznati, da lahko pretekle ali sedanje težave vplivajo na to, kako se mladostnik odziva na določene situacije, ter prilagoditi delo brez predpostavk o vzroku njihovega vedenja.

Ključna načela vključujejo:

Varnost – Pomagajte ustvariti mirno, predvidljivo in spoštljivo varno okolje. Izogibajte se sodbam, pritisku ali konfrontacijam, zlasti kadar se mladostnik zdi v stiski ali preobremenjen.

Zaupanje – Zaupanje gradite postopoma z doslednostjo, spoštljivo komunikacijo in jasnimi mejami. Spoštljivo prisluhnite in mlade jemljite resno.

Okrepitev – Osredotočite se na prednosti, izbiro in sodelovanje. Podpirajte mlade, da izrazijo svoje želje, sprejemajo odločitve in sodelujejo v svojem tempu.

Napotitev in podpora – Mladinski delavci niso terapevti. Mladinski delavci morajo delovati v okviru svoje vloge in kompetenc. Kadar mladostnik morda potrebuje specializirano psihološko, zdravstveno, zaščitno ali socialno podporo, morajo mladinski delavci upoštevati ustrezne postopke napotitve in, kadar je to primerno, sodelovati s kvalificiranimi strokovnjaki.

Česa se je treba izogibati

- Postavljanja vsiljivih ali podrobnih vprašanj o travmatičnih izkušnjah.
- Predpostavljjanja, da je določeno vedenje nujno posledica travme.
- Zmanjševanje pomena ali primerjanje izkušenj („Drugi so imeli še huje“).
- Siljenje k razkritju, sodelovanju ali čustvenemu izražanju.
- Dajanje obljub, ki jih ni mogoče izpolniti, ali prevzemanje vloge »rešitelja«.
- Poskusi zagotavljanja terapevtske podpore, ki presega lastne kompetence. Preziranje lastnih čustvenih odzivov ali potreb po podpori – supervizija, posvetovanje, reflektivna praksa in skrb zase so bistvenega pomena.

Praktični primer

20-letni udeleženec se hitro razočara in nenadoma zapusti skupinske delavnice. Namesto da bi to označil kot »pomanjkanje motivacije«, mladinski delavec prepozna možne sprožilce travme – glasen hrup, tekmovanje ali občutek neuspeha. Pristop se spremeni: srečanja postanejo krajša, strukturirana in na koncu vključujejo dejavnosti za umirjanje. Sčasoma udeleženec začne ostajati dlje in se bolj samozavestno vključuje.

Pristop, ki upošteva travme, od mladinskih delavcev ne zahteva, da prevzamejo terapevtsko vlogo. Zahteva pa, da na stisko in umik odgovorijo z radovednostjo,

spoštovanjem, doslednostjo in zavedanjem o strokovnih mejah. Takšen pristop lahko spodbuja sodelovanje, zaupanje in dobro počutje.

Mnogi mladi se soočajo z več, medsebojno prekrivajočimi se stanji, težavami, identitetami in potrebami po podpori, namesto z enim samim, jasno opredeljenim stanjem. mladinski delavci bi se zato morali izogibati zreduciranju izkušenj mladega človeka na eno diagnozo ali razlago ter se namesto tega osredotočiti na izražene potrebe posameznika, njegove prednosti, okoliščine in želene oblike podpore.

Sočasna stanja in kompleksne potrebe

1. Več sočasnih stanj

Pogosto se lahko pri mladih pojavi več kot eno stanje, težava ali vir prikrajšanosti. Psihološka, vedenjska in fizična stanja lahko obstajajo sočasno. Mladinski delavci se morajo izogibati domnevi, da ena diagnoza pojasnjuje vsa prisotna vedenja ali težave. Na primer, anksioznost lahko obstaja sočasno z ADHD, odzivi na travmo ali depresijo.

2. Diagnostično zasenčenje

Strokovnjaki včasih simptome duševnega zdravja pripisujejo izključno invalidnosti. Na primer, otrok z intelektualno invalidnostjo lahko kaže znake depresije ali PTSD, vendar se ti spregledajo, ker se domneva, da je takšno vedenje del njegove invalidnosti. Čustvene in psihološke potrebe je treba obravnavati samostojno, namesto da se jih avtomatično pripisuje invalidnosti osebe.

3. Tveganja zaradi uživanja psihoaktivnih snovi

Mladi z invalidnostjo so lahko izključeni iz programov preprečevanja uživanja psihoaktivnih snovi zaradi predpostavk, da »niso ogroženi«. Programi preprečevanja, obveščanja in izobraževanja morajo biti dostopni tem mladim in jih morajo vključevati, pri čemer je treba upoštevati ovire in dejavnike tveganja, ki jim so lahko izpostavljeni.

4. Internalizirani proti eksternalizirani simptomi

Duševne motnje se lahko pri posameznikih kažejo različno, na njih pa lahko vplivajo spol, kultura, invalidnost, način komuniciranja, družbena pričakovanja in osebne izkušnje. Stiska se lahko izraža z umikom, razdražljivostjo, spremembami v vedenju, telesnimi težavami ali drugimi verbalnimi in neverbalnimi znaki. Mladinski delavci morajo vedenje razlagati v kontekstu, namesto da ga samodejno označijo kot vedenjske težave ali iskanje pozornosti.

5. Prekrivajoče se ranljivosti

Mladi, katerih identiteta ali okoliščine jih postavljajo na presečišče več oblik marginalizacije – na primer mladi iz skupnosti LGBTQ+, begunci ali pripadniki etničnih manjšin –, se lahko soočajo z večplastnimi ovirami. Te lahko vključujejo diskriminacijo, sistemske ovire in notranje sprejeto stigmo, kar lahko poslabša njihovo duševno zdravje in dobro počutje. Pomemben je kulturni kontekst: mladi namreč lahko stisko razumejo, sporočajo in izražajo na različne načine.

6. Vedenje kot komunikacija

Vedenje, ki se dojema kot izziv, je lahko povezano z neizpolnjenimi potrebami, stisko, komunikacijskimi razlikami ali ovirami v okolju, ne pa z namernim neprimernim ravnanjem. Med možnimi dejavniki, ki k temu prispevajo, so lahko senzorična občutljivost, okoljski stresorji, tesnoba ali prehodi. Razumevanje temeljnega vzroka pomaga pri oblikovanju ustreznih ukrepov namesto kaznovalnih odzivov.

Praktične strategije za negotove situacije, s katerimi se soočajo skrite in neraziskane okoliščine

Mladinski delavci se pogosto srečujejo s situacijami, v katerih so vedenje, čustvene reakcije ali potrebe mladostnika nejasne. Mladostnik morda nima uradne diagnoze, se morda nerad pogovarja o osebnih izkušnjah ali pa preprosto reagira drugače, kot pričakuje vodja. Te negotove situacije se pogosto pojavijo pri delu z mladimi v situacijah NEET ali z mladimi s skritimi ali manj vidnimi stanji.

Cilj ni postaviti diagnozo, temveč se odzvati varno, sočutno in strokovno, tudi če vzrok za vedenje ni znan. Prilagodljiv, na travmi temelječ in na osebo osredotočen pristop omogoča mladinskim delavcem, da delujejo etično in učinkovito, ne da bi prekoračili strokovne meje.

Ključna načela

Ko se mladinski delavci soočajo z negotovostjo, naj upoštevajo pet vodilnih načel:

1. **Ostanite mirni in opazujte** – Izogibajte se impulzivnim reakcijam. Opazujte vzorce: kdaj in kje se vedenje pojavi, kaj ga sproži in kako se spreminja s časom.
2. **Predpostavljajte, da je za vsakim vedenjem nek razlog** – tudi če se zdi neracionalno ali uporniško, vedenje nekaj sporoča: strah, zmedo, stres ali potrebo po nadzoru.
3. **Dajte prednost varnosti** – zagotovite fizično in čustveno varnost vsem prisotnim. Pomirite situacijo tako, da znižate glas, po potrebi upočasnite govor in ohranjate neagresivno govorico telesa.
4. **Izogibajte se domnevam** – Ne dajajte oznak in ne ugibajte („morda je avtizem“, „ona je depresivna“). Namesto tega nevtrarno opišite svoje opazke in se po potrebi obrnite na strokovnjake.
5. **Razmislite in se posvetujte** – poiščite supervizijo ali se o primeru pogovorite v skupini. O zahtevnih primerih se pogovorite zaupno, da pridobite drugačen pogled in si delite odgovornost.

Tehnike ozemljitve in uravnavanja čustev

Ko mladostnik postane preobremenjen, mu pomagajte, da se osredotoči na trenutek:

- Predlagajte počasno dihanje („vdihnite na 4, izdihnite na 6“).
- Spodbujajte fizično ozemljitev („občutite svoje noge na tleh“, „prite majhen predmet“).
- Uporabite senzorična orodja – žogice proti stresu, pomirjujoče vonjave, tiho glasbo ali nežne gibe.

Jasna in predvidljiva komunikacija

Dajajte kratka, konkretna navodila in se izogibajte abstraktnemu jeziku. Namesto da rečete »*Umiri se*«, recite na primer: »*Vzemiva si kratek odmor; lahko dve minuti tiho sedi tukaj.*« Predvidljivost gradi zaupanje in zmanjšuje tesnobo.

Ustvarite varne prostore in rutine

V centru ali prostoru za dejavnosti določite mirne cone, kamor se lahko mladi začasno umaknejo, ne da bi bili kaznovani. Ohranjajte jasne rutine in vidne urnike.

Umirjanje v kriznih trenutkih

Če mladostnik postane razburjen ali agresiven:

- Ohranite ustrezno fizično razdaljo.
- Uporabite miren, nevtralen ton.
- Izogibajte se konfrontacijam ali bojem za prevlado.
- Potrdite čustva, ne da bi odobraval škodljiva dejanja („Vidim, da si razburjen – poiščimo varen način, kako to rešiti“). Po koncu situacije poskrbite za individualno spremljanje in, če je potrebno, jo dokumentirajte ter o njej poročajte.

Skupinsko reševanje problemov

Vključite mlade v ugotavljanje, kaj jim pomaga, da se počutijo varne in osredotočene. Vprašanja, kot so „*Kaj običajno pomaga, ko se to zgodi?*“ ali „*Kako ti lahko naslednjič olajšamo situacijo?*“, spodbujajo samozavedanje in prevzemanje odgovornosti.

Strokovno mreženje in napotitev

Ko mladinski delavec sumi na globlje psihološke ali socialne težave, sodelovanje s psihologi, svetovalci ali socialnimi službami zagotovi ustrezno oskrbo. Zgodnje napotitev prepreči eskalacijo in vzpostavi podporno mrežo.

Česa se je treba izogibati

- Prekomerno čustveno reagiranje ali prilagajanje intenzivnosti mladostnika.
- Ignoriranje opozorilnih znakov, kot so osamitev, agresija ali umik.

- Siljenje k takojšnjemu razkritju ali pojasnjevanju.
- Vzemanje vedenja osebno.
- Poskusi zagotavljanja terapije brez ustreznega usposabljanja.

Primer iz prakse

Med ustvarjalno delavnico se udeleženec nenadoma umakne, izogiba se očesnemu stiku in noče nadaljevati. Mladinski delavec ne vztraja pri pojasnilu, ampak mu ponudi miren prostor in vodo ter reče: »Vzemi si nekaj minut časa – nadaljevali bomo, ko boš pripravljen.« Kasneje udeleženec pove, da so mu glasni zvoki spomnili na travmatično izkušnjo iz preteklosti. Vodja delavnice nato v prihodnjih srečanjih prilagodi okolje. Majhno dejanje mirnega spoštovanja je preprečilo eskalacijo in zgradilo zaupanje.

V primeru dvoma izberi **mir, varnost in empatijo**. Mladinski delavci ne potrebujejo vseh odgovorov – ustvariti morajo stabilen in spoštljiv prostor, kjer se mladi počutijo sprejete in podprte. Prilagodljivost, razmislek in timsko delo so najmočnejša orodja v negotovih situacijah.

6.3. Cilji in smernice za delo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori

V okviru Mladinskega doma je treba cilje, povezane z družbenimi odnosi, samostojnostjo, življenjskimi veščinami, zaposljivostjo, samozavestjo, duševnim blagostanjem in samozavedanjem, razumeti kot medsebojno povezane vidike celostnega razvoja mladih. Mladinski dom ni zgolj fizični prostor, temveč podporno okolje, ki spodbuja pripadnost, sodelovanje, osebno rast in strukturirane priložnosti za učenje.

Podpora socialnim odnosom pomeni ustvarjanje priložnosti za interakcijo med vrstniki, sodelovanje, timsko delo in deljeno odgovornost. S skupinskimi dejavnostmi, kreativnimi delavnicami, skupnostnimi projekti in neformalnimi družbenimi prostori mladi krepijo komunikacijske veščine, zaupanje in kompetence za reševanje konfliktov.

Samostojnost se razvija s povečanim sodelovanjem pri sprejemanju odločitev, načrtovanju dejavnosti, upravljanju odgovornosti in prevzemanju odgovornosti za projekte. Z zagotavljanjem usmerjanja namesto nadzora mladinski delavci podpirajo avtonomijo, reševanje problemov in postopni prehod k samostojnemu upravljanju v odraslosti.

Razvoj življenjskih veščin vključuje praktične vsakodnevne kompetence, kot so komunikacija, timsko delo, organizacija, digitalna pismenost, uravnavanje čustev in obvladovanje konfliktov. Delavnice, mentorstvo in dejavnosti izkustvenega učenja mladim pomagajo vaditi te veščine v varnem in spodbudnem okolju.

Priprava na trg dela te kompetence razširja v poklicne kontekste prek raziskovanja poklicnih možnosti, mentorstva, prostovoljstva, projektnega učenja in uvodnih delovnih izkušenj. Mlade spodbujamo, da prepoznajo svoje prednosti, raziskujejo poklicne poti in gradijo samozavest glede prihodnjega zaposlovanja.

Krepitev samozavesti in duševnega blagostanja zahteva psihološko varno in spodbudno okolje. Pozitivna povratna informacija, podporni odnosi, ustvarjalne dejavnosti in dosegljivi izzivi lahko mladim pomagajo pri razvijanju odpornosti, uravnavanja čustev in močnejšega občutka lastne vrednosti.

Nazadnje, razvoj samozavedanja podpira vse druge razvojne cilje. S pomočjo razmišljanja, mentorstva in izkustvenega učenja mladi pridobijo globlje razumevanje svojih prednosti, potreb, vrednot in želja, kar spodbuja zdravo odločanje in dolgoročni osebni razvoj.

Ključna področja za različne akterje v mladinskem domu

Naslednja ključna področja izhajajo iz naših dolgoletnih izkušenj z vodenjem mladinskih domov. Naš cilj je poudariti temeljne cilje za vse udeležence – mlade, strokovnjake in organizacije –, da bosta namen in osredotočenost vsake vloge jasna in izvedljiva.

1. Ključni cilji za mlade v mladinskem domu: Kompetence in vključevanje v življenje

Osrednji cilj za mlade z dodatnimi potrebami po podpori je podpreti njihov prehod iz otroštva v samostojno in produktivno odraslost. To vključuje spodbujanje socialne vključenosti, samoodločanja, praktičnih veščin in duševnega blagostanja.

Družbeni odnosi in dobro počutje: Razvijanje mrež vrstnikov in družbenih kompetenc je osrednjega pomena. Vključujoči programi spodbujajo navezovanje prijateljstev, priložnosti za mentorstvo in sodelovanje v skupinskih dejavnostih, s čimer zagotavljajo zaščitne dejavnike proti družbeni izolaciji in osamljenosti, s katerima se pogosto soočajo mladi z invalidnostjo.

Za mlade z dodatnimi potrebami po podpori so te interakcije pogosto omejene na šolsko okolje, po končani šoli pa lahko izgubijo redne stike z vrstniki podobne starosti. Mladinski dom ponuja dragocen prostor, kjer lahko spoznavajo nove ljudi, sklepajo prijateljstva, se spopadajo s konflikti in doživljajo prve odnose – vse to so bistveni vidiki socialnega in čustvenega razvoja v tej življenjski fazi.

Samoodločanje in samozavedanje: Mladostnike je treba podpirati, da postanejo glavni akterji v lastnem življenju ter razvijejo samozavedanje, sposobnost zagovarjanja lastnih interesov in čustveno pismenost. Programi vključujejo dejavnosti, ki jih učijo prepoznavanja osebnih sprožilcev, strategij spopadanja in samozavesti pri izražanju

individualnih potreb, s čimer spodbujajo tako duševno zdravje kot tudi krepitev lastne moči.

Upoštevajte, da je za mnoge mlade ljudi samorefleksija lahko zelo zahtevna zaradi njihovega stanja ali preprosto zato, ker jih za to še nikoli niso prosili. Mladi z avtizmom, na primer, se pogosto soočajo s težavami pri abstraktnem razmišljanju in razmišljanju o lastnih izkušnjah. Zato potrebujejo strukturirano podporo, da se samorefleksije naučijo že od samega začetka, najprej s konkretnimi in vodeno dejavnostmi, preden preidejo k bolj abstraktnim oblikam introspekcije.

Življenjske veščine in priprava na trg dela: Praktične veščine so bistvene za samostojnost. Smernice poudarjajo usposabljanje na področjih, kot so finančna pismenost, opravljanje vsakodnevnih nalog in uporaba tehnologije, skupaj s poklicno aktivacijo. Programi, ki se osredotočajo na ta področja, ponazarjajo strukturirane pristope k povezovanju izobraževanja z zaposljivostjo ter pripravljajo mlade na samozavesten vstop na trg dela.

Mladim, ki potrebujejo dodatno podporo, pogosto primanjkuje osnovnih življenjskih veščin, kot so upravljanje časa, nakupovanje, urejanje dokumentacije, kuhanje in osebna organizacija. Brez razvoja teh temeljnih veščin postane trajna zaposlitev nerealna. Zato so strukturirani programi, ki te kompetence poučujejo in utrjujejo, bistveni za pripravo mladih na samostojno življenje in smiselno sodelovanje na trgu dela.

2. Ključni cilji za strokovnjake: Opolnomočenje in etično delovanje

Strokovnjaki imajo pomembno vlogo kot zavezniki in posredniki. Poudarek ni na zagotavljanju terapije, temveč na vključujočem mentorstvu in sodelovanju, usmerjenem v rast.

Ustvarjanje varnih in vključujočih prostorov: Zagotovite, da je mladinski dom fizično, čustveno in psihološko varen prostor, kjer se vsi mladi počutijo dobrodošli, spoštovani in svobodni pri izražanju.

Ponudite raznolike priložnosti za razvoj: zagotovite vrsto dejavnosti in programov, ki podpirajo razvoj socialnih, čustvenih in praktičnih veščin ter mladim omogočajo uresničevanje osebnih ciljev in raziskovanje novih interesov.

Spodbujajte vodstvene sposobnosti in sodelovanje mladih: aktivno vključujte mlade v sprejemanje odločitev in oblikovanje programov ter jim ponujajte priložnosti za prevzemanje vodstvenih vlog, ki krepijo samozavest, odgovornost in občutek lastništva nad njihovim okoljem.

Spodbujanje vodstvenih vlog lahko mladim pomaga graditi samozavest in se bolj aktivno vključevati v svoje skupnosti. Pomembno je, da imajo vsi mladi priložnosti za prevzemanje vodstvenih vlog, pri čemer je treba upoštevati njihove individualne

potrebe po podpori. Prevelika in premajhna pričakovanja sta lahko škodljiva. Mladinski delavci potrebujejo veščine in znanje, da prepoznajo izzive, ki so ravno nad trenutnimi kompetencami mladih – tako da se lahko razvijajo skozi izkušnje –, ne da bi naloge postale preveliko breme. Mladi bi morali biti prav tako aktivno vključeni v soustvarjanje teh scenarijev in priložnosti, s čimer se zagotovi, da so izkušnje z vodstvom smiselne, opolnomočujoče in prilagojene njihovim potrebam.

Vključite se v samorefleksijo in obravnavajte pristranskosti: Nenehno razmišljajte o osebnih odnosih, predpostavkah in morebitnih predsodkih ter si prizadevajte, da čim bolj zmanjšate njihov vpliv na interakcije in sprejemanje odločitev z mladimi.

Tudi ko smo zavezani k podpiranju mladih z dodatnimi potrebami po podpori, lahko še vedno naletimo na skrito ali odkrito upiranje določenim vedenjem. Lahko je izziv ostati popolnoma prisoten, ko mladostnik doživlja stisko, jezo, frustracijo ali težave z osebno higieno. Te reakcije so naravne in človeške. Bistveno pa je, da ta čustva prepoznamo in se z njimi profesionalno spopademo, pri čemer poskrbimo, da naši odzivi ostanejo podporni, sočutni in skladni z vlogo mladinskega delavca.

Bodite vzor pozitivnega vedenja in ohranjajte meje: Bodite dosleden vzor s profesionalnim ravnanjem, etičnim vedenjem in jasnimi mejami, pri čemer uravnotežite toplino in podporo z avtoriteto odraslega.

3. Ključni cilji za organizacije: Varna in trajnostna vključitev

Organizacije morajo vključevanje vgraditi kot osrednjo sestavino svojega delovanja, namesto da ga obravnavajo kot neobvezno ali stransko dejavnost. Trajnostni, dostopni in spodbujajoči okviri zagotavljajo dolgoročen učinek, vendar to zahteva realistično načrtovanje in upravljanje virov.

Bodite realistični glede virov: Upoštevajte razpoložljive fizične prostore, človeške vire, znanje in financiranje. Izogibajte se prekomernemu zavezovanju k pobudam, ki so nerealne ali preveč zahtevne za organizacijo. Zagotavljanje tako fizične kot psihološke varnosti za mlade in strokovnjake mora biti prednostna naloga. Ukrepi vključujejo politike proti sovraštvu, prostore za udobje ali senzorično regulacijo ter kognitivno dostopna komunikacijska orodja, kot so lahko razumljiva komunikacijska navodila.

Postopno uvajajte vključevanje: Vključevanje je treba izvajati postopoma, kar omogoča učenje, prilagajanje in dolgoročno trajnost, namesto da bi poskušali doseči takojšnjo integracijo v polnem obsegu. Pri načrtovanju in ocenjevanju aktivno vključujte mlade z invalidnostjo kot soustvarjalce („*Nič o nas brez nas*“).

Ocenite potrebe v okviru obstoječih razmer: Ugotovite, katere vidike potreb po dostopnosti je mogoče obravnavati v okviru trenutnih zmogljivosti organizacije, in ostanite odprti za podporo dodatnim potrebam, ko se bodo viri in zmogljivosti povečali.

Zagotovite ustrezno podporo mladinskim delavcem: Zagotovite, da ima osebje dostop do supervizije, ustreznih virov, usposabljanja in strokovnega razvoja, da lahko učinkovito in trajnostno opravlja svoje naloge.

Trajnost in upravljanje virov: Dolgoročna vzdržnost zahteva namenske proračune za dostopnost/prilagoditve, da stroški podpore ne bi ogrožali virov programa. Poleg tega morajo organizacije razviti medagencijska omrežja, ki povezujejo storitve za mlade, zdravstveno oskrbo in socialno podporo, da se zagotovi celovita pomoč, zlasti v ključnih prehodnih fazah.

6.4 Strokovnjaki in veščine

Timsko delo, supervizija in interdisciplinarna podpora v praksi

Načela, strokovne vloge in možni partnerji, vključeni v sodelovanje, so predstavljeni v poglavju 5.4. Ta razdelek se osredotoča na to, kako je mogoče v vsakdanji praksi dela z mladimi organizirati notranje timsko delo, refleksijo primerov, zunanje sodelovanje, strokovno svetovanje, lokalna partnerstva in nadzor.

Mladostnik kot dejavni partner

Timsko delo in usklajevanje primerov morata izhajati iz lastnih ciljev, želja, prednosti, izkušenj in potreb po podpori mladostnika. Strokovnjaki ne smejo oblikovati načrtov za mladostnika, ne da bi ga v to vključili na dostopen in smiseln način.

Preden vključi druge strokovnjake ali institucije, naj mladinski delavec z mladostnikom pogovori o tem:

- kaj bi rad dosegel;
- kakšna podpora bi po njegovem mnenju bila koristna;
- katere osebe ali storitve že pozna ali jim zaupa;
- kdo naj bi po njegovem mnenju sodeloval;
- katere informacije bo morda treba posredovati;
- kako bi radi sodelovali na sestankih in pri odločanju;
- kako in kdaj bo načrt podpore pregledan.

Mladostnik lahko neposredno sodeluje na sestankih, vnaprej pripravi svoja mnenja, uporabi dostopno metodo komunikacije, povabi zaupanja vrednega podpornika ali izbere drug način za izražanje svojih želja. Njegovo vključevanje je treba prilagoditi njegovim komunikacijskim potrebam in stopnji udobja.

Informacije, ki se izmenjujejo med skupinskim delom ali obravnavanjem primerov, morajo biti relevantne, potrebne in sorazmerne. Z pooblaščenimi osebami je treba deliti le najmanjšo količino informacij, ki je potrebna za konkreten strokovni namen.

Mladostnik mora biti obveščen o tem, kaj se bo delilo, s kom in zakaj, razen če bi to povzročilo neposredno tveganje za varnost.

Razširjena strokovna ekipa pri individualnem delu

Noben mladinski delavec ne more samostojno odgovoriti na vsako čustveno, izobraževalno, socialno, zdravstveno, z dostopnostjo povezano ali praktično težavo. Učinkovita podpora je zato odvisna od skupinskega dela med strokovnjaki z različnimi kompetencami, izkušnjami in perspektivami.

Različni mladinski delavci ali mentorji lahko tudi uspešneje vzpostavijo stik z različnimi udeleženci. Skupna refleksija lahko razkrije prednosti, ovire, tveganja in možne rešitve, ki jih en strokovnjak sam morda ne bi prepoznal.

Tudi kadar en mladinski delavec usklajuje proces individualne podpore, lahko širša ekipa prispeva s:

- strukturirano razmišljanje o primerih;
- skupnim načrtovanjem;
- posvetovanjem o težkih ali neznanih situacijah;
- opazovanjem iz različnih strokovnih perspektiv;
- pregledom ovir za dostopnost in sodelovanje;
- usklajevanje podpornih in nadaljnjih ukrepov.

Razprave v skupini morajo ostati osredotočene na dogovorjene cilje mladostnika. Ne smejo se spremeniti v neformalne razprave o tej osebi ali vključevati zasebnih informacij, ki niso pomembne za proces podpore.

Za vsak dogovorjen ukrep mora ekipa pojasniti:

- kaj želi mladostnik doseči;
- kakšna podpora ali prilagoditev je potrebna;
- kdo je odgovoren za vsak ukrep;
- katere informacije so potrebne;
- kako bo mladostnik vključen;
- kdaj se bodo pregledovali napredek in odločitve.

Zunanji sodelavci kot del podporne mreže

Zunanji strokovnjaki lahko delujejo znotraj organizacije ali v šolah, zdravstvenih in psihiatričnih službah, socialnih službah, zavodih za zaposlovanje, skupnostnih organizacijah ali drugih institucijah.

Mladinski delavci lahko mladostniku pomagajo pri:

- najde ustrezne strokovnjake in storitve;
- razumeti, kaj posamezna služba lahko ponudi in česa ne;
- navezati prvi stik;
- se pripravijo na sestanke ali srečanja;
- komunicirajo svoje cilje in potrebe po podpori;
- razumeti informacije, ki jih prejmejo od institucij;
- izvajati dogovorjene ukrepe.

Mladinski delavec naj mladostnika podpira pri orientaciji v strokovnih sistemih, namesto da prevzame nadzor nad procesom. Sodelovanje naj okrepi avtonomijo in dostop do podpore, ne pa ustvarja nepotrebne odvisnosti.

Temelji sodelovanja se lahko pojavijo že ob prvem vstopu mladostnika v program. Nekatere mladostnike napotijo zavodi za zaposlovanje, šole, zdravstvene ustanove, socialne službe ali druge organizacije. Drugi se vključijo prek staršev, sorodnikov, prijateljev ali na lastno pobudo.

Vir napotitve ne bi smel samodejno določati prihodnjega sodelovanja. Mladinski delavci bi morali preučiti:

- ali je mladostnik že povezan z ustreznimi storitvami;
- kako mladostnik doživlja in ocenjuje te storitve;
- ali je nadaljnje sodelovanje koristno in varno;
- kakšni novi stiki bi bili morda potrebni;
- kakšno vlogo želi mladostnik, da ima posamezni strokovnjak ali ustanova.

Pred začetkom sodelovanja morajo mladostnik, mladinski delavec in ustrezni partnerji pojasniti:

- namen in obseg sodelovanja;
- vloge in odgovornosti vsake vključene osebe;
- kako se bo vzpostavila in ohranjala komunikacija ter napotitve;
- ali bo sodelovanje občasno ali trajno;
- katere informacije se lahko delijo in s kom;
- kako bo mladostnik sodeloval pri odločitvah in nadaljnjih ukrepih?

Vsako sodelovanje mora slediti načelu: »Ničesar o mladostniku brez mladostnika.«

Ustvarjanje lokalnih mrež in partnerstev v skupnosti

Mladinske organizacije bi morale aktivno kartirati storitve, institucije, organizacije in neformalne vire, ki so na voljo v njihovem lokalnem okolju.

Praktični ukrepi vključujejo:

- raziskovanje splošnega okolja in storitev za mlade, ki so na voljo na lokalni ravni;
- prepoznavanje institucij in organizacij, ki lahko podpirajo posamezne udeležence ali prispevajo k dejavnostim;
- seznanjanje z vlogo, mandatom, merili za upravičenost, viri, omejitvami in postopki napotitve vsake organizacije;
- identificiranje dostopnih in zanesljivih kontaktnih oseb;
- razumevanje, kako mladi doživljajo in dojemajo institucijo;
- dogovor o jasnih poteh komunikacije in napotitve;
- navezovanje stikov z ljudmi znotraj organizacij, ki lahko podpirajo ozaveščanje in sodelovanje;
- ohranjanje odnosov prek redne komunikacije, skupnih dejavnosti, medsebojne pomoči in strokovne izmenjave;
- preverjanje, ali sodelovanje prinaša pomembne koristi za mlade.

Mladinski centri niso samostojni sistemi, ki bi lahko samostojno rešili situacijo vsakega udeleženca. Ob vključenosti in soglasju mladega človeka je sodelovanje z zunanjimi institucijami lahko ključnega pomena. Gradnja zaupanja in trajnostnega sodelovanja med organizacijami lahko traja dlje časa in zahteva dosledno gradnjo odnosov.

Med ustrezne partnerje v skupnosti lahko spadajo:

- občine in lokalne oblasti;
- izobraževalne ustanove;
- zdravstvene, psihološke in socialne službe;
- ponudnike zaposlovanja in lokalna podjetja;
- organizacije invalidov in skupine za samozagovorništvo;
- kulturne ustanove, knjižnice in športne organizacije;
- organizacije civilne družbe;
- lokalni mediji;
- neformalne skupnosti in prostovoljci.

Sodelovanje s skupnostjo ne sme biti namenjeno le povezovanju mladih s storitvami. Prav tako jim mora ustvarjati priložnosti za sodelovanje, prispevanje, prevzemanje vidnih vlog in občutenje pripadnosti tudi zunaj okvira mladinskega programa. Mladi morajo čutiti, da so del nečesa večjega od samega programa, skupnosti pa imajo koristi od tega, da mlade priznavajo kot aktivne sodelavce.

Mentorstvo in sestanki ekipe

Sestanki ekipe morajo imeti jasen namen, strukturo, voditelja, časovni okvir in zapis dogovorjenih ukrepov. Brez zadostne strukture lahko sestanki zdrsnejo v neusmerjeno razpravo ali povzročijo nejasne odgovornosti.

Vprašanja za individualno ali programsko razmišljanje lahko vključujejo:

- Kakšni so lastni cilji in prednostne naloge mladega človeka?
- Kaj se želi naučiti ali spremeniti?
- Na katerih prednostih in obstoječih virih se lahko gradi?
- Kakšne ovire vplivajo na njegovo sodelovanje?
- Kakšna podpora ali prilagoditev je potrebna?
- Kako bo mladostnik sodeloval pri odločanju?
- Kako bomo podpirali proces učenja?
- Kako bomo priznali napredek?
- Kaj naj se zgodi, če sedanji pristop ne deluje?
- Kako bomo priznali dosežke in na njih gradili?
- Kdo je odgovoren za vsak naslednji korak?
- Kdaj bo načrt pregledan?

Zabeležiti je treba le relevantne informacije. V zapisih je treba jasno razlikovati med:

- lastna mnenja mladostnika;
- dejanska opažanja;
- strokovne ocene;
- dogovorjene odločitve;
- dodeljene odgovornosti;
- nadaljnje ukrepe.

Razširjena srečanja strokovne ekipe

Občasno se lahko organizirajo razširjena srečanja strokovne ekipe ali pedagoške konference, v katerih lahko sodelujejo mladinski delavci, mentorji, vodje programov, ustrezni zunanji strokovnjaki, po potrebi prostovoljci ter mladostnik ali oseba, izbrana za njegovo podporo.

Njihovi cilji lahko vključujejo:

- pregled napredka pri doseganju ciljev mladostnika;
- pregled razmer udeležencev in opredelitev potrebnih ukrepov;
- opredelitev ovir in potrebnih prilagoditev;
- usklajevanje strokovne podpore;
- načrtovanje dejavnosti v okviru programov in projektov;
- krepitev meddisciplinarnega usklajevanja;
- pregled tveganj in odgovornosti za zaščito;
- izmenjava relevantnih opažanj in strokovnih vidikov;
- dogovarjanje o odgovornostih in nadaljnjih ukrepih;
- ocenjevanje, ali je sedanja podpora še vedno koristna in sorazmerna.

Udeležba naj bo omejena na osebe, ki imajo v procesu jasno opredeljeno vlogo. Mladostnika je treba obvestiti o namenu sestanka, o tem, kdo se ga bo udeležil, o čem se bo razpravljalo in kako lahko odločitve vplivajo nanj.

Kadar je to primerno, je treba mladostnika povabiti k neposredni udeležbi. Če neposredna udeležba ni primerna ali zaželena, je treba njegova mnenja zbrati vnaprej in jih med razpravo jasno predstaviti.

Strokovno svetovanje, usposabljanje in pregledi dostopnosti

Ekipe za delo z mladimi lahko uporabljajo različne oblike strokovne podpore, vključno z:

- posvetovanje o posameznih primerih;
- svetovanje o komunikaciji, vedenju, učenju ali uravnavanju čustev;
- usposabljanje o dostopni komunikaciji in komunikaciji v preprostem jeziku;
- smernice o univerzalnem oblikovanju za učenje;
- usposabljanje, ki ga vodijo strokovnjaki ali osebe z lastnimi izkušnjami;
- skupni pregled dejavnosti in učnih gradiv;
- pregledi fizične dostopnosti;
- pregledi senzorične in okoljske dostopnosti;
- pregledi dostopnosti komunikacije in informacij;
- pregledi digitalne dostopnosti;
- posvetovanje o podpornih tehnologijah ali individualnih prilagoditvah;
- pregled postopkov za zaščito, odzivanje na krizne situacije ali napotitve.

Strukturirana mreža ali skupina zaupanja vrednih strokovnjakov lahko organizacijam pomaga pridobiti ciljno usmerjeno strokovno znanje, ko se pojavijo neznane ali zapletene potrebe po podpori.

Svetovanje in usposabljanje se ne smeta osredotočati le na posamezne udeležence. Pomagati morata tudi organizaciji pri prepoznavanju in odpravljanju okoljskih, metodoloških, komunikacijskih in vedenjskih ovir.

Supervizija

Redna supervizija zagotavlja varen strokovni prostor, v katerem lahko mladinski delavci in mentorji razmišljajo o:

- strokovnih dilemah;
- čustveno zahtevnih situacijah;
- meje in dinamiko navezanosti;
- odnosi in konflikti v ekipi;
- negotovostjo in občutkom prekomerne odgovornosti;
- morebitna pristranskost ali nekoristne predpostavke;
- varnost in etična vprašanja;
- znaki stresa, čustvene preobremenjenosti ali izčrpanosti.

Zunanji supervizor lahko ponudi neodvisen pogled in pomaga ekipi prepoznati vzorce, ki jih je v vsakdanji praksi težko opaziti. Supervizija lahko pomaga pri reševanju zapletenih situacij, zmanjša tveganje za izčrpanost in okrepi reflektivno prakso.

Supervizija mora biti zaupna, strokovno vodena in jasno ločena od vodenja uspešnosti osebja. Ekipa morajo sodelovati s supervizorji, ki jim zaupajo in s katerimi lahko odprto razpravljajo o negotovosti, napakah in čustveno težkih izkušnjah.

Razširjene strokovne ekipe pri projektne učenju

K projektne učenju lahko prispevajo tudi zunanji strokovnjaki. Mentorji in udeleženci morajo skupaj opredeliti:

- kaj želi projekt doseči;
- kaj se udeleženci želijo ali morajo naučiti;
- katere naloge zahtevajo dodatno znanje ali podporo;
- katere zunanje osebe ali organizacije bi lahko prispevale;
- kako bodo udeleženci sodelovali pri navezovanju stikov in organizaciji sodelovanja.

Mladinski delavci lahko spodbujajo pobudo in samozavest tako, da udeležence podpirajo pri navezovanju stikov z zunanjimi sodelavci, organizacijami ali javnimi osebnostmi. Pomagajo jim lahko pri pripravi vabil, vprašanj, predstavitev in profesionalne komunikacije.

Če se na primer udeleženci odločijo, da bodo k sodelovanju pri projektu povabili znanega stand-up komika, lahko mentor olajša vzpostavitev stika in udeležencem pomaga pri pripravi vprašanj, profesionalni predstavitvi ter razmišljanju o izkušnji, ne glede na to, ali bo povabilo sprejeto.

Zunanji strokovnjaki, vključeni v projekte, lahko prispevajo tudi k ocenjevanju dosežkov in kompetenc udeležencev. S soglasjem mladega človeka lahko ta povratna informacija podpira potrdila, portfelje, priporočila ali referenčna pisma ter prihodnje izobraževalne ali zaposlitvene poti.

Primeri iz prakse

Primer A – Usklajeno sodelovanje

Mladostnik kaže znake samomorilnih misli. Mladinski delavec ostane z mladostnikom, mu v okviru svoje strokovne vloge zagotovi takojšnjo podporo, upošteva postopek za zaščito, stopi v stik z odgovorno osebo za zaščito in aktivira ustrezno psihološko ali klinično podporo. Mladostnik je obveščen in v naslednje korake vključen v največji možni meri. Ustrezni strokovnjaki v naslednjih dneh usklajujejo nadaljnjo podporo.

Primer B – Samostojno odločanje

Mladinski delavec poskuša situacijo obvladati sam, ker ga je mladostnik prosil, naj nikomur ne pove. Delavec nudi čustveno podporo, vendar se ne posvetuje z odgovornim za zaščito niti ne sproži ustrezne strokovne podpore. Pomembni znaki tveganja ostanejo neopaženi, situacija se zaostri, tako da sta tako mladostnik kot mladinski delavec izpostavljeni večjemu tveganju.

Sistemi in vedenjski problemi, povezani s strokovnostjo

Ponavljajoča se kritika v mednarodnih in lokalnih analizah je, da odnos ostaja glavna ovira za vključevanje. Tudi tam, kjer sta na voljo fizična dostopnost in finančna sredstva, predsodki, strah in nizka pričakovanja pogosto preprečujejo mladim z invalidnostjo, da bi smiselno sodelovali. Drugi izziv je razširjenost »navidezne integracije«, kjer integrirano izobraževanje obstaja le na papirju: mladi z dodatnimi potrebami po podpori so vključeni v redne programe brez ustrezne podpore, kar pogosto škoduje njihovi samozavesti in krepi izključenost.

Strokovnjaki prav tako opozarjajo, da sistemi pomoči pogosto delujejo v vzporednih strukturah. Podpora v okviru posebnega izobraževanja se lahko izvaja zunaj rednega programa, kar kaže, da mladi z invalidnostjo ne sodijo v ta sistem, in nehoti prispeva k segregaciji. Sodelovanje med strokovnjaki iz rednega in specializiranega izobraževanja je pogosto omejeno, skupno načrtovanje pa redko.

Nizka udeležba mladih z dodatnimi potrebami po podpori v neformalnem izobraževanju odraža te sistemske težave. Negativni družbeni odnosi, preobremenjenost družin, omejena samozavest med mladimi in prepričanje, da lahko sodelujejo le visoko izobraženi ali zelo samostojni udeleženci, vse to prispeva k izključenosti. Mnogi strokovnjaki se tudi ne počutijo pripravljeni na delo z udeleženci z dodatnimi potrebami po podpori, kar lahko vodi do tesnobe, izogibanja ali nenamerne izključenosti.

Vključujoče delo z mladimi se zato opira na dobro strukturirane strokovne sisteme, vključno z interdisciplinarnimi ekipami, stalnim usposabljanjem in rednim samoocenjevanjem tako na individualni kot na organizacijski ravni.

Za premagovanje teh ovir so potrebni dobro strukturirani strokovni sistemi, stalno usposabljanje, reflektivna supervizija in stalno samoocenjevanje tako na individualni kot na organizacijski ravni. Načela interdisciplinarnega sodelovanja so opisana v poglavju 5.4, njihovo praktično izvajanje pa je predstavljeno že prej v tem poglavju v delu »Timsko delo, supervizija in interdisciplinarna podpora v praksi«.

Izobraževanje in priprava mladinskih delavcev

Za resnično vključevanje so nujno potrebni dobro pripravljeni mladinski delavci. Njihov strokovni razvoj mora združevati splošne kompetence na področju mladinskega dela in vodenja s praktičnim znanjem o dodatnih potrebah po podpori, vključujočih metodologijah in etični praksi.

Ključne kompetence

Pomembno je, da strokovnjaki ne potrebujejo redkih ali izjemnih veščin, morajo pa biti odprti misli, imeti reflektivno zavest, biti sposobni prepoznati prednosti in se pri vodenju spoštljivo obnašati do raznolikih skupin. Spoštljiva komunikacija in sposobnost ustvarjanja čustveno in fizično varnih okolij ostajata temeljna.

Strokovnjaki ne potrebujejo »izjemnih« veščin, temveč predvsem tiste, **ki temeljijo na pozornosti in odprtosti.**

Znanje o invalidnosti in dostopnosti

Usposabljanje bi moralo obravnavati ozaveščenost o invalidnosti, dostopnost, diskriminacijo, sistemsko neenakost, diskriminacijo na podlagi sposobnosti ter socialno in na človekovih pravicah temelječe razumevanje invalidnosti. Mladinski delavci imajo korist tudi od učenja o intersekcionalnosti, vključno s tem, kako se dodatne potrebe po podpori lahko prepletajo s spolom, spolno usmerjenostjo, etnično pripadnostjo, revščino, migracijo in drugimi življenjskimi okoliščinami.

Praktično znanje je prav tako bistveno. Na primer, zaradi vse večje prisotnosti udeležencev z nevrološkimi razlikami potrebujejo mladinski delavci praktične veščine, ki jim pomagajo obvladovati komunikacijske razlike, podpirati tiste, ki se težko spopadajo s prenosnim jezikom, ter učinkovito uporabljati vizualna orodja, kot so urniki, simboli in kartice čustev. Prav tako morajo biti sposobni prilagoditi dejavnosti in se konstruktivno odzvati na stisko ali vedenje, ki lahko nakazuje neizpolnjeno potrebo.

Vendar pa morajo pričakovanja ostati primerna za neformalno izobraževanje – od mladinskih delavcev se ne pričakuje, da postanejo klinični strokovnjaki!

Temeljna strokovna stališča in veščine

Osnovna strokovna stališča vključujejo osredotočenost na človeka ter spoštovanje dostojanstva in individualnosti vsakega posameznika, pri čemer sočutje nadomešča spoštovanje. Potrebna je tudi nenehna samorefleksija, saj morajo strokovnjaki preučiti svoje lastne nezavedne predsodke in v svojem delu prepoznati prisotnost »ableizma« – dajanja prednosti normam za ljudi brez invalidnosti. Druga ključna kompetenca je odzivnost na raznolike potrebe, opredeljena kot sposobnost prilagodljivega odzivanja na nepredvidljive reakcije in raznolike individualne potrebe znotraj skupine. Enako

pomembno je ohranjanje visokih pričakovanj; strokovnjaki morajo izražati odnos »zmoreš« in se izogibati krepitevi naučene nemoči.

Načelo / Kompetenca	Opis	Konkretni primeri
Osredotočenost na človeka	Osredotočanje na posameznika in spoštovanje kompetenc, preferenc in potreb po podpori vsakega udeleženca.	Mladinski delavec se kratko pogovori z mladostnikom v invalidskem vozičku, podobno kot se pogovarja z drugimi udeleženci, da ga spozna kot osebo, preden začne z dejavnostmi, in tako zagotovi, da se lahko v celoti udeleži, namesto da bi ga omejevale predpostavke o njegovih potrebah po podpori.
Samorefleksija in nepristransko st	Nenehno preučujte osebne predsodke in se v lastni praksi spopadajte z diskriminacijo na podlagi invalidnosti.	Ko vodja opazi, da nezavedno pogosteje vključuje mlade z invalidnostjo, prilagodi svojo prakso, da zagotovi, da so mladi brez invalidnosti enakovredno vključeni v razprave in odločanje.
Odzivnost na raznolike potrebe	Sposobnost prilagodljivega odzivanja na raznolike in včasih nepredvidljive potrebe znotraj skupine.	Med skupinsko dejavnostjo mladinski delavec podpira udeleženca z nevrolško drugačnostjo, ki je prekomerno stimuliran, hkrati pa poskrbi, da ostali udeleženci ostanejo vključeni, se počutijo varno ter da jih situacija ne moti ali izključuje.
Pristop, ki spodbuja k samostojnosti	Ohranjajte pristop »zmoreš«; izogibajte se utrjevanju naučene nemoči.	Namesto da bi mladinski delavec prevzel nalogo za mladostnika s kognitivnimi težavami, mu nudi vodstvo in spodbudo, kar mu omogoča, da jo s primerno podporo samostojno opravi.

Evropski model in njegove omejitve

Kompetenčni modeli ETS za izobraževalce in mladinske delavce¹

Kompetenčni modeli ETS zagotavljajo široke in prilagodljive okvire za visokokakovostno delo z mladimi in neformalno izobraževanje po vsej Evropski uniji. Njihov namen je podpirati strokovni razvoj, oblikovanje usposabljanj in reflektivno

¹ Modele ETS najdete tukaj: <https://www.salto-youth.net/rc/training-and-cooperation/trainercompetencedevelopment/trainercompetences/> in <https://www.salto-youth.net/rc/training-and-cooperation/tc-rc-nanetworktcs/youthworkers-competence-model/>.

prakso. Ker pa so modeli namerno splošni, jih je treba prilagoditi konkretnim kontekstom in ciljnim skupinam.

Pomembna omejitev teh okvirov je odsotnost kompetenc, specifičnih za invalidnost. Čeprav modeli poudarjajo raznolikost in odzivnost na potrebe učencev, ponujajo le malo konkretnih smernic glede dostopnosti, prilagojenih metodologij, pogojev za sodelovanje, pripomočkov, upoštevanja senzoričnih potreb ali načrtovanja varnosti za mlade z dodatnimi potrebami po podpori.

Ta vrzel je še posebej pomembna v sedanjem evropskem kontekstu, kjer približno eden od štirih odraslih v EU živi z neko obliko invalidnosti. Ko se invalidnost obravnava zgolj kot splošen vidik raznolikosti, se lahko pomembne potrebe po vključevanju in podpori zlahka spregledajo.

Zato bi bilo treba okvire dodatno prilagoditi in kontekstualizirati za dostopno in vključujoče delo z mladimi. Vključitev vidikov, specifičnih za invalidnost, v obstoječe modele kompetenc bi okrepila njihov vključujoč potencial in bolje odražala realnost sodobnega dela z mladimi po vsej Evropi.

Pomembne prednosti modelov ETS

Nekateri elementi ostajajo zelo veljavni za mlade z dodatnimi potrebami po podpori:

- usmerjenost v udeleženca in prožnost
- sposobnost prepoznavanja in premagovanja ovir
- podpora vključevanju in solidarnosti
- ustvarjanje varnih in spodbudnih okolij
- empatično delovanje, ki temelji na odnosih
- prilagodljivost pri izbiri in prilagajanju metod
- opolnomočenje in participativni pristopi.

Področje	Koncept	Opis	Konkretni primer v mladinskem delu
Filozofska etična podlaga	Pristop, ki temelji na človekovih pravicah in se opira na socialni model invalidnosti	Priznanje, da invalidnost izhaja iz družbenih in okoljskih ovir, ne pa iz individualnih pomanjkljivosti.	Preureditev prostora za odstranitev ovir, da se mladostniku v invalidskem vozičku omogoči polno sodelovanje.

	Pristop, ki upošteva travme	Zagotavljanje varnosti, zanesljivosti in izbire; zavedanje preteklih travm in čustvenih sprožilcev.	Razlaga pravil srečanja, ponujanje možnosti za tiho ali verbalno sodelovanje ter omogočanje odmorov, če je to potrebno.
Pedagoški učni načrt /	Univerzalna zasnova učenja (UDL)	Načrtovanje dejavnosti, ki so od samega začetka dostopne vsem, z uporabo različnih načinov vključevanja, predstavitve in izražanja.	Zagotavljanje navodil tako vizualno kot zvočno, s taktilnimi pripomočki za udeležence z dodatnimi potrebami po podpori.
	Individualne prilagoditve	Prilagajanje tempa, gradiva in pričakovanj posameznikovim potrebam.	Omogočanje dodatnega časa za pisne naloge ali ponujanje ustnih ali vizualnih alternativ za odgovore.
	Prilagodljivo vodenje	Pripravljenost, da se dejavnost v realnem času prilagodi ali spremeni, če ne ustreza potrebam skupine po podpori; sprejemanje nejasnosti.	Med igro mladinski delavec opazi, da ima udeleženec težave, in takoj spremeni pravila, da omogoči sodelovanje vsem.
	Izbira in samoodločanje	Omogočanje udeležencem, da sami odločajo o tem, kako se vključujejo in izražajo.	Mladi se odločijo, ali bodo vodili, opazovali ali soustvarjali dejavnost, pri čemer izberejo vlogo, ki ustreza njihovemu počutju in zmožnostim.
	Soustvarjanje z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori	Vključevanje mladih v načrtovanje in oblikovanje dejavnosti, da se zagotovi smiselno sodelovanje.	Udeleženci predlagajo dejavnosti za glasbeno delavnico, da se zagotovi, da lahko vsi igrajo na inštrumente ali sledijo.

Komunikacija / odnosi	Aktivno poslušanje (coaching)	Osredotočanje na razumevanje motivacij in občutkov udeležencev namesto na dajanje nasvetov.	Pozorno poslušanje razočaranega udeleženca, odražanje njegovih občutkov in potrditev njegove izkušnje, preden predlagamo rešitve.
	Dostopna komunikacija	Uporaba preprostega jezika, simbolov, vizualnih pripomočkov in strukturiranih navodil.	Zagotavljanje piktogramov in poenostavljenih pisnih navodil skupaj z ustnimi navodili za dejavnosti.
	Medsebojna podpora in sodelovanje	Spodbujanje udeležencev, da se medsebojno podpirajo in skupaj učijo drug od drugega.	Povezovanje mladega človeka z nevrološko raznolikostjo z vrstniškim prijateljem, ki mu pomaga pri skupnem robotskem projektu.
Upravljanje vedenja / varnosti	Upravljanje vedenja	Razumevanje izzivalnega vedenja kot izražanja neizpolnjene potrebe, ne pa kot disciplinskega problema.	Preusmerjanje mladostnika, ki kaže moteče vedenje, da svojo frustracijo izrazi z risanjem ali verbalnim izražanjem namesto s kaznovanjem.
	Senzorična zavest	Prilagajanje okolja za zmanjšanje senzorične preobremenitve in izpolnjevanje individualnih potreb.	Zagotovitev mirnega kotička z mehko osvetlitvijo in slušalkami za udeležence, ki potrebujejo senzorični odmor.
Načrtovanje / spremljanje	Individualni razvojni načrti (IDP)	Dokumentiranje ciljev, preferenc, prilagoditev in strategij podpore udeležencev za strukturirano vodenje.	Osebe se posvetuje z IDP vsakega udeleženca, da zagotovi, da so navodila, okolje in podpora prilagojeni njihovim potrebam.

Ti načrti ponujajo določeno osnovo, vendar zahtevajo dodatne elemente, osredotočene na invalidnost, da se zagotovi njihovo izvajanje v praksi. Zato predlagamo naslednje spremembe.

Posebne ugotovitve in postopki za prilagajanje modelov ETS

Model kompetenc, ki vključuje invalidnost, mora temeljiti na jasnem filozofskem okviru ter sodelovalnih, horizontalnih pristopih. Ključna načela vključujejo:

- **Socialni model invalidnosti:** priznanje, da ovire izhajajo iz okolja in družbenih odnosov, ne pa iz posameznika.
- **Perspektiva, temelječa na človekovih pravicah: spodbujanje pravic, avtonomije, sodelovanja in enakih možnosti oseb z invalidnostjo, ob sočasnem obravnavanju sistemskih nepravilnosti.**
- **Usposabljanje, temelječe na odnosih:** spopadanje z diskriminacijo na podlagi invalidnosti, predsodki in mikroagresijami.
- **Osebnostno usmerjen pristop:** priznavanje in odzivanje na edinstvene potrebe po podpori vsakega posameznika.
- **Varni izzivi:** spodbujanje rasti in priložnosti za učenje brez ogrožanja dobrega počutja.

Metodologija in oblikovanje programa za vključujočo prakso

Vključujoča metodologija zagotavlja, da je sodelovanje vgrajeno v zasnovo že od samega začetka, ne pa dodano kasneje. Poleg ustreznih odnosov strokovnjaki potrebujejo tudi metodološko in specializirano znanje, da zagotovijo dostopnost in varnost. Vključujoče delo z mladimi zahteva, da se sodelovanje, dostopnost in varnost upoštevajo že od samega začetka. Strokovnjaki potrebujejo trdno razumevanje pristopa, temelječega na človekovih pravicah, ki izhaja iz socialnega modela invalidnosti, ter načel, ki upoštevajo travme, da ustvarijo okolja, v katerih se lahko vsi mladi smiselno vključijo. Programi morajo biti prožni in prilagodljivi, kar osebju omogoča, da se v realnem času odziva na raznolike potrebe, želje in motivacije udeležencev. Etični, na človeka osredotočeni odnosi, reflektivna praksa in sodelovanje z interdisciplinarnimi ekipami so temelj praktičnih kompetenc, ki se uporabljajo v dejavnostih. Naslednja tabela prikazuje, kako so ta načela povezana z metodologijo in kako se prevajajo v konkretne ukrepe za vključujoče delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo.

Pregled obstoječega modela kompetenc ETS za mladinske delavce

K obstoječim 9 kompetencam je bila dodana 10., da bi razširili okvir ETS posebej za mladinsko delo, ki vključuje mlade z invalidnostjo. Ta nova kompetenca poudarja dostopnost programov, postopkov, okolij in komunikacije ter zagotavlja, da so vsi vidiki mladinskega dela – od načrtovanja in vodenja do evalvacije – zavestno zasnovani tako, da vključujejo mlade z dodatnimi potrebami po podpori. Ta razširitev izrecno

obravna vrzeli v izvirnem modelu, ki sicer predpostavlja splošno ozaveščenost o raznolikosti, vendar ne zagotavlja smernic glede praktične vključenosti, varnosti ali nediskriminatornih praks na področju invalidnosti.

Deluje kot medsektorska dopolnitev obstoječih devetih kompetenc, saj vključuje etična, pedagoška, medosebna in okoljska vidika, ki so bistveni za smiselno sodelovanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori.

Kompetenca ETS	Upoštevanje potreb po podpori
1. Spodbujanje individualnega in skupinskega učenja v bogatem okolju	Prilagajanje učenja potrebam po podpori z uporabo univerzalnega oblikovanja za učenje (UDL), zagotavljanje veččutnega dostopa, prepoznavanje individualnih prednosti, zagotavljanje čustvene in psihološke varnosti, ponujanje predvidljivosti in jasne strukture, obvladovanje prehodov ter ustvarjanje varnih, podpornih prostorov, ki predpostavljajo kompetentnost in spoštujejo načela »najprej oseba«.
2. Oblikovanje programov	Od samega začetka vključite dostopnost in vključevanje, načrtujte prilagodljiv tempo in alternativne oblike, vizualne pripomočke, senzorične prilagoditve, skupaj z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori ustvarjajte dejavnosti, izvajajte ocene potreb za prilagajanje učnih ciljev ter uporabljajte etična načela, kot je »Nič o nas brez nas«.
3. Organizacija in upravljanje virov	Zagotovite fizično, digitalno in senzorično dostopnost, zagotovite pomožna orodja, dodelite osebje za podporo raznolikim potrebam, predvidite in zmanjšajte tveganja, načrtujte proračun in čas za prilagoditve ter vzdržujte okolja, ki zmanjšujejo ovire za sodelovanje.
4. Uspešno sodelovanje v timih	Delajte v interdisciplinarnih skupinah (mladinski delavci, specialni pedagogi, terapevti, mentorji z invalidnostjo), usklajujte vloge za podporo individualnim potrebam, delite znanje o invalidnostih, po potrebi se posvetujte s strokovnjaki ter vključujte družine ali podporne mreže ob spoštovanju avtonomije.
5. Smiselno komuniciranje z drugimi	Uporabljajte dostopne načine komunikacije (preprost jezik, simboli, vizualne podpore), vadite aktivno poslušanje, vključno z neverbalnimi signali, se posvetujte z udeleženci o želeni terminologiji, izkazujte empatijo in čustveno inteligenco ter spodbujajte zaupanje v raznolikih skupinah.
6. Izražanje medkulturne kompetence	Priznajte invalidnost kot eno od razsežnosti raznolikosti, izpodbijajte stereotipe in diskriminacijo na podlagi invalidnosti, spoštujte individualne izkušnje in intersekcionalnost (npr. LGBTQ+ mladostniki z

Kompetenca ETS	Upoštevanje potreb po podpori
	invalidnostjo) ter spodbujajte vključujočo dinamiko skupine, ki krepi enakopravnost.
7. Mreženje in zagovarjanje	Vzpostavljajte partnerstva z organizacijami za invalide, družinami in podpornimi mrežami; zavzemajte se za dostopne programe, vključujoče politike in varno sodelovanje; ozaveščajte o ovirah in pravicah mladih z invalidnostjo.
8. Razvijanje evalvacijskih praks za ocenjevanje in izvajanje ustreznih sprememb	V ocenjevanje vključite merila dostopnosti in vključenosti, zberite povratne informacije od mladih z invalidnostjo, razmišljajte o ovirah, ocenite učinkovitost prilagoditev, uporabite reflektivno prakso in prilagodite programe za izboljšanje sodelovanja in rezultatov.
9. Državljska angažiranost	Podpirajte sodelovanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori pri odločanju, spodbujajte krepitev vloge in kritično mišljenje, ozaveščajte o družbenih in sistemskih ovirah, omogočajte pobude, ki jih vodijo mladi, ter spodbujajte veščine zagovarjanja interesov med udeleženci.
10. Zagotavljanje dostopnega in varnega učenja v mednarodnem mladinskem delu	Načrtujte vključujoča fizična, digitalna in senzorična okolja, skrbite za čustveno in psihološko varnost, po potrebi uporabljajte strategije za umirjanje napetosti, vključujte načela univerzalnega oblikovanja (UDL) v mednarodnih kontekstih, vgrajujte varnost in dostopnost v vse zasnove programov ter ohranjajte etične, na osebo osredotočene in proti diskriminaciji invalidov usmerjene pristope.

Čeprav obstoječi modeli kompetenc ponujajo širok in prilagodljiv okvir, imajo tudi omejitve. Poudarjajo raznolikost in odzivnost na potrebe udeležencev, vendar vsebujejo le malo izrecnih sklicev na kompetence, specifične za invalidnost, kot so načrtovanje dostopnosti, prilagojene metode ali varnostni vidiki. Ta vrzel je pomembna, saj v evropskem kontekstu približno eden od štirih odraslih živi z neko obliko invalidnosti. Ko se invalidnost obravnava zgolj kot splošen vidik raznolikosti, se lahko spregledajo praktični vidiki, kot so dostopna komunikacija, pripomočki za pomoč, upoštevanje senzoričnih potreb ali prilagoditve okolja. Vključitev perspektiv, specifičnih za invalidnost, v obstoječe okvire kompetenc bi zato okrepila njihov vključujoč potencial, ne da bi od mladinskih delavcev zahtevala, da postanejo klinični strokovnjaki.

Odgovornosti organizacij

Vključujoče delo z mladimi zahteva zavezanost organizacije, ne le individualnih odnosov. Organizacije morajo zagotoviti interdisciplinarno timsko delo, dostopno komunikacijo in zaposlitvene prakse, načrtovanje proračuna za ukrepe za dostopnost,

zastopanost strokovnjakov z invalidnostjo ter jasna etična navodila, podprta z reflektivno supervizijo in stalnim strokovnim usposabljanjem. Ustrezne poti usposabljanja lahko vključujejo vključujoče metodologije, izobraževanje o etiki, okvire kompetenc, kot je model ETS, ter praktična orodja za načrtovanje varnosti.

Ključna področja:

- interdisciplinarno timsko delo in horizontalni sistemi podpore
- smiselna zastopanost strokovnjakov z lastnimi izkušnjami z dodatnimi potrebami po podpori na različnih organizacijskih ravneh
- načrtovanje dostopnosti in prilagoditev
- dostopna komunikacija in zaposlitvene prakse
- etična navodila, strokovne meje in reflektivna supervizija
- nenehno samoocenjevanje in razvoj organizacije

Organizacije so odgovorne tudi za upoštevanje ustreznih pravnih in strokovnih standardov. Na primer, slovenski okvir PUM-O+ od mentorjev zahteva, da imajo specializirane kvalifikacije ali enakovredne priznane kompetence, da se zagotovi dosledna in vključujoča strokovna praksa. Te zahteve pomagajo ohranjati podporno, odnosno in etično utemeljeno delovno okolje v mladinskem delu.

Etika v neformalnem delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori

Vključujoče delo z mladimi mora temeljiti na:

- dostojanstvu in spoštovanju
- avtonomiji in sodelovanju
- nediskriminatorni praksi na področju invalidnosti
- čustveni in fizični varnosti
- zaupnosti in jasnih strokovnih mejah
- neosojajoči komunikaciji
- skupnem sprejemanju odločitev

Za podrobnejša navodila glejte poglavje 5.2, *Etika v praksi*. Nenehno samopreverjanje in organizacijska samoocena

Nenehno samopreverjanje in organizacijska samoocena sta bistvena za ohranjanje varnosti, vključenosti in ozaveščenosti o invalidnosti v mladinskem delu. Reflektivna praksa pomaga strokovnjakom in organizacijam oceniti pristranskosti, pripravljenost, ovire za dostopnost in organizacijske strukture, s čimer se zagotovi, da podpora ostaja odzivna na raznolike potrebe mladih.

Mladinsko delo, vključujoče do invalidnosti, zahteva tudi usklajeno sodelovanje med različnimi strokovnjaki, vključno z vzgojitelji, specialnimi pedagogi, pomočniki, psihologi in mladinskimi delavci. Jasna razdelitev vlog, meddisciplinarno sodelovanje

in stalno strokovno izpopolnjevanje pomagajo ustvarjati bolj dosledna in podporna okolja za mlade z dodatnimi potrebami po podpori

Na splošno je vključujoče delo z mladimi odvisno od reflektivnih odnosov, metodološke usposobljenosti, etične zavesti, organizacijske zavezanosti in stalnega ocenjevanja. Ti elementi skupaj ustvarjajo pogoje, v katerih lahko mladi z dodatnimi potrebami po podpori sodelujejo varno, smiselno in dostojanstveno.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo so na voljo v prilogah, na primer kratek praktični vodnik za mladinske delavce in mentorje, ki vključuje praktična orodja in strategije za vsakodnevno podporo.

6.5. Fizični in tehnični pogoji

Ustvarjanje fizičnih in tehničnih pogojev za vključujočo Mladinsko hišo zahteva združevanje zakonskih standardov z načeli dostopnosti, univerzalnega oblikovanja in prakse, ki upošteva travme. Poleg osnovne skladnosti bi morali prostori za mlade stremeti k zagotavljanju prilagodljivih, varnih in dostopnih okolij, ki podpirajo smiselno sodelovanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori.

V praksi to vključuje brezoviročen dostop, prilagodljive tlorise prostorov, dostopne sanitarije, prostore, prijazne do čutnih potreb, vizualne podpore in komunikacijska orodja, prilagojena različnim potrebam. Prostori morajo biti enostavni za orientacijo, predvidljivi in prilagodljivi tako za skupinske kot za individualne dejavnosti. Tiho okolje in območja z manj dražljajev so še posebej pomembna za mlade, ki se spopadajo z anksioznostjo, čutno občutljivostjo, težavami, povezanimi s travmami, ali čustveno preobremenjenostjo. Dostopna komunikacija lahko vključuje tudi poenostavljena navodila, piktograme, orodja za alternativno in dopolnilno komunikacijo (AAC), vizualne urnike in druge podporne komunikacijske metode.

Mladinski centri morajo podpirati širok spekter možnosti za učenje in sodelovanje prek večnamenskih prostorov, digitalnih tehnologij, ustvarjalnih delavnic, zunanjih prostorov in izkustvenih učnih dejavnosti. Ustvarjalni materiali, razvojne igre, gibalne dejavnosti in digitalna orodja lahko okrepijo sodelovanje, čustveno uravnavanje, komunikacijo, sodelovanje in razvoj praktičnih spretnosti.

Fizični prostor ni nevtrarno ozadje, temveč pomemben del razvojnega procesa. Predvidljiva, čustveno varna in prijazna okolja povečujejo pripravljenost mladih, da sodelujejo, gradijo odnose, izražajo sebe in prevzemajo pozitivna tveganja. Skozi vsakodnevne izkušnje v takšnih prostorih mladi postopoma razvijajo samozavest, samostojnost, socialne veščine in močnejši občutek pripadnosti.

Niso vse organizacije zmožne takoj doseči idealnih pogojev dostopnosti. Vendar pa bi morale zmanjševanje ovir in nenehno izboljševanje pogojev za sodelovanje ostati osrednje načelo vključujočega mladinskega dela. Tudi majhne prilagoditve okolja lahko znatno izboljšajo varnost, vključenost in angažiranost mladih z dodatnimi potrebami po podpori.

Področje	Minimalni standard	Praktični primer (minimalni)	Razširjena različica
Fizično okolje – vhod in gibanje	Dostop do glavnih prostorov brez stopnic; klančine za uporabnike invalidskih vozičkov; široke poti	Rampa omogoča uporabnikom invalidskih vozičkov vstop v glavno dvorano; poti do prostorov za dejavnosti so brez ovir.	Dostop brez stopnic do vseh prostorov, vključno z balkoni in kletmi; rampe, varne pred nesrečami; avtomatska odpiranja vrat; jasne označbe za gibanje
Fizično okolje – usmerjanje in označevanje	Osnovna signalizacija z jasnim besedilom; vidni usmerjevalni znaki	Na znakih nad vrati so imena prostorov napisana z velikimi, berljivimi črkami; puščice kažejo smer do ključnih območij.	Oznake s piktogrami in besedilom, ki je enostavno za branje; številke v brajici na vratih; zemljevid stavbe v brajici; dosledna barvna oznaka za posamezne cone
Fizično okolje – Dostopnost notranjih prostorov	Ključavnice, stikala za svetlobo in gumbi za dvigalo so na dosegljivi višini; standardno pohištvo	Gumbi v dvigalu so dosegljivi iz invalidskega vozička; pod mize se lahko vklopi invalidski voziček.	Nastavljive kljuke na vratih, stikala za svetlobo in gumbi v dvigalu; pohištvo z nastavljivo višino; prosti prostor za pripomočke za mobilnost; ergonomsko razporejene konferenčne in jedilne površine

Fizično okolje – Sanitarni prostori	Dostopni sanitarni prostori v bližini glavnih območij dejavnosti; oprijemne palice	Sanitarna kabina v bližini glavne dvorane ima vodoravne oprijemne palice za oporo in umivalnik na primerni višini za umivanje rok.	Avtomatske naprave za razkuževanje; vodoravne kovinske oprijemne palice; višinsko nastavljivi WC-sedeži; dovolj prostora za obračanje invalidskih vozičkov
Senzorične in čustvene razmere – akustika in osvetlitev	Zmanjšan hrup v ozadju; standardna osvetlitev	Prostori za dejavnosti so oddaljeni od hrupnih strojev; svetila so nameščena tako, da ne bleščijo.	Indukcijske zanke in visokokakovostni mikrofoni v plenarnih dvoranh in sprejemnih prostorih; nastavljiva osvetlitev za zmanjšanje bleščanja; prilagojena slušnim in vidnim občutljivostim
Senzorične in čustvene razmere – kotički za udobje / tihe cone	Posebno določena tiho območje za samoregulacijo	Kotiček z mehkim stolom in nizko stopnjo dražljivosti, kjer se lahko mladi usedejo, če se počutijo preobremenjeni.	Popolnoma opremljeni »varnejši prostori« s senzoričnimi pripomočki (igračke za nemirne roke, obtežene odeje, slušalke z izolacijo hrupa, sedežne vreče, pomirjujoči elementi, kot so lave lampe)
Senzorične in čustvene težave – Orodja za predvidljivost	Vizualni urniki ali objavljeni časovni razporedi	Plakat na steni, ki prikazuje urnik dneva s preprostimi simboli.	Podrobni vizualni urniki, časovnice in socialne zgodbe, ki so na vidnem mestu za prehode in dnevne rutine

Tehnični in digitalni pogoji – prilagojene računalniške učilnice	Osnovni dostop do računalnika; na voljo so slušalke	En računalnik s slušalkami na voljo za individualno uporabo.	Programska oprema za branje z zaslona; tiskalniki in tipkovnice v brajici; spletne kamere za znakovni jezik; nastavljive delovne postaje
Tehnične in digitalne razmere – Knjižnica tehnologij	Omejena ponudba pripomočkov	Na voljo je nekaj stikal ali komunikacijskih plošč, ki si jih je mogoče izposoditi med sejami.	Posebna »knjižnica tehnologij« za izposajo/testiranje pripomočkov: programska oprema za sledenje gibanju oči, komunikacijski pripomočki (npr. Go Talk), specializirane miške, posebni joysticki
Tehnične in digitalne razmere – digitalna dostopnost	Spletne strani, prijavitni obrazci in platforme za e-učenje izpolnjujejo osnovne zahteve glede dostopnosti	Spletni obrazci so v preprostem besedilu; berljivi so s standardnim bralnikom zaslona.	Popolna skladnost s standardom WCAG 2.1 AA; digitalni dokumenti so v obliki besedila za pretvorbo besedila v govor; vizualna komunikacija, kartice za izbiro in odmor ter čustveni termometri za neverbalno komunikacijo
Varnostni in nujni protokoli – Alarmni sistemi	Standardni požarni alarmi, zvonci	Zvočni alarmi so nameščeni na vseh glavnih območjih dejavnosti.	Dostopni alarmi z vibracijskimi in utripajočimi napravami za gluhe ali naglušne udeležence (npr. vibratorji za blazino)
Varnostni in nujni protokoli –	Odstranite očitne nevarnosti za spotikanje	Kabli so pritrjeni z lepilnim trakom ali odstranjeni; tla so prosta vseh ovir.	Vsi električni kabli so prekriti ali speljani stran od poti; enotna talna označitev za vizualno

zmanjševanje tveganj			usmerjanje; zagotovljena je prehodnost za invalidske vozičke
Varnostni in nujni protokoli – Postopki v nujnih primerih	Osnovni načrt evakuacije	Na stenah je razobešen evakuacijski načrt; osebje je seznanjeno s splošnim postopkom.	Ocene tveganj, oblikovane v sodelovanju z mladimi z invalidnostjo; evakuacijski protokoli, prilagojeni potrebam po mobilnosti in komunikaciji; osebje, usposobljeno za individualno podporo v izrednih razmerah

Ta preglednica ponuja praktično izhodišče, ki ga lahko mladinski centri poskušajo izpolniti, hkrati pa sčasoma še naprej izboljšujejo dostopnost v skladu z razpoložljivimi viri in lokalnimi predpisi.

V tem smislu Mladinski dom postane celostna razvojna infrastruktura: prostor, kjer se združujejo prostorska zasnova, ukrepi za dostopnost, tehnološka orodja, regulativni standardi in načela mladinskega dela, da se mladim omogoči raziskovanje, učenje, samoregulacija in rast, hkrati pa razvijajo socialne odnose, življenjske veščine, samozavest in pripravljenost za trg dela. To predstavlja pomembne temelje za uspešno odraslo življenje.

6.6 Metodologija in struktura programa

Metodologija in struktura programa za vključujoče delo z mladimi temeljita na socialnem modelu invalidnosti in pristopu, ki temelji na človekovih pravicah ter daje prednost potrebam po podpori, prednostim in samostojnosti vsakega mladostnika.

Metodologija Mladinskega doma temelji na neformalnem učenju, individualizaciji in celostnem razvoju, kar zagotavlja, da dejavnosti krepijo osebne, socialne, digitalne, poklicne in življenjske kompetence, hkrati pa podpirajo avtonomijo, vključevanje in dobro počutje. Okolje je osredotočeno na udeležence, razvojno ustrezno in splošno dostopno, kar omogoča smiselno učenje mladim z različnimi potrebami po podpori.

Raznolik okvir dejavnosti

Programi združujejo na kompetencah temelječe, razvojne in rekreativne dejavnosti za spodbujanje vključenosti, osebne rasti in socializacije. Za mnoge mlade so zabava, povezovanje z vrstniki in neformalno druženje prav tako pomembni kot formalno učenje, saj se komunikacija, sodelovanje, uravnavanje čustev in obvladovanje frustracij pogosto najbolj naravno razvijajo skozi skupne dejavnosti in vsakodnevne interakcije.

Ustvarjalne, rekreativne in izkustvene dejavnosti – kot so umetnost, ročna dela, gledališče, gibanje, pripovedovanje zgodb ali skupinske igre – ponujajo priložnosti za izražanje sebe, gradnjo odnosov in razvoj identitete. Tudi neformalni trenutki, kot so pogovori, skupna prehrana ali skupinske igre, lahko podpirajo učenje in družbeno udeležbo, če jih namerno usmerjajo mladinski delavci.

Razvojno in socialno-čustveno učenje poteka tudi prek strukturiranih delavnic, osredotočenih na samozavedanje, uravnavanje čustev, empatijo, komunikacijo in veščine reševanja problemov. Delavnice lahko obravnavajo raznolike teme, vendar morajo vedno vključevati jasne cilje, strukturirano vodenje in prilagoditve za dostopnost, ki omogočajo smiselno sodelovanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori.

Sposobnosti, kot so komunikacija, digitalna pismenost, organizacija, ravnanje z denarjem in timsko delo, pogosto zahtevajo bolj namerno vodenje, strukturirano vadbo in podporno učno okolje, da se podpre samostojno življenje in prihodnja zaposljivost.

2. Struktura učenja, temelječa na kompetencah

Kot je bilo že navedeno, so načrtovane, namerne dejavnosti z jasno usmeritvijo v razvoj bistvene, tudi če se zdijo lahkotne, igrive ali neformalne. Na podlagi začetnih ocen in raziskav lahko kot osrednji poudarek našega dela opredelimo štiri glavna področja kompetenc.

Vse dejavnosti so zasnovane tako, da razvijajo eno ali več teh ključnih kompetenc, hkrati pa naravno prispevajo tudi k drugim področjem, kadar je to ustrezno. Ta štiri področja zato predstavljajo primarni okvir, ki usmerja oblikovanje in izvajanje programa.

Področje	Kompetenca	Izzivi	Smeri razvoja
Osebnostne in razvojne kompetence	Samokontrola, komunikacija, čustvena pismenost	Težave pri prepoznavanju in izražanju čustev; impulzivne reakcije; komunikacijske ovire; nizka samozavest	Dejavnosti, ki spodbujajo čustveno zavest (pripovedovanje zgodb, ustvarjalno izražanje); vodena refleksija; strukturirane komunikacijske vaje; spodbudna povratna informacija mentorjev
	Izvršilne funkcije (načrtovanje, sprejemanje odločitev, reševanje problemov)	Težave pri organizaciji nalog, upravljanju s časom ali izvajanju večstopenjskih dejavnosti; potreba po zunanji strukturi ali usmerjanju	Načrtovanje nalog korak za korakom; projektne dejavnosti, ki zahtevajo sprejemanje odločitev; vizualna orodja za načrtovanje in rutine; postopno povečevanje odgovornosti
	Sposobnosti za samostojno življenje (dnevne rutine, osebna nega, mobilnost v skupnosti, finančne osnove)	Omejene praktične izkušnje z vsakdanjimi nalogami; odvisnost od družine ali institucij; negotovost v samostojnih situacijah	Praktične delavnice (kuhanje, načrtovanje proračuna, načrtovanje potovanj); simulacije iz resničnega življenja; podprto izvajanje vsakodnevnih rutinskih dejavnosti; usmerjanje glede osebne odgovornosti

Socialne in skupnostne kompetence	Sodelovanje v okviru skupinskih projektov	Težave pri delu v skupinah; nesporednosti v komunikaciji; socialna anksioznost	Projekti v majhnih skupinah z jasno opredeljenimi vlogami; igre sodelovanja; spodbujena skupinska refleksija o timskem delu
	Mentorstvo med vrstniki in sodelovalno reševanje problemov	Omejene izkušnje pri podpiranju vrstnikov; negotovost pri skupinskem sprejemanju odločitev	Strukture medvrstniškega mentorstva; naloge reševanja problemov v parih ali majhnih skupinah; spodbujanje medsebojne podpore
	Sodelovanje v učenju v lokalni skupnosti (lokalne pobude, prostovoljstvo)	Omejena izpostavljenost okoljem v skupnosti; strah pred neznanimi situacijami	Vodena udeležba v lokalnih pobudah; priložnosti za prostovoljstvo; pripravljalne seje in razmislek po dejavnostih
Poklicne in praktične kompetence	Praktične projektne naloge, usklajene z interesi	Težave pri prepoznavanju interesov ali prednosti; pomanjkanje izkušenj pri uporabi veščin	Dejavnosti za kartiranje interesov; projektno delo, ki temelji na preferencah udeležencev; praktično učenje skozi delo
	Simulacije dela, dejavnosti v slogu »maker«, digitalno ustvarjanje	Omejene delovne izkušnje; težave pri razumevanju pričakovanj in odgovornosti	Simulirana delovna okolja; ustvarjalne dejavnosti in digitalni projekti; mentorstvo

			glede delovnih navad in izpolnjevanja nalog
	Razvoj mehkih veščin, pomembnih za podprto zaposlovanje	Težave s točnostjo, timskim delom, komunikacijo z nadzorniki	Igranje vlog v situacijah na delovnem mestu; strukturirane rutine; povratne informacije in razmislek o vedenju in odgovornostih
Rekreativne dejavnosti in dejavnosti za dobro počutje	Ustvarjalne delavnice (umetnost, glasba, ročna dela)	Omejene možnosti za izražanje; strah pred neuspehom pri ustvarjalnih nalogah	Vodene ustvarjalne delavnice; spodbujanje, osredotočeno na proces; spodbujanje eksperimentiranja in izražanja
	Gibalne in senzorično prijazne telesne aktivnosti	Senzorična občutljivost; nizka telesna samozavest ali koordinacija	Prilagojene gibalne aktivnosti; okolja, prijazna do čutov; postopno vključevanje v telesne vaje
	Prostičasni projekti, ki jih izberejo udeleženci (igralni klubi, vrtnarjenje, izleti v naravo)	Omejen dostop do smiselnih prostočasnih dejavnosti; socialna izolacija	Prostičasni projekti, ki jih vodijo udeleženci; podprta organizacija klubov in izletov; spodbujanje medsebojnega sodelovanja in skupnih interesov

Vse kompetence so vključene v projektne cikle, v katerih udeleženci raziskujejo izzive iz vsakdanjega življenja in ustvarjajo konkretne rezultate (dogodki, izdelki, storitve, predstavitve).

3. Struktura s samostojnim učenjem

Struktura programa mora ponujati več ravni vključenosti, da se podprejo tako stabilnost kot avtonomija. Naloga mladinskega delavca je, da to uravnoteži. Struktura ima neizogibne prednosti. Jasen okvir z določenimi pravili in vodstvom mladinskega delavca zagotavlja varnostno mrežo, potrebno na primer za mlade, ki tvegajo in presegajo meje v nadzorovanem okolju. Po drugi strani pa prednosti samostojnega učenja, ki udeležencem omogočajo smiselne izbire (npr. izbira vlog, kot so vodja, udeleženec ali opazovalec), spodbujajo samoodločanje in občutek, da so dejavni akterji v lastnem življenju.

Elementi samostojnega učenja	Ukrepi mladinskih delavcev	Praktični primer
Izbira in avtonomija	Ponudite možnosti izbire med dejavnostmi, vlogami ali projekti; spodbujajte udeležence, da sprejemajo odločitve o svojem učenju.	Udeleženec se odloči, ali bo sodeloval pri kuharski delavnici, projektu digitalnega oblikovanja ali vrtnarski dejavnosti.
Prevzemanje odgovornosti za cilje	Podprite mlade pri opredeljevanju osebnih ciljev in njihovem povezovanju z dejavnostmi programa.	Mladostnik, ki ga zanimajo igre, si zastavi cilj, da se nauči osnov digitalnega oblikovanja, in ustvari grafiko za plakat mladinskega dogodka.
Razmislek in samoocenjevanje	Spodbujajte udeležence, da razmišljajo o svojem napredku, občutkih in izkušnjah pri učenju.	Mladi uporabljajo preprosta orodja za razmislek, kot so kartice z emoji, kratki zvočni posnetki ali risanje, da opišejo, kaj so se naučili po dejavnosti.

Prilagodljivost vlog	Udeležencem omogočite, da izberejo različne ravni vključenosti (vodja, organizator, udeleženec, opazovalec).	Med skupinskim projektom en mladostnik usklajuje naloge, drugi dokumentira proces s fotografijami, medtem ko se tretji osredotoča na praktično nalogo.
Raziskovanje in eksperimentiranje	Zagotovite varne priložnosti za preizkušanje novih veščin in interesov brez strahu pred neuspehom.	Udeleženec med ustvarjalno delavnico eksperimentira z glasbeno produkcijo, čeprav takšnih orodij še nikoli ni uporabljal.
Dostop do virov	Zagotovite, da so materiali, orodja in informacije dostopni, tako da lahko udeleženci samostojno raziskujejo teme.	Mladi si lahko izposodijo tablične računalnike, podporno tehnologijo ali ustvarjalna orodja, da med časom za prosto delo delajo na svojih majhnih projektih.
Podpora mentorjev brez prekomernega nadzora	Mentorji usmerjajo, spodbujajo in postavljajo vprašanja za razmislek, namesto da bi narekovali vsak korak.	Namesto da bi dajal navodila, mladinski delavec vpraša: »Kaj misliš, kakšen bi bil prvi korak pri organizaciji dogodka?«
Učenje med vrstniki	Spodbujajte udeležence, naj se medsebojno podpirajo ter delijo znanje in veščine.	Udeleženec, ki se dobro znajde z računalniki, pomaga drugim mladim pri pripravi digitalne predstavitve.
Varna struktura za samostojnost	Zagotovite predvidljive rutine, hkrati pa pustite prostor za odločitve, ki jih sprejemajo udeleženci.	Dan ima jasen urnik, vendar se lahko mladi med glavnim delom dneva sami odločijo, kateri skupini se bodo pridružili.

4. Individualni učni načrti (ILP)

ILP je osrednje orodje za oblikovanje individualiziranega napredka. Prilagojen pristop zagotavlja, da se učni proces odziva na konkretno razvojno stopnjo in interese udeleženca.

Pomembno je poudariti, da imajo lahko osebe z enako diagnozo ali invalidnostjo različne potrebe po podpori, osebnost, kompetence in/ali učne sloge. Mladi z podobnimi diagnozami, invalidnostjo ali podobnimi življenjskimi izkušnjami – kot so depresija, avtizem ali travmatična preteklost – se lahko med seboj močno razlikujejo po svojih izkušnjah, strategijah spoprijemanja, motivacijah in načinih učenja.

Strokovnjaki včasih naredijo napako, da udeležence razvrstijo v skupine na podlagi diagnoze, invalidnosti ali izkušenj ter za vse uporabijo enake pristope. Vendar je takšno posploševanje na podlagi diagnoze problematično in lahko vodi do neučinkovitih ali celo škodljivih praks. Vsakega mladostnika je treba priznati in podpirati kot posameznika, pri čemer je treba upoštevati njegove edinstvene prednosti, potrebe po podpori, preference in tempo napredka.

Zato vključujoče delo z mladimi zahteva nenehno opazovanje, dialog in prilagajanje, s čimer se zagotovi, da so metode, pričakovanja in podpora prilagojene posamezniku, namesto da se temeljijo na domnevah, ki izhajajo iz diagnostičnih kategorij.

Individualne učne načrte pripravljajo interdisciplinarne skupine, v katere so vključeni mladi, starši in strokovnjaki, ter se redno (npr. vsakih šest mesecev) revidirajo, da se spremlja napredek. Individualni prehodni načrti so posebna različica, zasnovana za ključne prehodne točke, kot je prehod iz srednje šole v odraslost ali na trg dela; ti načrti se osredotočajo na poklicno usmerjanje in samostojno življenje. Seveda so ti načrti v skladu z *načelom »Nič o nas brez nas«* – mladi morajo biti soustvarjalci svojih učnih ciljev in pravil programa.

Koraki pri pripravi individualnega učnega načrta:

Korak	Kaj vključuje	Konkretni praktični primeri
1. Začetna ocena	✓ Ugotavljanje prednosti, interesov, učnih stilov, senzoričnih potreb, komunikacijskih preferenc ✓ Funkcionalna ocena (gibljivost, kognitivne sposobnosti, socialna interakcija) ✓ Prepoznavanje ovir in potrebnih prilagoditev ali podpornih tehnologij	Mladinski delavec se s udeležencem sestane na uvodnem sestanku in pri neformalnih dejavnostih, da spozna njegove interese (npr. igre, kuhanje, umetnost). Opazovanje med prvimi skupinskimi srečanji, da se ugotovi, kako mladostnik komunicira in se vključuje. Kratek vprašalnik ali kartice z vizualnimi preferencami za ugotavljanje senzoričnih občutljivosti (hrup, svetloba). Preverjanje, ali udeleženec potrebuje pripomočke, kot so slušalke z izolacijo hrupa, piktogrami, bralniki zaslona ali pripomočki za mobilnost.
2. Določanje ciljev	✓ Kratkoročni in dolgoročni cilji, oblikovani skupaj z udeležencem ✓ Cilji, ki temeljijo na kompetencah in so povezani z dejavnostmi ✓ Večplastni cilji: razvojni, izobraževalni, poklicni, rekreativni, za dobro počutje	Mladostnik in mentor se dogovorita o ciljih, kot so: enkrat spregovoriti med skupinsko razpravo, upravljanje majhnega proračuna med kuharskim projektom ali predstavitev rezultata projekta. Dolgoročni cilj lahko vključuje pripravo na podprto delovno prakso ali pridobivanje samozavedi v javnih prostorih. Cilji so zapisani v preprostem jeziku in vizualno prikazani udeležencu.

3. Oblikovanje učne poti	✓ Izbira primernih projektov in dejavnosti ✓ Določitev učnih metod: vizualne, taktilne, izkustvene, digitalne, s podporo vrstnikov ✓ Opredeljen sistem podpore (mentor, pomočnik, terapevt, če je to primerno)	Udeleženec se pridruži vrtnarskemu projektu, ker ima raje praktično učenje. Dejavnosti vključujejo vizualna navodila po korakih in prikaz namesto dolgih pojasnil. Mentor med vrstniki ga podpira med skupinskimi nalogami. Po potrebi terapevt ali specialni pedagog svetuje mladinskemu delavcu o komunikacijskih strategijah.
4. Prilagoditve in podpora	✓ Načela univerzalnega oblikovanja za učenje (UDL) ✓ Razdelitev nalog, prilagodljiv časovni razpored, alternativni načini izvedbe, prilagoditve za senzorične potrebe ✓ Uporaba komunikacijskih pripomočkov, digitalnih orodij, strukturiranih rutinskih postopkov	Namesto pisnega razmišljanja udeleženec posname zvočno sporočilo ali narisuje svoje razmišljanje. Naloge so razdeljene na majhne korake s slikovnimi kontrolnimi seznammi. V primeru senzorične preobremenitve so dovoljeni odmori. Na steno je pritrjen vizualni urnik, ki pomaga strukturirati dan. Po potrebi so na voljo tablični računalniki z aplikacijami za pretvorbo govora v besedilo ali komunikacijskimi aplikacijami.
5. Spremljanje in ocenjevanje	✓ Tedenska srečanja z mentorjem ✓ Orodja za samorefleksijo, prilagojena kognitivnim in komunikacijskim potrebam ✓ Dokazi o napredku prek portfeljev, projektnih izdelkov in rubrik za ocenjevanje kompetenc ✓ Redne prilagoditve individualnega učnega načrta (ILP)	Kratek tedenski pogovor ali vizualne kartice „razpoloženja in napredka“ za razpravo o tem, kako udeleženec doživlja dejavnosti. Fotografije zaključenih projektov se zbirajo v portfelju. Mentor in mladostnik mesečno pregledujeta cilje in jih prilagajata, če so naloge prelahke, pretežke ali če so se interesi spremenili.

5. Prilagajanje posamezniku in situaciji

Prilagojena metodologija zagotavlja:

- Visoko vključenost in notranjo motivacijo zaradi projektov, ki temeljijo na izbiri
- razvoj veščin v optimalnem tempu vsakega udeleženca, kar zmanjšuje frustracijo
- Večjo samoučinkovitost, saj so naloge dosegljive, a hkrati izzivne
- Boljšo vključenost, saj prilagoditve omogočajo aktivno sodelovanje v skupinskem delu
- Večjo funkcionalno relevantnost, saj projekti iz vsakdanjega življenja podpirajo samostojno življenje
- Celostni napredek, ki združuje kognitivne, čustvene, socialne in fizične razsežnosti
- Merljivi napredek v kompetencah prek strukturiranega ocenjevanja in stalnega mentorstva.

Prilagajanje posamezniku zagotavlja, da vsak mladostnik doživi uspeh, avtonomijo in smiselno sodelovanje – ključne zaščitne dejavnike za dolgoročno dobro počutje in socialno vključevanje.

Značilnost visokokakovostnega programa je njegova odzivnost na situacijske potrebe, ne pa strogo upoštevanje fiksnega učnega načrta. Strokovnjaki morajo biti pripravljeni na individualne prilagoditve v zadnjem trenutku – na primer zagotoviti dodatni čas, ponuditi orodja za senzorično regulacijo ali uporabiti alternativne oblike komunikacije – pri tem pa ohraniti dostojanstvo mladostnika in se izogniti negativni pozornosti. Ta pristop odraža razumne prilagoditve, ki uravnotežajo podporo, ne da bi prekomerno ščitili udeležence, krepili nekoristne navade ali se zanašali na zastarele ali disfunkcionalne metode.

Prožnost pri vodenju je bistvena. Če dejavnost ni učinkovita ali če sta raven energije in vključenosti udeležencev nizki, morajo mladinski delavci imeti pooblastila, da nemudoma prilagodijo ali spremenijo program, da bo ustrezal potrebam skupine. Prednost imajo aktivna udeležba, smiselno vključevanje in razvojni napredek, ne pa zgolj izpolnjevanje vnaprej določenega učnega načrta. To zahteva ozaveščene, usposobljene in reflektivne strokovnjake, ki lahko nenehno ocenjujejo in se odzivajo na dinamične potrebe vsakega udeleženca in skupine kot celote.

6. Rednost in predvidljivost

Za mnoge mlade, zlasti tiste z nevrološkimi razlikami, kot so mladi z avtizmom, je predvidljivost lahko ključni element varnosti in udobja. Jasne rutine in dosledne strukture lahko pomagajo zmanjšati tesnobo, podpirajo samoregulacijo in omogočajo smiselno sodelovanje. V pomoč so lahko tudi vizualni urniki in časovni razporedi. Prikaz jasnega zaporedja dejavnosti lahko mladim pomaga predvideti, kaj sledi, kar jim zagotavlja orientacijo in zmanjšuje stres med prehodi. Če pride do kakršnih koli

sprememb, morajo mladinski delavci biti pripravljeni ohraniti varen prostor in podpreti reakcije udeležencev. Čeprav je ohranjanje načrtovanega urnika lahko koristno, lahko občasne spremembe postanejo priložnosti za učenje, če se jih skrbno usmerja. Redna preverjanja, ponavljajoče se vaje in stabilni dnevni vzorci ustvarjajo občutek varnosti in udeležencem omogočajo, da prevzamejo odgovornost za svojo vključenost. Enako pomembno je tudi obvladovanje prehodov. Orodja, kot so »5-minutna opozorila«, prehodne melodije ali vizualna odštevanja, lahko mladim pomagajo pri prehodu med dejavnostmi, ohranjanju osredotočenosti ter zmanjševanju motenj ali stiske.

Ključni elementi predvidljivega in podpornega okolja vključujejo:

- Dosledna dnevna struktura in predvidljive rutine
- Prilagodljivi projektni bloki, prepleteni z rekreativnimi dejavnostmi in dejavnostmi za dobro počutje

To ustvarja ravnovesje med učenjem, počitkom in družbenimi stiki, kar odraža podporno etiko vključujočega okolja, ki se odziva na potrebe.

6.7. Nabor in vključevanje

Pridobivanja in vključevanja mladih z invalidnostjo, nevrodivergentnih mladih, mladih s težavami v duševnem zdravju ali drugimi potrebami po podpori nikoli ne smemo razumeti kot enkraten trenutek sprejema. Gre za neprekinjen, odnosni in prilagodljiv proces, ki se začne že dolgo pred uradnim vpisom in traja ves čas sodelovanja. V vključujočem mladinskem delu prava naloga ni zgolj »zapolnjevanje mest« v programu, temveč ustvarjanje pogojev, v katerih lahko mladi prepoznajo, da je sodelovanje v programu zanje smiselno, se vanj prostovoljno vključijo in ostanejo vključeni na načine, ki krepijo njihovo avtonomijo, pripadnost, kompetence in možnost izražanja. To poglavje predstavlja pridobivanje in vključevanje kot strukturiran, a hkrati prožen proces, utemeljen na dostopnosti, zaupanju, soustvarjanju in trajni podpori.

Pridobivanje udeležencev kot ozaveščanje, gradnja zaupanja in družbeno-kulturna animacija

Mlade z dodatnimi potrebami po podpori pogosto ni mogoče doseči prek običajnih komunikacijskih kanalov mladinskega dela. Nekateri ostajajo socialno izolirani, odvrnjeni zaradi preteklih izkušenj z institucijami, izključeni zaradi nedostopne komunikacije ali pa se ne zavedajo, da je program zanje primeren. Pridobivanje udeležencev mora zato potekati aktivno, prek več kanalov in temeljiti na odnosih.

Učinkovita strategija pridobivanja udeležencev združuje več poti. Napotitve s strani institucij, kot so šole, svetovalci, socialni delavci, zdravstveni delavci, službe za zaposlovanje in lokalne organizacije, lahko pomagajo pri prepoznavanju mladih, ki bi lahko imeli koristi od vključujočih programov za mlade. Hkrati pa mora sodelovanje ostati prostovoljno, pri čemer morajo napotitve služiti kot povabila in ne kot obveznosti.

Pomembna pot do sodelovanja so tudi družine, zlasti za mlade z velikimi potrebami po podpori. Gradnja zaupanja z družinami pomaga odpraviti pomisleke v zvezi z varnostjo, prevozom, stigmatizacijo ali preteklimi negativnimi izkušnjami, hkrati pa še vedno spoštuje avtonomijo in izbire mladega človeka.

Prostovoljna prijava mora ostati dostopna in enostavna. Postopki prijave morajo uporabljati preprost jezik, jasno vizualno strukturo in dostopne oblike, da ne bi nenamerno izključevali mladih s kognitivnimi, senzoričnimi, komunikacijskimi ali digitalnimi ovirami.

V vključujočem delu z mladimi pridobivanje udeležencev ni zgolj marketinška dejavnost, temveč proces približevanja, dialoga in gradnje zaupanja. Mnogi mladi, ki so doživeli izključenost ali izgubili zaupanje v institucije, potrebujejo spodbudne pogovore in pomenljive medčloveške stike, preden se počutijo pripravljeni na sodelovanje.

Prvi stik: od sprejema do smiselnega vključevanja

Prve interakcije po vzpostavitvi stika so pogosto odločilne. Ne glede na to, ali mladostnik pride na podlagi napotitve, spodbude družine, dejavnosti za doseganje mladih ali lastne prijave, mora začetna faza posredovati tri ključna sporočila: tukaj si dobrodošel, nisi omejen na svojo diagnozo, svojo invalidnost ali svojo izkušnjo, tvoje sodelovanje pa bomo oblikovali skupaj s tabo, ne zate.

Uvodni razgovor ali pogovor ob vključitvi je pomemben korak. Ta pogovor mora temeljiti na prednostih in biti osredotočen na posameznika. Namesto da se ozko osredotočajo na pomanjkljivosti, diagnoze ali »probleme, ki jih je treba obvladati«, morajo mladinski delavci raziskati interese, želje, motivacije, obstoječe veščine, strahove, pretekle izkušnje in praktične ovire za sodelovanje. Mladostnika je treba najprej obravnavati kot osebo z lastnimi željami, talenti in cilji, ne pa kot primer. To je še posebej pomembno za tiste, ki so večkrat doživeli, da se o njih govori, namesto da bi se z njimi pogovarjali.

Proces uvajanja mora prav tako na pregleden in dostopen način pojasniti pričakovanja. Mladostnik potrebuje razumljive informacije o tem, kaj program sploh je, kaj sodelovanje vključuje, kakšna podpora je na voljo, kakšna so osnovna pravila in kaj ostaja prostovoljno. Jasna razlaga zmanjšuje tesnobo, spodbuja prostovoljno soglasje in pomaga preprečiti kasnejša nesporazuma. Za nekatere udeležence je lahko koristno, da se uvajanje razporedi na več krajših srečanj namesto na eno formalno sejo.

Koristen naslednji korak je skupno oblikovanje individualnega razvojnega ali vključevalnega načrta.² To se lahko imenuje IDP, osebni načrt podpore ali kakšen drug

² (Colley, 2003)

lokalno ustrezen izraz, vendar je njegova funkcija enaka: ustvariti živ načrt, ki povezuje cilje mladega človeka z realističnimi oblikami sodelovanja in podpore. V idealnem primeru načrt razvije interdisciplinarni krog, ki vključuje mladostnika ter, kjer je to relevantno in primerno, družinske člane, mladinske delavce, vzgojitelje, socialne delavce, terapevte ali druge strokovnjake. Načrt lahko vključuje osebne, socialne, čustvene, izobraževalne, ustvarjalne, državljanske ali poklicne cilje. Prav tako mora opredeliti ovire, potrebe po podpori in obstoječe prednosti.

V tej fazi mladinski delavci pogosto delujejo kot posredniki virov. Mladinsko delo ne more in ne sme vsega opraviti samo. Nekateri mladi bodo potrebovali dodatne storitve, ki presegajo pristojnosti ali mandat programa: oskrbo na področju duševnega zdravja, fizioterapijo, logopedsko terapijo, pravno podporo, svetovanje o socialnih prejemkih, specializirano izobraževanje, pomoč pri iskanju stanovanja ali podporo na trgu dela. Zgodnje opredeljevanje teh storitev pomaga preprečiti nerealna pričakovanja in oblikuje bolj usklajeno pot podpore. Dober proces pridobivanja mladih se ne konča z »da, lahko se pridružiš«; nadaljuje se z »razumimo, kaj potrebuješ, da boš lahko smiselno sodeloval«. Organizacija mora tudi realno oceniti raven podpore, ki jo lahko zagotovi, in ugotoviti, kdaj je potrebno napotiti mladega k drugim strokovnjakom. Enako pomembno je odkrito priznati in sporočiti vsa področja, ki ne sodijo v njen obseg delovanja, ter zagotoviti, da se o teh omejitvah jasno pogovori in jih ustrezno upošteva.

Življenjski cikel vključevanja

Smiselno sodelovanje se razvija skozi zaporedje faz, vendar te faze niso toge ali strogo linearne. Mladi lahko napredujejo, se ustavijo, nazadujejo ali morajo ponovno obiskati prejšnje korake. Proces je najbolje razumeti kot cikel uvajanja, ocenjevanja, načrtovanja, sodelovanja, spremljanja in preoblikovanja.

Faza uvajanja je namenjena ustvarjanju varne prve izkušnje. Za nekatere mlade to pomeni, da se morajo seznaniti s fizičnim prostorom, osebjem, kulturo skupine in rutino, preden se od njih pričakuje, da se aktivno vključijo. Vaje za krepitev timskega duha, pozitivna preverjanja stanja, neformalni pogovori, vizualna orodja za orientacijo, sistemi vrstniških mentorjev in majhne dejavnosti brez pritiska lahko zmanjšajo tesnobo in spodbujajo vzpostavitev odnosa. Cilj ni takojšnja uspešnost, temveč postopno gradnjo psihološke in medosebne varnosti.

Naslednji korak je **ocena individualnih potreb**. Vprašanje ni le »kakšno diagnozo ima mladostnik?«, ampak »kaj pomaga ali ovira sodelovanje tega mladostnika v tem okolju?«. To pomeni upoštevanje čustvenega počutja, komunikacijskih preferenc, senzorične obdelave, fizične dostopnosti, dnevnih rutine, socialne samozavesti, družinskega konteksta, prometnih težav, digitalnega dostopa, relevantne travmatske zgodovine in okoljskih ovir. Ocena potreb ni oznaka; je praktično orodje za načrtovanje sodelovanja.

Na podlagi te ocene se skupaj z mladostnikom oblikuje načrt vključevanja. Načelo »*Nič o nas brez nas*« mora tu delovati v praksi, ne le ostati le beseda. Mladostniki morajo vplivati na odločitve o svojih ciljih, tempu, želenih dejavnostih, ureditvah podpore in oblikah izražanja. Pomembno je, da se mladostnik počuti kot lastnik procesa. Načrt, ki je strokovno popoln, a ločen od lastnih motivacij mladostnika, verjetno ne bo deloval. Med individualno oceno potreb mladinski delavci uporabljajo elemente motivacijskega intervjuja in pogovora, osredotočenega na močne strani, da raziskajo vrednote, želje in strahove mladostnika.³ Načrt vključevanja nato to razumevanje pretvori v konkretne oblike sodelovanja: katere dejavnosti bo mladostnik preizkusil, kako pogosto se jih bo udeleževal in kakšna podpora bo na voljo.

Samo **sodelovanje** se lahko začne z individualno podporo, zlasti če ima mladostnik nizko samozavest, komunikacijske ovire, močno tesnobo ali omejene pretekle izkušnje v skupinskih okoljih. Individualno mentorstvo lahko ustvari most do širšega sodelovanja. Sčasoma pa bi moralo vključujoče delo z mladimi spodbujati skupinsko sodelovanje, saj so odnosi med vrstniki, skupinsko učenje, prijateljstvo, medsebojno priznavanje in socialni kapital med njegovimi največjimi prednostmi. Skupinske dejavnosti, ustvarjalne delavnice, skupinski projekti, učenje v skupnosti, pobude, ki jih vodijo mladi, in neformalni prostori za vrstnike – vse to prispeva k občutku pripadnosti in razvoju. Poleg tega individualno delo znatno obremenjuje finančne in kadrovske vire organizacije, medtem ko se izključno zanašanje na individualne dejavnosti lahko izkaže tudi za kontraproduktivno za razvoj mladega človeka.

Redno spremljanje je bistveno, če naj sodelovanje ostane smiselno. Spremljanje se ne sme omejiti zgolj na administrativno poročanje. Vključevati mora dialog z mladostnikom o tem, kaj deluje, kaj se zdi težko, kaj se je spremenilo in kakšna podpora je potrebna v prihodnje. Formalni pregledi vsakih šest mesecev so lahko koristni, vendar so enako pomembni tudi neformalni krogi povratnih informacij. Opazovanje, orodja za samorefleksijo, enostavni vprašalniki, zapiski mentorjev in redni pregledi individualnega načrta lahko vsi prispevajo k boljšemu razumevanju napredka.

Preoblikovanje je običajen in nujen del procesa. Življenja mladih se spreminjajo, in dober načrt vključevanja se spreminja z njimi. Cilji se lahko razvijajo; ovire se lahko povečajo ali zmanjšajo; samozavest se lahko okrepi; lahko pride do kriz; lahko se pojavijo priložnosti na področju izobraževanja ali trga dela. Sodelovanje mora biti zato prilagodljivo in ne fiksno. Preoblikovanje lahko vključuje spreminjanje vrst dejavnosti, prilagajanje intenzivnosti podpore, revizijo ciljev, vključevanje novih partnerjev ali pripravo prehodov v zaposlitev, izobraževanje, prostovoljstvo ali vodstvene vloge v skupnosti.

³ (Miller & Rollnick, 2013)

Uravnoteženje strukture in avtonomije

Ena od osrednjih strokovnih nalog pri pridobivanju in vključevanju je iskanje pravega ravnovesja med strukturirano in samostojno udeležbo. Preveč strukture lahko postane nadzorujoče in infantilizirajoče. Premalo strukture pa lahko povzroči negotovost, zmedo ali izključenost, zlasti pri mladih, ki so odvisni od predvidljivosti.

Strukturirane priložnosti so pogosto še posebej pomembne za mlajše udeležence, za tiste z intelektualnimi motnjami, za mnoge nevrodivergentne mlade in za vse, katerih sodelovanje podpirajo rutina in jasnost. Strukturirano sodelovanje lahko vključuje vodene delavnice, stabilne urnike, ponavljajoče se rituale, jasne prehode, vizualne urnike, izrecna pričakovanja in spodbujanje odraslih, ki zmanjšuje nejasnosti. Te strukture lahko ustvarjajo varnost, zmanjšujejo kognitivno preobremenitev in udeležencem pomagajo graditi samozavest.

Hkrati so enako pomembne tudi priložnosti za samostojno vodenje, zlasti za starejše mlade in tiste, ki so pripravljeni na večjo odgovornost. Projekti, ki jih vodijo mladi, skupine z enakimi interesi, mentorstvo med vrstniki, odprti ateljeji ali delavnice, skupaj zasnovani dogodki ter vloge facilitatorjev, izobraževalcev ali ambasadorjev – vse to podpira avtonomijo in agencijo. Takšne priložnosti mladim omogočajo prehod od sodelovanja v smislu prisotnosti k sodelovanju v smislu vpliva. To je pomemben premik. Mlade ne postavlja zgolj v vlogo prejemnikov podpore, temveč v vlogo sodelujočih, organizatorjev in nastajajočih voditeljev.

Raziskave o teoriji samoodločanja kažejo, da se, ko mladi doživljajo avtonomijo, kompetenco in povezanost, njihova notranja motivacija in vključenost znatno povečata. Mladinski center, ki združuje obe obliki, se izogiba skrajnostim – na eni strani togi programski okvir, na drugi pa kaotičnemu »vse je dovoljeno«.

Ključ ni v izbiri enega modela na račun drugega, temveč v namernem združevanju obeh. Dobro zasnovan program ponuja dovolj opore, da omogoči sodelovanje, hkrati pa pušča prostor za eksperimentiranje, avtorstvo in izbiro. To ravnovesje je še posebej pomembno pri delu z mladimi, ki so večkrat doživeli bodisi strogo kontrolo bodisi kaotično zanemarjanje. Načini dela organizacije, rutine, viri in drugi strukturni dejavniki vplivajo na vrste dejavnosti, ki jih je mogoče ponuditi, ter na ravnovesje med strukturiranimi programi in pristopi, ki temeljijo na avtonomiji. Te pristope je zato treba zavestno uravnotežiti in uskladiti z dejanskimi zmogljivostmi organizacije ter pogoji financiranja.

Delo z raznolikostjo potreb po podpori

Strategije pridobivanja in vključevanja morajo upoštevati dejstvo, da mladi z dodatnimi potrebami po podpori niso enotna skupina. Podpora, ki enemu mladostniku omogoča sodelovanje, je za drugega morda nepomembna ali neustrezna.

Mladi s telesnimi invalidnostmi morda potrebujejo dostop brez ovir, rešitve za prevoz, prilagojeno opremo, prilagodljiv urnik, osebno pomoč ali preoblikovanje dejavnosti, ki odstrani ovire v okolju. Mladi z intelektualnimi motnjami ali učnimi težavami morda potrebujejo enostaven jezik, vizualne pripomočke, krajša navodila, ponavljanje in postopno uvajanje v rutine. Mladi z nevrološkimi razlikami lahko imajo koristi od jasnih prehodov, prostorov z manj dražljivi, jasno opredeljenih družbenih pričakovanj in možnosti, da se umaknejo brez posledic. Mladi s travmatično preteklostjo, čustvenimi stiskami ali potrebami na področju duševnega zdravja morda potrebujejo gradnjo zaupanja, predvidljive odnose, sposobnost osebjja za umirjanje situacij ter okolja, ki preprečujejo sramoto in nepotreben pritisk.⁴

S strokovnega vidika ni pomembno, da prilagajanje obravnavamo kot izjemo, temveč kot normalen del oblikovanja vključujočih programov. Cilj ni, da vsi sodelujejo na enak način, temveč da omogočimo smiselno sodelovanje brez stigmatizacije.

Obvladovanje izzivalnih vedenj je sestavni del tega dela in ga je treba obravnavati z razvojne in odnosne perspektive, ne pa izključno z disciplinske. Mnogi mladi v situaciji NEET so doživeli travmo, nestabilnost, diskriminacijo ali kronični stres; tisto, kar se zdi kot agresija, umik ali upornost, je pogosto strategija za samozaščito ali odziv na okolja, ki so zanje v preteklosti bila nevarna. Učinkovita praksa združuje jasne in pravične meje z empatijo, veščinami za umirjanje konfliktov in priložnostmi za popraviljanje odnosov. Mladinski delavci potrebujejo kompetence na področju reševanja konfliktov, prakse, ki upošteva travme v okviru njihove vloge, ter čustvene samoregulacije. Reflektivna supervizija in razmišljanje o zahtevnih situacijah v okviru timske lahko pomagata zmanjšati tveganje za izgorelost ter strokovnjakom omogočita, da se odzovejo premišljeno in ne le impulzivno.

Razširitev okvira: področja, ki postajajo vse pomembnejša

Osnovno pot zaposlovanja in vključevanja je mogoče in treba razširiti kot odziv na nastajajoče razmere.

Eno od pomembnih področij je digitalna vključenost. Delo z mladimi se ne odvija več izključno v živo. Sinhrono spletne dejavnosti, asinhroni forumi in mešani modeli lahko razširijo udeležbo mladih, ki se soočajo z ovirami pri mobilnosti, utrujenostjo, tesnobo, stigmatizacijo ali geografsko izolacijo. Vendar pa lahko invalidnost, revščina in omejena digitalna pismenost ustvarjajo ovire za digitalno udeležbo. Vključujoče pridobivanje udeležencev zato vse bolj vključuje digitalni dostop, dostopne platforme, spletno komunikacijo v preprostem jeziku ter podporo pri uporabi digitalnih orodij. Tudi igrifikirane in interaktivne oblike lahko podpirajo udeležbo in čustveno učenje, če se uporabljajo previdno in so dostopne.

Drugi pomemben vidik pridobivanja in vključevanja je vključevanje ustvarjalnih in umetniških pristopov kot alternativnih vstopnih točk. Mnogi mladi se lažje izražajo prek

⁴ (Kapp, 2020; Beukelman & Mirenda, 2013)

slike, gibanja, uprizoritve, ustvarjanja ali čutnega raziskovanja kot prek neposredne verbalne komunikacije. Zato je treba ustvarjalne oblike izražanja, kjer je to mogoče, vključiti v procese pridobivanja, uvodne razgovore in zgodnjo udeležbo v dejavnostih mladinskega centra. To je lahko še posebej pomembno za mlade z govornimi težavami ali tiste, ki se težko izražajo.

Ponujanje gledaliških metod, improvizacije, likovne umetnosti, glasbe, taktilnih medijev in ustvarjalnih dejavnosti lahko naredi programe bolj privlačne in zanimive ter pomaga vzbuditi začetno zanimanje. Poleg tega lahko ti pristopi služijo tudi kot poti k globljemu sodelovanju, saj sčasoma podpirajo samoregulacijo, zagovarjanje lastnih interesov in razvoj identitete. So še posebej dragoceni v situacijah, kjer je zaupanje nizko ali kjer lahko konvencionalni, na pogovoru temelječi pristopi ustvarjajo pritisk ali izključevanje.

Tretje področje je **ekonomska varnost in socialno podjetništvo**. Za mnoge mlade z dodatnimi potrebami po podpori je vključevanje nepopolno, če se ustavi pri družbeni udeležbi in zanemarja finančno neodvisnost. Mladinsko delo vse bolj prispeva k prehodom v poklicno izobraževanje, podprto zaposlovanje, podjetništvo in hibridne zaposlitvene priložnosti. Pri postopkih pridobivanja udeležencev zato ne bi smeli spraševati le »katere dejavnosti te zanimajo?«, ampak tudi »kakšno prihodnost si želiš in kakšno podporo potrebuješ, da se ji približaš?«

Četrto področje so **pravice, pravičnost in demokratična udeležba**. Vključevanje ne pomeni le sodelovanja v dejavnostih, temveč tudi priznanje kot državljan s pravicami. Vključujoče mladinsko delo bi moralo mladim pomagati razumeti njihove zakonske pravice, prijaviti škodljive prakse, sodelovati pri odločanju in prispevati k političnim razpravam, ki vplivajo na njihova življenja. Del tega sta komunikacija, temelječa na pravicah, in dostopni procesi udeležbe.

Peto področje je sodelovanje v kriznih razmerah. Pandemija COVID-19 je jasno pokazala, da je pravica mladih do tega, da se jih posluša, pogosto med prvimi stvarmi, ki v izrednih razmerah izginejo. Vključujoče mladinsko delo bi zato moralo vnaprej vzpostaviti modele sodelovanja, odporne na krize: hibridne komunikacijske kanale, zaupanja vredne odnose, prilagodljive strukture stikov ter načine, na katere lahko mladi oblikujejo odzive med motnjami, nesrečami ali zaprtjem institucij.

Šesto področje je **perspektiva celotne družine in medgeneracijsko** sodelovanje. Sodelovanje mladega človeka z invalidnostjo je pogosto tesno povezano z blaginjo družinskih članov in skrbnikov. Mladinsko delo ne more nadomestiti družinske podpore, vendar mora upoštevati to ekološko povezavo. Družinska podpora, ki upošteva travme, sodelovanje s skrbniki in, kjer je to primerno, medgeneracijske dejavnosti lahko okrepijo dolgoročno vključevanje ter preprečijo nepotrebno osamitev ali institucionalizacijo.

Vloga mladinskih delavcev

. Pridobivanje in vključevanje mladih zahtevata dobro razvite strokovne kompetence mentorjev in mladinskih delavcev. Ti morajo pozorno poslušati, jasno komunicirati, prepoznati prednosti, ugotoviti ovire, graditi zaupanje kljub razlikam, usklajevati delo z drugimi strokovnjaki ter dolgoročno ohranjati motivacijo mladih. To delo zahteva tudi čustveno odpornost in sposobnost refleksije, saj pogosto vključuje negotovost, spreminjajoče se ravni vključenosti in ponavljajoče se neuspehe.

To lahko predstavlja znatno čustveno in psihološko breme za strokovnjake, zlasti pri delu z mladimi, ki so doživeli travmo, izključenost ali težke življenjske razmere. Ohranjanje dosledne vključenosti, potrpežljivosti in podpornega odnosa je lahko zahtevno, še posebej kadar se udeleženci zdijo nezainteresirani, neodzivni ali je z njimi težko vzpostaviti stik. Zaradi tega so nenehna refleksija, nadzor in medsebojna podpora bistvenega pomena, da strokovnjakom pomagajo obdelati te izkušnje in v svojem delu ohraniti konstruktiven, spoštljiv pristop.

Mladinski delavec in mentor nista zgolj organizatorja dejavnosti. V tem kontekstu je mentor tudi animator, graditelj mostov, zagovornik, prevajalec med sistemi in varuh sodelovanja. Pomagata mladim razumeti možnosti, povezati potrebe s podporo in ostati vključeni tudi takrat, ko je samozavest nizka ali napredek neenakomeren. Enako pomembno je, da pomagata organizacijam ostati odprtim, odgovornim in odzivnim.

Zaključek

Koncept družbeno-kulturne animacije ponuja združujoč okvir za razumevanje vseh teh elementov. Kot povzema Šarlija (2014), družbeno-kulturna animacija ni trženje v komercialnem smislu, temveč proces prebujanja, podpiranja in organiziranja ljudi, da lahko prepoznajo svoje potrebe, izrazijo svoje interese in soustvarjajo okolja, ki se nanje odzivajo. V kontekstu Mladinskega doma to pomeni, da so terensko delo, uvodni razgovori, individualni načrti, skupinske dejavnosti in partnerstva z institucijami del širših prizadevanj za »ponovno oživitev« žlje mladih po učenju, sodelovanju in družbenem prispevku. Animacija se ne konča, ko se mladostnik vpiše; traja ves čas obdobje njegovega sodelovanja, zlasti pri tistih, ki pridejo z nizko motivacijo in majhnim zaupanjem vase. Sčasoma, prek ponavljajočih se izkušenj, da jih poslušajo, spoštujejo in podpirajo, mnogi mladi začnejo Mladinski dom dojemati ne le kot storitev, ki jo obiskujejo, ampak kot skupnost, h kateri pripadajo, in platformo, s katere lahko oblikujejo svojo prihodnost.

Pridobivanje in vključevanje v vključujoče mladinsko delo je treba razumeti kot neprekinjen cikel in ne kot administrativno nalogo na začetku procesa. Začne se z doseganjem mladih, dostopnostjo in gradnjo zaupanja; razvija se prek vključevanja, ki temelji na močnih straneh, skupnega načrtovanja in prilagojene podpore; poglobi se prek individualne in skupinske udeležbe; učinkovito pa ostaja le prek spremljanja, refleksije in ponovnega oblikovanja. Najuspešnejši pristopi združujejo strukturo z

avtonomijo, institucionalno sodelovanje s prakso, usmerjeno v posameznika, ter praktično podporo z jasno zavezanostjo k pravicam, dostojanstvu in samostojnosti.

Mlade z dodatnimi potrebami po podpori ni treba »prilagajati« obstoječemu mladinskemu delu. Mladinsko delo samo je treba zasnovati, preizprašati in preoblikovati tako, da se lahko vključijo kot polnopravni udeleženci, oblikujejo svoje lastne poti ter se doživljajo ne kot pasivni prejemniki storitev, ampak kot člani skupnosti in ustvarjalci svoje lastne prihodnosti. Ta usmeritev je popolnoma skladna s praktično in iskreno metodologijo priročnika, ki vključevanje obravnava ne kot dodatek, ampak kot osrednjo organizacijsko odgovornost in stalno strokovno nalogo.

6.8. Ustvarjanje in ohranjanje prijaznega in varnega okolja

Prijazno in varno okolje je temelj **kakovostnega vključujočega dela z mladimi**. Mladi – zlasti tisti z invalidnostjo, travmatičnimi izkušnjami ali v položaju NEET – potrebujejo **stabilnost, zaupanje in predvidljivost**, preden se lahko vključijo, učijo ali aktivno sodelujejo v življenju skupnosti. Naslednje strategije, protokoli in prakse za ustvarjanje takšnega okolja so povzeti iz praks in izkušenj partnerjev.

Varnost v mladinskem delu ni omejena le na fizično zaščito; vključuje **tudi čustveno, socialno in psihološko varnost** – občutek, da se spoštujejo identiteta, potrebe in izkušnje posameznika. Varno okolje spodbuja občutek pripadnosti, spodbuja izražanje sebe in omogoča, da se napake obravnavajo kot del rasti, ne pa kot neuspeh.

Ustvarjanje takšnega okolja zahteva premišljeno zasnovo prostora, jasno komunikacijo in dosledno ravnanje mladinskih delavcev. Vsak vidik – od ureditve prostora in tona komunikacije do pravil skupine in dnevnih rutine – prispeva k občutku varnosti in vključenosti mladih.

Varnost v mladinskem delu presega fizično zaščito. Vključuje:

- **Čustveno varnost** (občutek sprejetosti in cenjenosti)
- **Socialno varnost** (vključenost brez strahu pred izključitvijo)
- **Psihološko varnost** (možnost izražanja brez strahu pred obsojanjem)

Varno okolje spodbuja **pripadnost, izražanje sebe in rast**, kjer se napake obravnavajo kot del učenja in ne kot neuspeh.

Ustvarjanje takšnega okolja ni naključno – zahteva **namerno načrtovanje**, jasno komunikacijo in dosledno ravnanje mladinskih delavcev. Vsak element – od ureditve prostora do sloga komunikacije – prispeva k temu, kako varni se mladi počutijo.

Pomembno je, da koncept **»varnejšega prostora«** priznava, da absolutne varnosti ni mogoče zagotoviti. Namesto tega je varnost **skupna, trajna odgovornost**, ki se gradi skozi dialog, razmislek in skupne dogovore.

Pregled poglavja

Elementi varnosti	Kaj to pomeni	V praksi	Primer dejavnosti	Če manjka... (Vpliv)
Preglednost in predvidljivost	Jasna struktura zmanjšuje tesnobo in gradi zaupanje	Vizualni urniki, jasna pojasnila, dosledne rutine, opozorila o prehodih	Delavnica za doseganje soglasja v skupini; prijava/odjava	Tesnoba, zmeda, umik
Dostopnost	Vsi imajo dostop do prostora, informacij in sodelovanja	Dostop brez stopnic, preprost jezik, različne oblike, dostopna digitalna orodja	Preverjanje dostopnosti z udeleženci	Izključitev, frustracija, neenakost
Občutek pripadnosti	Občutek sprejetosti, vrednotenja in povezanosti	Medsebojna podpora, vključujoč jezik, delitev vlog, vidna raznolikost	Zemljevid močnih strani; pari vrstnikov	Izolacija, nizka motivacija
Obvladovanje stresa in rituali	Podpora čustvenemu ravnovesju in samoregulaciji	Dihalne vaje, rutine, odmori, miren prostor	Dihanje 4–7–8; preverjanje energije	Preobremenjenost, stopnjevanje, umik

Empatija in spoštovanje	Razumevanje čustev in perspektiv drugih	Aktivno poslušanje, vzor empatije, refleksija	Krog poslušanja; »Igra morda«	Konflikt, nesporazum
Različne potrebe po podpori	Prilagajanje različnim potrebam in prednostim	Prilagodljivo sodelovanje, jasna komunikacija, pristop UDL	Sodelovanje v različnih oblikah; sistem prijateljev	Izključevanje, frustracija
Obvladovanje vedenja	Vedenje kot komunikacija, ne kot upor	Metoda ABC, umirjanje situacije, ponujanje izbir	Igranje vlog v scenarijih	Eskalacija, nevarno okolje

Dodatna praktična gradiva, povezana s to temo, so na voljo v prilogah.

6.8.1. Ustvarjanje varnega prostora: preglednost, predvidljivost in obvladovanje prehodov

- **Preglednost in zaupanje:** Bodite odprti glede strukture dejavnosti, pravil in pričakovanj. Pojasnite, kaj se bo zgodilo, kdaj in zakaj. Negotovost povečuje tesnobo, zlasti pri mladih, ki so doživeli nestabilnost ali travmo. Obveščen pristop zahteva jasnost in odprtost glede strukture programa, vaše vloge ter načina delovanja znotraj organizacije. Preglednost in zanesljivost morata biti tudi temeljna načela vsakega neformalnega učenja.
- **Predvidljivost:** Ohranjajte dosledne rutine – seje začnite in končajte ob isti uri, uporabljajte znane uvodne (krogi za prijavo) in zaključne (trenutki za razmislek) elemente. Predvidljivost mladim pomaga, da se pripravijo duševno in čustveno. Mladi, zlasti tisti z nevrološkimi razlikami, se počutijo varnejše, ko vedo, kaj lahko pričakujejo. Organizacije naj v prostorih, kjer poteka program, izobesijo jasne **vizualne urnike in časovne razporede**.
- **Obvladovanje prehodov:** Nenadne spremembe dejavnosti, osebja ali lokacij lahko povzročijo preobremenjenost. Udeležence pripravite vnaprej, pojasnite razloge za spremembe in jim dajte vizualne ali verbalne namige („Čez pet minut se bomo preselili v drugo sobo“). Uporaba „**prehodnih melodij**“ (ritmičnih pesmi ali signalov) lahko mladim prav tako pomaga pri pripravi na spremembe.

Ti elementi gradijo zaupanje in zmanjšujejo strah pred neznanim, kar je bistveno za vključenost in čustveno uravnavanje.

Praktična orodja za izvajanje

- Na začetku vsakega cikla skupaj z udeleženci oblikujte *skupinski dogovor* (pravila, zaupnost, spoštovanje, prisotnost).
- Seje začnite in končajte s kratkim krogom za *pregled stanja*, v katerem lahko udeleženci delijo, kako se počutijo.
- Poskrbite, da je struktura srečanja predvidljiva (dnevni red na tabli, jasni prehodi med dejavnostmi).
- Uporabite vizualno podporo in enostavno razumljivo komunikacijo, da zagotovite razumevanje.

Primer dejavnosti – delavnica o skupinskem dogovoru

- **Trajanje:** 30–40 min
- **Materiali:** flipchart, flomasterji, lepljive lističke
- **Koraki:**
 1. Vprašajte: »Kaj vam pomaga, da se v skupini počutite varni in spoštovani?«
 2. Zapišite vse odgovore.
 3. Razpravljajte in se dogovorite o skupnih pravilih.
 4. Naredite plakat in ga razobešite na vsakem srečanju.

6.8.2. Dostopnost: fizična, informacijska in digitalna

Dostopnost zagotavlja, da lahko vsi mladi polno sodelujejo, ne glede na njihove potrebe po podpori, ozadje ali tehnične vire. Dostopnost je treba obravnavati kot proaktivno miselnost in ne kot naknadno zamisel.

- **Fizična dostopnost:** Prostori morajo omogočati dostop brez stopnic, imeti avtomatska vrata in dovolj prostora med pohištvom, da se lahko pripomočki za mobilnost prosto premikajo. Prostori morajo biti dostopni za invalidske vozičke, dobro osvetljeni in jasno označeni. Vključite mirne koticke za senzorično uravnavanje ter se izogibajte močnim vonjem ali utripajočim svetlobam. Ključnega pomena je zagotoviti, da možnosti dostopnosti ne ogrožajo dostojanstva posameznika (npr. da se od njih ne zahteva vstop skozi zadnja servisna vrata).
- **Informacijska dostopnost:** Uporabljajte »preprost jezik« – pišite na jedrnat, jasen in starostno primeren način. Informacije ponujajte v različnih oblikah

(pisno, vizualno, ustno). Ključna gradiva prevedite v jezike, ki jih uporabljajo udeleženci. Uporabljajte dostopne oblike (veliki tisk, lahko berljivo besedilo, avdio). Informacije je treba zagotoviti v alternativnih oblikah, vključno z **brajico, velikim tiskom, avdio** in »lahko berljivimi« različicami s piktogrami.

- **Digitalna dostopnost:** Spletne platforme in dokumenti morajo biti dostopni uporabnikom bralnikov zaslona. To vključuje uporabo visokega barvnega kontrasta, dodajanje alternativnega besedila k slikam ter shranjevanje PDF-dokumentov kot besedilnih datotek namesto kot slik. Poskrbite, da spletne vsebine (obrazci, videi, platforme) upoštevajo standarde dostopnosti – podnapise, berljive pisave, alternativno besedilo za slike in nastavitve kontrasta za slabovidne uporabnike. Redno preverjajte razumevanje in spodbujajte povratne informacije. Dostopnost ni le vprašanje skladnosti; je izjava, da *tu vsakdo sodi*.

6.8.3. Vključujoče strategije in občutek pripadnosti

Pripadnost je temeljna človeška potreba, izključevanje pa lahko povzroči znatno psihološko trpljenje in moteno samoregulacijo. Vključevanje presega fizično prisotnost – gre za občutek, da si cenjen in povezan.

Ključne strategije vključujejo:

- Spodbujanje sodelovanja namesto tekmovanja.
- Uporabo skupinskih dogovorov, ki odražajo spoštovanje, poslušanje in empatijo.
- Menjanje vlog in odgovornosti, da vsak mladostnik prispeva na različne načine.
- Praznovanje kulturne raznolikosti prek hrane, glasbe in pripovedovanja zgodb.
- Ustvarjanje priložnosti za medvrstniško mentorstvo in sodelovanje med udeleženci z različnimi sposobnostmi.

Praktična orodja za izvajanje

Iskanje skupnih točk: Uporabite dejavnosti za krepitev ekipnega duha in dejavnosti za prekinitev ledu, da poudarite, kaj imajo mladi skupnega, kar pomaga odpraviti miselnost »mi in oni«.

Vizualna predstavitev: Razstavite slike, plakate in mavrične zastave, ki spodbujajo raznolikost, da pokažete, da je program namenjen vsem.

Spoštljiva terminologija: Strokovnjaki naj mlade neposredno vprašajo, katere zaimke in opise preferirajo (npr. jezik, ki daje prednost osebi, ali jezik, ki daje prednost identiteti), ter te izbire spoštujejo.

Majhne potrditve: Uporabljajte kratke, vsakodnevne strategije potrjevanja, kot so vzpostavljanje očesnega stika, naslavljanje udeležencev po imenih in pohvaljanje za

prizadevanje, ne le za uspeh. Spoštujte individualni ritem; spodbujajte izražanje sebe in ustvarjalnost.

Močan občutek pripadnosti se razvije, ko mladi vidijo, da so njihove izkušnje in mnenja pomembni. To zmanjšuje osamljenost, krepi motivacijo in gradi odpornost. Ustvarjanje občutka pripadnosti povečuje motivacijo in vključenost.

Primeri dejavnosti:

- **Zemljevid mojih prednosti:** udeleženci vizualno predstavijo svoje osebne prednosti (risanje, kolaž, fotografije).
- **Pari za medsebojno podporo:** udeleženci se med sejami medsebojno podpirajo.
- **Skupni obredi:** vsako srečanje začnite s kratko aktivnostjo za poživitev, citatom ali raztezanjem.

6.8.4. Dejavnosti in obredi za lajšanje stresa

Vključevanje praks za dobro počutje mladim pomaga pri spopadanju s svetom, ki je pogosto hitro spreminjajoč in preobremenjujoč. Obvladovanje stresa podpira čustveno uravnoveženost in duševno dobro počutje tako udeležencev kot voditeljev. Mladinski delavci lahko vključijo preproste rituale, ki udeležencem pomagajo pri sproščanju, prehodu med nalogami ali sproščanju napetosti. Primeri vključujejo:

Praktična orodja za izvajanje

Pozornost: Preproste dejavnosti, kot sta »**štetje dihov**« ali »**30-sekundne raztezne vaje**«, pomagajo zmanjšati stres ter povečati pozornost in čustveni nadzor.

Rituali: Uvedite dosledne **rituale ob prihodu in odhodu**, kot je na primer delitev ene pozitivne stvari, ki se je zgodila od zadnjega srečanja, ali izbira ene besede, ki predstavlja dejavnosti tistega dne.

Mirni kotički (tihe cone): Določite prostor, opremljen s senzoričnim kompletom pripomočkov (npr. igrače za nemirne roke, obtežene odeje, slušalke z izolacijo hrupa), kamor se lahko mladi umaknejo, da se sami umirijo, ko se počutijo preveč stimulirani.

Primeri dejavnosti:

- **Kratko dihanje na začetku in koncu sej** (npr. tehnika »4-7-8«). To je preprosta metoda, ki pomaga umiriti telo in um. Vdihnite skozi nos 4 sekunde. Zadržite dih 7 sekund. Izdišajte počasi skozi usta 8 sekund. Ta vzorec upočasni srčni utrip, zmanjša stres in udeležencem pomaga, da se sprostijo, osredotočijo in uravnavajo čustva.

- »Preverjanje počutja in ravni energije« z uporabo barv ali emojijev za izražanje razpoloženja.
- Lahko raztezanje, predvajanje pomirjujoče glasbe med prehodi, vključevanje 5-minutnih odmorov za raztezanje v dolgih sejah ali skupinskih igrah, ki ponovno vzpostavijo raven energije.
- Tiho razmišljanje, pisanje dnevnika ali izražanje hvaležnosti. Ritualni ustvarjajo ritem, predvidljivost in čustveno kontinuiteto – kar je bistveno za skupine z raznolikimi potrebami.

6.8.5. Poučevanje empatije in zgled empatičnega ravnanja

Empatija pomeni obravnavanje drugih s premislekom in skrbjo. Empatije ni mogoče naučiti zgolj s predavanji – vzor se kaže tudi skozi vedenje. Mladinski delavci izkazujejo empatijo s poslušanjem brez sodb, priznavanjem čustev in mirnim odzivanjem tudi v težkih situacijah. Spodbujanje empatije med vrstniki pomaga zmanjšati ustrahovanje in konflikte. Dejavnosti, kot so igranje vlog, vaje za prevzemanje perspektive ali pripovedovanje zgodb, mladim pomagajo razumeti čustva – tako lastna kot čustva drugih. Empatija ustvarja čustveno vez vključujočih skupin: ko se mladi počutijo razumljene, začnejo razumeti tudi druge.

Empatija krepi kohezijo skupine in zmanjšuje stigmatizacijo.

Praktična orodja za izvajanje

Aktivno poslušanje: Izražajte empatijo tako, da pozorno spremljate govorico telesa, molčite, medtem ko mladostnik govori, in brez obsojanja parafrazirajte njegove izjave, da pokažete razumevanje.

Prevzemanje perspektive: Vključite mlade v vaje, kot je »Morda igra«, kjer razmišljajo o možnih razlogih za vedenje druge osebe, da bi spodbudili sočutje.

Dajanje zgleda: Strokovnjaki delujejo kot »verodostojni posredniki«, saj se vedejo pristno in kažejo empatijo do vseh udeležencev, kar mladi nato posnemajo.

Primeri dejavnosti:

- Eden od načinov za vzpostavljanje empatije v skupini je krog aktivnega poslušanja. Udeleženci sedijo skupaj in ena oseba deli kratko osebno izkušnjo, na primer trenutek, ko se je počutila nerazumljena. Nato drugi udeleženec odgovori tako, da parafrazira slišano, pri čemer uporabi fraze, kot je »Zdi se, da si se počutil...«. Govorec lahko to potrdi ali popravi. Ta vaja mladim pomaga naučiti se poslušati brez prekinjanja, biti pozorni na čustva in odzivati brez obsojanja. Prav tako ustvarja občutek, da so slišani in spoštovani. Čeprav je spreminjanje perspektive za nekatere udeležence lahko težko, lahko profil in sestava skupine vplivata na to, kako vaja deluje.

- Druga koristna dejavnost je »Igra morda«, ki spodbuja sprejemanje perspektive. Vodja predstavi situacijo, na primer udeleženca, ki se noče udeležiti dejavnosti, in prosi skupino, naj predlaga možne razloge. Vsak odgovor se mora začeti z »Morda...«. Ko se izmenjujejo različne ideje, udeleženci začnejo razumeti, da ima lahko vedenje številne skrite vzroke, kot so tesnoba, zmeda ali utrujenost. To zmanjša hitre sodbe in spodbuja sočutnejše odzive.
- Ustvarjanje prostora za pogovor o napakah je še ena pomembna praksa. Vodja poudari, da so napake normalen del učenja in da se zanje ni treba sramovati. Kadar je to primerno, lahko vodja v okviru strokovnih omejitev prizna tudi svoje lastne napake ter s svojim zgledom vzpostavi odprtost, odgovornost in učenje. To pomaga zmanjšati strah, gradi samozavest in krepi psihološko varnost znotraj skupine.
- Tudi razmišljujoče razprave o vključevanju in spoštovanju lahko poglobijo razumevanje. To mlade spodbuja, da upoštevajo različne perspektive in razvijejo empatijo v kontekstih iz vsakdanjega življenja.

Primer situacije:

Eden od udeležencev, Marko, poskuša predstaviti sebe skupini, vendar pozabi, kaj je hotel povedati, in postane nervozen.

Vodja bi lahko rekel:

»Odlično, Marko, hvala, da si poskusil! To se zgodi vsakomur, ko govorimo pred drugimi – ni lahko. To je pravzaprav odličen trenutek, da vidimo, kako se lahko spopademo s tem, ko nam zmanjka besed. Bi kdo želel povedati, kaj mu pomaga v takšnih situacijah?«

Zakaj je to učinkovito:

- **Normalizira napako:** pokaže, da je pozabljanje normalno in ni nič sramotnega.
- **Poudari učenje:** Ta trenutek spremeni v skupno priložnost za učenje o obvladovanju nervoze in komunikaciji pod pritiskom.

6.8.6. Delo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori

Delo z mladimi z raznolikimi potrebami po podpori, učnimi slogi, nevrorazvojnimi profili in potrebami po podpori zahteva prožnost, empatijo in pristop, ki temelji na prednostih. Mladi z dodatnimi potrebami po podpori niso homogena skupina – vsaka oseba ima edinstvene prednosti, izzive, preference in načine sodelovanja.

Vloga mladinskega delavca je ustvariti okolje, v katerem lahko vsak mladostnik smiselno sodeluje, ne da bi bil pod pritiskom, da mora sodelovati na enak način ali v enakem tempu kot drugi.

a) Individualiziran pristop in prilagodljivo sodelovanje

Mladinski delavci bi morali ponuditi prilagodljive načine sodelovanja in dejavnosti prilagoditi posameznikovim potrebam in preferencam. Nekateri mladi se morda bolje počutijo pri verbalnem sodelovanju, medtem ko se drugi bolje vključujejo prek vizualnih, ustvarjalnih, praktičnih ali opazovalnih dejavnosti.

Vključujoč pristop priznava, da se sodelovanje pri različnih mladih lahko razlikuje.

b) Na prednostih temelječa miselnost

Pristop, ki temelji na prednostih, se osredotoča na talente, interese, prizadevanja in potencial, ne pa na pomanjkljivosti ali omejitve. Mladinski delavci morajo priznati napredek, vztrajnost, ustvarjalnost, sodelovanje in majhne korake razvoja.

To je še posebej pomembno za mlade, ki so v izobraževalnem ali socialnem okolju doživeli ponavljajoče se neuspehe, izključenost ali nizka pričakovanja.

c) Izogibanje predpostavkam o potrebah po podpori

Oznake, kot so »avtističen«, »hiperaktiven« ali »invalid«, nikoli ne smejo določati pričakovanj glede potreb mladega človeka po podpori, njegovega vedenja ali potenciala. Mladinski delavci morajo vsakega mladega človeka obravnavati kot posameznika, ga vprašati o njegovih željah in potrebah po podpori ter biti pripravljeni po potrebi prilagoditi dejavnosti in načine komuniciranja.

Vedenja ne smemo samodejno razlagati kot upiranje ali pomanjkanje motivacije, ne da bi upoštevali morebitne skrite potrebe, tesnobo, senzorično preobremenitev, zmedo ali čustveno stisko.

d) Podporna komunikacija

Jasna, spoštljiva in dostopna komunikacija pomaga zmanjšati stres in poveča udeležbo. Mladinski delavci naj uporabljajo preprosta in konkretna navodila, po potrebi kombinirajo ustna pojasnila z vizualno podporo, omogočajo čas za razmislek ter redno preverjajo razumevanje brez pritiska ali obsojanja.

Podporna komunikacija je lahko še posebej pomembna za mlade z nevrorazvojnimi razlikami, posebnimi učnimi težavami, anksioznostjo ali komunikacijskimi ovirami.

e) Podpora vrstnikov in sodelovalno učenje

Podpora vrstnikov krepi občutek pripadnosti, samozavest in socialne vezi. Dejavnosti v majhnih skupinah, delo v parih, sodelovanje med udeleženci z različnimi sposobnostmi in sistemi mentorstva lahko pomagajo ustvariti bolj podporno in manj zastrašujoče okolje za sodelovanje.

Mladi se pogosto učinkovito učijo drug od drugega, zlasti v okoljih, kjer se sodelovanje ceni bolj kot tekmovanje.

Primer iz prakse: medsebojna podpora vrstnikov v praksi

Mladinski center je uvedel prostovoljni sistem medvrstniške podpore med mladostnikom z okvaro vida in mladostnikom z nevrolško raznolikostjo, ki se spopada z družbeno anksioznostjo. Čeprav sta se srečevala z različnimi ovirami, sta jima skupne izkušnje pomagale zgraditi zaupanje. Mladostnik z okvaro vida je podpiral svojega vrstnika v družbenih situacijah, medtem ko je mladostnik z nevrolško raznolikostjo nudil podporo pri orientaciji in potovanjih. Oba sta prispevala in prejela podporo, vključenost se je povečala, osebje pa je v skupini opazilo bolj proaktivne in vključujoče odnose.

Ta primer kaže, da mora biti medvrstniška podpora vzajemna, prostovoljna in temeljiti na prednostih, željah in soglasju mladih, ne pa na fiksnih vlogah pomočnika in prejemnika pomoči.

f) Prilagajanje dejavnosti in pričakovanj

Vključujoče delo z mladimi priznava, da različni mladi potrebujejo različne ravni strukture, tempa, senzoričnih dražljajev in podpore. Mladinski delavci bodo zato morda morali prilagoditi dejavnosti tako, da poenostavijo naloge, omogočijo odmore, ponudijo mirne prostore, zmanjšajo senzorično preobremenitev ali po potrebi zagotovijo dodatno strukturo in vodstvo.

Cilj ni popolnost ali enotna uspešnost, temveč smiselno sodelovanje, varnost, vključenost in osebni razvoj za vse mlade.

6.8.7. Obvladovanje izzivalnih vedenj

Izzivalno vedenje je treba obravnavati kot obliko komunikacije in ne kot osebno žalitev.

Praktična orodja

Ko se pojavi:

- Ostanite mirni in nevtralni; izogibajte se konfrontaciji pred skupino; ne jemljite reakcij osebno.
- Obravnavajte vedenje, ne osebnost („*Opazil sem, da si videti razburjen – bi rad kratek odmor?*“).
- Ugotovite možne sprožilce (utrujenost, senzorična preobremenitev in nesporazum).
- Ponudite izbiro in možnost samostojnega odločanja.
- Uporabite tehnike za umirjanje situacije – znižajte glas, dajte prostor, ponudite izbiro.
- Postavite jasne meje: pojasnite, katero vedenje je sprejemljivo in zakaj.
- Po incidentu se pogovorite na štiri oči in se osredotočite na učenje, ne na kaznovanje. Če se vedenje ponavlja ali stopnjuje, se posvetujte s psihologom ali socialnim delavcem za dodatna navodila. Dosledna empatija in meje pomagajo mladim, da se počutijo varne in da čutijo, da je zanje poskrbljeno.

Varnost in vključevanje nista enkratna dejanja, temveč stalna praksa. Z ustvarjanjem preglednih, predvidljivih in dostopnih okolij mladinski delavci pošiljajo močno sporočilo: *tukaj si dobrodošel, takšen, kakršen si*. Ko se mladi počutijo varne, lahko tvegajo, se učijo in rastejo.

Primeri dejavnosti

Protokol analize ABC: Da bi razumeli vzorce vedenja, mora osebje opredeliti predhodni dogodek (kaj ga je sprožilo), vedenje (kaj se je zgodilo) in posledico (kaj se je zgodilo takoj zatem).

Protokol za umirjanje situacij »Bringing youth back« sledi petim korakom:

1. Opazite znake stiske, preden se vedenje zaostri.
2. Umirite se (bodi vzor mirnega vedenja).
3. Pomirite mladostnika (ga povabite, naj globoko vdihne).
4. Navezujte stik na osebni ravni (govorite o njegovih posebnih interesih).
5. Spodbudite ga, naj se ponovno vključi v skupino.

Priložnosti za učenje: Izkoristite primere »poniževanja« ali diskriminatornega jezika kot priložnosti za učenje, da celotno skupino poučite o vplivu takšnega vedenja.

Primer iz prakse

Med umetniško delavnico se udeleženec razburja, ko ga prosijo, naj pokaže svojo risbo. Namesto da bi vztrajal, mladinski delavec mirno pojasni, da je deljenje prostovoljno, in predlaga kratek odmor. Kasneje udeleženec prostovoljno pokaže risbo in pojasni, da se je počutil preobremenjen, ker so ga

»postavili v središče pozornosti«. Preprosto dejanje spoštovanja je odpor spremenilo v zaupanje in vključenost.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo so na voljo v prilogah.

7. NAČRTOVANJE IN IZVAJANJE PROGRAMOV

To poglavje se osredotoča na načrtovanje in izvajanje programov za mlade z invalidnostjo v okviru vključujočega pristopa, ki temelji na človekovih pravicah. Poudarja, kako lahko mladinsko delo preseže fiksne modele storitev z ustvarjanjem prilagodljivih, skupaj oblikovanih programov, ki odpravljajo ovire in krepijo avtonomijo mladih. Poudarek je na praktičnih načinih za zagotavljanje smiselne udeležbe in enakopravnega dostopa prek prilagodljivih, odzivnih programskih struktur.

Na kontekstu temelječe in na potrebah utemeljeno načrtovanje programov

Načrtovanje se začne z utemeljenim razumevanjem lokalnega konteksta in življenjskih realnosti udeležencev. Razvoj programa se začne s temeljito analizo lokalnega konteksta. Razumevanje specifičnega profila mladih v situaciji NEET – izobraževalne vrzeli, ovire za vključevanje na trg dela, izzivi na področju duševnega zdravja, nestabilnost stanovanjskih razmer, migracijski status, invalidnost ali nevrodivergenca – je bistveno za oblikovanje programa, ki je namensko prilagojen in ne splošen. Razmere mladih z invalidnostjo oblikujejo prepleteni dejavniki, kot so družbeno-ekonomsko ozadje, izobrazba, duševno zdravje, družinsko okolje ali izkušnje z migracijo. Učinkovita zasnova programa se na to kompleksnost odziva s kombinacijo strukturiranega načrtovanja in prožnosti. Proces sledi ciklični logiki: prepoznavanje potreb, skupno oblikovanje dejavnosti, njihovo izvajanje, razmislek o rezultatih in uporaba teh spoznanj za nenehno izpopolnjevanje programa. Ta ciklični pristop omogoča, da delo z mladimi ostaja odzivno in ni statično.

Od cone udobja k učenju

Pomenljiv razvoj zahteva preseganje tega, kar je znano, vendar je v primeru mladih z dodatnimi potrebami po podpori ta proces treba razumeti in spodbujati s posebno skrbnostjo. Model »cona udobja – cona učenja – cona panike« ostaja uporaben okvir, vendar so meje med temi conami pogosto drugače postavljene v primerjavi z vrstniki brez invalidnosti. Nekateri mladi z invalidnostjo so morda odraščali v okoljih, za katera so značilni prekomerna zaščita, znižana pričakovanja ali omejene možnosti za samostojno odločanje. Zaradi tega je njihova cona udobja lahko relativno ozka, medtem ko že majhni koraki k avtonomiji – kot so sprejemanje odločitev, vzpostavljanje stikov ali prevzemanje odgovornosti za preprosto nalogo – lahko pomenijo vstop v cono učenja.

Mladinsko delo mora zato namerno ustvarjati priložnosti za postopno, podprto širjenje avtonomije in prevzemanja odgovornosti. To vključuje priznanje, da »tveganje« ne

zadeva le fizičnih ali socialnih izzivov, temveč tudi vsakodnevna dejanja samostojnosti: izražanje preferenc, upravljanje časa, orientiranje v neznanih prostorih ali spopadanje z manjšimi neuspehi. Za nekatere mlade se lahko učna cona začne z vajo samozagovarjanja ali sprejemanjem odločitev z manjšimi posledicami, namesto z vključevanjem v vidno zahtevnejše dejavnosti.

Strokovnjaki morajo biti zavedni, da so ponavljajoče se izkušnje z neuspehom, stigmatizacijo ali izključitvijo morda zmanjšale zaupanje mladega človeka v lastne sposobnosti. To lahko vodi k izogibanju, povečani tesnobi ali zanašanju na odrasle, da prevzamejo nadzor. V takih primerih lahko prehitro spodbujanje – celo z dobrimi nameni – mladega človeka zlahka prestavi v območje panike. Tu stres ni produktiven, ampak ohromljujoč, saj okrepi občutke neprimernosti in odvisnosti.

Vloga mladinskega delavca je ustvariti strukturiran, a hkrati prožen »varnejši prostor«, kjer je mogoče eksperimentirati brez strahu pred sodbo ali neuspehom. To vključuje razčlenitev izzivov na obvladljive korake, ponujanje izbire namesto navodil ter izrecno vrednotenje prizadevanja pred rezultatom. Podpora mora biti prisotna, vendar ne vsiljiva: cilj ni odstraniti težave, temveč jih podpreti na način, ki mladostniku omogoča, da izkusi kompetentnost in napredek. Odgovornost se lahko postopoma prenese z odraslega na mladostnika, s čimer se okrepi občutek samostojnosti.

Pomembno je, da ta proces zahteva tudi izziv internaliziranih pričakovanj. Mladi, ki so navajeni, da se zanje »skrbi«, se lahko sprva upirajo ali se počutijo nelagodno ob večji odgovornosti. Podobno morajo strokovnjaki kritično razmisliti o lastnih nagnjenjih k prekomerni zaščiti in zagotoviti, da varovanje ne postane ovira za razvoj. Spodbujanje »zmogljivega« odnosa v tem kontekstu pomeni prepoznavanje potenciala ob spoštovanju individualnega ritma.

V praksi gre pri podpiranju prehoda v učno cono za mlade z dodatnimi potrebami po podpori manj za premikanje meja v tradicionalnem smislu in bolj za redefiniranje tega, kako izgleda rast. Gre za proces omogočanja sodelovanja, krepitve samoodločanja in gradnje samozavesti za bolj samostojno vključevanje v svet – korak za korakom, v okviru varnosti, spoštovanja ter visokih, a realističnih pričakovanj.

Samoodločanje

Značilna lastnost Mladinskega doma je zavezanost participativnemu soustvarjanju. Mladi so aktivni partnerji, ki oblikujejo vsebino, ritem in kulturo programa. Na primer, oblike projektnega učenja so za ta namen odlične in lahko postanejo strukturna osnova: udeleženci izberejo resnične izzive iz svojega okolja, razvijejo konkretne projektne ideje in jih skupaj izvedejo. Ti projekti segajo od ustvarjalnih produkcij in posegov v skupnost do mikroinicativ, ki temeljijo na veščinah. Prek njih mladi razvijajo kompetence na področju komunikacije, timskega dela, načrtovanja, družbene odgovornosti in reševanja problemov – kompetence, ki so ključne tako za osebni razvoj kot za vključevanje na trg dela. Vsak projekt je povezan tudi z individualnimi učnimi cilji, kar zagotavlja, da vsak udeleženec lahko vidi svoj prispevek in napredek.

Sodelovanje in prevzemanje odgovornosti sta bistvena dela tega procesa. Njihova vključenost se lahko postopoma razširi na sprejemanje odločitev in prevzemanje odgovornosti znotraj programa. Sooblikovanje krepi motivacijo, samozavest in občutek, da so njihove ideje, izbire in prispevki resnično pomembni.

Prehodni trenutki

Posebno pozornost je treba posvetiti prehodnim trenutkom znotraj programa. Spremembe med dejavnostmi, okolji ali socialnimi konteksti so lahko nesorazmerno stresne za mlade z razlikami v kognitivnih, senzoričnih ali čustvenih sposobnostih. Učinkovito obvladovanje teh prehodov – s predhodnimi opozorili, doslednimi signali in zagotavljanjem dovolj časa za obdelavo informacij – zmanjšuje tesnobo in podpira kontinuiteto vključenosti. Te na videz majhne prilagoditve pogosto pomembno vplivajo na dostopnost.

Končno načrtovanje prehoda se začne ob vstopu in se okrepi v zaključni fazi sodelovanja, s čimer se zagotovi, da ima vsak mladostnik jasno pot do izobraževanja, dela ali nadaljnje podpore. Tudi po zaključku programa nežno spremljanje in vključevanje nekdanjih udeležencev pomagata ohranjati kontinuiteto ter potrjujeta, da Mladinski dom ostaja stabilna, zaupanja vredna opora v življenju mladostnika.

Napotitve in sodelovanje z drugimi izvajalci storitev

Delovanje programa mora vključevati jasne in dostopne poti napotitve k ustreznim storitvam na področju izobraževanja, zdravstva, duševnega zdravja, socialnih storitev, zaposlovanja in skupnostnih storitev. Mladinski delavci morajo mladim pomagati razumeti razpoložljive možnosti, po potrebi vzpostaviti stik ter aktivno sodelovati pri odločitvah o napotitvah in sodelovanju.

Vloge, poti komunikacije, soglasje, omejitve pri izmenjavi informacij, odgovornosti in nadaljnji ukrepi morajo biti jasno dogovorjeni. Izmenjavati je treba le relevantne, potrebne in sorazmerne informacije. Podrobna načela in praktična navodila o meddisciplinarnem sodelovanju so navedena v poglavjih 5.4 in 6.4.

Predpisi in etični okviri

To delo mora temeljiti na jasnih regulativnih in etičnih okvirih. Spoštovanje zakonodaje o enakosti in načel proti diskriminaciji je minimalna zahteva, vendar vključujoča praksa gre še dlje, saj aktivno nasprotuje diskriminaciji na podlagi invalidnosti in izključevalnim normam. Etična načela, kot so zaupnost, prostovoljna privolitev in zaščita, so ključna za gradnjo zaupanja. Mladi morajo razumeti ne le, da se njihove informacije spoštujejo, temveč tudi meje zaupnosti v situacijah, ki vključujejo tveganje za škodo. Pregledna komunikacija o teh mejah krepi tako varnost kot odgovornost.

Načrt za stalni razvoj

Vključujoče delo z mladimi zahteva nenehno razmišljanje, ocenjevanje in prilagajanje. Programi morajo redno pregledovati, kaj spodbuja sodelovanje, vključenost, učenje in dobro počutje, hkrati pa morajo prepoznati ovire ali področja, ki zahtevajo prilagoditev.

Ocena naj združuje povratne informacije mladih, opažanja mladinskih delavcev in razmislek v okviru širše ekipe. Cilj ni le merjenje rezultatov, temveč tudi razumevanje izkušenj, izboljšanje prakse in krepitev vključevanja skozi čas.

Na učenje usmerjena organizacijska kultura spodbuja prožnost, odprtost za povratne informacije, meddisciplinarno sodelovanje in pripravljenost, da se programe prilagodi spreminjajočim se potrebam mladih in lokalne skupnosti.

Organizacijska samorefleksija

Hkrati se morajo organizacije nenehno ukvarjati s samorefleksijo. Vključevanje ni enkratni dosežek, temveč neprekinjen proces prepoznavanja in odpravljanja vrzeli. To vključuje preučevanje fizične dostopnosti, komunikacijskih praks, kompetenc osebja ter obsega, v katerem organizacija odraža raznolikost skupnosti, ki ji služi. Iskrena samoocena lahko razkrije ovire, ki so sicer nevidne, ter ustvari priložnosti za izboljšave in inovacije.

Spopadanje z negotovostjo in neznanimi situacijami

Nazadnje, delo z mladimi z invalidnostjo lahko vključuje negotovost. Tudi najbolj skrbno načrtovane dejavnosti se morda ne bodo odvijale po pričakovanjih, neznane situacije pa so del vsakdanje prakse. Mladinski delavci morajo zato razviti samozavest in kompetence, da se lahko v realnem času prilagajajo, po potrebi improvizirajo ter kritično razmišljajo o lastnih predpostavkah in reakcijah. To vključuje prepoznavanje trenutkov osebnega nelagodja in spraševanje, ali izhajajo iz pristranskosti ali iz legitimnih strokovnih pomislekov. Sposobnost, da ostanejo prožni, hkrati pa ohranjajo jasno etično in strokovno podlago, je ključna kompetenca v vključujočem mladinskem delu.

Ko se ti elementi združijo, načrtovanje in izvajanje programov postaneta dinamičen proces soustvarjanja, razmišljanja in prilagajanja. V okoljih, kot je Mladinski dom, se to odraža v participativnih strukturah, kjer mladi aktivno oblikujejo dejavnosti, sodelujejo v projektnem učenju in povezujejo svoje individualne cilje s skupinskimi izkušnjami. Stabilen, a prožen okvir podpira tako rutino kot odzivnost, medtem ko stalno ocenjevanje zagotavlja, da se program razvija v skladu s potrebami udeležencev.

Na ta način je Mladinski dom več kot le storitev ali niz dejavnosti: zagotavlja okolje, v katerem lahko mladi razvijajo spretnosti, gradijo odnose ter napredujejo k večji samostojnosti in socialni vključenosti.

7.1. Dve glavni področji razvoja: socialni in čustveni razvoj

To poglavje raziskuje, kako lahko programi za mlade namerno podpirajo čustveno dobrobit, odpornost in socialno vključevanje med mladimi z dodatnimi potrebami po podpori, vključno z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori, in sicer z razumevanjem njihovih čustvenih in duševnih potreb, določanjem realističnih razvojnih ciljev ter uporabo praktičnih strategij, ki krepijo tako individualne kot medosebne kompetence.

Socialno in čustveno učenje ni neobvezna dopolnitev mladinskega dela, temveč del njegove osnovne infrastrukture. Skozi te procese mladi gradijo zdravo identiteto, se učijo obvladovati čustva, razvijajo empatijo, vzpostavljajo odnose in sprejemajo odgovorne odločitve. Svetovna zdravstvena organizacija poudarja, da je adolescence ključno razvojno obdobje za krepitev spoprijemalnih veščin, čustvene regulacije, medosebnih kompetenc in kompetenc za reševanje problemov, ki podpirajo dolgoročno duševno dobro počutje. Zato programi za mlade, ki si prizadevajo za spodbujanje sodelovanja, učenja, zaposljivosti ali krepitev vloge mladih, ne smejo obravnavati čustvenega in socialnega razvoja kot nekaj drugega.

To ima neposredne praktične posledice za vključujoče delo z mladimi. Smernice Svetovne zdravstvene organizacije »*Helping Adolescents Thrive*« priporočajo splošno dostopno psihosocialno podporo za vse mladostnike, skupaj z bolj ciljno usmerjeno podporo za mlade, ki že doživljajo čustvene težave. V praksi to pomeni, da bi morali vsi mladi naleteti na čustveno varna, odnosna in podporna okolja, medtem ko nekateri morda dodatno potrebujejo individualizirano podporo, prilagoditve ali napotitvene poti.

Socialni in čustveni razvoj sta tesno medsebojno povezana. Čustvena stabilnost podpira sodelovanje v družbenem življenju, medtem ko pozitivne socialne izkušnje krepijo čustveno dobro počutje. Pri mnogih mladih z dodatnimi potrebami po podpori so te razvojne procese motili izključevanje, nestabilnost, travma, stigmatizacija ali pomanjkanje podpornih okolij. Delo z mladimi mora zato segati dlje od zgolj zaposljivosti ali usposabljanja za pridobivanje veščin ter namerno spodbujati čustveno pismenost, samoregulacijo, empatijo, odpornost ter sposobnost vzpostavljanja in ohranjanja odnosov.

Ta proces je postopen in zahteva doslednost, potrpežljivost, prilagodljivost ter strokovno refleksijo. Vendar pa je prav ta temelj tisti, ki mladim z dodatnimi potrebami po podpori omogoča polnejše sodelovanje v izobraževanju, zaposlovanju, odnosih in življenju v skupnosti.

Čustvene in duševne potrebe mladih

Mnogi mladi v tej ciljni skupini se soočajo s povečanimi čustvenimi izzivi, vključno z anksioznostjo, frustracijo, strahom pred neuspehom in osamljenostjo. Te izkušnje pogosto še poslabšajo socialna izolacija, stigmatizacija ali pretekle negativne izkušnje z izobraževalnimi ali podpornimi sistemi. Pri tistih, ki jih prizadenejo travme, nevrolška

raznolikost ali posebne učne težave, so čustveni odzivi lahko nepredvidljivi ali težko obvladljivi.

Njihove ključne potrebe vključujejo:

- **občutek varnosti in sprejetosti**, ne glede na vedenje ali ozadje;
- **da jih odrasli poslušajo in jemljejo resno**;
- **podporne odnose**, ki vzorijo empatijo in spoštovanje;
- **priložnosti za uspeh** in izkušnjo samoučinkovitosti;
- **jasne meje**, ki zagotavljajo stabilnost in predvidljivost;
- **dostop do sredstev za sprostitev in obvladovanje stresa**.

Ko so te čustvene in medosebne potrebe izpolnjene, je verjetnost večja, da bodo mladi razvili samozavest, odpornost in občutek pripadnosti. Ko pa so te potrebe zanemarjene, se pogosto pojavijo odtujenost, konflikti, upor ali notranji občutki neprimernosti.

Realistična pričakovanja in cilji

Določanje ustreznih pričakovanj je eden najbolj zahtevnih vidikov dela z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo. Mladinski delavci morajo najti ravnovesje med spodbujanjem razvoja in spoštovanjem posameznikovih zmožnosti ter okoliščin. Nerealna pričakovanja – kot so hitra sprememba vedenja ali nenehno visoka uspešnost – lahko oslabijo motivacijo in okrepijo negativno samopodobo.

Strokovni pristop zato zahteva perspektivo, ki temelji na prednostih in priznava obstoječe talente, interese, prizadevanja in potencial. Mladinski delavci naj:

- osredotočiti na majhen in merljiv napredek namesto na popolnost,
- priznati, da so neuspehi normalen del rasti,
- spodbujati samorefleksijo in podporne povratne informacije,
- in redno prilagajati cilje glede na motivacijo, zmožnosti in čustveno stanje mladega človeka.

Napredek v čustvenem in socialnem razvoju je redko linearen. Majhni dosežki – kot so jasnejše izražanje čustev, daljša osredotočenost ali uspešno reševanje manjših konfliktov – lahko predstavljajo pomembne kazalnike rasti.

Enako pomemben vidik realističnega zastavljanja ciljev je smiselno vključevanje mladih v ta proces. To pomaga okrepiti samoodločanje, samozavest in njihov občutek, da lahko vplivajo na vsakdanje življenje.

Konkretna strategija za socialni in čustveni razvoj

1. Ustvarjanje pogojev za socialni razvoj

Socialni razvoj se v skupini ne odvija samodejno, temveč zahteva namerno podporo in vključujoče oblikovanje programov. Programi za mlade morajo ustvarjati okolja, ki spodbujajo interakcijo in pripadnost prek predvidljivih struktur, skupinskih dejavnosti in čustveno varnih prostorov. V takšnih okoljih se socialna povezanost in čustveni razvoj medsebojno krepi.

2. Razvijanje čustvene inteligence

Čustvena inteligenca vključuje prepoznavanje čustev, uravnavanje čustvenih odzivov, sočustvovanje z drugimi in konstruktivno izražanje čustev. V mladinskem delu te veščine podpirajo sodelovanje, sodelovanje in reševanje konfliktov.

Mladinski delavci lahko podpirajo razvoj čustvene inteligence s pomočjo:

- vaje za razmislek,
- kartic čustev ali vizualnih orodij za čustva,
- razprave o čustvih v vsakdanjih situacijah,
- in zglede mirnih, spoštljivih odzivov na stres ali konflikte.

Mnogi mladi izražajo čustva bolj z vedenjem kot z besedami. Razširjanje čustvenega besednjaka in spodbujanje razmišljanja postopoma podpirata čustveno zavest in zdravo komunikacijo.

Dodatna praktična gradiva, povezana s to temo, so na voljo v prilogah.

3. Podpora samoregulaciji

Samoregulacija se nanaša na sposobnost obvladovanja čustev, impulzov in stresa. Pri mnogih mladih z dodatnimi potrebami po podpori se te veščine še razvijajo in pogosto zahtevajo zunanjo podporo ter strukturirano okolje.

Mladinski delavci lahko podpirajo samoregulacijo s pomočjo:

- tehnikami ozemljitve in dihanja,
- odmori in mirni prostori,
- predvidljivimi rutinskimi dejavnostmi,
- razmislek po čustveno intenzivnih situacijah,
- in pozitivno krepitev prizadevanj za nadzor čustev.

Sodelovanje pri uravnavanju čustev je še posebej pomembno, saj mirni in podporni odrasli mladim pomagajo postopoma krepiti lastne sposobnosti uravnavanja čustev.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo, kot so orodja za samoregulacijo, so na voljo v prilogah.

4. Obvladovanje konfliktov

Konflikti so naravni del skupinskega dela in socialne interakcije. Namesto da bi se konfliktom izogibali, bi moralo mladinsko delo te situacije izkoristiti kot priložnost za učenje, komunikacijo in gradnjo odnosov.

Koristni pristopi vključujejo:

- uporabo spoštljive in neobtožujoče komunikacije,
- aktivno poslušanje,
- posredovanje in skupinsko reševanje problemov,
- ter obnovitvene pristope, usmerjene v popravljanje odnosov namesto v kaznovanje.

Mladinski delavci bi morali tudi upoštevati, da so konflikti lahko povezani z neizpolnjenimi potrebami, senzorično preobremenitvijo, težavami pri komunikaciji ali preteklimi izkušnjami izključenosti.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo, kot so praktične dejavnosti za obvladovanje konfliktov, so na voljo v prilogah.

5. Obvladovanje stresa in sproščanje

Stres neposredno vpliva na čustveno stabilnost, koncentracijo in sodelovanje. Pri mladih z dodatnimi potrebami po podpori lahko neobvladan stres hitro privede do umika, konfliktov ali čustvene neravnovesnosti.

Programi lahko podpirajo obvladovanje stresa s pomočjo:

- vaje dihanja in zavestne pozornosti,
- gibanja in telesnih dejavnosti,
- ustvarjalnega izražanja,
- humor in igro,
- ter podpornih rutine, ki spodbujajo ravnovesje in okrevanje.

Mladi se s stresom spopadajo na različne načine, zato morajo programi ponujati prilagodljive možnosti in ne le enega samega fiksnega pristopa.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo ter praktična orodja za obvladovanje stresa so na voljo v prilogah.

Primer iz prakse

Med delavnico poklicnih veščin se več udeležencev razočara in začne prepirati, potem ko skupinska naloga ni uspela. Namesto da bi uveljavil disciplino, mladinski delavec prekine dejavnost, prizna čustva („Vsi smo pod stresom; to je v redu“) in skupino vodi skozi dihalno vajo. Nato skupaj razmišljajo o tem, kaj je povzročilo napetost, in se dogovorijo o jasnejših vlogah. Konflikt postane priložnost za učenje o uravnavanju čustev in sodelovanju.

7.2 Tipične situacije in izzivi

Delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, vključuje spopadanje s širokim spektrom ponavljajočih se situacij, ki so pogosto čustveno nabite, medosebno zapletene in jih ni mogoče enostavno rešiti s standardnimi pristopi. Te situacije niso izjeme, ampak so neločljiv del vključujočega dela z mladimi. Razumevanje njihove temeljne dinamike je bistveno za odzivanje na načine, ki so strokovno utemeljeni, čustveno varni in podpirajo razvoj mladih.

Mladinski delavci se pri delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori pogosto srečujejo s ponavljajočimi se vedenjskimi vzorci in dinamiko skupine.

Te situacije ne bi smeli preprosto razlagati kot »slabo vedenje«, ampak kot medosebne, razvojne ali čustvene odzive, ki se pojavljajo v skupinskem okolju. Prepoznavanje teh vzorcev mladinskim delavcem omogoča, da se odzovejo mirno, ohranijo meje ter ustvarijo varno in podporno okolje.

V nadaljevanju so predstavljeni najpogostejši izzivi skupaj s praktičnimi nasveti za odzivanje nanje. Poglavje se začne z dinamiko skupine, saj se večina mladinskega dela odvija v skupinskem okolju, nato pa preide na ponavljajoče se teme in situacije, ki se pogosto pojavljajo v vsakdanji praksi.

Skupinska dinamika

Vsaka mladinska skupina razvije svoje čustveno ozračje, vzorce interakcije in nepisana pravila. Ta skupinska dinamika močno vpliva na udeležbo, vedenje, varnost, konflikte in pripadnost. Razumevanje skupinskih procesov je še posebej pomembno pri delu z mladimi v situaciji NEET, mladimi, ki so doživeli travmo, ali udeleženci z nevrološskimi razlikami, ki se lahko občutljivo odzovejo na spremembe v ozračju.

Skupinska dinamika ni naključna; pogosto sledi prepoznavnim vzorcem. Skupina lahko prehaja skozi faze navdušenja, upora, preizkušanja, povezovanja, konfliktov, ljubosumja, umika ali kohezije. Posameznikovo vedenje oblikuje ne le osebnost, temveč tudi čustvena in socialna energija same skupine.

Ključni pojavi, ki jih mladinski delavci pogosto opazujejo

1. Dominanten glas

Eden ali dva udeleženca oblikujeta razporeditev ali smer skupine. Če sta zaskrbljena, postane skupina napeta; če sta navdušena, se energija poveča. Mladinski delavci morajo uravnotežiti vpliv, da se zagotovi, da se vsakdo sliši.

2. Družbena nalezljivost

Čustva se hitro širijo – smeh, stres, frustracija, navdušenje. Pri mladih, ki so doživeli travmo, lahko čustveni izbruh druge osebe deluje kot sprožilec, ki povzroči verižno reakcijo.

3. Odpor skupine

Včasih celotna skupina postane nesodelujoča, neudeležena ali se izogiba nalogam. To običajno odraža strah pred neuspehom, nejasna navodila ali napetost znotraj skupine, ne pa lenost.

4. Oblikovanje vlog

Mladostniki pogosto prevzamejo določene vloge (vodja, klovn, tihi, pomočnik, izobčenec). Te vloge lahko postanejo toge, če jih mladinski delavci namerno ne prekinjajo.

5. Razdeljevanje

Skupina osebje obravnava kot »dobro« ali »slabo«, odvisno od tega, kdo je postavil mejo ali zavrnil prošnjo. Ta pojav je zelo pogost v skupinah z zgodovino travm.

6. Čustveno zrcaljenje

Mladi odražajo čustveno stanje prisotnega odraslega. Če je mladinski delavec miren, se skupina umiri; če postane napet, se napetost v skupini stopnjuje.

Razumevanje teh vzorcev mladinskim delavcem pomaga, da vedenje ne razlagajo kot »probleme«, ampak kot naravne odzive v odnosih znotraj skupinskega sistema.

I. »Priljubljeni« in dinamika navezanosti

V mladinskem delu je običajno, da nekateri mladi razvijejo močno čustveno navezanost na enega določenega mladinskega delavca. To običajno odraža razvojne potrebe, čustveno ranljivost, travmatično preteklost ali neizpolnjene potrebe v odnosih, ne pa neprimernega vedenja osebja.

Mladi, ki so doživeli nestabilnost, zanemarjanje, neenako skrb ali socialno izolacijo, se lahko močno navežejo na odrasle, ki se jim zdijo predvidljivi, mirni in čustveno varni. Mladinski delavec lahko postane »varna baza« v sicer nestabilnem okolju.

Hkrati pa lahko te navezanosti povzročajo praktične in etične izzive:

- drugi udeleženci se lahko počutijo izključeni ali ljubosumni,
- mladostnik lahko pričakuje posebno obravnavo,
- lahko se razvije čustvena odvisnost,
- meje se lahko zabrišejo ali postanejo predmet preizkušanja
- se lahko dinamika skupine spremeni zaradi tega odnosa

Razumevanje dinamike, ki stoji za »priljubljenca«, pomaga mladinskim delavcem, da se odzovejo z empatijo namesto s krivdo ali frustracijo.

Tipični znaki

Med vedenja, ki kažejo na dinamiko »priljubljenca«, spadajo:

- prihod zgodaj ali ostajanje pozno samo zato, da se pogovorijo s tem delavcem
- Fizično se postavljajo blizu med vsako dejavnostjo
- Zavračanje sodelovanja, če ta delavec ni prisoten
- Pričakovanje čustvene izključnosti („Ti si edini, ki me razume“)
- Ljubosumje, razburjenost, umik ali jeza, ko se mladinski delavec posveča komu drugemu
- Preizkušanje meja („Me lahko odpelješ domov?“, „Ti lahko pošljem zasebno sporočilo?“)

Ta vedenja niso manipulativna — so strategije navezovanja.

Področje	Praktični koraki za mladinske delavce
Širjenje kroga podpore	Postopoma vključujte dodatne odrasle osebe, ki jim zaupate, namesto da se nenadoma umaknete.
Doslednost brez izključevanja	Ohranjajte toplino in hkrati zagotovite enako pozornost vsem udeležencem.
Podpora na podlagi timskega dela	Poudarite, da podporo zagotavlja celotna ekipa, ne le posameznik.
Uravnavanje čustev	Zagotovite predvidljive rutine, strategije za ohranjanje stika z realnostjo in redne preverjanja čustvenega počutja.
Jasne meje	Določite mirne, dosledne in predvidljive omejitve glede časa, komunikacije in razpoložljivosti.
Vključevanje skupino	Uporabite skupinske dejavnosti in menjavanje partnerjev, da zmanjšate odvisnost od enega samega partnerja.

Razmislek v ekipi	O teh dinamikah razpravljajte v okviru supervizije in posvetovanj v ekipi.
-------------------	--

Primer iz prakse:

17-letna Samira, ki je bila pred kratkim nameščena v rejniško družino, razvije močno navezanost na enega od mladinskih delavcev. Pred odprtjem centra čaka zunaj, na vsaki seji želi sedeti poleg tega delavca, je jezna, ko se pozornost posveča drugim, in prosi, da lahko tega delavca sledi na družbenih omrežjih.

Strokovni odziv:

1. Potrditev Samirovih občutkov: *»Povsem razumljivo je, da se počutiš povezana z ljudmi, ob katerih se počutiš varna.«*
2. Ohranjanje nežnih, a jasnih meja: *»Z mladimi se ne povezujemo na družbenih omrežjih, lahko pa se kadarkoli pogovarjamo tukaj med srečanji.«*
3. Predstavitev dodatnih odraslih, ki jim zaupa: *»Ana in jaz bova delovali kot ekipa, da te bova podpirali.«*
4. Spodbujanje povezovanja z vrstniki prek strukturiranih dejavnosti:
 - o Samiro povežite z mirnimi in podporni vrstniki
 - o Vključi jo v naloge v majhnih skupinah
5. Potrjujte jo, ne da bi spodbujali odvisnost: *»Tu sem zate. In želim, da se počutiš varno z vsem timom.«*
6. Spremljaj napredek: V naslednjih tednih jo spodbujaj, naj se pogovori vsaj z enim drugim zaupanja vrednim odraslim.

II. Izobčenci in dinamika izključevanja

V večini mladinskih skupin nekateri udeleženci tiho ostajajo na obrobju. Ti mladi pogosto niso odkrito zavrjeni, vendar jim primanjkuje pomembnih vezi s sovrstniki in se lahko postopoma umaknejo iz sodelovanja.

Tišina ali osamljenost se ne smeta samodejno razlagati kot nezanimanje. To lahko odraža:

Zakaj mladi postanejo »izobčenci«

Več temeljnih dejavnikov lahko pripelje do tega, da se mladostnik umakne ali je izključen iz skupinskih interakcij:

- **Socialna anksioznost ali strah pred** zavrnitvijo – izražanje mnenja se zdi tvegano, zato se tišina zdi varnejša.
- **Nevrološka raznolikost** – težave z socialnim timingom, senzorično preobremenitvijo ali razumevanjem namigov lahko ustvarijo distanco.

- **Travmatične izkušnje** – hipervigilnost ali samozaščita se lahko kažejo kot odtujenost.
- **Preteklo ustrahovanje** – pretekle izkušnje lahko povzročijo močno izogibanje skupinam.
- **Kulturne ali jezikovne ovire** – mladim migrantom se lahko težko vključijo v uveljavljene strukture vrstnikov.
- **Nizka samozavest ali negotovost** – mladostnik domneva, da se drugi zanj ne bodo zanimali.
- **Toga dinamika skupine** – v nekaterih skupinah se oblikujejo »notranji krogi«, ostali pa ostanejo na obrobju.

Ti mladi redko prostovoljno »izberejo« osamo; umik je pogosto strategija spopadanja ali samozaščite.

Tipični znaki

- sedijo sami, izogibajo se očesnemu stiku
- redko govori, če ga ne vprašajo
- izključevanje med skupinskim delom
- udeležba se sčasoma zmanjšuje
- nenamerno preziranje s strani vrstnikov
- izgleda zaskrbljen, otrpel ali negotov, kam naj stoji/sedi
- tiho „vzdajanje“ med dejavnostmi

Ti znaki so neopazni – zato jih je lahko spregledati, vendar je pomembno, da se jih obravnava.

Korak	Praktična strategija
Opazujte nevidno izključevanje	Opazujte, kdo je vedno tiho ali osamljen.
Vzpostavite nežne stike	Začnite z neobremenjujočim druženjem in majhnimi odgovornostmi.
Namerno združujte v pare	Udeležence združujte s podpornimi ali vsaj nevtralnimi vrstniki.
Uporabite strukturirano interakcijo	Jasne vloge in izmenično govorjenje zmanjšujejo socialno negotovost.

Poudarite prednosti	Pozitivna prepoznavnost povečuje samozavest in občutek pripadnosti.
Obravnavajte subtilno izključevanje	Zgodaj in mirno prekinite prezirljivo ali izključujoče vedenje.
Podpirajte samozavest na štiri oči	Ponudite individualno svetovanje, ne da bi ustvarjali pritisk.

Kratek praktični primer

21-letni Pali vsako srečanje sedi sam. Sotrpini ga redko izberejo. Začne izostajati s srečanj.

Mladinski delavec nežno začne tedenske individualne pogovore, ga strateško združi s prijaznim vrstnikom, poudari njegove prednosti pri skupinskih nalogah in uporabi strukturirane skupinske dejavnosti, ki zmanjšujejo pritisk. V nekaj tednih se Pali počuti bolj sproščeno, pogosteje sodeluje in v skupini sklene svoje prvo prijateljstvo.

III. Dinamika iskanja pozornosti in odvisnosti

Nekateri mladi zahtevajo nenehno pozornost mladinskih delavcev, da se čustveno počutijo varni, cenjeni ali uravnoteženi. To se lahko kaže v prekinjanju, čustvenih izbruhih, pretirani navezanosti, prevzemanju pogovorov ali stiski, ko se pozornost preusmeri drugam.

Ta vedenja so pogosto povezana z:

- tesnobo,
- nestabilnimi izkušnjami pri navezovanju,
- travma,
- negotovost,
- čustvena zanemarjenost,
- ali težave pri spopadanju z okoljem v skupini.

Izziv za mladinske delavce je, da ostanejo sočutni, hkrati pa ohranjajo pravičnost in zdrave meje znotraj skupine.

Koristni odzivi – kaj lahko rečete

- »Tu sem zate, vendar moram podpirati tudi vse ostale v skupini.«
- »Vidim, da zdaj potrebuješ stik. Pogovorila se bom s tabo po tej dejavnosti.«

- *»Tvoja čustva so pomembna in se bom z teboj pogovoril – dogovoriva se za trenutek, ki ustreza nama obema.«*
- *»Zdi se, da ti je težko, ko nisem tik ob tebi. Kako lahko to olajšamo?«*
- *»Si pomemben in te nismo pozabili. Samo moram uravnotežiti svojo pozornost.«*

Ti odzivi potrjujejo čustvene potrebe, ne da bi krepili izključnost ali odvisnost.

Pomembna navodila za mladinske delavce:

Področje	Opis
Zgodovina navezanosti	Mladi z neenakomernimi ali negotovimi izkušnjami z nego lahko nevtralne situacije (npr. ko delavec usmeri pozornost drugam) razlagajo kot zavrnitev, kar vodi do povečane potrebe po potrditvi.
Anksioznost	Visoka raven tesnobe lahko povzroči, da se tudi kratke ločitve zdijo nevarne. Mladostnik lahko išče stalno bližino, da ohrani občutek varnosti.
Pravičnost v skupini	Ko en mladostnik prevladuje v pozornosti osebja, se lahko drugi počutijo prezrte ali nepravično obravnavane, kar lahko povzroči napetost in neravnovesje znotraj skupine.
Strokovne meje	Prekomerna vpletenost mladinskih delavcev lahko nehote okrepi odvisnost in privede do strokovnih tveganj, kot sta izgorelost ali zmeda glede vlog.
Sprožilci	Situacije, kot so prehodi, spremembe v rutini ali konflikti med vrstniki, pogosto okrepijo vedenje, s katerim posameznik išče pozornost, zato jih je treba obravnavati kot trenutke z visokim tveganjem.

IV. Izzivalno vedenje in uravnavanje čustev

Nekateri mladi se vedejo na načine, ki jih odrasli dojemajo kot moteče, provokativne, glasne, impulzivne ali čustveno preobremenjujoče. Takšna vedenja so redko namerni poskusi »neprimerne vedenja«. Pogosteje lahko odražajo odzive na travmo, tesnobo, dolgčas, senzorično preobremenitev, čustveno neravnovesje, težave pri sporočanju potreb ali druge neizpolnjene potrebe, vključno s tistimi, povezanimi z nevrolško raznolikostjo.

Vedenje pogosto postane oblika komunikacije.

Primeri lahko vključujejo:

- ponavljajoče se prekinjanje,
- sarkazem,
- glasnost ali hiperaktivnost,
- neupoštevanje navodil,
- vedenje, s katerim si prizadeva pritegniti pozornost,
- prekomerno pritoževanje,
- ali nenehno preizkušanje meja.

Ta vedenja lahko motijo skupino, preobremenijo strokovnjake in sprožijo konflikte, če se nanje ne odzovemo mirno in dosledno.

Odziv mladinskega delavca – praktične strategije

Strategija	Praktična uporaba
Ostanite mirni in dajte zgled samokontrole	Čustveno stanje mladinskega delavca vpliva na celotno skupino. Odzivanje z mirnim tonom, počasnejšim ritmom in umirjenim telesnim jezikom zmanjša eskalacijo in ustvarja občutek varnosti. Odrasli, ki se zna obvladati, lahko mladostnika učinkoviteje pomaga pri samokontroli kot z reaktivnim ali strogim odzivom.
Zagotovite strukturo in predvidljivost	Motilno vedenje se pogosto pojavi v nejasnih ali preveč stimulativnih situacijah. Uporaba preprostih navodil, doslednih rutinskih postopkov, vizualnih urnikov in jasnih časovnih okvirov mladim pomaga razumeti pričakovanja. Predvidljivost zmanjšuje tesnobo in preprečuje kaos.
Namesto konfrontacije nežno preusmerite pozornost	Namesto konfrontacije (npr. »Nehaj!«) uporabite nevtralno preusmeritev, kot je » <i>Osredotočimo se za trenutek na to</i> « ali » <i>Poskusi sedeti ob meni za ta del</i> «. Kratke, preproste napotke so učinkovitejše od dolgih pojasnil in pomagajo spremeniti vedenje, ne da bi sprožile obrambni odziv.

Prepoznajte in se odzovite na temeljne potrebe	Vedenje pogosto nakazuje neizpolnjene potrebe, kot so dolgčas, preobremenjenost ali potreba po gibanju. Ponujanje hitrih rešitev – kratek odmor, gibalna naloga, nova vloga ali vaja za umirjanje – lahko situacijo reši učinkoviteje kot samo popravljanje.
Ponudite omejene možnosti	Ponujanje omejenih izbir (npr. »Zdaj ali čez pet minut?«, »Tukaj ali pri tisti mizi?«) zmanjša boje za prevlado in ponovno vzpostavi občutek nadzora. Ta pristop je še posebej učinkovit pri mladih z ADHD ali tistih, ki so občutljivi na avtoriteto.
Ohranjajte meje s spoštovanjem	Jasne, dosledne meje (npr. »Govorimo po vrsti«, »Želim, da ostaneš v tem prostoru«) ustvarjajo varnost brez sramu. Meje morajo biti trdne, a podporne, da mladostnik čuti, da je sprejet, ne pa zavrnjen.
Nadaljujte pogovor na štiri oči	Kratek, miren pogovor med štirimi očmi po seji omogoča razmislek o tem, kaj je bilo težko in kaj bi lahko pomagalo naslednjič. To krepi zaupanje, zmanjšuje sramoto in podpira razvoj veščin samokontrole.

V. Oblikovanje podskupin in klik

Podskupine se naravno oblikujejo v vsaki mladinski skupini. Mladi se nagibajo k vrstnikom, ki se jim zdijo znani, varni ali podobni po osebnosti, interesih, kulturi ali načinu komuniciranja. Čeprav je nekaj podskupin neškodljivih, lahko tesno zaprte klikke postanejo problematične, ko začnejo izključevati druge, prevladovati v dinamiki skupine ali ustvarjati odnos »mi proti njim«.

V praksi se klikke kažejo v notranjih šalah, izključujočih razporeditvah sedežev, šepetanju in nepripravljenosti za sodelovanje z drugimi ali vidnem nelagodju pri druženju z drugačnimi vrstniki. Ranljivi mladi – tišji, nevrološko drugačni ali socialno anksiozni posamezniki – so pogosto tisti, ki ostanejo izključeni.

Zakaj to postane problematično

Zaprte klikke omejujejo socialno učenje, zmanjšujejo kohezijo skupine in lahko vodijo do izključevanja ali ustrahovanja. Prav tako lahko utišajo nekatere glasove, medtem ko druge povzdignejo, s čimer ustvarijo neenako ali nevarno skupinsko okolje.

Odziv mladinskih delavcev – praktične strategije

Strategija	Praktična uporaba
Spodbujajte mešanje s pomočjo strukture	Mladi redko sami zapustijo kliki. Uporaba strukturiranih metod, kot so menjavanje parov, mešane majhne skupine in sodelovanje pri nalogah, pomaga na naraven način raznovrstiti interakcije brez neposrednega soočenja.
Oblikovajte skupne cilje, ki zahtevajo sodelovanje	Skupinske naloge, izzivi in projekti preusmerijo pozornost z »moje skupine« na »našo skupino«. Ko je uspeh odvisen od sodelovanja, se meje podskupin zmanjšajo, kolektivna identiteta pa se okrepi.
Dajte zgled vključujoče komunikacije	Mladinski delavci dajejo zgled s tem, da pozdravijo vse, vključijo tišje udeležence in enakomerno razporedijo pozornost. Mladi ponavadi posnemajo vključujoče vedenje, če se to dosledno kaže.
Na subtilno izključevanje se odzivajte mirno in pravočasno	Na vedenja, kot so šepetanje, zaprto telesno govorico ali zavračanje sodelovanja, se je treba odzvati zgodaj in mirno. Na primer: <i>»Poskrbimo, da bodo vsi sodelovali pri tej dejavnosti.«</i> S tem preusmerite situacijo, ne da bi posameznike osramotili.
Okrepite splošno identiteto skupine	Dejavnosti, ki gradijo skupen občutek pripadnosti – kot so skupaj oblikovani dogovori, obredi, ekipni izzivi ali skupni projekti – pomagajo zmanjšati vpliv klikov in spodbujajo vključevanje na ravni skupine.
Gradite mostove med klikami	Namerno združevanje članov iz različnih podskupin za kratke, pozitivne naloge ustvarja priložnosti za nove povezave in zmanjšuje napetost med klikami.
Podprite osamljene posameznike	Ko prevladujejo kliki, so lahko nekateri udeleženci izključeni. Mladinski delavci morajo te posameznike prepoznati in jim ustvariti varne vstopne točke v skupinske dejavnosti, pogosto tako, da jih združijo s podpornimi vrstniki.

Utrjujte norme spoštovanja in vključenosti	Redno poudarjanje vrednot, kot so odprtost, spoštovanje in radovednost, pomaga oblikovati skupinsko kulturo. Izjave, kot je »Vsi tukaj sodimo«, krepijo vključujoče norme in zmanjšujejo izključnost.
---	---

Praktični primer

Skupina štirih samozavestnih fantov vedno sedi skupaj in se noče pridružiti mešanim ekipam. Mladinski delavec uvede sistem tedenskega kroženja ekip, v katerem vsi sodelujejo z različnimi vrstniki. Sčasoma se skupina bolj poveže, tišji člani pa se počutijo bolj vključeni.

POGOSTE TEME IN PROBLEMI

I. Medvrstniško nasilje in ustrahovanje

Medvrstniško nasilje in ustrahovanje in izključevanje zahtevata jasne in takojšnje odzive. V vključujočih skupinah lahko razlike v sposobnostih, komunikaciji ali vedenju povečajo ranljivost za neravnovesja moči. Škodljiva dinamika se pogosto začne s subtilnimi pripombami, šalam, izključevanjem ali nespoštljivim vedenjem, ki se lahko postopoma normalizira, če se ne obravnava.

Medvrstniško nasilje in ustrahovanje se nanaša na ponavljajoče se vedenje, ki škoduje, ponižuje, zastrašuje ali izolira drugega mladostnika. Lahko je verbalno, fizično, medosebno, čustveno ali digitalno. V okviru mladinskega dela se medvrstniško nasilje in ustrahovanje pogosto kaže v obliki izključevanja, ponavljajočega se draženja, šepetanja, ignoriranja, širjenja govoric ali »šal«, usmerjenih v enega udeleženca.

Ta vedenja lahko znatno vplivajo na čustveno varnost, sodelovanje, samozavest in kohezijo skupine, zlasti pri mladih, ki že doživljajo socialno izključenost, travmo, nevrolško drugačnost ali nizko samozavest.

Medvrstniško nasilje in ustrahovanje pogosto odraža negotovost, pritisk vrstnikov, nerešene čustvene težave, naučeno vedenje ali poskuse pridobitve nadzora ali družbenega statusa znotraj skupine.

Mladinski delavci morajo zgodnje znake ustrahovanja obravnavati kot pomembne točke za posredovanje tako, da:

- jasno poimenujejo neprimerno vedenje,
- krepijo skupinska pričakovanja glede dostojanstva in spoštovanja,
- podpora zadevnemu mladostniku,
- in obravnava dinamiko skupine, preden se škodljivi vzorci utrdijo.

Tudi blago ustrahovanje lahko ima znatne čustvene in razvojne posledice, če se ga ignorira ali podcenjuje.

Odziv mladinskega delavca – praktične strategije

Strategija	Praktična uporaba
Odzovite se zgodaj, dosledno in mirno	Medvrstniško nasilje in ustrahovanje se stopnjuje, če ga ignoriramo ali podcenjujemo. Mladinski delavci morajo posredovati že ob prvih znakih – tudi če so ti komaj opazni – z mirnim in odločnim tonom. S tem dajo vedeti, da nespoštljivo vedenje ni sprejemljivo in da so vsi udeleženci zaščiteni.
Utrdite jasna pravila spoštovanja in varnosti	Jasno izražena pričakovanja, kot so » <i>Tukaj govorimo spoštljivo</i> « ali » <i>Vsi sodimo v to skupino</i> «, je treba redno ponavljati, osebje pa jih mora dosledno izkazovati s svojim ravnanjem.
Obravnavajte vedenje na štiri oči, ne javno	Javna konfrontacija lahko povzroči sramoto ali obrambno držo. Namesto tega se z mladostnikom pogovorite na štiri oči, da raziščete sprožilce, razmislite o vplivu in spodbujate odgovornost brez zanašanja na kaznovanje.
Podprite prizadetega mladostnika z empatijo in načrtovanjem varnosti	Priznajte njegovo izkušnjo (npr. » <i>Razumljivo je, da si se počutil razburjen</i> «), ocenite njegov občutek varnosti in ugotovite, kakšno podporo potrebuje. Izogibajte se zmanjševanju pomena situacije; namesto tega poudarite, da je bilo spregovoriti prava odločitev.
Vključite skupino v oblikovanje kulture vključevanja	Uporabite skupinske dogovore, vaje za krepitev empatije in sodelovalne dejavnosti, da ustvarite skupno odgovornost za vključevanje in tako naredite ustrahovanje v skupini družbeno nesprejemljivo.
Pozorno spremljajte dinamiko med vrstniki	Bodite pozorni na zgodnje opozorilne znake, kot so neravnovesje moči, prikrito izključevanje ali spreminjanje vlog znotraj skupine. Nenehno opazovanje omogoča zgodnje posredovanje, preden se vzorci utrdijo.
Po potrebi uporabite timsko delo in nadzor	O zapletenih ali ponavljajočih se primerih ustrahovanja se posvetujte s kolegi ali nadzornikom, da boste razumeli dinamiko skupine, se izognili samostojnemu sprejemanju odločitev in se dogovorili o usklajenem odzivu.

Po potrebi uporabite postopke za zaščito	V primerih eskalacije – kot so grožnje, nasilje, diskriminacija ali resna čustvena škoda – upoštevajte uveljavljene protokole za zaščito. To lahko vključuje vključitev staršev, psihologov, socialnih služb ali osebja, zadolženega za zaščito.
---	--

II. Ljubezen in spolnost

Teme, kot sta ljubezen in spolnost, zahtevajo posebno pozornost. Mladi z dodatnimi potrebami po podpori so na tem področju pogosto bodisi preveč zaščiteni bodisi spregledani. Ignoriranje teh vidikov njihovega življenja lahko vodi do napačnih informacij, ranljivosti ali frustracije. Strokovni pristop priznava spolnost kot naravni del razvoja, hkrati pa zagotavlja, da se razprave vodijo spoštljivo, vključujoče in z ustreznimi mejami. Podpora mladim iz skupnosti LGBTQ+ med mladimi z dodatnimi potrebami po podpori zahteva posebno skrb, zlasti glede zaupnosti in potrjevanja identitete.

Romantična čustva, privlačnost in radovednost glede spolnosti so naravni deli razvoja mladostnikov. V okviru mladinskega dela se te dinamike lahko pojavljajo na subtilne ali intenzivne načine: zaljubljenost med mladimi, ljubosumje, čustvena nemirnost ali, kar je še bolj občutljivo, romantična ali seksualizirana čustva, usmerjena tudi v člane osebja.

Mladinski delavci morajo k tej temi pristopati z zrelostjo, nevtralnostjo in močnim etičnim zavedanjem. Njihova odgovornost ni moraliziranje, temveč ohranjanje varnosti, dostojanstva in jasnih meja za vse mlade, hkrati pa morajo zaščititi tudi sebe in svojo strokovno integriteto.

Kako govoriti o ljubezni in spolnosti v mladinskih skupinah

Razprave morajo biti:

- normalizirane, vendar ne vsiljene („V tvoji starosti je normalno, da ti je nekdo všeč, vendar se tudi med seboj spoštujemo in skrbimo za varnost skupine.“)
- primerne za starost
- vključujoče različne identitete (spol, spolna usmerjenost, izražanje)
- brez obsojanja
- osredotočene na čustveno varnost, spoštovanje, soglasje in meje
- nikoli osebno (brez razkrivanja ljubezenskega življenja, odnosov in preferenc osebja)

Teme, o katerih se lahko ustrezno razpravlja:

- kako izgledajo zdravi in nezdravi odnosi
- soglasje in spoštovanje mej drugih
- spopadanje z ljubosumjem ali zavrnitvijo
- kako odnosi vplivajo na pripadnost skupini
- zasebnost in čustvena varnost
- digitalna varnost (npr. sexting, pritisk na spletu)

Mladinski delavci *ne smejo*:

- govoriti o svojih romantičnih/spolnih izkušnjah
- delati šale o zaljubljenosti mladih
- posredovati pri iskanju partnerjev ali komentirati, »kdo ima rad koga«
- spodbujati razkrivanje zasebnih podrobnosti v skupini

Cilj je, da pogovori ostanejo **izobraževalni, varni in čustveno uravnoteženi**.

Romantična čustva do zaposlenih

To je ena najbolj predvidljivih in čustveno občutljivih situacij v mladinskem delu.

Takšna čustva običajno odražajo:

- raziskovanje lastnega razvoja,
- neizpolnjene čustvene potrebe,
- dinamiko navezanosti,
- občudovanje,
- ali zmedo med občutkom varnosti in romantičnimi občutki.

Ključna naloga je odzvati se etično, mirno in brez sramotenja mladostnika.

Odziv mladinskega delavca – praktične strategije

Strategija	Praktična uporaba
Ostanite mirni in nevtralni	Izogibajte se reakcijam, ki izražajo šok, zadrego ali humor. Miren in zbran odziv ščiti mladostnika pred sramom in ohranja varno vzdušje.

Potrdite občutek, ne da bi ga spodbujali	Priznajte čustva, hkrati pa ohranite meje. Na primer: » <i>Povsem normalno je, da gojiš močna čustva do ljudi, ki te podpirajo. A moja vloga tukaj je, da ti pomagam kot mladinski delavec, ne kot romantični partner.</i> «
Jasno poudarite profesionalne meje	Meje sporočajte na neposreden in spoštljiv način: » <i>Zanimam se zate kot za osebo, ki jo podpiram, ne pa na romantičen način. Pomembno je, da naš odnos ostane varen in profesionalen.</i> « Meje morajo biti jasne in ne opravičujoče.
Ne jemljite situacije osebno	Razumite, da je to povezano z razvojno stopnjo mladostnika in njegovimi čustvenimi potrebami, ne pa z osebnimi lastnostmi mladinskega delavca.
Usmerite ga k ustreznim odnosom	Spodbujajte odnose z vrstniki, prijateljstva, hobije in zdrave strategije spopadanja, da na ustrezen način podprete čustvene potrebe.
Vedno obvestite svojega nadzornika	Tudi če se situacija zdi nepomembna, obveščanje nadzornika zagotavlja preglednost in ščiti mladostnika, mladinskega delavca ter organizacijo. Dokumentacija naj ostane dejanska in nevtralna.
Izogibajte se krepitvi navezanosti	Ne ustvarjajte situacij, ki krepijo čustveno odvisnost. To vključuje izogibanje individualnim srečanjem zunaj strukturiranih okvirov, zasebnemu sporočanju, posebnemu obravnavanju, deljenju osebnih podatkov ali prekoračitvi fizičnih in čustvenih meja.
Ohranajte spoštljivo in dosledno interakcijo	Mladostnika še naprej obravnavajte s spoštovanjem. Izogibajte se distanciranju, kaznovanju ali umiku, saj to lahko poveča občutke zavrnitve ali sramu.

Česa se morajo mladinski delavci izogibati

- Nikoli se ne smejte, ne delajte šale in ne zmanjšujte pomena čustev
- Nikoli ne recite: »*Tudi ti si mi všeč, ampak ne morem*«
- Nikoli ne obtožujte mladostnika
- Nikoli ne delite osebnih ali čustvenih podrobnosti
- Nikoli ne razpravljajte o tem z drugimi mladimi
- Nikoli ne ignoriraj situacije ali upaj, da bo izginila

- Nikoli se ne vpletaj v vedenje, ki bi se lahko razlagalo kot spogledovanje

Praktični primer

18-letno dekle začne mladinskemu delavcu pretirano izkazovati pohvale, išče njegovo pozornost, se prostovoljno prijavlja le za dejavnosti, ki jih nadzoruje on, in mu enkrat na samem reče: »Mislim, da mi si všeč.«

Mladinski delavec mirno odgovori: »Hvala, da mi zaupaš svoja čustva. V tvoji starosti je normalno, da doživljaš močna čustva, še posebej do ljudi, ob katerih se počutiš varno. Moja vloga je, da te strokovno podpiram, ne pa da sem v romantičnem razmerju s tabo. Tukaj sem zate, a le v tej vlogi.«

Istega dne o tem obvesti svojega nadzornika, jo še naprej obravnava s spoštovanjem, izogiba se ekskluzivnim stikom in poskrbi, da je pri prihodnjih pogovorih prisoten še en član osebja. V nekaj tednih se intenzivnost zmanjša in dekle se bolj vključi v druženje s sovrstniki.

Mladi raziskujejo identiteto, intimnost in naklonjenost prek odnosov v svojem okolju. Mladinski delavci morajo zagotoviti **varnost, jasnost in meje**, ne pa sodelovati v tem raziskovanju. Razumeti morajo, da je privlačnost s strani mladega človeka normalna, predvidljiva in obvladljiva, da ni krivda delavca in da jo je treba obravnavati strokovno, etično in pregledno. Cilj je vedno isti. Zaščititi mladega človeka, zaščititi skupino, zaščititi delavca in zaščititi integriteto organizacije.

III. Higienški problemi

Na videz praktična vprašanja, kot so težave s higieno, pogosto nosijo globlji pomen. Zanemarjanje osebne nege lahko kaže na čustveno stisko, težave z duševnim zdravjem ali pomanjkanje naučenih navad. Obravnavanje teh situacij zahteva občutljivost. Neposredna konfrontacija ali sramotenje lahko škodita zaupanju, medtem ko izogibanje lahko problem še okrepi. Potreben je uravnotežen pristop – ki združuje spoštovanje, jasnost in praktično podporo.

Vprašanja higiene so pogosto čustveno občutljiva in lahko hitro vodijo k sramu, osamitvi ali zavrnitvi s strani vrstnikov. Slaba higiena se ne sme samodejno razlagati kot znak nespoštovanja – lahko odraža globlje izzive, kot so depresija, travma, revščina, nestabilne bivalne razmere, nevrolška raznolikost (npr. senzorične averzije) ali pomanjkanje podpore doma. Za mnoge mlade, zlasti tiste iz zapletenih ali prikrajšanih okolij, je vzdrževanje higiene lahko preveliko breme ali celo nemogoče.

Mladi, ki se spopadajo s težavami pri vzdrževanju higiene, se lahko izogibajo tesnim stikom, sedijo ločeno od vrstnikov ali se umaknejo iz telesnih dejavnosti. Medtem pa se lahko drugi člani skupine odzovejo z nelagodjem, izogibanjem ali zbadanjem, kar lahko še okrepi sramoto mladega človeka. Zaradi čustvene ranljivosti, povezane s to temo, morajo mladinski delavci k njej pristopati z izjemno občutljivostjo, spoštovanjem zasebnosti in spoštovanjem.

Kako obravnavati vprašanja higiene z mladimi

Pogovor naj vedno poteka v zasebnem okolju, v topli in sočutni atmosferi. Cilj ni opozoriti na problem, temveč razumeti situacijo in ponuditi podporo brez sramotenja.

Primeri stavkov, ki jih lahko uporabi mladinski delavec

- *»Rad bi se z vami na štiri oči pogovoril. Kako vam gre v zadnjem času?«*
- *»Včasih je težko držati korak z vsakodnevno rutino, še posebej, ko se dogaja veliko stvari. Kako se spopadaš s tem?«*
- *»Ali ti je trenutno težko tuširati se ali prati oblačila? Če je tako, lahko skupaj poiščemo načine, kako ti pomagati.«*
- *»Zaslužiš si, da se tu počutiš udobno. Če kaj potrebuješ – potrebščine, prostor ali nekoga, s katerim bi se lahko pogovoril –, sem tu zate.«*

Te fraze spodbujajo dialog in ne povzročajo obrambne drže.

Kako podpreti mladostnika

Po začetku pogovora:

- Poslušajte, ne da bi prekinjali.
- Postavljajte preprosta vprašanja, da boste razumeli, ali gre za čustveno, praktično ali z življenjskimi razmerami povezano težavo.
- Ponudite majhne, konkretne možnosti podpore (izdelki za osebno higieno, prostor za umivanje, učenje rutine ali pomoč pri vzpostavitvi stika s socialnimi službami).
- Izogibajte se poučevanju ali dolgim pojasnilom.
- Zaključite z besedami spodbude in pomiritve.

Podporna zaključna beseda: *»Hvala, da ste bili odprti do mene. Kmalu se spet oglasimo – v tem niste sami.«*

IV. Pomanjkanje samokontrole

Tudi skupinsko okolje lahko poveča tveganje. Čustvena eskalacija, posnemanje tveganega vedenja ali kolektivna odtujenost se lahko hitro razvijejo, zlasti v nestrukturiranih trenutkih ali prehodih. Kar se začne kot manjša motnja, se lahko razvije v samouničujoče vedenje, če se ne obravnava pravočasno. To poudarja pomen neprekinjenega opazovanja in proaktivnega posredovanja, namesto reaktivnega posredovanja.

Pomanjkanje samokontrole pri mladih se pogosto kaže kot impulzivnost, nenadni čustveni izbruhi, nemir ali težave pri obvladovanju frustracije. Čeprav so ta vedenja za odrasle lahko izziv, so redko namerna. Namesto tega običajno odražajo razvojno nezrelost, odzive na travme, nevrolško raznolikost (zlasti ADHD ali avtizem), senzorično preobremenitev ali težave z uravnavanjem čustev. Pri tistih, ki potrebujejo dodatno podporo, so na sposobnost uravnavanja čustev ali impulzov morda vplivali nestabilno okolje, pomanjkanje odraslih, ki bi jih podpirali, ali kronični stres. Zato je treba težave s samokontrolo razumeti kot **znak neizpolnjenih potreb**, ne pa kot namerno neposlušnost.

Mladi z nizko stopnjo samokontrole lahko pogosto prekinjajo, se močno odzivajo na majhna razočaranja, nemirno se premikajo, zlahka opustijo naloge ali se, ko so preobremenjeni, verbalno izbruhnejo. Ta vedenja lahko motijo skupino, vendar so pogosto poskus mladega človeka, da obvladuje notranjo napetost, ki je še ne more izraziti z besedami.

Kako se z mladimi pogovarjati o težavah s samokontrolo

Pogovori morajo biti mirni, umirjeni in brez obsojanja. Cilj je pomagati mladostniku razumeti, kaj se je zgodilo in kaj bi mu lahko pomagalo naslednjič, ne pa ga karati ali sramotiti.

Primeri spodbudnih izjav

- *»Zdi se, da te je ta trenutek res preveč obremenil. Kako si se počutil v sebi?«*
- *»Opazil sem, da si se hitro odzval – bi si vzel trenutek, da skupaj globoko zadihamo?«*
- *»Kaj ti običajno pomaga, da se pomiriš, ko si razočaran?«*
- *»Nisi v težavah. Želim le razumeti, kaj ti je bilo težko.«*
- *»Razmisliiva skupaj, kaj bi lahko poskusil naslednjič, ko se bo pojavilo to občutje.«*

Ti stavki potrjujejo izkušnjo mladostnika in ga usmerjajo k učenju veščin samokontrole.

Na kaj naj bodo mladinski delavci pozorni

- Mladostnik morda ne prepozna svojih čustev, dokler se ta ne zaostrijo.
- Impulzivnost je lahko povezana z utrujenostjo, lakoto, senzorično preobremenitvijo ali tesnobo.
- Mladi, ki so doživeli travmo, se lahko močno odzovejo na zaznano kritiko ali izgubo nadzora.
- Mladi z nevrolškimi razlikami morda potrebujejo gibanje, strukturo ali senzorična orodja, da lahko dobro delujejo.

- Ozračje v skupini vpliva na samokontrolo: kaotično okolje poslabša vedenje.

Mladinski delavci naj se odzovejo mirno, predvidljivo in s stabilno prisotnostjo.

V. Kršenje pravil v sivem območju

Vsa kršenja pravil niso eksplicitna. Veliko se jih zgodi v »sivi coni«, kjer vedenje izziva pričakovanja, ne da bi jasno kršilo pravila. To vključuje pasivni odpor, sarkazem ali posredno preizkušanje meja. To lahko vključuje rahlo zamujanje, raztezanje navodil, tiho preizkušanje meja ali opravljanje nalog le do polovice. Ta majhna dejanja pogosto povzročajo negotovost pri mladinskih delavcih, ki se morda ne morejo odločiti, ali naj posredujejo ali naj to spregledajo.

Ta vedenja so pogosto povezana s potrebo po nadzoru ali negotovostjo glede pričakovanj. Čustven odziv ali osebno jemljanje takšnega vedenja lahko zaostri napetost. Namesto tega reflektivni pristop – pojasnjevanje pričakovanj, priznavanje situacije in dosledno odzivanje – pomaga ohranjati stabilnost.

Za mnoge mlade, zlasti tiste, ki so doživeli travmo, nestabilno skrb ali nedosledna pravila doma, je preizkušanje mej način raziskovanja varnosti:

- *»Ali so odrasli tukaj dosledni?«*
- *»Ali so pravila resnična?«*
- *»Kaj se zgodi, če malo pritisnem?«*

Drugi se vključujejo v kršenje pravil v sivem območju, ker si želijo avtonomije, ne marajo strogega nadzora ali poskušajo vzpostaviti občutek neodvisnosti. Nevrološko drugačni mladi lahko kršijo pravila nenamerno, ker se jim navodila zdijo nejasna, preobremenjujoča ali nelogična. Vedenje v sivem območju ni povezano z nespoštovanjem; gre za razvojni proces, prepleten s čustvenimi potrebami.

Kako se z mladimi pogovarjati o vedenju v sivem območju

Ključno je, da ostanemo mirni, se z vedenjem spoprimemo že v zgodnji fazi in pojasnimo pričakovanja, ne da bi pri tem koga sramotili. Mladinski delavci naj preizkušanje meja obravnavajo kot nekaj normalnega, kar pa ne prispeva k varnosti skupine.

Primeri spodbudnih izjav

- *»Zdi se, da malo preizkušaš meje. Naj bo jasno, kaj tukaj pričakujemo.«*
- *»Vidim, da si pri tej dejavnosti želiš več svobode, poiščimo način, ki bo ustrezal tebi in hkrati zagotovil varnost skupine.«*
- *»Ko se pravila kršijo, postane za vse zmedeno. Poskusimo se držati dogovora.«*

- *»Zakaj ti je bilo težko upoštevati navodila? To bomo skupaj razrešili.«*
- *»Nisem jezen; želim ti le pomagati razumeti mejo.«*

Te fraze postavljajo meje, ne da bi povečale napetost.

VI. Samopoškodovanje v skupinah

Samopoškodovanje se nanaša na vsako vedenje, pri katerem mladostnik med skupinskimi dejavnostmi ogroža lastno varnost. To lahko vključuje impulzivno pobeg, plezanje po nevarnih objektih, udarjanje samega sebe, grožnje s samopoškodovanjem, zavračanje upoštevanja bistvenih varnostnih navodil ali čustveno preobremenjenost do te mere, da izgubi zavest o nevarnosti. Čeprav se ta vedenja lahko zdijo dramatična ali manipulativna, so običajno zakoreninjena v čustveni stiski, travmi, impulzivnosti ali težavah pri uravnavanju intenzivnih notranjih stanj.

Samopogojevanje je še posebej pogosto med mladimi z zgodovino travm, nevrološki razlikami, anksioznimi motnjami ali tistimi, ki v vsakdanjem življenju doživljajo prevelik stres. V skupinskem okolju lahko prisotnost vrstnikov te reakcije še okrepi, bodisi kot klic na pomoč, strategija bega ali odziv na senzorično ali čustveno preobremenitev. Za mladinske delavce so te situacije stresne, saj zahtevajo takojšnje ukrepanje, čustveno uravnavanje in skrbno pozornost do varnosti skupine.

Kako se pogovarjati z mladimi po incidentu, v katerem so ogrozili lastno varnost

Pogovor mora potekati šele, ko se mladostnik popolnoma umiri in se njegova čustva uravnesajo. Cilj ni, da ga kaznujemo, ampak da razumemo, kaj je sprožilo to vedenje, in da oblikujemo načrt za zagotavljanje njegove varnosti.

Primeri spodbudnih izjav

Nekaterim mladim je morda težko prepoznati ali pojasniti, kaj so čutili ali potrebovali. Če mladinski delavec mladostnika dobro pozna, mu lahko ponudi nekaj možnih možnosti, ne da bi delal predpostavke ali govoril namesto njega.

- *»Morda še ne veš, kaj bi ti pomagalo. Bi ti olajšalo počitek, mirnejši prostor, manj ljudi ali podpora nekoga, komur zaupaš?«*
- *»Tisti trenutek je zate izgledal res preveč obremenjujoč. Kaj se je dogajalo v tebi?«*
- *»Vesel sem, da si zdaj na varnem. Pogovorimo se o tem, kaj ti je povzročalo težave.«*
- *»Ko boš spet občutil takšen stres, kaj bi ti lahko pomagalo, preden postane prevelik?«*

- *»Nisi v težavah; želim, da razumemo, kaj potrebuješ, da se boš naslednjič počutil varnejše.«*
- *»Kaj lahko skupaj storimo, da se boš počutil bolj v nadzoru?«*

Te izjave izražajo skrb, zmanjšujejo občutek sramu in krepijo sodelovanje.

VII. Vloga rešitelja

V nekaterih mladinskih skupinah en mladostnik nenehno poskuša »reševati« ali zaščititi druge, vmešava se v konflikte, nudi čustveno podporo, ki daleč presega njegove zmožnosti, ali prevzema odgovornost za dobro počutje vrstnikov. Čeprav se to morda zdi zrelo ali skrbno, pogosto odraža globlje čustvene vzorce, zakoreninjene v njihovi osebni zgodovini ali občutku identitete.

Mladi prevzamejo vlogo rešitelja iz različnih razlogov: morda so odraščali ob skrbi za brate in sestre ali starše; morda se bojijo konfliktov in poskušajo vse pomiriti; morda se počutijo pomembni le, ko so v pomoč; ali pa se morda borijo s svojimi čustvi in se osredotočajo na druge, da bi se izognili soočanju z njimi. Vedenje rešitelja lahko vključuje posredovanje v sporih, tolažbo drugih, ne da bi jih za to prosili, dajanje neprimernih nasvetov, občutek krivde, ko se vrstniki spopadajo s težavami, ali pa stisko, če ne morejo pomagati.

Čeprav imajo reševalci dobre namene, pogosto nosijo čustveno breme, ki presega njihove razvojne zmožnosti. To lahko vodi do izčrpanosti, tesnobe, zamegljenih vlog med vrstniki in nevarnih situacij, v katerih se mladostnik počuti odgovornega za duševno zdravje ali vedenje drugega.

Podpora mladim, ki prevzemajo vlogo rešiteljev

Pri obravnavanju te dinamike morajo mladinski delavci potrditi empatijo mladega človeka, hkrati pa ga nežno usmerjati k bolj zdravim mejam. Cilj nikoli ni odvrčanje od skrbnega vedenja, ampak zagotovitev, da odgovornost za podporo ostane pri odraslih – in se ne prenese na ramena mladega človeka.

Koristni odzivi

Pogovori morajo biti topli, spoštljivi in pomirjujoči:

- *»Vidim, kako zelo ti je mar za druge – to je prava moč.«*
- *»A ni tvoja odgovornost, da rešuješ njihove težave. Za to sem tu jaz.«*
- *»Tudi ti si zaslužiš prostor, da se sprostiš in osredotočiš nase.«*
- *»Kaj se dogaja v tebi, ko je nekdo drug razburjen?«*
- *»Naj to prevzam jaz, da se ne boš počutil preobremenjen.«*

Ta sporočila priznavajo njihove dobre namene, hkrati pa obravnavajo čustveno breme te vloge.

Meje, zaščita in reflektivna praksa

Osebnostne meje ostajajo stalni izziv v delu z mladimi, saj so odnosi pogosto neformalni, čustveno tesni in temeljijo na zaupanju. Jasne meje glede komunikacije, razpoložljivosti, čustvenih vlog in poklicnih odgovornosti so bistvene za ohranjanje varnosti in preprečevanje odvisnosti.

Mladinski delavci so mentorji in posredniki, ne pa terapevti ali nadomestni družinski člani.

Za obvladovanje zapletenih situacij se strokovnjaki zanašajo na:

- strukturirano refleksijo,
- posvetovanje v skupini,
- nadzoru,
- postopke za zaščito,
- sodelovanje s specializiranimi službami.

Opozorilnih znakov, kot so nenadna zaprtost, brezupnost, stopnjevanje vedenja ali samopoškodovanje, nikoli ne smemo podcenjevati. V takšnih situacijah je vloga mladinskega delavca zagotoviti takojšnjo varnost, ohraniti mirnost in prisotnost ter vključiti ustrezne podporne sisteme.

Končno, izzivi, opisani v tem poglavju, niso problemi, ki jih je treba odpraviti, temveč realnosti, ki zahtevajo ozaveščenost, kompetentnost, doslednost in reflektivno prakso. Profesionalno delo z mladimi vključuje zgodnje prepoznavanje vzorcev, ohranjanje stabilnosti pod pritiskom ter pretvarjanje težkih trenutkov v priložnosti za učenje, rast in povezovanje.

7.3. Sodelovanje in opolnomočenje mladih

Podpora sodelovanju in krepitvi vloge mladih z dodatnimi potrebami po podpori od mladinskih delavcev zahteva, da ustvarijo okolja, v katerih je vsak mladostnik viden, slišan in cenjen. Sodelovanje ne pomeni zgolj vabljenja mladih k dejavnostim – gre za zagotavljanje, da lahko vplivajo na odločitve, se počutijo varne, da izrazijo svoje mnenje, ter razvijejo samozavest in veščine, potrebne za smiselno vključevanje. Naslednja načela in prakse ponujajo praktični okvir za vključujoče mladinsko delo, zlasti v okoljih, v katerih sodelujejo mladi z raznolikimi potrebami po podpori.

Kako lahko mladi prijavijo neprimerne prakse

Kakovostno delo z mladimi temelji na varnosti, dostojanstvu in odgovornosti. Mladi – zlasti tisti z invalidnostjo – morajo imeti dostop do preglednih, dostopnih in zaupanja

vrednih mehanizmov za prijavljanje neprimernih ravnanj, kot so ustrahovanje, nadlegovanje, diskriminacija ali diskriminacija na podlagi invalidnosti.

Bistveni so jasni postopki. Ta sistem mora vključevati način beleženja incidentov, evidentiranje odzivov osebja ter načrt za reševanje problema.

Programi za mlade morajo opredeliti in sporočiti pravila, ki prepovedujejo diskriminatorno ali škodljivo vedenje, in sicer v preprostem in dostopnem jeziku. Sistemi za prijavo morajo biti enostavni za uporabo, zaupni in podporni, da lahko mladi zabeležijo incidente in razumejo, kako se bo organizacija odzvala. Mnogi mladi, zlasti tisti, ki so odvisni od alternativnih načinov komunikacije, potrebujejo več kanalov za prijavo: spletni obrazec, nabiralnik in obrazec za prijave ali zaupanja vrednega odraslega, na katerega se lahko obrnejo. Enako pomembno je zagotoviti, da sta dostojanstvo in varnost mladega človeka, ki poda prijavo, v celoti zaščitena. Mladinski delavci morajo odgovarjati dosledno in premišljeno ter s tem pokazati, da se skrbi jemljejo resno in da je mnenje mladega človeka resnično pomembno.

Organizacije morajo zagotoviti, da lahko mladi na dostopne načine podajo povratne informacije o tem, kako izboljšati storitve. Uvesti je treba mehanizme za povratne informacije in odgovornost, ki so dostopni in koristni za mlade z invalidnostjo ter njihove družine.

Usposabljanje mladih za vodstvene vloge in mentorstvo

Okrepitev vloge mladih postane resnična, ko se mladi počutijo sposobni, samozavestni in podprti. Usposabljanje za vodstvene vloge in mentorstvo imata v tem procesu pomembno vlogo, saj ponujata priložnosti za razvoj življenjskih veščin, krepitev samoodločanja in spodbujanje pozitivnega razvoja identitete. Mentorstvo ima še posebej močan vpliv na mlade z dodatnimi potrebami po podpori.

Mentorstvo lahko poteka v preprostih ali bolj strukturiranih oblikah. Pomembno je, da se razvija postopoma in naravno. Pogosto je najučinkovitejša izhodiščna točka preprosto spodbujanje mladih, da si med seboj pomagajo pri majhnih nalogah, s čimer se gradi zaupanje in samozavest, preden se preide k bolj formalnim mentorstvenim vlogam. Ni nujno, da gre za veliko ali obremenjujočo zavezo; lahko se začne kot vzajemni pristop »potrebujem pomoč – ti potrebuješ pomoč – podprimo se med seboj«. Pri parih za medvrstniško mentorstvo je še posebej pomembno upoštevati njihove dopolnjujoče se prednosti, interese in potrebe po podpori, s čimer se zagotovi, da lahko oba mladostnika imata koristi in prispevata na načine, ki se jima zdijo smiselni in uravnoteženi.

Usposobljeni mentorji – zlasti tisti, ki imajo podobne življenjske izkušnje – lahko mladim pomagajo pri razvijanju samostojnosti, komunikacijskih veščin in samozavesti pri spopadanju z izzivi, povezanimi z invalidnostjo. Usposabljanje za vodstvene vloge

mora biti zato na voljo, dostopno in vključujoče, da mladim omogoča prevzemanje vlog, ki odražajo njihove prednosti in ambicije.

Programi mentorstva lahko mladim pomagajo razmišljati o svojih izkušnjah, okrepiti razumevanje samega sebe in samozavest, premagovati ovire in predsodke ter izkoristiti svoje življenjske izkušnje za prispevek k svoji skupnosti. Podpora samoodločanju je ključni del mentorstva. V skladu s teorijo samoodločanja⁵ se posamezniki razvijajo, ko so izpolnjene njihove potrebe po avtonomiji, kompetenci in povezanosti. Mladim z invalidnostjo lahko mentorstvo pomaga razviti te sposobnosti tako, da jih spodbuja k dejanjem, sprejemanju odločitev in prevzemanju odgovornosti za svoje izbire kot glavni akterji v lastnem življenju.

Samoodločanje za mlade z invalidnostjo⁶ vključuje zagotavljanje priložnosti za zastavljanje osebnih ciljev, sprejemanje pomembnih odločitev o sodelovanju in učenju ter razvijanje veščin v lastnem tempu. Mentorji jih lahko vodijo pri reševanju problemov, zagovarjanju lastnih interesov in gradnji zaupanja v lastne kompetence, hkrati pa poskrbijo, da se počutijo povezani in podprti.

Takšni programi ne pomagajo le posameznikom pri rasti, temveč krepijo tudi širšo mladinsko skupnost. Ko mladi spoznajo, kako lahko njihove identitete in izkušnje prispevajo k skupnim ciljem, postanejo aktivni nosilci sprememb.

Približevanje pasivnim in neudeležnim mladim

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori se pogosto oklevajo, da bi se vključili v programe za mlade zaradi nizke samozavesti, preteklih negativnih izkušenj ali predpostavke, da takšne dejavnosti »niso zanje«. Približevanje tem mladim zahteva proaktivna in vztrajna prizadevanja za vključevanje.

Mladinske organizacije bi morale narediti prvi korak tako, da neposredno povabijo mlade z invalidnostjo in jim zagotovijo dostopne informacije prek e-pošte, družbenih omrežij in lokalnih mrež.

Pomembno je vzpostaviti stik z družinami in skrbniki, da se zgradi zaupanje in jih seznani s koristmi dejavnosti neformalnega izobraževanja. Starši so pogosto preveč zaščitniški, kar lahko ovira sodelovanje mladih. Zato lahko gradnja zaupanja prek neposredne komunikacije, dni odprtih vrat ali družinskih srečanj pomaga odpraviti ovire.

Terensko delo z mladimi in prisotnost v skupnosti ostajata učinkovita orodja za doseganje mladih, ki se ne vključujejo v institucionalna okolja. Cilj ni le, da jih

⁵ <https://www.selfdeterminationtheory.org/>

⁶ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740924005164>

obvestimo o priložnostih, ampak da jim pokažemo, da so v teh priložnostih resnično dobrodošli in vključeni.

Vključevanje mladih v odločanje

Vključevanje mladih v načrtovanje in vodenje programov je temeljna zahteva, skladna s pristopom, ki temelji na človekovih pravicah. Sodelovanje je najbolj smiselno, kadar imajo mladi resničen vpliv na programe, ki jih zadevajo. Načelo »Nič o nas brez nas« še posebej velja za delo z mladimi, v katerega so vključeni mladi z dodatnimi potrebami po podpori. To je mogoče zagotoviti le z njihovo neposredno vključenostjo in posvetovanjem z njimi.

Mladi bi morali biti vključeni v načrtovanje programov, njihovo ocenjevanje ter v oblikovanje vsakodnevnih pravil in rutine. To vključevanje lahko poteka v različnih oblikah: fokusne skupine, mladinski svetovalni odbori, skupinske seje za načrtovanje ali ustvarjalne metode sodelovanja, kot so vaje razvrščanja, spodbujanje z fotografijami ali pripovedovanje zgodb. Ti alternativni pristopi zagotavljajo, da se lahko mladi z različnimi načini komuniciranja udobno izražajo.

Okrepitev mladih prek smiselnih izbir je ključni vidik spodbujanja občutka lastništva. Ko vidijo, da imajo njihove odločitve vpliv, se vključujejo bolj aktivno in samozavestno. Spodbujanje samoodločanja s ponujanjem možnosti, izbir in vključevanjem mladih v odločanje krepi njihov občutek avtonomije in lastništva nad programom.

Sodelovanje mladih lahko razumemo kot kontinuum. Hartova lestev sodelovanja⁷ je eden od vplivnih okvirov za ponazoritev različnih ravni vključenosti, vendar ni edini ali dokončni model. Mladinski delavci lahko raziskujejo tudi druge okvire sodelovanja in izberejo pristope, ki najbolj ustrezajo mladim in okolju.

V mladinskem delu z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, je ta model še posebej koristen, saj mladinskim delavcem pomaga razumeti, da pomenljivo vključevanje ni en sam korak, temveč postopni proces. Nekateri mladi se zaradi komunikacijskih ovir, omejene samozavesti ali pomanjkanja prejšnjih priložnosti na začetku morda vključujejo na nižjih ravneh. Drugi so morda že od začetka pripravljeni prevzeti vodstvene vloge ali vloge soodločanja.

Cilj ni, da bi vsakega mladostnika takoj potisnili na vrh, ampak da ga podpremo pri napredovanju po lastnem ritmu – v smeri pristnega partnerstva, skupnega odločanja in pobud, ki jih vodijo mladi. Pomembno je, da lestev pomaga poudariti, česa se je treba izogibati: simboličnega vključevanja in »okraskov«, kjer so mladi sicer prisotni, vendar nimajo dejanskega vpliva. Te prakse so lahko še posebej škodljive za mlade z

⁷ <https://www.coe.int/en/web/compass/citizenship-and-participation#Hart's%20ladder>

invalidnostjo, ki so v preteklosti doživljali izključevanje in katerih prispevki so pogosto podcenjeni.

Z uporabo Hartove lestvice kot vodilnega okvira lahko mladinski delavci oblikujejo priložnosti, ki so dostopne, postopne in prilagojene posameznikovim potrebam. To lahko vključuje alternativne načine komunikacije, dostopne oblike, dodatni čas za sprejemanje odločitev ali individualno podporo. Končno mora sodelovanje ostati stvar izbire: mladi morajo vedno imeti možnost, da se sami odločijo, ali želijo sodelovati bolj aktivno ali pa raje izberejo drugo raven vključenosti. Cilj je, da jih opolnomočimo – ne pa da jih pritiskamo –, tako da postane smiselno sodelovanje tako mogoče kot zaželeno.

Pristop, ki se osredotoča na osebo, ne na diagnozo

Vključujoče delo z mladimi postavlja v središče posameznika, ne pa njegove diagnoze. Mladinski delavci morajo zavestno »najprej videti osebo« in se osredotočiti na prednosti, interese in želje, ne pa na omejitve. Pomembno je vedeti, da mladinski delavci na splošno niso učitelji specialnega izobraževanja, psihologi ali strokovnjaki za invalidnost. Njihovo strokovno znanje leži v delu z mladimi prek neformalnega izobraževanja, da podprejo njihov razvoj, socialne veščine in osebno rast. Za najstnike in mlade odrasle to vključuje ključna področja, kot so oblikovanje identitete, razvijanje samostojnosti, obvladovanje prijateljstev in romantičnih odnosov ter priprava na odraslost. Z osredotočanjem na te splošne razvojne cilje lahko mladinski delavci ostanejo znotraj svojega strokovnega področja, hkrati pa mladim z invalidnostjo še vedno zagotavljajo smiselno, na osebo osredotočeno podporo.

Programi morajo graditi na talentih, kompetencah in edinstvenih perspektivah, ki jih prinaša vsak mladostnik, ter spodbujati samoodločanje in izbiro. To je tudi v skladu z idejo, da mora podpora opredeliti mladostnik sam: sam odloči, kaj potrebuje, kdaj jo potrebuje in kako jo želi prejemati. Podpora mora biti usklajena z posameznikom in ne opredeljena zanj, kar pomeni, da ima mladostnik pravico odločiti, kdaj in kako želi podporo.

Brez predsodkov: vsak prispevek je dragocen

Mladinski delavci morajo k mladim z dodatnimi potrebami po podpori pristopati brez stereotipov, nizkih pričakovanj ali predpostavk o tem, kaj lahko ali ne morejo storiti. Vsak prispevek – naj gre za gesto, kratek komentar, sliko ali dolg pogovor – ima vrednost.

V mnogih primerih je že samo to, da se mladostnik pojavi, pomemben dosežek, zlasti za mlade z invalidnostjo, ki se morda soočajo z anksioznostjo, težavami pri potovanju ali preteklimi negativnimi izkušnjami, zaradi katerih je sodelovanje zanje zahtevno. Mladinski delavci morajo razumeti svoje udeležence in se zavedati, da lahko sodelovanje poteka v različnih oblikah. Postopno sodelovanje je upravičeno:

mladostnik lahko med dejavnostjo tiho sedi, a se pri tem veliko uči in predeluje, ali pa se zdi neudeležen ali utrujen, kar pa ne pomeni, da nima vrednosti ali potenciala za prispevek. To, kar je vidno na površini, pogosto ne odraža celotne slike.

Učenje in vključevanje lahko potekata na različne načine. Nekateri mladi lahko sodelujejo tiho, opazujejo ali si vzamejo čas za pridobivanje samozavesti; drugi se morda zdijo neudeleženi, a kljub temu predelujejo in se učijo. Mladinski delavci morajo prepoznati te subtilne oblike sodelovanja in spoštovati tempo vsakega posameznika.

Hkrati se mladi z invalidnostjo v osnovi ne razlikujejo od svojih vrstnikov. Strokovnjaki naj se izogibajo predsodkom ali nizkim pričakovanjem do mladih z invalidnostjo. Lahko so zahtevni, samozavestni ali celo težavni, prav tako kot kateri koli drugi mladostnik njihove starosti. Predsodki – naj gre za domnevo o nesposobnosti ali za njihovo idealizacijo – niso v pomoč v nobeni smeri. Vsak mladostnik ima svoje prednosti in izzive, vloga mladinskih delavcev pa je, da prepoznajo oboje, po potrebi postavijo jasne meje in ustvarijo okolje, v katerem lahko vsak udeleženec prispeva na svoj način. Niso niti »brezupni« niti »angeli«, ampak posamezniki, katerih prisotnost in sodelovanje sta na mnoge načine pomembna. Eden najpomembnejših vidikov kakovostnega dela je premagovanje ovir v odnosu ter nenehno preučevanje pristranskosti in predpostavk strokovnjakov.

Priznavanje majhnih korakov je bistveno za gradnjo samozavesti. Vključujoča praksa pomeni ceniti raznolike oblike sodelovanja in se izogibati togi nim standardom glede tega, kako naj bi izgledalo »aktivno sodelovanje«. S stalnim razmišljanjem o lastnih pristranskostih lahko mladinski delavci odpravijo ovire v odnosih, ki mlade pogosto izključujejo bolj kot sama invalidnost.

Ustvarjanje varnih prostorov

Varna okolja so temeljna zahteva vključujočega dela z mladimi in vključujejo tako fizično kot psihološko varnost. Varnost je treba podpirati z jasnimi skupinskimi dogovori, doslednimi rutinskimi postopki, spoštljivo komunikacijo in priložnostmi za mlade, da na konstruktiven način izražajo čustva.

Pristop, ki upošteva travme, lahko pomaga ustvariti bolj podporno in predvidljivo okolje za vse udeležence. Predvidljive rutine, jasna komunikacija, strukturirane dejavnosti in dosledni odzivi zmanjšujejo tesnobo ter mladim pomagajo, da se počutijo varnejše in vključene.

Praktična navodila

Tu ne gre za specializirano terapevtsko posredovanje, temveč za uporabo ozaveščenosti, empatije, prožnosti in strukture na načine, ki podpirajo varno in smiselno sodelovanje.

1. Dajte prednost varnosti in predvidljivosti

- Ustvarite strukturirane rutine in jasna pričakovanja glede dejavnosti.
- Po potrebi uporabite vizualne urnike ali pisna opozorila.
- Vzpostavite in dosledno uporabljajte skupinska pravila ali kodekse ravnanja.

2. Gradite zaupanje prek odnosov

- V medsebojnih odnosih bodite dosledni, potrpežljivi in spoštljivi.
- Vzemite si čas, da vsakega mladostnika spoznate posamično.
- Spoštujte njihove želje, meje in načine komuniciranja.

3. Osredotočite se na postopno sodelovanje

- Zavedajte se, da se sodelovanje pri posameznih mladih lahko razlikuje.
- Dovolite mladim, da sodelujejo v svojem tempu.
- Priznajte majhne korake vključevanja in napredka.

4. Podpirajte uravnavanje čustev in spopadanje s težavami

- Po potrebi vključite preproste dejavnosti za sprostitvev, ozemljitev ali zavestno pozornost.
- Zagotovite dostop do mirnih ali senzorno prijaznih prostorov.
- Spodbujajte podpirne odnose med vrstniki in sisteme prijateljstva.

5. Spoštujte individualnost: osebo, ne diagnozo

- Osredotočite se na prednosti, interese in razvojni potencial.
- Izogibajte se predpostavkam, ki temeljijo na diagnozah ali oznakah.
- Prilagodite strategije podpore posameznemu mladostniku.

6. Prepoznajte čustveno stisko in preobremenjenost

- Razumite, da se umik, frustracija, tesnoba ali čustvene reakcije lahko kažejo kot posledica stresa ali preteklih negativnih izkušenj.
- Odgovorite s potrpežljivostjo, strukturiranim pristopom in spodbudno komunikacijo namesto s kaznovanjem.

7. Podpirajte avtonomijo in samoodločanje

- Ponudite izbire in spodbujajte sprejemanje odločitev v varnih mejah.
- Podpirajte sodelovanje brez pritiska ali prisiljenega razkrivanja.

8. Ohranjajte profesionalne meje

- Določite jasna pričakovanja in dosledne meje.

- Uravnotežite prožnost z varnostjo, strukturo in odgovornostjo.

9. Spodbujajte sodelovanje in medsebojno podporo

- Po potrebi uporabite mentorstvo med vrstniki, delo v parih ali sistem prijateljev.
- Spodbujajte medsebojno spoštovanje, sodelovanje in podporno dinamiko skupine.

Fizična dostopnost in senzorično udobje sta prav tako pomembni sestavni deli varnih prostorov. Podrobnejša navodila najdete v razdelku o dostopnosti.

Mentorji z invalidnostjo, ki so vzorniki

Zastopanost je resnično pomembna. Mladi so bolj naklonjeni temu, da zaupajo mentorjem, ki imajo podobne izkušnje, se z njimi poistovetijo in se od njih navdihujejo. Navzočnost odraslih z invalidnostjo v vodstvenih, moderatorskih ali mentorskih vlogah izpodbija stereotipe in kaže, kaj vse je mogoče. Učinek vzornika je močan: ko mladi vidijo, da je nekdo z enakimi izkušnjami uspešen, jih to lahko spodbudi, da naredijo korake, ki bi se jih sicer morda obotavljali ali za katere sploh ne bi vedeli, da so mogoči.

Koncept »verodostojnih posrednikov« to idejo še okrepi: usmerjanje in nasveti so pomembnejši, če jih podaja nekdo, ki je sam doživel podobne izzive. Zato je za programe koristno, da namerno zaposlujejo mentorje in osebe z invalidnostjo, s čimer zagotovijo, da so življenjske izkušnje ne le zastopane, ampak tudi cenjene kot oblika strokovnega znanja.

Poleg tega se lahko vrstniški mentorji – mladi, ki sodelujejo v isti dejavnosti – medsebojno podpirajo. Ne le da prejemajo podporo, ampak jo tudi nudijo, kar je zelo koristno. Poleg preprečevanja naučene nemoči ali podobnih težav vrstniško mentorstvo mladim omogoča, da spoznajo svoje lastne moči, okrepijo samozavest in se medsebojno podpirajo na pomembne načine.

8. OCENJEVANJE IN POVRATNE INFORMACIJE

Ocenjevanje v vključujočem mladinskem delu poteka na več medsebojno povezanih ravneh: individualni, strokovni in organizacijski. To poglavje raziskuje vsako od teh dimenzij, hkrati pa poudarja posebne značilnosti, ki ocenjevanje v tem kontekstu ločujejo od splošnejših praks mladinskega dela. Posebna pozornost je namenjena dostopnosti, sodelovanju ter potrebi po zajemanju kvalitativnega napredka in odpravljanju ovir.

Ocenjevanje in povratne informacije v vključujočem mladinskem delu presegata zgolj merjenje udeležbe ali prisotnosti. Poudarek je na razumevanju kvalitativne »prehojene poti« vsakega mladostnika, vključno z osebnim razvojem, večjo avtonomijo in

postopnim odpravljanjem ovir. V tem pristopu ocenjevanje ni ločen ali končni korak, temveč neprekinjen, ciklični proces, vpet v vsakdanjo prakso. Podpira učenje, krepi motivacijo in zagotavlja, da pridobljena spoznanja neposredno vplivajo na prihodnje dejavnosti in strokovne odločitve.

Namesto da bi se ocenjevanje razumelo kot sodba ali nadzor, postane skupni, razvojni dialog med mladimi in strokovnjaki. To je v skladu s participativnimi pristopi, ki temeljijo na krepitvi vpliva, kjer je povratna informacija vključujoča, dostopna in prilagojena individualnim potrebam.

V čem se ocenjevanje v vključujočem mladinskem delu razlikuje?

»Preden sem prišel v mladinski center, me nihče ni vprašal, kaj mislim ...«

Ocenjevanje v mladinskem delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori se bistveno razlikuje od splošnega ocenjevanja mladinskega dela. Namesto da se osredotoča predvsem na udeležbo, zadovoljstvo ali rezultate programov, se osredotoča na odpravo ovir, uresničevanje pravic in individualno »prehojeno pot« mladih, ki se spopadajo s strukturnimi neenakostmi.

Ta pristop razširja evalvacijo v trojni proces, ki ocenjuje:

- vključenost organizacije,
- razvoj in izkušnje mladega človeka,
- ter samozavest in prakso strokovnjaka.

Hkrati uvaja več edinstvenih elementov, ki ga ločujejo od bolj tradicionalnih okvirov ocenjevanja.

1. Od sodelovanja do pomembne spremembe

V vključujočem delu z mladimi se evalvacija preusmerja z merjenja *tega, kar se je zgodilo*, k razumevanju *tega, kaj se je spremenilo*.

Uspeh ni opredeljen s prisotnostjo ali zaključkom dejavnosti, temveč s tem, ali se mladi:

- se počutijo varni, spoštovani in vključeni,
- brez zamude ali stigmatizacije prejemajo potrebne prilagoditve,
- razvijajo samozavest, samostojnost in sposobnost izražanja.

Posebna pozornost je namenjena rezultatom, kot so:

- samoodločanje in aktivno delovanje,
- identiteta invalidnosti in samosprejemanje,
- sposobnost zagovarjanja lastnih interesov v formalnih in neformalnih okoliščinah.

Pomembno je, da ocena upošteva različne izhodiščne točke. Koncept »prehojene poti« priznava, da je napredek relativen in ga oblikujejo sistemske ovire, ne le individualna prizadevanja.

2. Dostopnost kot temeljno načelo ocenjevanja

Same metode ocenjevanja morajo biti vključujoče. Tradicionalna orodja sama po sebi niso zadostna in lahko nehote izključijo udeležence.

Vključujoče ocenjevanje se zato opira na:

- **dostopnih oblikah**, kot so gradiva, ki so enostavna za branje, vizualne lestvice, simboli ali avdio orodja,
- **več komunikacijskih kanalov**, vključno z verbalno, neverbalno in digitalno povratno informacijo,
- **prožnosti pri sodelovanju**, ki omogoča dodatni čas ali alternativne načine odgovarjanja.

Ustvarjalni pristopi – kot so vizualna dokumentacija, video refleksije ali simbolična orodja – lahko naredijo ocenjevanje bolj privlačno in smiselno. Cilj ni standardizacija, temveč zagotovitev, da lahko vsak mladostnik izrazi svoje izkušnje na način, ki mu najbolj ustreza.

3. Sodelovanje kot soustvarjanje

Osnovno načelo vključujoče evalvacije je: *»Nič o nas brez nas.«* Mladi niso pasivni subjekti evalvacije, temveč aktivni sodelujoči.

To lahko vključuje:

- vključevanje mladih v oblikovanje orodij za povratne informacije,
- skupno opredeljevanje, kako izgleda uspeh,
- skupno razmišljanje o spremembah programa.

Pristopi, kot je kartiranje poti uporabnika, pomagajo ujeti, kako mladi doživljajo storitve iz lastne perspektive, ter identificirati ovire, ki morda niso vidne strokovnjakom.

Ta participativni pristop krepi občutek lastništva, relevantnost in zaupanje.

4. Razumevanje z več perspektiv

V nekaterih primerih imajo mladi lahko težave pri opisovanju svojega razvoja ali vpliva programa. Zato je pri ocenjevanju koristen večperspektivni pristop.

To lahko vključuje prispevke:

- staršev ali skrbnikov,

- učiteljev ali podpornega osebja,
- mentorjev in mladinskih delavcev,
- zunanjih strokovnjakov ali ocenjevalcev.

Takšni »celostni« pogledi zagotavljajo popolnejšo sliko napredka in pomagajo prepoznati spremembe, ki bi sicer morda ostale neopažene. Zunanje preglede ali revizije dostopnosti lahko dodatno podprejo objektivnost in zagotavljanje kakovosti.

5. Refleksija in odgovornost v praksi

Vključujoče ocenjevanje močno poudarja strokovno refleksijo in odgovornost organizacije.

Od mladinskih delavcev se pričakuje, da razmišljajo o:

- svojih lastnih predpostavk in pristranskosti,
- o tem, kako njihovo vedenje lahko vključuje ali izključuje,
- o tem, kako se v praksi odzivajo na povratne informacije.

Na organizacijski ravni mora evalvacija voditi do vidnih sprememb. Zaprta povratna zanka je bistvena: mladi morajo videti, da njihov prispevek vpliva na dogajanje.

Preproste prakse, kot je obveščanje o spremembah („Slišali smo vas – to bomo naredili drugače“), krepijo zaupanje in spodbujajo sodelovanje. Brez tega obstaja nevarnost, da bo evalvacija postala bolj simbolična kot pa pomembna.

Zakaj je to pomembno

Kar razlikuje ocenjevanje v vključujočem mladinskem delu, niso le uporabljena orodja, temveč tudi sprememba miselnosti:

- od nadzora → k učenju
- od merjenja → k razvoju
- od standardizacije → k dostopnosti
- od opazovanja → k sodelovanju

Če je ocena dobro izvedena, postane več kot le obveznost poročanja. Postane proces, ki gradi odnose in spodbuja k samostojnosti, podpira rast mladih, krepi strokovno prakso ter nenehno izboljšuje kakovost in vključenost programa.

Organizacijska samoocena in strokovna povratna informacija

Na organizacijski ravni redna samoocena zagotavlja, da programi ostajajo usklajeni z vključujočimi vrednotami in se odzivajo na spreminjajoče se potrebe. Strukturirana orodja – kot so okviri za samooceno vključenosti – lahko podpirajo razmislek o dostopnosti, komunikacijskih praksah in kakovosti storitev.

Za strokovnjake je refleksivna praksa bistvena. Mladinski delavci bi morali redno pregledovati svoja dejanja, predpostavke in čustvene odzive, v idealnem primeru v okviru supervizije ali skupinskih razprav. Razmišljanje ne le o *tem, kaj je delovalo*, ampak tudi o *tem, zakaj je delovalo*, pomaga graditi kulturo učenja in skupne odgovornosti.

Sodelovanje s psihologi, socialnimi delavci, vzgojitelji ali drugimi strokovnjaki prinaša dodatne vpoglede in pomaga preprečiti organizacijske slepe pike. Uporaba preprostih logičnih modelov za opredelitev ciljev – kot so večja samozavest, socialne veščine ali samostojnost – lahko dodatno podpira spremljanje pomembnih rezultatov skozi čas.

Raven Komponenta	Opis in praktična uporaba
Trojni pristop k spremljanju	Spremljanje je tristopenjski proces, ki ocenjuje organizacijsko prakso, izkušnje mladih in lastno samozavedanje strokovnjaka. To zagotavlja celovito razumevanje tako učinka kot procesa.
Orodja za primerjavo	Organizacije bi morale uporabljati formalna orodja za ocenjevanje, kot je <i>PYD Organizational Inclusion Self-Assessment</i> (samoocenjevanje organizacijske vključenosti PYD), da bi ocenile uspešnost na področjih, kot so fizična dostopnost, komunikacija in človeški viri. Ta orodja zagotavljajo strukturiran vpogled v prednosti in pomanjkljivosti.
Refleksija osebja	Strokovnjaki morajo redno in pod nadzorom razmišljati, da bi prepoznali nezavedne pristranskosti in vrzeli v znanju. Sestanki osebja morajo vključevati razpravo o tem, kaj je delovalo dobro – in zakaj –, da se vzpostavi kultura skupnega učenja in nenehnega izboljševanja.
Logični modeli	Razvoj logičnega modela pomaga opredeliti jasne cilje vključevanja in merljive kazalnike (npr. samozavest, samostojnost, socialne veščine). To omogoča spremljanje pomembnega napredka skozi čas, namesto da se osredotočamo le na rezultate.

Prilagajanje: prožni odzivi na individualne potrebe

Ključna značilnost kakovostnega vključujočega dela z mladimi je njegova prilagodljivost. Ker ima vsak mladostnik edinstvene izkušnje, potrebe in kompetence, mora biti ocenjevanje prilagodljivo in podporno, ne pa togo ali standardizirano.

Učinkoviti programi vzpostavljajo ponavljajoče se kroge povratnih informacij: povratne informacije se zbirajo, obravnavajo znotraj ekipe in pretvorijo v konkretne prilagoditve. Pomembno je, da se te spremembe sporočijo nazaj mladim (npr. »*Slišali smo vas in to bomo spremenili*«), s čimer se okrepi njihov občutek vpliva in zaupanja.

Prožnost od strokovnjakov zahteva tudi pripravljenost, da načrte prilagajajo v realnem času. Če neka dejavnost ne deluje – ker je preveč zapletena, nezanimiva ali povzroča stres –, morajo mladinski delavci brez obotavljanja spremeniti ali zamenjati dejavnost.

Zagotavljanje individualiziranih možnosti sodelovanja je še en ključni element. Mladi lahko izbirajo med različnimi vlogami (npr. aktivno sodelovanje ali opazovanje), oblikami (individualno ali skupinsko delo) ali celo načini sodelovanja (osebno ali prek spleta), odvisno od njihovih potreb in stopnje udobja. To zagotavlja, da ocenjevanje podpira vključevanje, namesto da bi krepilo ovire.

Povečanje učinkovitosti in uporabnosti evalvacije

Za okrepitev prakse morajo procesi ocenjevanja presegati zgolj zbiranje podatkov in aktivno podpirati učenje ter izboljševanje. Ključni elementi vključujejo:

- **Zapiranje kroga povratnih informacij:** Mladim vedno pokažite, kako njihove povratne informacije vodijo do dejanskih sprememb. To poveča zaupanje in motivacijo.
- **Preprostost in rednost:** Kratki, pogosti trenutki povratnih informacij so učinkovitejši od zapletenih, občasnih ocenjevanj.
- **Kombiniranje metod:** Uporabite kombinacijo verbalnih, vizualnih in opazovalnih orodij, da dobite celovitejšo sliko napredka.
- **Osredotočanje na razvoj, ne na uspešnost:** Poudarjajte rast, prizadevanja in majhne korake naprej, namesto da primerjate rezultate.
- **Podpora zmogljivosti osebja:** Zagotovite čas in prostor za razmislek, supervizijo in skupno učenje znotraj ekip.
- **Vključevanje ocenjevanja v vsakodnevno prakso:** Povratne informacije ne smejo delovati kot dodatna naloga, ampak kot naravni del interakcije in poteka programa.

Merjenje napredka mladih: raznolike in dostopne metode

Napredek je treba zajemati na načine, ki mladim omogočajo, da se izražajo pristno, ob upoštevanju različnih komunikacijskih stilov, potreb po podpori in ravni samozavesti.

Ustna povratna informacija ima osrednjo vlogo. Kratki individualni pogovori ali trenutki skupinske refleksije ustvarjajo prostor, v katerem mladi delijo izkušnje v svojem lastnem ritmu. Ta izmenjava pomaga normalizirati refleksijo in podpira razvoj samozavedanja.

Kot dopolnilo lahko mladinski delavci uporabijo enostavne vprašalnike, oblikovane v dostopnih oblikah. Vizualna orodja, kot so lestvice z emoji, slikovne izbire ali preprosti sistemi ocenjevanja, omogočajo sodelovanje ne glede na raven pismenosti ali kognitivne razlike. Ta orodja zmanjšujejo pritisk in omogočajo bolj vključujoče ocenjevanje.

Opazovanje je enako pomembno, saj mnogi mladi svoj napredek izražajo prek vedenja in ne z besedami. Spremembe v vključenosti, sodelovanju, uravnavanju čustev ali samostojnosti ponujajo dragocene vpogleds v razvoj. Ta proces mora ostati voden z empatijo in nevsiljiv, osredotočen na razumevanje in ne na sodbe.

Videoposnetki z izjavami lahko še dodatno obogatijo ocenjevanje, saj mladim omogočajo, da z lastnim glasom razmišljajo o svojih izkušnjah. Ko so ti posnetki dostopni (npr. s podnapisi ali tolmačenjem v znakovnem jeziku), ne le dokumentirajo napredek, temveč tudi podpirajo oblikovanje identitete in samozavest, saj sčasoma naredijo razvoj viden.

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo so na voljo v prilogah. Na primer praktični primeri dostopnih orodij za povratne informacije in prilagajanja programa na podlagi povratnih informacij udeležencev.

Pogoste napake pri vključujočem ocenjevanju (in kako se jim izogniti)

To niso nepomembne napake – če se ponavljajo, sistematično izključujejo prav tiste mlade, ki jih vključujoče delo z mladimi želi podpirati.

Pogosta napaka	Zakaj je to problem v vključujočem mladinskem delu	Boljši pristop
Osredotočanje izključno na udeležbo ali rezultate	Ne upošteva dejanske spremembe in ne zajame <i>prehojene poti</i> , zlasti pri mladih, ki se soočajo s sistemskimi ovirami	Merite kvalitativni napredek: samozavest, samostojnost, sodelovanje in odpravljanje ovir
Uporaba standardnih, nedostopnih orodij	Izključuje mlade z različnimi komunikacijskimi potrebami in krepí neenakost	Uporaba dostopnih, prilagodljivih metod (enostavno berljiva besedila, vizualni elementi, avdio, različni formati)
Ne zapira kroga povratnih informacij	Podkopava zaupanje – mladi se počutijo, kot da jih nihče ne posluša ali da so le simbolična gesta	Jasno sporočajte spremembe na podlagi povratnih informacij („ <i>Slišali smo vas...</i> “) in pokažite učinek
Obravnavanje ocenjevanja kot nadzora ali sodbe	Povzroča tesnobo, zmanjšuje iskrenost in odvráča od sodelovanja	Oblikujte evalvacijo kot učenje, razmislek in skupni razvoj
Izključevanje mladih iz procesa ocenjevanja	Poglablja neenakost moči in je v nasprotju z načeli vključevanja	Vključite mlade kot soustvarjalce pri opredeljevanju uspeha in oblikovanju orodij
Enako obravnavanje vseh mladih	Pregleda različne izhodiščne točke in individualne potrebe	Prilagodite metode ocenjevanja in pričakovanja posameznikom
Ne upošteva odpravljanja ovir	Osredotoča se le na individualno uspešnost namesto na sistemske ovire	Ocenite, kako postajajo okolja in strukture bolj vključujoče
Preveliko zanašanje na verbalno povratno informacijo	Izključuje neverbalne ali manj samozavestne udeležence	Kombinirajte verbalne, vizualne, vedenjske in ustvarjalne metode

Preziranje neverbalnega napredka	Spregleda ključne kazalnike, kot sta vključenost ali uravnavanje čustev	Uporaba strukturiranega opazovanja kot osrednje metode
Ne vključuje več perspektiv	Zagotavlja omejeno ali pristransko razumevanje napredka	Vključite prispevke negovalcev, strokovnjakov in zunanjih opazovalcev
Pomanjkanje strokovne samorefleksije	Omogoča, da nezavedna pristranskost vpliva na rezultate ocenjevanja	V prakso vključite nadzor, refleksijo in učenje v skupini
Togost ocenjevalnih postopkov	Omejujejo odzivnost na dejanske potrebe	Uporabljajte prilagodljive, ponavljajoče se povratne zanke in se nenehno prilagajajte

Zaključek

V vključujočem delu z mladimi ocenjevanje ni zgolj orodje za odgovornost – je **ključna razvojna praksa**. Z vrednotenjem mnenj mladih, priznavanjem napredka v različnih oblikah in ohranjanjem prožnega, reflektivnega pristopa ocenjevanje postane gonilo tako osebne rasti kot strokovne kakovosti. Krepi samozavest, gradi zaupanje in agencijo med mladimi ter podpira nenehno izboljševanje znotraj organizacij.

Nenehno spremljanje sprejemanja in vključevanja Spremljanje vključevanja

Spremljanje zagotavlja podatke za izboljšanje, ne za sodbo.

Zagotavljanje kakovostnega mladinskega dela in delovanje vključujočih mladinskih centrov (ali katerih koli vključujočih programov) za mlade z dodatnimi potrebami po podpori temelji na stalnem spremljanju in evalvaciji, kar je ključni element dolgoročne trajnosti in razvoja programov.

Posebno pozornost je treba nameniti potrebam po podpori, dostopnosti, odnosom, strokovnim in etičnim smernicam ter izmenjavi mednarodnih izkušenj (dobrih in slabih praks).

Kaj pomeni spremljanje v kontekstu Mladinskega doma? Spremljanje je neprekinjen, strukturiran proces, ki se uporablja za zagotavljanje, da je mladinsko delo varno, učinkovito in vključujoče. Vključuje redno preverjanje:

- Ali so mladi varni in podprti?
- Ali so dejavnosti zanimive in dosegajo zastavljene cilje?

- Ali osebe izvaja visokokakovostno in vključujoče delo z mladimi?
- Ali mladi dosegajo razvojne rezultate (npr. socialne veščine, samostojnost, dobro počutje, zaposljivost)?
- Ali so ovire za dostopnost in sodelovanje prepoznane in odstranjene?
- Ali je vsak mladostnik vključen in lahko polno sodeluje?

Ker spremljanje igra vlogo v vsaki fazi, nobene ne smemo preskočiti. V nadaljevanju je predstavljen en možen scenarij, vendar upoštevajte, da lokalne razmere in specifični cilji lahko zahtevajo prilagoditve.

Faza 1 – Načrtovanje in izhodišče: pred začetkom dejavnosti

Ključne naloge:

- Določite cilje (npr. socialna vključenost, veščine za samostojno življenje, pripravljenost za zaposlitev).
- Določite kazalnike uspešnosti.
- Ocenite izhodišče vsakega mladostnika na področjih, kot so:
 - socialne veščine
 - Stopnja samostojnosti
 - Komunikacija
 - Zanimanja
 - Potrebe po podpori
 - Varnostne skrbi
- Opredelite potrebe po podpori (fizične, kognitivne, senzorične, komunikacijske).

Orodja:

- Vpisni obrazec (anketa, intervju, fokusna skupina, video intervju, risba – prilagojeno potrebam po podpori in preferencam ciljne skupine)
- Ocena tveganja
- Seznam za preverjanje dostopnosti
- Izhodiščna samoocena (prilagojena kognitivni ravni)
- Mnenje staršev/skrbnikov, če je potrebno

Primer: V mladinskem domu Salva Vita vsak mladostnik opravi vsaj en sprejemni razgovor. Prijavijo se lahko prek spleta in izpolnijo vprašalnik, bodisi s prostim besedilom bodisi z izbiro med ponujenimi možnostmi. Sledi osebni razgovor, ki se med drugim osredotoča na praktične informacije, kot so:

- potrebe po zdravilih
- zmožnost samostojnega potovanja
- Življenjske razmere

Prav tako upoštevamo vidike uspešnosti, na primer:

- točnost
- Kako se prilagajajo novemu okolju

Najpomembneje je, da je razgovor dialog. Ocenjujemo, ali so pričakovanja mladega človeka v skladu s tem, kar lahko ponudimo, in določimo, kako ga lahko najbolj podpremo. V nekaterih primerih lahko določene potrebe – na primer nezdravljene psihiatrične težave – zahtevajo odložitev sodelovanja, dokler ni na voljo ustrezna podpora ali zdravljenje.

FAZA 2 – Stalno spremljanje dejavnosti: med tedenskimi programi in vsakodnevnim delom.

Ključna naloga, ki jo je treba spremljati:

1. Prisotnost in vključenost
2. Kakovost sodelovanja (Ali je udeleženec aktiven? Pasiven? Izogiba se?)
3. Blagostanje in spremembe v vedenju
4. Razvoj veščin v okviru dejavnosti
5. Ovire za dostop (hrup, senzorični dražljaji, težave pri komunikaciji)
6. Uspešnost osebja in uporaba vključujočih metod
7. Razmišljanja ekipe

Orodja:

- Seznami prisotnosti
- Tedenske opombe o opazovanju
- Ocene vključenosti po sistemu »semaforja« (zelena = vključen, rumena = nihajoča, rdeča = težave)
- Dnevniki potreb po podpori
- Dnevniki razmišljanj osebja (strokovnjakov, ki delajo z mladimi v skupinah/posamično)
- Spremljanje senzoričnih in okoljskih dejavnikov
- Kartice za hitro povratno informacijo mladih (smeški, ikone)

Primer: Nekateri navadi ali vedenja lahko negativno vplivajo na razvoj mladih in njihove možnosti za pridobitev zaposlitve. Na primer, neizpolnjevanje dogovorov ali močno moten spalni ritem lahko predstavljata težavo.

V Mladinskem domu so dejavnosti načrtovane čez dan, z začetkom ob 10. uri, da se vsem omogoči pravočasen prihod. Vendar nekateri mladi ostanejo dolgo pokonci in igrajo igre ter so preutrujeni, da bi se udeležili jutranjih dejavnosti.

Da bi spodbudili odgovornost in sodelovanje, uporabljamo sistem »učnih pristojbin«:

- Če se mladostnik ne udeleži dejavnosti, za katero se je prijavil, mora plačati majhno pristojbino.
- Naslednje dejavnosti se ne more udeležiti, dokler ne poravnata pristojbine.
- Družine in skrbniki so obveščeni, da mora plačilo opraviti mladostnik sam.
- Če mladostnik ne more plačati, lahko zahtevo izpolni z opravljanjem gospodinjstskih opravil ali nalog, ki jih določijo skrbniki.
- Izjeme veljajo, če je mladostnik bolan ali če pride do družinske nujne situacije, pod pogojem, da nas o tem vnaprej obvesti.

Ta sistem mladim pomaga razviti odgovornost, hkrati pa ostaja podporen in prilagodljiv.

FAZA 3 — Redno razmišljanje in prilagajanje (mesečno/četrtno): Ustavite se in analizirajte, kaj se je zgodilo.

Ključna vprašanja za razmislek:

- Kaj je delovalo dobro?
- Kaj ni delovalo?
- Kateri mladi potrebujejo več podpore?
- Ali so se pojavile kakšne krize, konflikti ali varnostni problemi?
- Ali izpolnjujemo zahteve glede dostopnosti?
- Ali družine poročajo o izboljšanju razmer doma?
- Ali mladi poročajo o napredku?
- Ali moramo spremeniti urnike, prostore, osebje, orodja ali komunikacijo?

Orodja:

- Mesečni sestanki osebja
- Razprave o primerih
- Fokusna skupina mladih (z enostavnimi vprašanji)
- Kratki intervjuji s starši/skrbniki
- Pregled podatkov (prisotnost, incidenti, dosežki)
- Preverjanje rezultatov na kolesu kompetenc (če je to primerno)

Primer: V Mladinskem domu Salva Vita vsak mesec organiziramo refleksijska srečanja z vsem osebjem. Med temi srečanji pregledamo sezname prisotnosti, ocene vključenosti in evidence incidentov, da ugotovimo, kaj deluje in kaj ne.

Prav tako razpravljamo o posameznih primerih mladih, ki morda potrebujejo dodatno podporo. Če na primer mladostnik nenehno zamuja ali ima težave z udeležbo, ekipa razmisli o prilagoditvah – na primer o zagotavljanju dodatne podpore, prilagoditvi prostorov, uvedbi novih orodij ali načinov komunikacije, da bi bolje ustrezali njegovim potrebam.

FAZA 4 — Merjenje rezultatov: Vsake 6–12 mesecev ali ob zaključku programskih ciklov.

Ključna področja, kot so:

1. Družbene veščine
2. Samostojnost
3. Duševno počutje
4. Samoizražanje in komunikacija
5. Samozavest in samospoštovanje
6. Pripravljenost za zaposlitev
7. Sodelovanje v skupnosti

Orodja:

- Lestvica doseganja ciljev (GAS), prilagojena za invalide
- Samoocenjevanje pred in po
- Obrazci za razmislek družine
- Ocenjevalna lestvica za mladinske delavce
- Sezname za opazovanje (npr. zna prepoznati potrebe, zna delati v skupini itd.)
- Potrdila o usposobljenosti
- Youthpass (prilagojen)
- Rezultati zaposlovanja (za programe NEET)

Primer: V Mladinskem domu izvajamo intenziven program priprave na zaposlitev za mlade, ki so pripravljeni narediti korak proti zaposlitvi. Program vključuje skupinske in individualne seje ter dejavnosti za posredovanje zaposlitve in traja približno šest mesecev.

Med programom spremljamo napredek z uporabo skoraj vseh orodij, opisanih v prejšnjih fazah – sezname prisotnosti, ocene vključenosti, zapisi opazovanj, dnevniki podpore in kartice s povratnimi informacijami mladih.

Ob koncu programa vsak mladostnik:

- si zagotovi zaposlitev ali
- v sodelovanju z osebjem ugotovi, katere veščine ali področja je treba še dodatno razviti, preden bo pripravljen za nadaljevanje.

Ta faza poudarja individualno načrtovanje, stalno spremljanje in prilagajanje, da se zagotovi, da vsak mladostnik doseže pomembne rezultate.

FAZA 5 – Poročanje in učenje: Pretvorba podatkov spremljanja v znanje

Opomba: Ta faza se osredotoča na učenje organizacije, ne le na zbiranje podatkov.

Ključna področja:

- Analiza vseh zbranih podatkov spremljanja (prisotnost, vključenost, povratne informacije, incidenti, razvoj veščin)
- Prepoznavanje trendov, uspehov in področij za izboljšanje
- Izmenjava znanja znotraj ekipe in po celotni organizaciji
- Uporaba spoznanj za prilagajanje programov in načrtovanje v prihodnosti

Orodja:

- Preglednice podatkov ali delovne liste
- Povzetki razmišljanj zaposlenih
- Zbirke povratnih informacij mladih in družin
- Dokumentacija študij primerov

Rezultati:

- Kratka mesečna notranja poročila
- Četrtna poročila o kakovosti
- Letne ocene učinka
- Primeri, ki poudarjajo posamezne poti in rezultate
- Povzetki težav z dostopnostjo in rešitev
- Priporočila za izboljšanje programa

Primer: Na začetku vsi mladi izpolnijo uvodni vprašalnik o svojih ciljih in o tem, kako bi radi izkoristili priložnosti v Mladinskem domu. Svoje mnenje podajo tudi starši ali skrbniki.

Po enem letu ali ko mladostnik dobi zaposlitev ali zapusti Mladinski dom, izpolni vprašalnik o svojih izkušnjah. S primerjavo odgovorov z začetnim vprašalnikom lahko potegnemo zaključke – ne le na individualni ravni, ampak tudi širše, da izboljšamo in prilagodimo naše programe.

Dokumentiramo tudi primere iz prakse – na primer mladostnika, ki je napredoval od skupinskih dejavnosti do uspešne zaposlitve –, ki ponazarjajo vpliv naših programov. Te ugotovitve nato uporabimo za izboljšanje prihodnjih dejavnosti, usposabljanje osebja in oblikovanje strateškega načrtovanja.

Kaj je treba spremljati? (Kazalniki, prilagojeni mladim z dodatnimi potrebami po podpori)

A. Kazalniki udeležbe

- rednost prisotnosti
- točnost
- prevzemanje pobude
- pripravljenost za sodelovanje pri nalogah
- sodelovanje s sovrstniki
- sposobnost upoštevanja strukture

B. Kazalniki dobrega počutja in varnosti

- spremembe razpoloženja
- sprožilci senzorične preobremenitve
- stopnje anksioznosti
- komunikacija potreb
- incidenti v zvezi z vedenjem
- potrebna podpora za zagotavljanje varnosti

C. Kazalniki razvoja spretnosti

- samostojno opravljanje nalog
- socialna komunikacija
- reševanje problemov
- spretnosti gibanja (če je to relevantno)
- digitalne spretnosti
- spretnosti za vsakdanje življenje
- zavest o poklicnih možnostih

D. Kazalniki kakovosti mladinskih delavcev in programov

- uporaba vključujoče komunikacije
- prilagajanje nalog
- proaktivna podpora
- prakse varovanja
- metode vključevanja
- doslednost in vzpostavljanje odnosa
- kakovost odziva na krize

E. Kazalniki dostopnosti

- fizični dostop
- senzorično okolje
- dostopnost komunikacije
- kognitivna dostopnost
- psihološke in duševne razmere
- razpoložljivost pripomočkov

- občutljivost in znanje osebja

4. Točke za razmislek (kaj in kdaj vprašati)

Vsak dan / po vsaki seji

- Kdo je danes dobro sodeloval in zakaj?
- Kdo se je umaknil ali je imel težave in zakaj?
- Ali so se pojavile težave z dostopnostjo?
- Ali je kdo doživel stres, senzorično preobremenitev ali konflikt?
- Smo se ustrezno prilagodili?

Tedensko

- Ali opažamo napredek ali vzorce?
- Ali so načrti podpore še vedno učinkoviti?
- Ali se pojavljajo kakšna tveganja?

Mesečno

- Ali je okolje še vedno varno in vključujoče?
- Ali se cilji izpolnjujejo?
- Ali obstajajo kakšne posebne potrebe po usposabljanju osebja (npr. praksa, ki upošteva avtizem, podpora, ki upošteva ADHD, vedenjska podpora)?

Četrtno

- Ali se rezultati izboljšujejo?
- Ali so viri zadostni?
- Ali se spreminjajo ovire za sodelovanje?
- Ali dosegamo mlade v situaciji NEET, ki redko zapustijo dom?

Dodatna praktična gradiva v zvezi s to temo so na voljo v prilogah, na primer praktični primeri dostopnih orodij za merjenje, opazovanje in povratne informacije.

Tudi postopki ocenjevanja in spremljanja morajo ostati dostopni in prilagodljivi, da se mladim omogoči sodelovanje na načine, ki ustrezajo njihovim komunikacijskim stilom, kompetencam in potrebam po podpori.

Zagotavljanje dostopnosti

Procesi ocenjevanja in spremljanja morajo ostati dostopni in prilagodljivi, da se mladim omogoči sodelovanje na načine, ki ustrezajo njihovim komunikacijskim stilom, kompetencam in potrebam po podpori. Metode povratnih informacij in ocenjevanja morajo zato, kadar je to mogoče, uporabljati dostopen jezik, prilagodljive oblike in več možnosti sodelovanja. Dostopnost pri ocenjevanju ni dodatna značilnost, temveč bistvena sestavina vključujoče prakse.

Dodatna praktična navodila v zvezi s postopki in orodji za dostopnost so na voljo v ustreznih poglavjih in prilogah o dostopnosti.

9. MREŽENJE IN TRAJNOST

Učinkovito delo z mladimi ne more obstajati v izolaciji. Podpora mladim z dodatnimi potrebami po podpori zahteva usklajen, večsektorski pristop. Mreženje in trajnost zato nista dodatna elementa, temveč strukturna stebra, ki zagotavljata, da vključujoče delo z mladimi presega osamljene projekte in postane zanesljiv sistem podpore.

Ko organizacije vzpostavijo močna partnerstva in dolgoročne strategije, mladi prejemajo doslednejšo, dostopnejšo in celovitejšo podporo. Brez tega razdrobljene storitve povečujejo tveganje, da mladi »padejo skozi vrzeli«. Trajnost v tem smislu ne zadeva le financiranja, temveč tudi ustvarjanje odpornih sistemov, ki še naprej delujejo kljub spremembam – v kadru, projektih ali zunanjih pogojih.

Zakaj je mreženje ključnega pomena v vključujočem mladinskem delu

Mreženje v mladinskem delu z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, se znatno razlikuje od splošnega mladinskega dela ali standardnega državlanskega sodelovanja.

Mladi z invalidnostjo, težavami z duševnim zdravjem ali zapletenimi socialnimi razmerami so pogosto odvisni od več sistemov hkrati – izobraževanja, zdravstvenega varstva, socialnih storitev in podpore skupnosti.

Vključujoče delo z mladimi zato zahteva višjo raven odgovornosti in natančnosti pri mreženju. Ni dovolj, da se le »zavedamo« drugih organizacij – mladinski delavci morajo aktivno sodelovati, usmerjati, spremljati in zagovarjati. V mnogih primerih mladinski delavec postane most med razdrobljenimi sistemi in tako zagotavlja, da je podpora neprekinjena in dostopna.

Za nekatere mlade ta mreža ni le v oporo – stabilizira njihovo življenje ali celo rešuje življenja, zlasti v situacijah, povezanih z tveganjem za duševno zdravje, nestabilnostjo v družini ali socialno izolacijo. Zaradi tega je mreženje ključna zaščitna funkcija, ne pa le neobvezna organizacijska dejavnost.

9.1 Sistemi napotitve za neizpolnjene potrebe

Mladinski centri ne morejo in ne smejo poskušati vseh potreb zadovoljiti znotraj lastnih zmogljivosti. Nekateri mladi potrebujejo dodatno strokovno podporo, kot so oskrba na področju duševnega zdravja, storitve podpore za invalide, socialne storitve, pravno svetovanje ali krizno posredovanje. Dobro delujoč sistem napotitve je zato ključna odgovornost.

Učinkovit sistem napotitve ni pasiven, temveč se aktivno upravlja. Vključuje:

- jasna merila za to, kdaj je napotitev potrebna,
- vzpostavljeni odnosi z ustreznimi službami (npr. psihologi, socialni delavci, agencije za zaposlovanje, službe za invalide),
- najnovejše znanje o razpoložljivih možnostih podpore,
- transparentna komunikacija z mladimi in, kadar je to primerno, z njihovimi skrbniki,
- nadaljnje spremljanje, da se zagotovi, da mladostnik uspešno dostopa do napotene storitve.

Pomembno je, da pri napotitvah prevlada pristop, ki temelji na enakopravnosti. Mladinski delavci bodo morda morali mlade podpirati skozi celoten proces, zlasti pri spopadanju s sistemi, ki so lahko zapleteni, nedostopni ali potencialno diskriminatorni. V tej vlogi strokovnjaki delujejo kot posredniki virov in mladim pomagajo vzpostaviti stik z ustrezno in varno podporo.

9.2 Gradnja medsektorskih odnosov

Vključujoče delo z mladimi postane bistveno učinkovitejše, ko je vključeno v mrežo dopolnjujočih se storitev. Ta partnerstva ustvarjajo »celovit« sistem podpore, ki obravnava več razsežnosti življenja mladega človeka.

Ključna partnerstva vključujejo:

- Šole in izvajalci izobraževanja: omogočanje zgodnjega prepoznavanja potreb, usklajevanje individualnih izobraževalnih načrtov (IEP) z neformalnim učenjem ter podpiranje prehodov med izobraževalnimi stopnjami.
- Delodajalci in zasebni sektor: omogočanje realističnih poti do zaposlitve prek vključujočih praks zaposlovanja, ozaveščanja na delovnem mestu in možnosti mentorstva.
- Organizacije civilne družbe in skupine, ki temeljijo na identiteti: vključno z organizacijami za invalide, združenji, ki jih vodijo manjšine, in skupinami LGBTQ+, ki zagotavljajo specializirano podporo in krepijo vključevanje.
- Lokalne oblasti in javne službe: zagotavljanje dostopa do socialnega varstva, zdravstvenih storitev in sistemov podpore mladim.

Ti odnosi zahtevajo čas in doslednost. Zaupanje – zlasti v marginaliziranih skupnostih – se gradi postopoma prek zanesljivega, dolgoročnega sodelovanja, ne pa prek enkratnega sodelovanja.

9.3 Izmenjava znanja in strokovni razvoj

Trajnostno delo z mladimi je odvisno od nenehnega razvoja strokovnega znanja in organizacijskih zmogljivosti. V hitro spreminjajočem se družbenem kontekstu se morajo mladinski delavci znati prilagajati novim izzivom, pristopom in potrebam.

To vključuje:

- nenehno usposabljanje na področjih, kot so praksa, ki upošteva travme, duševno zdravje, vključevanje invalidov in zaščita,
- uporabo in razvoj praktičnih priročnikov, smernic in metodoloških orodij,
- redno razmišljanje v skupini, medsebojno učenje in supervizijo,
- udeležbo v mednarodnih izmenjavah in mrežah (npr. Erasmus+, pobude Sveta Evrope).

Medsektorsko učenje je še posebej dragoceno. Skupna usposabljanja s strokovnjaki iz izobraževalnega, zdravstvenega in socialnega sektorja pomagajo ustvariti skupni jezik in razumevanje, s čimer se izboljša sodelovanje in usklajevanje storitev.

9.4 Dolgoročna strategija in neprekinjen razvoj

Trajnost zahteva prehod od projektno usmerjenega razmišljanja k dolgoročni organizacijski zavezanosti. To pomeni vključitev razmišljanja, prilagajanja in razvoja v samo strukturo organizacije.

Ključni elementi vključujejo:

- razvoj načrta za nenehno izboljševanje, povezanega z organizacijskimi cilji in standardi kakovosti,
- vključevanje povratnih zank, kjer prispevki mladih, osebja in partnerjev vodijo do konkretnih prilagoditev programa,
- izvajanje rednih samoocenjevanj ali revizij vključevanja za ugotavljanje vrzeli in nastajajočih potreb,
- ohranjanje doslednih etičnih standardov in standardov za zaščito,
- raznolikost virov financiranja za zmanjšanje odvisnosti od kratkoročnih subvencij,
- prilagodljivo odzivanje na spreminjajoče se potrebe skupnosti.

Ključnega pomena je, da povratne informacije vodijo do vidnih sprememb. Obveščanje mladih o teh spremembah krepi zaupanje in utrjuje njihovo vlogo pri oblikovanju programa.

Trajnost je odvisna tudi od strukturne stabilnosti. Vključujoče delo z mladimi bi morali podpirati dolgoročni okviri financiranja in institucionalno priznanje, ki zagotavljajo

kontinuiteto podpore skozi celoten razvoj mladega človeka, ne le v okviru omejenih projektnih ciklov.

Ko mreženje ne deluje: primer iz prakse

Mladostnik, ki obiskuje mladinski center, začne kazati znake čustvene stiske in umika. Čeprav mladinski delavec prepozna potrebo po specializirani podpori, organizacija nima jasnih poti napotitve in vzpostavljenega sodelovanja z zunanjimi službami. Zaradi omejenih smernic in razdrobljenih sistemov se mladostnik umakne iz programa, ne da bi imel dostop do ustrezne podpore.

Ključno spoznanje: Šibki ali neformalni sistemi mreženja povečujejo tveganje, da mladi z zapletenimi potrebami padejo skozi vrzeli v podpori.

Zaključek

Mreženje in trajnost spreminjata mladinsko delo iz osamljenih posegov v povezan ekosistem podpore. S pomočjo močnih partnerstev, jasnih poti napotitve, neprekinjenega učenja in dolgoročnega strateškega razmišljanja lahko organizacije zagotovijo, da mladi prejemajo dosledno, vključujočo in smiselno podporo.

Na ta način mladinsko delo postane ne le program, temveč zanesljiv del širše socialne varnostne mreže, ki je sposobna podpirati mlade v različnih življenjskih obdobjih in spreminjajočih se okoliščinah. Z vključitvijo refleksije in prilagajanja v svojo strukturo postane mladinski center stabilen, zanesljiv sistem podpore za mlade, ne le med enim projektom, temveč skozi mnoga leta.

10. VIRI, OCENJEVANJE IN TRAJNOST

Zagotavljanje dolgoročne trajnosti vključujočega mladinskega dela zahteva več kot le stabilno financiranje ali dobro zasnovane programe. Odvisno je od usklajenega sistema, v katerem so finančno načrtovanje, človeški viri, strokovna praksa in evalvacija tesno medsebojno povezani. Le ko ti elementi delujejo skupaj, lahko organizacija dolgoročno ohranja kakovost, dostopnost in pomemben vpliv.

V organizacijah, ki delajo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori, trajnost dobi poseben pomen. V mnogih splošnih okoljih mladinskega dela organizacijska trajnost predvsem zagotavlja, da se dejavnosti in storitve lahko nadaljujejo, medtem ko posamezni mladi lahko sodelujejo za krajša obdobja in prehajajo med različnimi priložnostmi. Za mlade z dodatnimi potrebami po podpori ima kontinuiteta pogosto večji osebni pomen. Morda imajo na voljo manj dostopnih alternativ, omejeno socialno podporo in potrebujejo več časa za vzpostavitev zaupanja, razvoj veščin in doseganje napredka. Stabilni odnosi, predvidljiva okolja in neprekinjena podpora so zato bistveni ne le za organizacijo, temveč tudi za sodelovanje, razvoj in dolgoročno dobro počutje mladih.

Zato trajnost ni zgolj organizacijska, temveč tudi **medosebna in sistemska**. Vključuje ohranjanje stabilnih podpornih mrež, prilagajanje spreminjajočim se individualnim potrebam ter zagotavljanje, da mladi ne izgubijo dostopa do podpore, ko se projekti končajo ali se okoliščine spremenijo. Za mnoge mlade postanejo programi mladinskega dela eno redkih stabilnih in podpornih okolij, ki so jim na voljo dalj časa.

Finančna in materialna sredstva

Dostopnost je treba razumeti kot temeljno načelo oblikovanja, ki je od samega začetka vključeno v načrtovanje programov in pripravo proračuna. To pomeni, da morajo proračuni vključevati ne le operative stroške in plače zaposlenih, temveč tudi celoten nabor ukrepov za dostopnost, kot so podporne tehnologije, prilagojena komunikacija, pomoč pri prevozu ali storitve tolmačenja.

Pogosto tveganje v mnogih organizacijah je, da se vključevanje obravnava kot nekaj, kar se lahko po potrebi »doda kasneje«. V praksi to vodi k izključevanju ali zmanjšani kakovosti. Trajnostni programi zato dostopnost načrtujejo **že od samega začetka** in tako zagotavljajo, da so sredstva na voljo, ko so potrebna.

Proračun mora zajemati:

- redne operative stroške (najem, dostopne komunalne storitve, oprema, materiali),
- stroške osebja (mladinski delavci, psihologi, socialni delavci, mentorji, delavci za medvrstniško podporo),
- ukrepe za dostopnost (fizične prilagoditve, podporne tehnologije, tolmači, poenostavljena komunikacija, digitalna dostopnost, prevozna podpora),
- ocenjevanje, nadzor in razvoj osebja.

Hkrati se morajo organizacije spoprijemati s strukturnimi izzivi, kot so kratkoročni finančni cikli in projektno financiranje. Za zmanjšanje ranljivosti je pomembno združiti različne vire financiranja in ohraniti realistično ravnovesje med ambicijami in zmogljivostmi. Preobremenjenost – prevzemanje več, kot lahko organizacija trajnostno podpira – je eno najpogostejših skritih tveganj v vključujočem mladinskem delu.

Človeški viri, izčrpanost in etično delovanje

Učinkovitost vključujočega mladinskega dela je v veliki meri odvisna od kakovosti in stabilnosti ekipe. Delo z mladimi s kompleksnimi potrebami zahteva **interdisciplinarni pristop**, ki združuje različne strokovne perspektive. Mladinski delavci, psihologi, socialni delavci in mentorji vsak na svoj način prispevajo k celovitejšemu razumevanju situacije mladega človeka.

Enako pomembna je tudi zastopanost. Vključevanje strokovnjakov in mentorjev z lastnimi izkušnjami, vključno z osebami z dodatnimi potrebami po podpori, krepi zaupanje in mladim zagotavlja verodostojne in prepoznavne vzornike.

Vendar je to delo čustveno zahtevno. Strokovnjaki so pogosto izpostavljeni kriznim situacijam, zgodbam o travmah in sistemskim omejitvam, ki jih ni mogoče hitro rešiti. Brez ustrezne podpore to vodi do izčrpanosti, kar neposredno vpliva na kakovost in kontinuiteto programa.

Trajnost je zato odvisna od namernega **preprečevanja izčrpanosti**, na primer:

- realistična obremenitev s primeri in jasne opredelitve vlog,
- redna supervizija (individualna in skupinska),
- podpora kolegov in strukturirana refleksija v skupini,
- meje glede razpoložljivosti in čustvenega dela,
- normalizacija iskanja pomoči in ranljivosti znotraj ekipe.

Preprečevanje izgorelosti zato ni individualna, temveč organizacijska odgovornost. Zahteva jasne opredelitve vlog, realistične delovne obremenitve, redno supervizijo ter kulturo, v kateri sta razmislek in ranljivost sprejeta. Meje glede razpoložljivosti in čustvene vpletenosti niso znaki distanciranosti, temveč bistveni pogoji za trajnostno angažiranost.

Strokovno delo morajo usmerjati jasni etični okviri. Zaupnost, zaščita, prostovoljna privolitev in spoštovanje avtonomije niso abstraktna načela, temveč vsakodnevna operativna realnost, ki zahteva dosledno pozornost in skupno razumevanje znotraj ekipe.

Strokovna refleksija in učenje

V vključujočem delu z mladimi strokovno usposobljenost ne opredeljujejo le tehnične veščine, temveč tudi sposobnost razmišljanja, prilagajanja in premišljenega odzivanja na zapletene situacije. Mladinski delavci pogosto sprejemajo odločitve v čustveno zahtevnih in nepredvidljivih okoliščinah, ki jih oblikujejo njihova lastna prepričanja, vrednote, izkušnje in predpostavke. Brez razmišljanja lahko ti dejavniki nenamerno okrepijo izključevanje ali neučinkovite prakse.

Strukturirana samorefleksija strokovnjakom pomaga:

- prepoznati in preučiti lastna prepričanja, pričakovanja in avtomatične reakcije,
- razmisliti, kako ti vplivajo na odnose in sprejemanje odločitev,
- najti bolj podporne in konstruktivne odzive,
- in bolje razumeti, kako osebne vrednote in izkušnje oblikujejo strokovno prakso.

Modeli, kot so modeli reflektivne identitete, lahko strokovnjakom pomagajo preučiti globlje plasti njihove prakse, vključno z prepričanji, vrednotami, identiteto in procesi odločanja.

Praktična orodja za refleksijo in samoocenjevanje lahko vključujejo:

- vprašalnike za samoocenjevanje,
- reflektivni dnevniki ali razvojni portfelji,
- vaje za pojasnjevanje vrednot,
- strukturirana navodila za refleksijo,
- refleksijo med kolegi in supervizijo,
- in razprave o kritičnih dogodkih znotraj ekip.

Sčasoma reflektivna praksa prispeva k razvoju kulture učenja, v kateri se strokovna rast, prilagajanje in nenehno izboljševanje vključijo v vsakdanje delo, namesto da bi bili omejeni na formalna okolja usposabljanja.

Spremljanje, ocenjevanje in povratne informacije

Trajnost je odvisna tudi od sposobnosti organizacije, da razume in prikaže svoj vpliv. V vključujočem delu z mladimi evalvacija presega zgolj merjenje udeležbe ali rezultatov. Osredotoča se na kvalitativne spremembe, kot so večja samozavest, izboljšane socialne vezi ali večja samostojnost.

Ker mladi z dodatnimi potrebami po podpori pogosto izhajajo iz različnih izhodišč, mora evalvacija upoštevati koncept »prehojene poti«. Napredek se ne meri glede na fiksni standard, temveč v odnosu do posameznih izhodišč in ovir, ki so bile premagane.

Uravnotežen sistem ocenjevanja združuje kvantitativne kazalnike – kot so stopnje udeležbe ali prehodi v izobraževanje in zaposlitev – s kvalitativnimi ugotovitvami, pridobljenimi prek pogovorov, opazovanja in ustvarjalnih oblik povratnih informacij. Ti postopki morajo biti dostopni, brez ovir in pomembni za mlade.

Nenehni razvoj in dolgoročni vpliv

Trajnostna organizacija deluje kot učna organizacija. Ne ponavlja le dejavnosti, temveč se nenehno prilagaja na podlagi izkušenj, povratnih informacij in spreminjajočih se potreb. To zahteva redno razmišljanje na ravni ekipe ter sposobnost, da se spoznanja v praksi pretvorijo v konkretne prilagoditve.

To vključuje:

- redna srečanja ekipe za razmislek in ocenjevanje (ne le o tem, »kaj smo naredili«, ampak tudi o tem, »kako razmišljamo in se odločamo«),
- vključevanje ugotovitev iz samorefleksije, supervizije in evalvacije v konkretne prilagoditve programa,

- sistematično načrtovanje strokovnega razvoja osebja (skupni cilji učenja, načrti usposabljanja, medsebojno učenje),
- vodenje dokumentacije (portfelji, zbirke primerov, priročniki), ki ohranja institucionalno znanje kljub fluktuaciji osebja.

Dolgoročni vpliv je tesno povezan s preходом v odraslost. Za mnoge mlade z dodatnimi potrebami po podpori je ta prehod bolj zapleten in manj linearen kot za njihove vrstnike. Pogosto vključuje spopadanje s fragmentiranimi sistemi, vrzeli v storitvah in omejenimi priložnostmi na trgu dela.

Mladinsko delo zato igra ključno vlogo pri gradnji mostov – do izobraževanja, zaposlovanja in sodelovanja v skupnosti. To vključuje razvoj življenjskih veščin, podporo pri poklicni orientaciji ter pomoč mladim pri razumevanju in orientaciji v institucionalnih sistemih.

Trajnost v tem smislu ne pomeni le ohranjanja storitev, temveč tudi zagotavljanje podpore mladim tudi po koncu samega programa, kar ima trajne učinke na njihovo samostojnost in sodelovanje v družbi.

Seznam za preverjanje trajnosti za organizacije

Za lažjo praktično uporabo naslednji kontrolni seznam povzema ključne elemente trajnostnega vključujočega dela z mladimi:

Strateški in finančni

- Dostopnost je vključena v vse proračune že od samega začetka
- Viri financiranja so raznoliki (osnovna sredstva + projekti + partnerstva)
- Obseg programa ustreza razpoložljivim virom

Človeški viri in dobro počutje

- Vzpostavljena je interdisciplinarna ekipa
- Raznolikost osebja odraža skupnost
- Zagotovljeni sta redna supervizija in medsebojna podpora
- Aktivno se izvajajo ukrepi za preprečevanje izgorelosti

Strokovna praksa

- Etični protokoli so jasni, skupni in se uporabljajo
- Nenehno usposabljanje je vgrajeno v organizacijsko prakso
- Refleksija je del vsakdanjega dela, ni izjema

Ocenjevanje in učenje

- Uporabljajo se tako kvantitativne kot kvalitativne metode ocenjevanja

- Povratne informacije mladih se redno zbirajo
- Rezultati ocenjevanja vodijo do vidnih sprememb
- „Prehopena pot“ se priznava kot ključni kazalnik

Dolgoročni vpliv

- Obstajajo jasne poti do izobraževanja, zaposlitve in sodelovanja v skupnosti
- Partnerstva podpirajo prehod tudi po koncu programa
- Ohranjajo se stiki z udeleženci ali nekdanjimi udeleženci

Zaključna opomba

Trajnost vključujočega mladinskega dela je odvisna od usklajenosti virov, strokovne prakse, organizacijskega učenja in dolgoročne zavezanosti. Ko ti elementi delujejo skupaj, lahko mladinsko delo mladim sčasoma zagotovi stabilno, prilagodljivo in smiselno podporo.

Za podporo izvajanju in strokovnemu razvoju je v Prilogi na voljo podrobni prilagojeni okvir kompetenc, ki temelji na modelu kompetenc ETS – razširjenem, da obravnava vključevanje invalidov, dostopnost, zaščito, soustvarjanje in mladinsko delo, temelječe na človekovih pravicah.

Okvir uporablja model F–I–A–E za opis štirih progresivnih ravni razvoja kompetenc:

F–I–A–E se nanaša na štiri stopnje razvoja kompetenc:

F – Osnova = ozaveščenost

To je začetna stopnja. Oseba ima osnovno ozaveščenost in razumevanje koncepta. Ga lahko prepozna v preprostih situacijah, vendar ga v praksi morda še ne uporablja dosledno.

I – Srednja stopnja = uporabno razumevanje

Na tej stopnji oseba lahko uporablja kompetenco v znanih ali podprtih situacijah. Razume, kako deluje, in jo lahko uporablja z določeno strukturo ali vodstvom.

A – Napredno = samozavestna, prilagodljiva uporaba

Na tej stopnji oseba kompetenco uporablja samostojno in dosledno. Zna jo prilagoditi različnim kontekstom, se prožno odzivati na izzive in jo vključiti v svojo redno prakso.

E – Strokovnjak = vodstvo in vpliv na sistem

To je najvišja raven. Oseba ne le uporablja kompetenco, ampak tudi oblikuje način, kako jo uporabljajo drugi. Vpliva na sisteme, usposablja druge, razvija metode in prispeva k spremembam na organizacijski ali politični ravni.

Kompeten ca	Opis kompetenc e	Učni izidi (F–I– A–E)	Kazalniki (F–I–A–E)	Orodja za ocenjeva nje	V modelih ETS manjkajo
Praksa, temelječa na človekovih pravicah, in etično stališče	Uporablja pristop, temelječ na pravicah, ki izhaja iz Konvencije ZN o pravicah invalidov (UNCRPD), ter zagotavlja dostojanstv o, enakost, nediskrimin acijo in priznava mlade kot imetnike pravic in ne kot pasivne prejemnike.	F: Priznava temeljne pravice in načela pravičnosti. I: Razlaga Konvencijo ZN o pravicah invalidov (UNCRPD) in jo uporablja v praksi. A: Vključuje pravice v oblikovanje programov in se upira kršitvam. E: Zagovarja in oblikuje prakso, temelječo na pravicah, na organizacijski in sistemski ravni.	F: Uporablja spoštljiv jezik. I: V dejavnosti h se sklicuje na pravice. A: Nasprotuje izključujoči m in nim praksam. E: Vpliva na politike in standarde.	Dnevniki za razmislek; študije primerov; etične razprave; Youthpas s.	Ni izrecne podlage v Konvenciji ZN o pravicah invalidov (UNCRPD) ali pravne podlage ali odgovornost i.
Kritično razumevan je modelov invalidnosti	Kaže globoko razumevanj e socialnih modelov in modelov, temelječih na človekovih pravicah, ter jih kritično	F: Priznava invalidnost kot obliko raznolikosti. I: Razloži različne modele invalidnosti. A: Pri oblikovanju	F: Izogiba se jeziku, ki poudarja pomanjklji vosti. I: Prepoznav a ovire.	Konceptni zemljevidi; eseji; analiza scenarijev ; povratne informacij e vrstnikov.	Pomanjkanj e poznavanja modelov invalidnosti

	uporablja za analizo in preoblikovanje prakse mladinskega dela.	programov uporablja socialne in na človekovih pravicah temelječe modele. E: Kritično analizira sisteme in usposablja druge.	A: Preoblikuje okolja. E: Vodi konceptualne razprave.		
Oblikovanje in izvajanje dostopnosti	Oblikuje in izvaja programe, dostopne v fizičnem, senzoričnem, kognitivnem in komunikacijskem smislu, z uporabo univerzalnega oblikovanja in UDL, dopolnjenih s prilagoditvami.	F: Prepoznava ovire za dostopnost. I: Uporablja osnovne prilagoditve. A: Oblikuje popolnoma dostopne programe. E: Razvija sisteme in standarde za dostopnost.	F: Opazi ovire. I: Izvede prilagoditve. A: Dostopnost je vgrajena v zasnovo. E: Kultura dostopnosti v celotni organizaciji.	Revizije dostopnosti; opazovanje; povratne informacije udeležencev; portfelji gradiva.	Ni operacionalizacije dostopnosti (UDL, AAC, Easy-to-Read).

Prilagodljiv o vodenje in individualn a podpora	Prilagaja metode vodenja, komunikacij ske sloge in okolja, da ustrežejo posameznik ovim potrebam, hkrati pa ohranja vključujočo dinamiko skupine in vključuje pristope, ki upoštevajo travme.	F: Prepoznava različne potrebe. I: Uporablja raznolike metode vodenja. A: Uporablja pristope, ki upoštevajo travme in senzorične potrebe. E: Mentorira druge in vodi vključujoče delavnice.	F: Se prilagaja, kadar je to potrebno. I: Uporablja več metod. A: Visoka vključenos t vseh udeleženc ev E: Je vzor za druge pri izvajanju prakse.	Opazovan je; refleksija na podlagi videoposn etkov; medseboj no ocenjevan je; dnevnik moderator jev.	Ni konkretnih vključujočih metod vodenja (senzoričnih , upoštevajoč ih travme).
Sodelovanj e in soustvarja nje	Spodbuja smiselno sodelovanje prek skupnega odločanja, soustvarjanj a in prerazpored itve moči.	F: Spodbuja sodelovanje. I: Uporablja participativne metode. A: Delijo moč odločanja. E: Vzpostavlja strukture soodločanja.	F: Vidna udeležba. I: Posvetova nje z mladimi. A: Mladi vplivajo na rezultate. E: Mladi so so-vodje programov .	Kartiranje sodelovan ja; skupinska refleksija; povratne informacij e mladih; opazovanj e.	Ni izrecnega poudarka na delitvi moči ali soodločanju .

Okrepitev vloge in samoodločanje	Podpira avtonomijo, kompetence in sprejemanje odločitev v skladu s teorijo samoodločanja, s čimer krepi agencijo mladih.	F: Spodbuja izbiro. I: Podpira zastavljanje ciljev. A: Razvija avtonomijo in samozavest. E: Oblikuje sisteme za krepitev vpliva.	F: Mladi izrazijo svoje želje. I: Mladi si zastavljajo cilje. A: Mladi delujejo samostojno. E: Mladi vodijo pobude.	Orodja za določanje ciljev; dnevniki za razmislek; Youthpass; povratne informacije vrstnikov.	Ni vključena teorija samoodločanja.
Komunikacija za vključevanje	Uporablja dostopno, vključujočo in prilagodljivo komunikacijo, vključno s preprostim jezikom, publikacijo „: Easy-to-Read“, alternativno in podporno komunikacijo (AAC) ter različnimi formati.	F: Uporablja jasen jezik. I: Prilagaja komunikacijo. A: Oblikuje dostopna gradiva. E: Razvija vključujoče komunikacijske sisteme.	F: Osnovno razumevanje. I: Manj zmede. A: Visok raven razumevanja. E: Vključujoča komunikacijska kultura.	Pregled gradiva; preverjanje razumevanja; opazovanje; orodja za povratne informacije.	Ni standardov za dostopno komunikacijo.

Zaščita in praksa, ki upošteva travme	Z izvajanjem zaščitnih postopkov in načel, ki upoštevajo travmatične izkušnje, zagotavlja fizično in psihološko varnost.	F: Prepoznava pomen varnosti. I: Uporablja osnovne ukrepe za zaščito. A: Vključuje prakso, ki upošteva travme. E: Razvija sisteme za zaščito.	F: Varno ravnanje. I: Upošteva se postopke. A: Udeleženci se počutijo varne. E: Varnostna kultura na sistemski ravni.	Vaje s scenariji; simulacije; opazovanje; dnevniki za razmislek.	Ni izrecnega okvira, ki upošteva travme.
Reflektivna praksa in zavedanje o pristranskosti	Neprestano kritično razmišlja o osebnih pristranskostih, vključno z diskriminacijo na podlagi telesne sposobnosti in intersekcionalnostjo, ter svojo prakso temu ustrezno prilagaja.	F: Kaže osnovno zavedanje. I: Prepoznava osebne pristranskosti. A: Na podlagi refleksije spreminja svojo prakso. E: Spodbuja procese refleksije pri drugih.	F: Osnovna refleksija. I: Prepoznavanje pristranskosti. A: Spreminja vedenje. E: Vodi kritično refleksijo.	Refleksivni dnevniki; supervizija; povratne informacije kolegov; vodena refleksija.	Ni izrecnega poudarka na diskriminaciji na podlagi sposobnosti in intersekcionalnosti.

Sistemske razmišljanje in zagovorništvo	Prepoznava sistemske ovire in se zavzema za vpliv na institucije, politike in strukturne pogoje.	F: Prepoznava strukturne ovire. I: Vključuje zainteresirane strani. A: Vodi dejavnosti zagovarjanja interesov. E: Vpliva na politiko in sistemske spremembe.	F: Prepoznavna težave. I: Gradi partnerstva. A: Vidne zagovorniške dejavnosti. E: Dosežen strukturni vpliv.	Poročila o projektih; povratne informacije zainteresiranih strani; načrti za zagovorništvo; študije primerov.	Ni strukturirane kompetence na področju zagovarjanja interesov.
Oblikovanje učenja in usmerjenost v učinke	Oblikuje programe z uporabo teorije sprememb, vključujočih metodologij in ocenjevanja na podlagi rezultatov, da se zagotovi merljiv vpliv.	F: Razume osnovno načrtovanje. I: Povezuje dejavnosti z rezultati. A: Uporablja metode ocenjevanja. E: Oblikuje okvire učinka.	F: Vidno je osnovno načrtovanje. I: Jasni cilji. A: Merljivi rezultati. E: Vzpostavljene sistemi za merjenje učinka.	Programski načrti; poročila o evalvaciji; Youthpass; refleksijske seje.	Ni teorije sprememb ali sistema merjenja učinka.
Sodelovanje z osebami z izkušnjami iz prakse	Vključuje ljudi z izkušnjami iz prakse kot enakopravne partnerje	F: Priznava vrednost izkušenj iz prakse. I: Vključuje sodelovanje.	F: Vidna vključenost. I: Aktivno vključevanje.	Povratne informacije o partnerstvu; skupno ocenjevanje;	Izkušnje iz življenja se ne obravnavajo kot strokovno znanje.

	pri oblikovanju, izvajanju in ocenjevanju, pri čemer priznava njihovo strokovno znanje in prerazporedi moč.	A: Omogoča skupno odločanje. E: Vzpostavlja sisteme skupnega ustvarjanja.	A: Deljena moč. E: Skupno vodene strukture.	opazovanje; poročila o razmišljanju.	
--	---	--	--	--------------------------------------	--

Vključujoče delo z mladimi ne temelji na popolnih sistemih ali univerzalnih rešitvah, temveč na nenehnem prizadevanju za dostopnost, refleksijo, sodelovanje in smiselne medčloveške odnose. Koncepti, orodja in okviri, predstavljeni v tej publikaciji, so namenjeni podpori strokovnjakom in organizacijam pri oblikovanju bolj vključujočih, odzivnih in trajnostnih praks dela z mladimi.

11. PRIPOROČILA ZA POLITIKO IN PRAKSO

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori ostajajo v mnogih programih premalo zastopani in se pogosto soočajo s strukturnimi, socialnimi in dostopnostnimi ovirami, ki omejujejo smiselno sodelovanje in dolgoročno vključevanje. Ta zaključni del prevaja načela in praktična navodila, predstavljena v celotni metodologiji, v priporočila za ukrepanje. Naslovljen je tako na nosilce odločanja, ki oblikujejo politike, financiranje, strukture in sisteme, ki omogočajo dostopno mladinsko delo in zagotavljajo njegovo trajnost, kot tudi na mladinske delavce in druge strokovnjake, odgovorne za vsakodnevno vključujočo prakso.

11.1. Priporočila za nosilce odločitev o vključujočem delu z mladimi

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori so zelo heterogena skupina. Lahko se soočajo z invalidnostjo, nevrodivergenco, težavami z duševnim zdravjem, travmami, kroničnimi boleznimi, ovirami pri učenju, senzoričnimi ali fizičnimi ovirami pri dostopu ali kombinacijami teh dejavnikov. Njihove potrebe, prednosti, identitete in razvojne poti se razlikujejo, nekatere potrebe po podpori pa so lahko nevidne ali se sčasoma spreminjajo.

Ta priporočila so namenjena evropskim, nacionalnim, regionalnim in lokalnim nosilcem odločanja, javnim organom, donatorjem, oblikovalcem programov in institucijam, ki oblikujejo politike in storitve na področju mladine. Njihova odgovornost je ustvariti pravne, finančne in organizacijske pogoje, v katerih je mogoča smiselna udeležba. Formalna upravičenost ali možnost prijave ni dovolj: programi morajo biti v praksi dostopni ter zagotavljati vire, podporo in prožnost, potrebne za udeležbo.

Odločevalci na področju mladinskega dela morajo potrebe mladih z dodatnimi potrebami po podpori, vključno z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori, obravnavati z enako nujnostjo in pozornostjo kot potrebe drugih skupin. Glede na znatno število mladih v tej kategoriji je treba programe in politike na vseh ravneh prilagoditi, da se odstranijo ovire in zagotovijo resnične priložnosti. Ni dovolj, da se mladostnik lahko »prijavi« na programe – za smiselno sodelovanje morajo obstajati dostopni viri, platforme brez ovir in podporne strukture.

Ozadje in ključne ovire

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori so pogostejši kot njihovi vrstniki brez takih potreb izključeni iz zaposlovanja, izobraževanja ali usposabljanja, čeprav se obseg te vrzeli razlikuje glede na starost, leto, državo in stopnjo potreb po podpori. Podatke je zato treba predstaviti z jasno opredeljenim prebivalstvom, kazalnikom in časovnim obdobjem [1]. V mladinskem delu in sorodnih sistemih se med ponavljajočimi ovirami pojavljajo:

- razdrobljeni sistemi podpore in šibko usklajevanje med mladinskim delom, izobraževanjem, poklicnim usposabljanjem, službami za zaposlovanje, zdravstvenim varstvom in socialnimi storitvami
- Fizične, senzorične, digitalne, komunikacijske in informacijske ovire, vključno z nedostopnimi postopki zaposlovanja in prijave.
- Nizka pričakovanja, stigmatizacija, diskriminacija na podlagi invalidnosti in institucionalna pristranskost, ki omejujejo priložnosti, poklicno usmerjanje in stik s poklicnimi potmi.
- Pozno ali nezadostno načrtovanje prehoda ter nenadna izguba podpore ob doseganju starostnih mej ali ob zaključku projektov.
- Kratkoročno financiranje, nezadostno kadrovsko zasedbo ter neupoštevanje proračunskih sredstev za dostopnost, osebno podporo, supervizijo in strokovno svetovanje.
- Omejena udeležba mladih z dodatnimi potrebami po podpori pri odločitvah, ki vplivajo na njihova življenja, programe in skupnosti.

Pravočasna, individualizirana in usklajena podpora lahko zmanjša te ovire in okrepi sodelovanje v mladinskem delu, izobraževanju, usposabljanju, zaposlovanju in življenju v skupnosti. Naslednja priporočila pozivajo k pristopu, ki temelji na človekovih pravicah in se opira na socialni model invalidnosti, trajnostno finančno zavezo ter smiselno sodelovanje mladih na vseh stopnjah razvoja politik in programov.

1. Okrepiti na pravicah temelječe politične in pravne okvire

- V celoti izvajajte, spremljajte in uveljavljajte Konvencijo ZN o pravicah invalidov (UN CRPD), tudi v okviru mladinske politike, javnega financiranja in izvajanja storitev [2].
- V vse mladinske politike je treba vključiti dostopnost in potrebe mladih z dodatnimi potrebami po podpori. Vključevanja ne smemo obravnavati zgolj kot ločeno kategorijo za »mlade z manj priložnostmi« ali kot specializirano vprašanje.
- Sprejeti pristop, ki temelji na človekovih pravicah in se opira na socialni model invalidnosti. Priznati, da so okoljske, organizacijske in vedenjske ovire glavni vzroki izključenosti, ter odgovornost za njihovo odpravo prenesti na sisteme in institucije.
- V javnem financiranju, javnih naročilih in standardih storitev je treba v skladu z ustreznimi evropskimi, nacionalnimi in lokalnimi pravnimi okviri uvesti proaktivne obveznosti na področju enakosti, nediskriminacije in dostopnosti.
- Preprečite vrzeli, ki jih ustvarjajo toge starostne meje. Zagotovite kontinuiteto med prehodom v odraslost ter med mladinskim delom, izobraževanjem, usposabljanjem, zaposlovanjem in storitvami za odrasle, in sicer na podlagi situacije mladega človeka in ne na podlagi poljubne meje.
- Sprejeti celovit sistemski pristop, ki povezuje politike na področju mladine, izobraževanja, socialne vključenosti, zdravja, samostojnega življenja in trga dela, hkrati pa upošteva posebno vlogo mladinskega dela.

2. Zagotoviti trajnostno, prožno financiranje in dostopna javna naročila

- Zagotovite stabilno, večletno in osnovno financiranje poleg projektnega financiranja prek evropskih, nacionalnih, regionalnih in lokalnih instrumentov, vključno z ESF+ in Erasmus+, kjer je to ustrezno. Kontinuiteta je še posebej pomembna za mlade, ki imajo omejene alternativne možnosti in morda potrebujejo več časa za vzpostavitev zaupanja, učenje in razvoj.
- Dostopnost je treba obravnavati kot osnovni strošek programa in ne kot neobvezno dopolnilo. Proračune in odločitve o financiranju je treba že od samega začetka oblikovati tako, da zagotavljajo vključevanje.
- Omogočite prilagodljive proračune, ki se lahko odzovejo na posamezne potrebe po dostopnosti, ko se te pojavijo. Ustanovite sklade za dostopnost in razumne

prilagoditve na centralni ali programski ravni, da lokalnim vodjem ne bo treba preusmerjati proračunskih sredstev za dejavnosti.

- Jasno opredelite upravičene stroške, na primer osebno pomoč, tolmačenje v znakovnem jeziku, podporno in alternativno komunikacijo, dostopne informacije, prevoz, nastanitev, prilagoditve dejavnosti, podporno tehnologijo, dodatni čas za pripravo, posvetovanje s strokovnjaki in dodatne kadrovske zmožljivosti.
- Podprite skupne vire, kot so tehnološke knjižnice v skupnosti, skladi dostopne opreme in strokovna podpora, do katerih imajo dostop tudi manjše organizacije.
- Zahtevajte dostopnost pri javno financiranih javnih naročilih, prizoriščih, digitalnih orodjih, komunikacijskih storitvah in naročenih programih.
- Zagotoviti je treba, da raven financiranja odraža realistična razmerja med številom zaposlenih in delovnimi nalogami, supervizijo, nadomeščanje osebja, usposabljanje in čas za okrevanje. Preprečevanje izčrpanosti in poklicna trajnost sta ključni odgovornosti, ne pa zgolj zadevi posameznikove odpornosti.

3. Zagotovite smiselno sodelovanje in krepitev vloge

- Uporabite načelo „Nič o nas brez nas“ tako, da vključite mlade z dodatnimi potrebami po podpori v oblikovanje politik in programov, njihovo izvajanje, upravljanje, spremljanje in ocenjevanje.
- Poskrbite, da bo sodelovanje dostopno in da bodo na voljo ustrezna sredstva. Vnaprej zagotovite informacije, ponudite različne načine sodelovanja, pokrijte stroške, povezane z dostopom, ter po potrebi nadomestite mladim in predstavniki organizacijam stroške za njihovo strokovno znanje.
- Uporabljajte podprto odločanje in dostopno komunikacijo, da bodo mladi lahko razumeli možnosti, izrazili svoje želje in vplivali na odločitve, ne da bi drugi samodejno odločali v njihovem imenu.
- Podpirajte mreže mladih voditeljev in strokovnjakov z lastnimi izkušnjami, ki lahko izzivajo družbene norme, delujejo kot vzorniki in vplivajo na politiko. Priznajte in okrepite že obstoječe pobude.
- Na vseh ravneh, vključno z vodstvom, zaposlujte osebje in prostovoljce z dodatnimi potrebami po podpori ali zahtevami glede dostopnosti ter odpravite ovire pri zaposlovanju, delu in prostovoljstvu.
- Objavljajte, kako so prispevki mladih vplivali na odločitve. Sodelovanje bi moralo ustvarjati vidno povratno zanko, ne pa le posvetovanje brez vpliva.

4. Zahtevajte dostopnost in univerzalno oblikovanje že od samega začetka

- Uporabljajte univerzalno oblikovanje (UD) in univerzalno oblikovanje za učenje (UDL) pri oblikovanju programov, učnih metod, dogodkov, prizorišč, gradiva,

zaposlovanja in digitalnih orodij, hkrati pa ohranite možnost individualnih razumnih prilagoditev.

- Redno izvajajte revizije dostopnosti, ki zajemajo fizično, senzorično, socialno, informacijsko, komunikacijsko in digitalno okolje. V revizije je treba vključiti strokovnjake za dostopnost in mlade z lastnimi izkušnjami.
- Uporabljajte Evropski akt o dostopnosti v okviru njegovega področja uporabe in uveljavljajte druge ustrezne zahteve glede dostopnosti in enakosti za storitve za mlade, stavbe, informacijska in digitalna okolja [3].
- Zahtevati, da digitalne vsebine in storitve izpolnjujejo veljavni evropski okvir za dostopnost, vključno z EN 301 549, kjer je to ustrezno. Uporabljati WCAG 2.2 kot trenutna tehnična navodila in najboljše prakse, kjer je to primerno [4][5].
- Osnovne informacije in gradivo za pridobivanje udeležencev je treba privzeto zagotoviti v jasnih, dostopnih in lahko razumljivih oblikah. Ponudite alternativne oblike, kot so vsebine v obliki »Easy Read«, z velikim tiskom, v brajici, avdio, s podnapisi ali v znakovnem jeziku, glede na ciljno publiko in ugotovljene potrebe.
- Zagotovite, da postopki prijave in prvega stika ne zahtevajo nepotrebnega razkritja diagnoze. Vprašajte, kakšna podpora ali ureditve dostopa so potrebne, in pojasnite, kako bodo uporabljeni osebni podatki.

5. Razvijajte kompetence delovne sile in organizacijske zmogljivosti

- Od financiranih programov zahtevajte, da vzpostavijo jasne strokovne standarde, etični kodeks, postopke za zaščito, opise vlog in poti napotitve za mladinske delavce in drugo osebje.
- Kot referenčni okvir uporabite model kompetenc Evropske strategije za usposabljanje za mladinske delavce, prilagojen kontekstu in dopolnjen z izrecnimi kompetencami na področju vključevanja invalidov, dostopnosti, zaščite, podprtega odločanja in podporne komunikacije [6].
- Zagotovite redna usposabljanja za osebje in ustrezne nosilce odločanja o dostopnosti, nezavednih predsodkih, diskriminaciji na podlagi invalidnosti, mikroagresijah, intersekcionalnosti, praksi, ki upošteva travme, vključujoči komunikaciji in prepoznavanju nevidnih potreb po podpori.
- Uvedite reflektivno prakso, mentorstvo in strokovna supervizija kot standardne operativne zahteve ter jim zagotovite namenska sredstva in delovni čas.
- Podpirajte medsebojno učenje in izmenjavo med splošnimi mladinskimi organizacijami, organizacijami oseb z invalidnostjo (OPD), centri za samostojno življenje (CIL), organizacijami, ki jih vodijo mladi, ter storitvami, ki podpirajo nevrodivergentne mlade in mlade, ki se soočajo z duševnimi težavami, travmami, kroničnimi boleznimi ali ovirami pri učenju.

- Razvijte organizacijske zmogljivosti, da odgovornost za zapletene situacije ne bo ležala na ramenih enega samega predanega delavca. Zagotovite realistično število primerov, ustrezno kadrovske zasedbo, podporo vodstva in jasne postopke za eskalacijo.

6. Oblikujte usklajene poti skozi izobraževanje, mladinsko delo in zaposlovanje

- Vzpostavite skupne protokole med mladinskim delom, izobraževanjem, poklicnim usposabljanjem, službami za zaposlovanje, socialnimi službami, zdravstvenimi službami in podporo za samostojno življenje, z jasno opredeljenimi vlogami in odgovornostmi.
- Ko je potrebno medsektorsko usklajevanje, zagotovite imenovanega koordinatorja za prehod. Mladostnik mora biti vključen v izbiro ureditve, razumeti vlogo koordinatorja in privoliti v izmenjavo informacij v okviru veljavnega pravnega okvira.
- Zagotoviti je treba prilagojeno poklicno svetovanje, usposabljanje za delo, mentorstvo in podporo pri prehodu prek strokovnjakov, usposobljenih na področju vključevanja in dostopnosti.
- Razširite dostop do prekvalifikacije, mikro-potrdil, dualnega učenja in učenja na delovnem mestu, s prilagoditvami na podlagi individualnih ciljev in potreb po dostopu.
- Zagotovite dostop do priložnosti za pridobivanje praktičnih življenjskih veščin, kadar te ustrezajo lastnim ciljem mladega človeka. Ne vsiljujte ene standardne poti in ne predpostavljajte, da vsak udeleženec potrebuje enako usposabljanje.
- Razvijajte mreže delodajalcev za vključujoče zaposlovanje, prilagajanje delovnega mesta in ozaveščanje o invalidnosti. Uporabljajte ukrepe, kot so subvencije plač in skladi za prilagajanje delovnega mesta, kadar to podpirajo dokazi in lokalna politika.
- Načrtujte kontinuiteto, ki presega posamezne projekte, in preprečite nenadna zaključevanja. Podpirajte načrtovane prehode, predaje in nadaljnje spremljanje, hkrati pa ohranjajte avtonomijo in zasebnost mladih.

7. Vzpostavite sisteme za zaščito, odgovornost in dostopne pritožbene postopke

- Zahtevajte, da imajo programi za mlade dostopne postopke za zaščito, pridobivanje soglasja, zaupnost, poročanje o incidentih, oceno tveganja, odzivanje na krize in napotitev.
- Zagotovite, da so omejitve zaupnosti ter morebitne pravne ali organizacijske obveznosti poročanja pojasnjene v dostopnem jeziku, preden se informacije posredujejo naprej.

- Zagotovite zaupne, dostopne in, kjer je to primerno, neodvisne kanale, prek katerih lahko mladi in družine prijavijo diskriminacijo, izključevanje, zlorabo ali nevarne prakse ter predlagajo izboljšave.
- Ponudite več kot en način poročanja, zaščitite pritožnike pred povračilnimi ukrepi, sporočite pričakovane odzivne čase in dokumentirajte, kako se obravnavajo zadeve.
- Spremljajte, ali politike delujejo v praksi, vključno s tem, ali so incidenti zabeleženi objektivno, ustrezno eskalirani, pregledani in uporabljeni za učenje organizacije.

8. Izboljšajte etične podatke, raziskave, spremljanje in ocenjevanje

- Okrepite podatke o udeležbi, dostopnosti, izobraževanju in zaposlitvenih rezultatih, hkrati pa jasno opredelite starostne skupine, kazalnike ter kategorije invalidnosti ali potreb po podpori.
- Zbirajte le podatke, ki so potrebni za navedeni namen. Razkritje naj bo, kjer je to mogoče, prostovoljno, uporabljajte dostopne postopke pridobivanja soglasja, varujte zasebnost ter obdelujte podatke, povezane z invalidnostjo in zdravjem, zakonito in varno.
- Kadar so podatki razčlenjeni po spolu, regiji, invalidnosti ali potrebi po podpori, uporabite kategorije, ki so smiselne, sorazmerne in oblikovane v sodelovanju z zadevnimi mladimi. Izogibajte se poročanju o majhnih skupinah, ki bi lahko omogočilo identifikacijo posameznikov.
- Ocenjujte več kot le prisotnost. Spremljajte dostopnost, kakovost vključevanja, občutek pripadnosti, avtonomijo, osebno »prehojeno pot«, odpravo ovir, kontinuiteto in dolgoročne rezultate.
- Naročite ciljno usmerjene raziskave za ugotavljanje vrzeli in sistemskih pomanjkljivosti. V opredeljevanje raziskovalnih vprašanj, razlago ugotovitev in oblikovanje odzivov vključite mlade z dodatnimi potrebami po podpori ter strokovnjake, ki z njimi delajo.
- Objavljajte ugotovitve v dostopnih oblikah in pokažite, kako spremljanje, pritožbe in povratne informacije mladih vodijo do konkretnih izboljšav politik in programov.

11.2. Priporočila za mladinske delavce in strokovnjake

Ta priporočila pojasnjujejo, kaj morajo mladinski delavci, mentorji in drugi strokovnjaki upoštevati pri delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori. Načela metodologije prevajajo v konkretne odgovornosti in vsakodnevne prakse za ustvarjanje dostopnih učnih okolij ter smiselnih priložnosti za sodelovanje, razvoj in prispevek.

Vključujoča praksa zahteva pripravo, dostopen prvi stik, strokovno usposobljenost, varne odnose, nenehno razmišljanje ter sodelovanje z ustreznimi osebami in službami. Mladinski delavci imajo pomembno vlogo, vendar od njih ne smemo pričakovati, da bodo nadomestili terapevte, zdravstvene delavce, socialne delavce ali druge strokovnjake. Kakovostna podpora je odvisna od jasno opredeljenih vlog, supervizije in skupne organizacijske odgovornosti.

1. Uvedite pristop, ki temelji na človekovih pravicah in je osredotočen na posameznika

- Mlade z dodatnimi potrebami po podpori priznajte kot nosilce pravic in aktivne člane skupnosti, ne pa kot pasivne prejemnike dobrodelnosti ali posebne pomoči.
- Dostopnost, varnost in smiselno sodelovanje obravnavajte kot temeljne standarde programa in ne kot neobvezne prilagoditve.
- Predpostavljajte kompetence, priznajte prednosti in cilje ter se osredotočite na odpravo okoljskih, socialnih, organizacijskih in vedenjskih ovir, namesto da poskušate mladostnika »popraviti«.
- Vključite mlade v odločitve o dejavnostih, podpori, prostorih za mlade in ocenjevanju. Ponudite jim priložnosti, da prispevajo kot udeleženci, vrstniški izobraževalci, moderatorji, zagovorniki ali vodje, ne da bi predpostavljali, da si vsi želijo enako vlogo.
- Kritično razmišljajte o osebnih in organizacijskih predpostavkah. Preučite, kako lahko stigmatizacija, stereotipi, nizka pričakovanja, diskriminacija na podlagi invalidnosti in nezavedne pristranskosti vplivajo na komunikacijo, odločitve o tveganju in priložnosti, ki se ponujajo mladim.
- Prepoznavajte intersekcionalnost: invalidnost ali potrebe po dodatni podpori se prepletajo s spolom, kulturo, etnično pripadnostjo, družbeno-ekonomskim ozadjem, spolnostjo, izkušnjami z migracijo in drugimi vidiki identitete.

2. Poskrbite, da bosta ozaveščanje in prvi stik dostopna

- Uporabljajte jasna in dostopna vabila ter postopke prijave. Zagotovite praktične informacije o dejavnosti, času, kraju, prevozu, dostopnosti, razpoložljivi podpori, kontaktni osebi in o tem, kaj lahko udeleženci pričakujejo.
- Ponudite več načinov za zastavljanje vprašanj ali prijavo, na primer prek e-pošte, telefona, sporočil, spletnega obrazca ali s pomočjo zaupanja vredne osebe.
- Po možnosti se pred udeležbo pogovorite o zahtevah glede dostopa, vendar ne zahtevajte diagnoze, če zadostujejo informacije o praktičnih potrebah po podpori.
- Pojasnite, kako bodo uporabljeni osebni podatki, kdo bo imel dostop do njih ter kaj zajema in česa ne zajema zaupnost.

- Ne pozabite, da je sodelovanje v mladinskem delu prostovoljno. Mladi morajo imeti možnost, da sami izberejo, kako bodo sodelovali, najprej opazujejo, zaprosijo za odmor, zavrnejo dejavnost, izberejo dostopno alternativo ali prekličejo soglasje brez kazni ali sramu.
- Z aktivnim iskanjem mladih dosežite tiste, ki še ne uporabljajo mladinskih storitev, vključno s tistimi v ločenih okoljih, na podeželju ali v situacijah socialne izolacije.

3. Razvijte specializirane kompetence za vključujoče mladinsko delo

Kakovostno mladinsko delo z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo, zahteva kompetence, ki presegajo splošne veščine vodenja. Mladinski delavci morajo redno prejemati usposabljanje, mentorstvo, priložnosti za medsebojno učenje in strokovna supervizija. Ustrezne kompetence vključujejo:

- Vključujoče vodenje in prilagodljiva pedagogika, ki omogočata prilagajanje dejavnosti brez zmanjševanja pomembnih ciljev učenja ali sodelovanja.
- kompetenco na področju interseksionalnosti in vključevanja invalidnosti, ki priznava potrebe po dodatni podpori kot del človeške raznolikosti
- Jasno in dostopno komuniciranje, vključno z enostavnim jezikom, lahko razumljivimi informacijami, vizualno podporo, dopolnilno in alternativno komunikacijo ter ustrezno podporno tehnologijo.
- Čustvena inteligenca in praksa, ki upošteva travme, ki omogoča mirne odzive na tesnobo, frustracijo, stisko, senzorično preobremenitev ali umik.
- Posredovanje v konfliktih, preprečevanje izključevanja in vključujoče vodenje skupine.
- Zaščita, osnovno prepoznavanje tveganj, postopki odzivanja na krize, dokumentiranje dejstev in ustrezno napotitev.
- Reflektivna praksa in sposobnost prepoznavanja omejitev lastne vloge, znanja in kompetenc.

4. Oblikujte programe, ki omogočajo sodelovanje od samega začetka

- Uporabite univerzalno zasnovano učenje tako, da ponudite več načinov za vključevanje, razumevanje informacij, sodelovanje in izražanje učenja.
- Določite smiselne cilje, hkrati pa omogočite prilagodljive poti do njih. Po potrebi prilagodite obliko, tempo, velikost skupine, komunikacijo, gradivo, senzorično obremenitev, čas, vloge in metode.
- Zagotovite jasna navodila, vizualne pripomočke, korak-po-korak navodila in priložnosti za preverjanje razumevanja brez javnega preizkušanja ali sramotenja.

- Uporabljajte predvidljive rutine in pregledne urnike, hkrati pa ohranite dovolj prožnosti, da se lahko odzovete na spreminjajoče se potrebe, utrujenost, stisko ali senzorično preobremenitev.
- Ponujajte različne vloge sodelovanja na podlagi prednosti in preferenc, vključno z organiziranjem, dokumentiranjem, predstavljanjem, ustvarjanjem, opazovanjem ali podpiranjem vrstnikov.
- Uporabljajte projektne, izkustvene in neformalne pristope k učenju, ki poudarjajo sodelovanje namesto nepotrebne tekmovalnosti.
- Od samega začetka vključite dostopnost in zaščito v načrtovanje programa, kadrovanje, izbiro prizorišča, prevoz, komunikacijo, ukrepe v nujnih primerih in ocenjevanje.

5. Ustvarite dostopna fizična, senzorična, informacijska, digitalna in socialna okolja

- Preverite fizični dostop do vhodov, prostorov za dejavnosti, sanitarij, poti, prevoza in postopkov v izrednih razmerah, vključno s tem, ali je na voljo pomoč, kadar je potrebna.
- Zagotovite dostopne informacije in komunikacijo prek lahko razumljivih gradiv, vizualnih pripomočkov, podnapisov, tolmačenja v znakovnem jeziku, podpore za alternativno in dopolnilno komunikacijo ter digitalnih orodij, združljivih z bralniki zaslona, kjer je to ustrezno.
- Ponudite senzorično prijazne možnosti, kot so tihe cone, ureditve za zmanjšanje hrupa, prilagodljiva razporeditev sedežev in osvetlitev, predvidljivi odmori, pripomočki za nemirne roke, ušesni zaščitniki ali slušalke za zmanjšanje hrupa ter prostori za umirjanje.
- Oblikovajte jasna skupnostna pravila, ki zavračajo diskriminacijo, diskriminacijo na podlagi invalidnosti, ustrahovanje, sramotenje in izključevalno vedenje. Pojasnite, kako se bo skupina odzvala, če pride do škode.
- Ne čakajte, da udeleženec razkrije svoje stanje, preden začnete razmišljati o dostopnosti. V običajno okolje vgradite dostopne možnosti in po potrebi dodajte individualne prilagoditve.
- Preverite dostopnost skupaj z mladimi samimi. Tehnično dostopen prostor se jim lahko še vedno zdi zmeden, nevaren ali socialno izključujoč.

6. Gradite podpirne odnose in se konstruktivno odzivajte na vedenje

- Zgradite zaupanje s doslednostjo, zanesljivostjo, spoštovanjem, jasno komunikacijo in čustveno varnostjo.
- Vadite aktivno poslušanje in pozorno opazovanje, da boste lahko opazili zgodnje znake nelagodja, tesnobe, umika, konflikta ali preobremenjenosti.

- Zavedajte se, da lahko vedenje izraža neizpolnjene potrebe, stisko, strah, težave pri razumevanju pričakovanj ali senzorično preobremenjenost. Ta perspektiva spodbuja razumevanje, vendar ne pomeni, da je treba spregledati škodo ali nevarno vedenje.
- Po potrebi uporabite strukturirana orodja za opazovanje, kot je okvir »predhodni dogodek–vedenje–posledica«, da prepoznate vzorce v okolju in možne prilagoditve. Opazovanja uporabljajte etično in se izogibajte temu, da bi jih spremenili v oznake za mladostnika.
- Na zahtevne situacije se odzivajte z mirnim usmerjanjem, umirjanjem napetosti in medosebno podporo, namesto s kaznovanjem, javno kritiko, sarkazmom, poniževanjem ali samodejnim izključevanjem.
- Dajte prednost takojšnji varnosti ob ohranjanju dostojanstva in vezi, nato pa podprite popravljanje, razmislek in ponovno vključevanje v skupino, kjer je to primerno.
- Ne predpostavljajte, da se bodo vsi z enako diagnozo ali stanjem odzvali na enak način. Vprašujte, opazujte in se prilagajajte posamezniku.

7. Ohranjajte varnost, etiko in strokovne meje

- Upoštevajte načelo »ne škoduj« in dajte prednost fizični in čustveni varnosti mladostnika pred izpolnjevanjem ciljev dejavnosti ali prisotnostjo.
- V jasnem in razumljivem jeziku pojasnite vloge, meje, možnosti podpore in omejitve zaupnosti.
- Pridobite prostovoljno soglasje in uporabite podprto odločanje. Soglasje ponovno preverite, ko se okoliščine spremenijo, in spoštujte zavrnitev, kadar ni neposredne pravne ali varnostne obveznosti za ukrepanje.
- Poznajste in upoštevajte postopke organizacije na področju zaščite, ocenjevanja tveganj, poročanja o incidentih, odzivanja v nujnih primerih in kriznih situacijah ter veljavne zakonske obveznosti.
- Resne skrbi in incidente dokumentirajte na podlagi dejstev, pri čemer zabeležite, kar ste opazili, kar je bilo rečeno in storjeno, brez neutemeljenih diagnoz ali interpretacij.
- Zadevo eskalirajte in napotite naprej, kadar situacija presega vlogo ali pristojnosti mladinskega delavca. Ne obravnavajte visoko tveganjih ali kliničnih situacij sami in ne predstavljajte mladinskega dela kot terapije ali zdravstvene oskrbe.
- Ohranjajte trajnostne meje glede razpoložljivosti, komunikacije zunaj delovnega časa, fizičnega stika, daril, dvojnih odnosov in osebnega razkrivanja.
- Uporabite supervizijo in posvetovanje z ekipo za pregled etičnih dilem, čustvenega vpliva, tveganj in mej vlog.

8. Spremljajte kakovost, refleksijo in povratne informacije mladih

- Spremljajte več kot le prisotnost. Upoštevajte smiselno vključenost, občutek pripadnosti, avtonomijo, samozavest, odnose, osebni razvoj in »prehojeno pot« mladostnika od njegovega izhodišča.
- Preglejte, katere ovire so se pojavile, katere prilagoditve so bile uporabljene in ali so izboljšale sodelovanje, ne da bi ustvarile nove ovire.
- Zberite povratne informacije prek dostopnih možnosti, kot so lahko razumljiva besedila, vizualna ali slikovna orodja, kratki intervjuji, zasebni pogovori, ustvarjalna refleksija ali skupinske dejavnosti.
- Zagotovite varne načine za prijavo diskriminacije, izključevanja ali nevarnih praks. Pojasnite ureditev glede zaupnosti, zaščite in nadaljnjih ukrepov.
- Vključite mlade v medvrstniško ocenjevanje in skupno raziskovanje, če se za to odločijo, ter varujte zasebnost pri zbiranju ali delitvi informacij.
- Zaprite krog povratnih informacij tako, da pojasnite, kaj se bo spremenilo, kaj se ne more spremeniti in zakaj. Ugotovitve uporabite za revizijo dejavnosti, okolij in organizacijskih praks.
- Uporabite individualno in skupinsko refleksijo, mentorstvo in supervizijo kot del neprekinjenega strokovnega razvoja.

9. Podpirajte krepitev vloge, vodstvene sposobnosti in dolgoročne poti

- Podpirajte mlade pri opredeljevanju lastnih ciljev in priznajte napredek na poti k avtonomiji, sodelovanju in neodvisnosti.
- Ustvarite dostopne priložnosti za vodstvene vloge v okviru programov ter za sodelovanje v mladinskih svetih, zagovorniških skupinah in skupnostnih pobudah.
- Tistim, ki si želijo prevzeti te vloge, zagotovite mentorstvo in razvoj veščin na področju vodenja, projektnega vodenja, javnega nastopanja, zagovorništva in medvrstniške podpore.
- Podpirajte zainteresirane mlade, da postanejo mladinski delavci, izobraževalci, prostovoljci, mentorji ali vrstniški izobraževalci.
- Zavedajte se, da vodstvene vloge niso edini pomemben izid. Ponujajte poti, povezane z izobraževanjem, zaposlovanjem, prostovoljstvom, samostojnim življenjem, odnosi, dobrobitjo in sodelovanjem v skupnosti, ki temeljijo na individualnih ciljih.
- Vnaprej načrtujte zaključke in prehode. Kadar je potrebna nadaljnja podpora, se z mladostnikom dogovorite o napotitvah ali predajah ter se izogibajte nenadnemu umiku zaupanja vredne podpore.

10. Krepite sodelovanje, napotitve in deljeno odgovornost

- Vzpostavite delovne odnose z organizacijami invalidov, centri za samostojno življenje, šolami, socialnimi službami, zdravstvenimi in duševnozdravstvenimi službami, službami za zaposlovanje, terapiji, skupnostnimi organizacijami in drugimi vključujočimi mladinskimi organizacijami.
- Povabite strokovnjake za dostopnost in ljudi z lastnimi izkušnjami, da sodelujejo kot izobraževalci, mentorji, svetovalci ali gostujoči voditelji, ter ustrezno priznajte njihovo strokovno znanje.
- Posvetujte se z družinami, negovalci ali zaupanja vrednimi podporniki le, kadar je to primerno in v skladu z željami, pravicami, soglasjem, zasebnostjo in zahtevami glede zaščite mladostnika.
- Dogovorite se, kdo je odgovoren za kaj, katere informacije se lahko delijo in kako se bodo nujne zadeve posredovale višje. Delite le informacije, katerih delitev je nujna in zakonita.
- Razvijajte lokalne mreže, prek katerih si lahko organizacije izmenjujejo dostopne vire, prakse, usposabljanja in priložnosti za sodelovanje.
- Ne dopustite, da bi usklajena podpora postala nadzor nad mladostnikom. Mladostnika redno obveščajte in vključujte ter varujte njegovo avtonomijo.
- Zavedajte se, da vključevanje ne more biti odvisno od enega samega zelo predanega delavca. Organizacije morajo zagotoviti politike, kadre, supervizijo, usposabljanje, vire za dostopnost, realistične omejitve vlog, proračune, spremljanje in zavezanost vodstva.

Zaključno sporočilo

Vključujoče delo z mladimi postane trajnostno, ko se odgovornost deli, načrtuje in podpira. Mladinski delavci ustvarjajo dostopno in zaupanja vredno vsakodnevno prakso; organizacije zagotavljajo strokovne strukture in kontinuiteto; odločevalci pa poskrbijo, da pravice, financiranje, standardi in sistemi omogočajo vključevanje. Cilj ni zgolj sprejem mladih v obstoječe programe, temveč odstranjevanje ovir, da se lahko smiselno udeležujejo, sprejemajo odločitve, razvijajo odnose, se učijo in vplivajo na skupnosti, h katerim pripadajo.

Viri, uporabljeni za preverjanje priporočil

[\[1\] Eurostat, Mladi, ki niso zaposleni niti se ne izobražujejo ali usposablajo, po stopnji invalidnosti \(podatkovna zbirka edat lfse 39\)](#)

[\[2\] Združeni narodi, Konvencija o pravicah invalidov](#)

[\[3\] Evropska komisija, Evropski akt o dostopnosti](#)

[\[4\] Evropska komisija, Politika dostopnosti spleta in evropski standardi](#)

[\[5\] World Wide Web Consortium, Smernice za dostopnost spletnih vsebin \(WCAG\) 2.2](#)

[\[6\] SALTO-YOUTH, Model kompetenc ETS za mladinske delavce za delo na mednarodni ravni \(2023\)](#)

PRILOGE IN PODPORNİ VIRI

Kazalo

Praktični primeri profesionalnih meja v mladinskem delu (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)	223
Tveganje za samomor: praktična navodila in orodja za odzivanje (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)	229
Protokol za varovanje in zaščito (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN VAROVANJE)	231
Orodje za samoocenjevanje organizacije (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)	236
Vprašalnik za samoocenjevanje mladinskih delavcev (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA).....	247
Praktični kratki vodnik za mladinske delavce in mentorje (iz poglavja 6. GRADNIKI VKLJUČUJOČEGA MLADINSKEGA DELA)	255
Praktična orodja za povratne informacije in primeri prilagoditev (iz poglavja 8. OCENJEVANJE IN POVRATNE INFORMACIJE)	258
Praktična orodja za merjenje in spremljanje (iz poglavja 8. OCENJEVANJE IN POVRATNE INFORMACIJE)	260
Etična navodila in orodja za refleksijo za vključujoče delo z mladimi (iz poglavja 6. TEMELJI VKLJUČUJOČEGA DELA Z MLADIMI)	263
Uvrstitev prilagojenega kompetenčnega okvira ETS (iz poglavja 10. VIRI, OCENJEVANJE IN TRAJNOSTI)	267
SLOVAR	268
Viri	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

Praktični primeri profesionalnih meja v mladinskem delu (iz 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)

Naslednji primeri ponazarjajo pogoste situacije v zvezi z mejami v praksi mladinskega dela. Njihov namen je spodbuditi razmislek, etično odločanje, ozaveščenost o zaščiti in dosledno strokovno prakso.

Ko meje niso bile postavljene

Mladinski delavec je na Instagramu sprejel udeleženca. Mladostnik je pozno ponoči začel pošiljati sporočila o čustvenih težavah. Delavec se je počutil pod pritiskom, da mora odgovoriti, ker so se mu sporočila zdela nujna. Sčasoma je mladostnik pričakoval takojšnje odgovore in se razburil, ko ga je delavec ignoriral. Drugi udeleženci so to izvedeli in se počutili prizadete, ker niso imeli »posebnega dostopa« do mladinskega delavca. To je povzročilo ljubosumje, konflikt v skupini in čustveno izčrpanost delavca.

Ko so bile meje DOLOČENE

Mladostnik je delavcu z mladimi poslal povabilo za prijateljstvo. Delavec je vljudno odgovoril:

»Hvala, da si me kontaktiral. Ne morem se povezati prek osebnih računov, vendar sem ti na voljo v delovnem času centra.«

Mladostnik je razumel pravilo, delavec pa je ostal zaščiten pred čustveno preobremenitvijo in neenakopravnimi odnosi.

Nasvet: Če je to primerno glede na komunikacijski profil mladostnika – na primer v primerih selektivnega mutizma, socialne anksioznosti, motenj govora ali kadar mladostnik jasno izrazi, da raje komunicira pisno ali asinhrono –, je lahko primerno vzpostaviti namenske profesionalne račune na družbenih omrežjih (npr. Messenger, WhatsApp) izključno za namene dela z mladimi.

Vendar mora to potekati v okviru strogih etičnih in strokovnih meril.

Prvič, račun mora biti jasno ločen od zasebne digitalne prisotnosti mladinskega delavca. Gre za strokovni profil, ustvarjen izključno za komunikacijo, povezano z delom. Njegov namen, obseg in omejitve je treba vnaprej izrecno sporočiti, po možnosti v pisni obliki, mladostniku in, kjer je to ustrezno, skrbnikom.

Drugič, meje morajo odražati tiste, ki veljajo pri osebnem delu. To vključuje: – jasno opredeljene delovne ure; – nobenega pričakovanja odgovorov zunaj teh ur; – nobenih neformalnih ali izključno osebnih izmenjav; – komunikacijo, omejeno na zadeve,

povezane s programom, usklajevanje podpore ali dogovorjene preglede; – nobene uporabe izginjajočih sporočil ali neformalnih platform, ki ogrožajo preglednost.

Tretjič, protokoli morajo obravnavati varnost in varstvo podatkov. Pogovori morajo biti po potrebi dokumentirani, nadzorniki morajo biti obveščeni, da se ta kanal uporablja, organizacijske politike pa morajo takšno komunikacijo dopuščati. Kadar gre za mladostnika, ki je pod skrbništvom, je lahko potrebno soglasje skrbnika, odvisno od nacionalne zakonodaje in organizacijskih pravil.

Četrto, digitalna komunikacija mora ostati podporno orodje, ne pa nadomestilo za delo z odnosi. Lahko zmanjša vstopne ovire za mlade, ki se težko izražajo z besedami ali imajo težave z začetnim razkrivanjem osebnih podatkov v osebni stiku, vendar mora, kjer je to mogoče, postopoma podpirati gradnjo zaupanja v širših komunikacijskih kontekstih.

V tem smislu lahko digitalni kanali delujejo kot razumna prilagoditev, pod pogojem, da se upoštevajo načela »ne škoduj«, zaupnosti, strokovnih meja in preglednosti. Enaki etični standardi, ki veljajo za fizične prostore za delo z mladimi, morajo enako veljati tudi v digitalnih okoljih.

2. Nobenega fizičnega stika razen varnih podpornih gest – praktični primeri

Ko meje niso bile postavljene

Mladinski delavec je dolgo objel enega od udeležencev, ki je deloval žalosten. Drugi mladi so se počutili nelagodno in to dojemali kot »favoriziranje«.

Eden od udeležencev je rekel vrstnikom: »Pozornost dobiš le, če jokaš.«

To je spremenilo čustveno ozračje in sprožilo tekmovanje za čustveno bližino z odraslimi.

Ko so bile meje DOLOČENE

Udeleženec se je razburil in začel jokati. Mladinski delavec je nežno rekel: »Sem tukaj z vami. Bi radi sedeli zraven mene ali imeli nekaj prostora?«

Mladostnik se je odločil, da bo sedel blizu delavca – varno, a ne preveč intimno. Drugi udeleženci so odraslega dojemali kot podpornega **in predvidljivega**, ne pa kot selektivno naklonjenega.

Nasvet: Fizični stik je še posebej občutljiva dimenzija pri delu z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo. Prednostne izbire in tolerance se med posamezniki znatno razlikujejo. Nekateri mladi lahko občutijo tesnobo ali stisko celo ob običajnih družbenih gestah, kot je rokovanje. Drugi pa lahko aktivno iščejo fizično potrditev, vključno z objemi ali bližino. Ni enotnega standarda; to je treba oceniti individualno.

Priporočljivo je, da se že na prvih srečanjih pojasnijo meje in stopnje udobja. To je mogoče storiti na miren in jasen način, tako da se vpraša o želenih oblikah pozdrava, osebnem prostoru ter o tem, kaj se zdi podporno ali neprijetno. Te preference se ne smejo obravnavati kot nespremenljive. Sčasoma se lahko stopnje udobja spremenijo, ko se razvije zaupanje ali ko mladostnik pridobi samozavest. Zato sta potrebna nenehno opazovanje in redna preverjanja.

Fizični stik mora biti vedno nameren, temeljiti na soglasju in biti razvojno ustrezen. Soglasje mora biti aktivno in trajno, ne sme se domnevati na podlagi prejšnjih interakcij. Načelo ni, da bi se vsakršnemu dotiku kategorčno izogibali, temveč da se zagotovi, da ima vsaka fizična interakcija jasno podporno vlogo za učenje, uravnavanje ali občutek varnosti mladostnika.

Hkrati je v skupinskih okoljih bistvena preglednost. Če ima mladostnik posebne senzorične občutljivosti ali potrebe v zvezi z dotikom in fizično razdaljo, je to treba na primeren in spoštljiv način sporočiti širši skupini, seveda s soglasjem mladostnika. Določitev skupnih skupinskih norm glede osebnega prostora, soglasja in fizičnega stika zmanjšuje nesporazume in ščiti vse vpletene.

Ena meja mora ostati absolutna: pod nobenimi pogoji ni dovoljen skrit ali tajen fizični stik. Vsak fizični stik mora biti viden, strokovno utemeljen in v skladu s politiko varovanja. To ščiti mladostnika, strokovnjaka in integriteto delovnega okolja.

3. Brez dvojnih odnosov (prijateljskih, romantičnih, finančnih) – praktični primeri

Ko meje niso bile postavljene

Mladinski delavec se je začel z udeleženko srečevati zasebno zunaj programa »kot prijatelja«. Kmalu je mladostnica začela pričakovati usluge, brezplačno hrano, prevoz in stalno čustveno razpoložljivost. Člani skupine so to opazili in rekli:

»Sta prijatelja. Zato jo obravnavajo posebej.« Zaupanje v center se je zmanjšalo, vodstvo pa je moralo posredovati.

Ko so bile meje DOLOČENE

Udeleženec je mladinskega delavca povabil na rojstnodnevno zabavo. Delavec je odgovoril toplo in profesionalno: »V veliko mi pomeniš in hvaležen sem za povabilo. Vendar zunaj mladinskega centra ne morem obiskovati osebnih dogodkov. Z veseljem bom praznoval s tabo, ko se bomo ta teden srečali v centru.«

Mladostnik se je počutil cenjen, hkrati pa je meja ostala nedotaknjena.

Nasvet: V mladinskem delu obstajajo situacije, ki lahko strokovnjaka postavijo v »sivo cono«, zlasti pri delu z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo. Na primer, prevoz domov, ker udeleženec med programom zboli, se morda zdi preprost akt skrbi, vendar ga lahko mladostnik ali vrstniki dojemajo drugače. Nekateri ga lahko razlagajo kot privilegij ali posebno obravnavo, kar lahko sproži občutke ljubosumja, izključenosti ali povečanih pričakovanj.

Za varno in etično obvladovanje teh situacij je bistvena preglednost. Mladinski delavec mora okoliščine jasno sporočiti tako vpleteni osebi kot tudi, kadar je to primerno, skupini. Poudariti je treba, da gre za izjemen ukrep, ne pa za redno ugodnost ali pravico. Opredelitev tega kot enkratnega odziva na neobičajno situacijo pomaga preprečiti nesporazume in ohranja pravičnost znotraj dinamike skupine.

Poleg tega je pomembno, da se strokovnjak zaveda strokovnih meja in protokolov za zaščito. Vsak prevoz ali podpora mora biti jasno utemeljena, po potrebi dokumentirana in, kadar je to mogoče, sporočena vnaprej. Razmislek o morebitnih zaznavah skupine in vnaprejšnje načrtovanje komunikacije zmanjšujeta nejasnosti ter podpirata varno, dosledno in vključujoče okolje.

4. Izogibanje razkritju osebnih podatkov – praktični primeri

Ko meje niso bile postavljene

Delavec je preveč razkril o svojem težkem otroštvu, da bi »vzpostavil stik« z udeležencem. Mladostnik je to zgodbo kasneje uporabil med konfliktom:

»Ne moreš mi narekovati, kaj naj delam – ti si počel enako, ko si bil v mojih letih!« Strokovnjak je izgubil avtoriteto in varnost, dinamika pa je postala nejasna.

Ko so bile meje DOLOČENE

Mladinski delavec je podal le minimalno podporno izjavo: »Ne vem točno, kako se počutiš, ampak tudi jaz sem doživel težke čase. Meni je pomagalo, da sem se z nekom pogovoril. Poglejmo, kako ti lahko zdaj pomagam.«

Poudarek je ostal na mladostniku, ne na preteklosti delavca.

Nasvet: Mnogi strokovnjaki, ki pomagajo drugim, vključno z mladinskimi delavci, se odločijo za to področje zaradi osebnih izkušenj, izzivov ali težav v lastni mladosti. To lahko ustvari naraven impulz, da delijo zgodbe »tudi jaz«, da bi vzpostavili povezavo ali normalizirali izkušnje. Vendar pa lahko pri delu z mladimi – zlasti tistimi, ki potrebujejo dodatno podporo – prekomerno poistovetenje ali osredotočanje pogovora na lastne izkušnje strokovnjaka nehoti preusmeri pozornost stran od mladostnika, zmanjša njegovo avtonomijo ali zamegli strokovne meje.

Da bi se strokovnjaki vzdržali osebnih razkritij in se namesto tega osredotočili na mladostnika, lahko upoštevajo naslednje korake:

1. **Ustavite se in se preverite** – Preden odgovorite, si vzemite trenutek, da opazite potrebo po delitvi osebne zgodbe. Vprašajte se: Gre za mene ali za mladostnika? Ali bo to, da to delim, pomagalo njemu ali pa bo zadovoljilo mojo lastno potrebo po povezovanju?
2. **Razmislite o namenu** – Premislite, ali ta anekdota resnično podpira učenje, spopadanje z izzivi ali sprejemanje odločitev mladostnika. Če ne, se vzdržite deljenja.
3. **Preusmerite pogovor z radovednostjo** – Preusmerite pogovor na mladostnikov pogled tako, da postavljate odprta vprašanja: »Kako si se ob tem počutil?« ali »Kaj misliš, da bi v tej situaciji pomagalo?«
4. **Uporabite empatično potrditev namesto osebnega razkrivanja** – izjave, kot so »Vidim, da je bilo to zate res težko« ali »Razumljivo je, da si se počutil frustriran«, potrdijo izkušnjo mladostnika, ne da bi vključevale lastno zgodbo strokovnjaka.
5. **Ponujajte splošne vpoglede, ne osebne zgodbe** – kadar je potrebno usmerjanje ali nasvet, ga oblikujte v smislu splošnih strategij ali opažanj: »Mnogim mladim pomaga, če ...« namesto »Ko sem bil v tvoji situaciji, sem ...«
6. Po seji **razmislite in predelajte** doživetja – če vas še vedno mika, da bi delili svoje izkušnje, to storite v okviru supervizije ali medsebojnega razmišljanja z kolegi zunaj seje. Tako ohranite svoje dobro počutje, hkrati pa v praksi ohranite osredotočenost na mladostnika.
7. **Bodite vzor reflektivnega poslušanja** – Pokazujte, da so pozornost, radovednost in potrditev usmerjene v mladostnika. To krepi njegovo avtonomijo in občutek, da je njegova izkušnja na prvem mestu.

Z zavestnim preusmerjanjem pozornosti z »menega« na »tebe« strokovnjaki ohranjajo etične meje, krepijo glas mladostnika in zagotavljajo, da je nudena podpora resnično prilagojena njegovim individualnim potrebam in kontekstu. Sčasoma ta pristop pomaga tudi graditi zaupanje in krepiti samostojnost, saj mladostniku kaže, da sta v interakciji najpomembnejša njegova zgodba in njegova agencija.

Opozorilo: obstajata dve področji, na katera močno vpliva, če meje niso postavljene in spoštovane.

1. Kriza
2. Izčrpanost

1. Komunikacija med krizo – praktični primeri

Ko meje niso bile postavljene

Udeleženec je doživel napad panike in mladinski delavec mu je obljubil: »Nikomur ne bom povedal, prisegam.« Kasneje, ko je moral to zaradi varnosti prijaviti, se je udeleženec počutil izdan in prenehal zaupati centru.

Ko so bile meje DOLOČENE

Mladinski delavec je rekel: »To bom obdržal zase, razen če bo tvoja varnost ogrožena. Če bom kdaj moral komu povedati, da te zaščitim, ti bom najprej povedal.«

Mladostnik se je počutil obveščen, spoštovan in zaščiten.

2. Pomanjkanje mej → izčrpanost – praktični primeri

Ko meje niso bile postavljene

Mladinski delavec je enemu udeležencu nenehno pomagal zunaj delovnega časa, odgovarjal na sporočila pozno ponoči in se počutil izključno odgovornega za njegovo dobro počutje. To je pripeljalo do čustvene izčrpanosti, zamere in nazadnje do izgorelosti.

Ko so bile meje DOLOČENE

Delavec je uporabil jasen okvir: »Na voljo sem tukaj v centru. Zunaj tega časa lahko uporabiš to pomočno linijo ali tehnike umirjanja, ki smo se jih naučili.«

Udeleženec se je naučil zdrave samostojnosti; delavec je ostal stabilen in sposoben podpirati celotno skupino.

Tveganje za samomor: praktična navodila in odziv orodja (iz 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)

Pogosti miti in dejstva o samomoru

Pogosti miti povzročajo strah in oklevanje, ko se mladinski delavci odzivajo na tveganje samomora. Razumevanje teh napačnih prepričanj izboljša samozavest in varnost.

Mit 1: Ljudje, ki govorijo o samomoru, tega ne bodo storili.
Dejstvo: Večina ljudi, ki umrejo zaradi samomora, je o tem vnaprej povedala komu.
Mit 2: Samomor pri mladih je impulziven.
Dejstvo: Večina o tem razmišlja že dolgo časa.
Mit 3: Govorjenje o samomoru jim to idejo vsadi v glavo.
Dejstvo: Odprt pogovor zmanjša tveganje.
Mit 4: Ljudje, ki izražajo samomorilske misli, si želijo umreti.
Dejstvo: Želijo si, da bi se <i>bolečina</i> končala, ne pa življenje.
Mit 5: Vsem samomorom se je mogoče izogniti.
Dejstvo: Večino je mogoče preprečiti, vendar ne vseh – to zmanjšuje občutek krivde in izčrpanost.
Mit 6: Samomor se zgodi brez opozorila.
Dejstvo: Večina ljudi pred tem kaže znake.
Mit 7: Samomorilni so le duševno bolni ljudje.
Dejstvo: Samomorilne misli izvirajo iz hude stiske, ne nujno iz bolezni.
Mit 8: Neuspeli poskus ni resen.
Dejstvo: Prejšnji poskusi močno povečajo tveganje.
Mit 9: Ko se počutijo bolje, tveganje izgine.
Dejstvo: Tveganje se lahko poveča, ko se vrne energija.
Mit 10: Samomor je pogostejši v določenih skupinah.
Dejstvo: Zadeva vse družbeno-ekonomske ravni.

Mit 11: Samomorilske misli trajajo vse življenje.

Dejstvo: Običajno so začasne.

Opozorilni znaki

- sprejemanje nenavadnih ali skrajnih tveganj
- povečana poraba alkohola ali drog
- umik, osamitev
- izjave o smrti ali izginotju
- razdeljevanje osebnih stvari
- nenadna umirjenost po stiski
- samopoškodovalno vedenje

Dejavniki tveganja

- zloraba psihoaktivnih snovi
- depresija ali duševna bolezen
- prejšnji poskus
- travma, izguba, ločitev
- izolacija
- družinski konflikti
- socioekonomski stresni dejavniki
- kulturni pritiski

Protokol za varovanje in zaščito

(iz 5. NAČELA, ETIKA IN VAROVANJE)

Namen: Varovanje zagotavlja, da so vsi mladi zaščiteni pred škodo, zlorabo, zanemarjanjem, izkoriščanjem in nevarnimi okolji. Ta protokol določa jasne korake, ki jih morajo mladinski delavci upoštevati, kadar obstaja zaskrbljenost glede fizične, čustvene ali psihološke varnosti mladega človeka.

Mladinski delavci so obvezni poročevalci o tveganjih, niso pa preiskovalci. Njihova vloga je:

- prepoznati znake zlorabe ali škode
- mirno in etično ukrepati
- natančno beležiti
- napotiti na pristojne organe za zaščito

Korak 1: Prepoznavanje znakov škode ali zlorabe

Mladinski delavci morajo biti usposobljeni za prepoznavanje **fizičnih, vedenjskih in verbalnih znakov**.

Med možne znake spadajo:

a) Fizični znaki:

- nepojasnjene modrice, opekline ali poškodbe
- ponavljajoče se fizične sledi
- znaki zanemarjanja (slaba higiena, izjemna utrujenost, nezdravljene zdravstvene težave)

b) Čustveni znaki:

- nenadna zaprtost ali strah
- skrajna poslušnost ali »zamrznjeno« vedenje
- nizka samozavest
- izrazi sramu ali krivde
- močne reakcije na določene odrasle osebe ali okolja

c) Vedenjski znaki:

- agresija, beg, destruktivno vedenje

- težave z zaupanjem v odrasle
- neprimerno seksualizirano vedenje
- samopoškodovanje ali samomorilske misli
- zloraba drog
- prekomerno tveganje

d) Okoljski znaki:

- mladostnik se izogiba vrnitvi domov
- poročila o nasilju, sporih ali nestabilnosti doma
- zaskrbljujoče vedenje staršev/skrbnikov

Pomembno: En znak sam po sebi še ne potrjuje zlorabe — vendar **je treba več znakov, ki se pojavljajo v daljšem časovnem obdobju, obravnavati resno.**

Korak 2: Odzovite se mirno in ponudite oporo

Če mladostnik razkrije zlorabo:

Naredite naslednje:

- ostanite mirni
- poslušajte, ne da bi ga prekinjali
- se mu zahvalite, da vam je to povedal
- uporabljajte jezik, ki ne obsoja
- potrdite njihovo izkušnjo

NE:

- Izražajte šok („Kaj?! To je grozno!“)
- krivite mladostnika
- Postavljajte vodilna vprašanja
- Preiskujte podrobnosti
- Soočite se z domnevnim storilcem.

Primer: »Hvala, da si mi to povedal. Res sem vesel, da si mi zaupal. Zaslužiš si, da si v varnosti, in pomagal ti bom zagotoviti ustrezno podporo.«

Korak 3: NE obljublajte zaupnosti

Mladi morajo razumeti, da je varnost pomembnejša od zasebnosti.

Primer: »Tega ne morem obdržati v tajnosti, ker je tvoja varnost zelo pomembna. Vendar bom ostal ob tebi in te podpiral skozi celoten proces.«

Tako ohranjate zaupanje in preglednost.

Korak 4: Zberite le najnujnejše informacije

Mladinski delavci **ne preiskujejo**. Postavljajte le **odprta, nevtralna in nevodenja** vprašanja, kot na primer:

- »Mi lahko poveš, kaj se je zgodilo?«
- »Kdaj se je to zgodilo?«
- »Kako se počutiš zdaj?«

Izogibajte se vprašanjem, kot so:

- »Te je udaril z roko ali s pasom?«
- »Si prepričana, da govoriš resnico?«
- »Zakaj nisi nikomur prej povedala?«

Tvoja vloga je **pojasnjevanje**, ne zasliševanje.

Korak 5: Poskrbi za takojšnjo varnost

Glede na situacijo:

- mladostnika ločite od vira nevarnosti
- poskrbite za nadzor nad njim
- poskrbite za čustveno uravnoteženost
- po potrebi sprožite krizni protokol
- v primeru poškodb zagotovite zdravstveno pomoč

Če je mladostnik v **neposredni** nevarnosti → pokličite reševalce.

Korak 6: Prijavite zaskrbljenost vodji za zaščito

Vsaka organizacija mora imeti imenovanega odgovornega za zaščito (DSO). Mladinski delavci morajo:

- poročati čim prej (istega dne)
- posredovati le dejanske in nujne informacije
- upoštevati postopek poročanja v organizaciji
- resne primere posredovati pristojnim službam

Če DSO ni na voljo → zadevo posredovati naslednjemu pristojnemu organu.

Korak 7: Napotitev na zunanje organe (če je potrebno)

Glede na nacionalno zakonodajo in politiko organizacije se lahko napotitve izvedejo na:

- socialne službe / službe za zaščito otrok
- policijo (v kazenskih primerih)
- ekipe za nujno psihiatrično pomoč
- zdravstvenim strokovnjakom
- službe za družino

Mladinski delavci NIKOLI ne odločajo, ali je zloraba »resnična« — **poročajo o svojih pomislekih**, preiskavo pa opravijo pristojni organi.

Korak 8: Vse natančno in objektivno dokumentirajte

Dokumentacija mora vsebovati:

- datum, čas, okoliščine
- natančne besede, ki jih je izrekel mladostnik (če je mogoče, navedite citat)
- opazno vedenje
- vse vidne poškodbe (lokacija, velikost, videz)
- sprejete ukrepe
- kdo je bil obveščen
- sproženi postopki napotitve
- stopnja tveganja
- načrt nadaljnjega spremljanja

Izogibajte se mnenjem, domnevam ali interpretacijam.

Korak 9: Nadaljnje spremljanje mladostnika

Po prijavi:

- ga pomirite, da je storil pravo stvar
- ponudite oporo in čustveno podporo
- pojasnite, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju (v preprostem jeziku)

- ohranite običajno rutino, da zmanjšate tesnobo
- poskrbite za stalno spremljanje

Primer: *»Še vedno sem tu zate. V tem nisi sam.«*

10. korak: Pregled in razmislek v skupini

Po končani situaciji:

- obvestite ustrezno osebje
- posodobi načrt za obvladovanje tveganj
- zadevnemu mladinskemu delavcu ponudi nadzor ali pogovor o dogodku
- ugotovite pomanjkljivosti v postopku
- okrepite preventivne ukrepe

Zaščita otrok in mladih zadeva celotno ekipo — ne le zaposlenega, ki obravnava razkritje.

Orodje za organizacijsko samoocenjevanje (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)

Navodila

Za vsako trditev ocenite trenutno raven pripravljenosti vaše organizacije po naslednji lestvici:

1 – Ni vzpostavljeno – Omejena/nastajajoča praksa – Delno vzpostavljeno – Večinoma vzpostavljeno – V celoti vzpostavljeno in dosledno izvajano

To orodje lahko izpolnijo posamezni zaposleni ali skupaj celotna ekipa, da se primerjajo različne perspektive in opredelijo prednostne naloge za izboljšanje.

V vsakem področju najdete primere, ki vam bodo v pomoč pri ocenjevanju.

Lestvica:

- **Raven 1 – Začetna / začetnik:** Minimalno zavedanje, vključevanje po potrebi, omejena dostopnost.
- **Raven 2 – V razvoju:** Osnovna ozaveščenost, nekatere politike in prilagoditve, vendar nedosledna praksa.
- **Raven 3 – Vključujoča:** Politike, prakse in kompetence zaposlenih so v veliki meri vzpostavljene; sodelovanje mladih se spodbuja.
- **Raven 4 – Napredna / vodilna:** Popolna vključenost je vgrajena v kulturo, programe in partnerstva; nenehno izboljševanje in inovativnost.

A. Vizija organizacije, vodstvo in zavezanost

V tem poglavju se ocenjuje, ali je vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori vgrajeno v poslanstvo organizacije, prednostne naloge vodstva in dolgoročno načrtovanje.

1. Naša organizacija ima v svojem poslanstvu, viziji ali strateških dokumentih jasno izraženo zavezanost k vključevanju mladih z dodatnimi potrebami po podpori.
2. Vodstvo aktivno spodbuja vključevanje kot temeljno vrednoto organizacije in ne kot neobvezno dejavnost.
3. Organizacija redno preverja, ali so njeni programi dostopni in vključujoči za raznolike mlade.
4. Vodstvo namenja vire (čas, proračun, kadrovske zmogljivosti) posebej za vključujoče delo z mladimi.
5. Organizacija zbira ali pregleduje podatke o raznolikosti mladih v lokalni skupnosti, da bi razumela, katera skupina je morda premalo zastopana.
6. Organizacija je izvedla ali namerava izvesti revizijo dostopnosti ali vključevanja.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori se redko upošteva; vodstvo temu ne daje prednosti.
2 – V razvoju	Vodstvo se zaveda potreb po vključevanju; obstajajo nekatere pobude, vendar so nedosledne.
3 – Vključujoča	Vključevanje je vgrajeno v strateške načrte in se odraža v dodeljevanju sredstev; vodstvo spodbuja vključujoče vrednote.
4 – Napredno	Vključevanje je temeljna vrednota organizacije; vodstvo aktivno spodbuja inovacije, spremlja napredek in zunanjim deležnikom deli dobre prakse.

B. Politike, postopki in zaščita.

V tem poglavju se ocenjuje, ali uradne politike in postopki organizacije aktivno podpirajo vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori ter zagotavljajo, da imajo vsi udeleženci neomejen dostop do programov.

1. Organizacija ima pisno politiko vključevanja ali enakih možnosti, ki izrecno obravnava invalidnost, potrebe po podpori in dostopnost.
2. Politike in postopki spodbujajo smiselno sodelovanje vseh mladih, ne glede na njihove zmožnosti, v vseh programih in dejavnostih.
3. Osebe in prostovoljci so seznanjeni s politikami organizacije o vključevanju in dostopnosti ter vedo, kako jih izvajati v praksi.
4. Obstajajo jasni postopki za poročanje o situacijah, v katerih dejavnosti, prostori ali viri niso bili dostopni ali so kateremu koli mladostniku preprečili sodelovanje.
5. Obstajajo jasni postopki za poročanje o diskriminaciji, ustrahovanju ali izključevanju.
6. Organizacija zagotavlja zaupnost in spoštljivo ravnanje z osebnimi podatki.
7. Politike in postopki se redno pregledujejo in posodabljaajo, da odražajo vrednote vključevanja, najboljše prakse in izkušnje iz preteklosti.
8. Organizacija aktivno spremlja upoštevanje postopkov za dostopnost ter izvaja nadaljnje ukrepe za odpravo ovir ali vrzeli pri sodelovanju.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Ni pisnih politik za vključevanje; mehanizmi poročanja in zaščite so omejeni.
2 – V razvoju	Obstajajo nekateri ukrepi za vključevanje ali zagotavljanje enakih možnosti, vendar je ozaveščenost osebja neenakomerna.
3 – Vključujoče	Politike v celoti zajemajo dostopnost, nediskriminacijo, sodelovanje in zaščito; osebje je usposobljeno, postopki pa se izvajajo.
4 – Napredno	Politike se redno pregledujejo in posodabljaajo; mladi in družine sodelujejo pri oblikovanju postopkov.

C. Fizična, senzorična in digitalna dostopnost

V tem poglavju se ocenjuje, ali so prostori in komunikacijski kanali organizacije dostopni.

1. Naši prostori za mlade so fizično dostopni za udeležence s telesnimi invalidnostmi (npr. klančine, dvigala, dostopna stranišča, široka vrata).
2. V prostorih za dejavnosti je dovolj prostora za uporabnike invalidskih vozičkov in udeležence s pripomočki za gibanje.
3. Pri načrtovanju dejavnosti se upoštevajo okoljski dejavniki, kot so osvetlitev, raven hrupa in gneča.
4. Organizacija zagotavlja senzorno prijazna območja ali mirne prostore, kjer se lahko mladi po potrebi sami umirijo.
5. Oznake, vizualni materiali in okoljski signali olajšujejo orientacijo in dostopnost.
6. Informacije o dejavnostih so na voljo v dostopnih oblikah (preprost jezik, gradivo, ki je enostavno za branje, vizualne podpore ali digitalne oblike).
7. Spletni komunikacijski kanali in spletne strani v največji možni meri upoštevajo standarde dostopnosti.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Fizični in digitalni prostori so v veliki meri nedostopni; prilagoditve so minimalne.
2 – V razvoju	Obstajajo nekateri ukrepi za dostopnost (klančine, osnovne vizualne pomoči); digitalni dostop je omejen.
3 – Vključujoče	Fizična, senzorična in digitalna dostopnost sta standardni; na voljo so tihe cone in senzorična orodja; zagotovljeni so različni komunikacijski formati.
4 – Napredno	Dostopnost je proaktivno vključena v načrtovanje; redni pregledi in povratne informacije mladih prispevajo k izboljšavam; digitalna orodja so v celoti dostopna.

D. Kompetence osebja in organizacijsko učenje

Vključujoče delo z mladimi zahteva usposobljene in reflektivne strokovnjake.

- Osebje in prostovoljci se udeležujejo usposabljanj o vključevanju oseb z dodatnimi potrebami po podpori ter praksah vključujočega mladinskega dela.
- Novi zaposleni ali prostovoljci ob vstopu v organizacijo prejmejo uvodno usposabljanje o vključevanju in dostopnosti.
- Osebje se počuti samozavestno pri prilagajanju dejavnosti za udeležence z različnimi sposobnostmi.
- Organizacija spodbuja osebje k razmišljanju o osebnih predsodkih ali predpostavkah v zvezi z invalidnostjo.
- Zaposleni razumejo razliko med medicinskim in socialnim modelom ter modelom invalidnosti, ki temelji na človekovih pravicah.
- Organizacija podpira strokovno izpopolnjevanje na področju vključujočega izobraževanja, komunikacijskih metod ali podpornih tehnologij.
- Zaposleni se počutijo udobno, ko udeležence neposredno sprašujejo o njihovih potrebah po podpori in o načinih sodelovanja, ki jih najraje izberejo.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Osebje ima malo ali sploh nobenega usposabljanja o vključevanju ali invalidnosti; zanaša se na ad hoc znanje.
2 – V razvoju	Nekateri zaposleni so usposobljeni; njihova samozavest in veščine se razlikujejo.
3 – Vključujoče	Osebje je usposobljeno za vključujoče delo z mladimi, komunikacijo in strategije prilagajanja; spodbuja se refleksivna praksa.
4 – Napredno	Vsi zaposleni so visoko usposobljeni; vključeni so mentorstvo, medsebojno učenje in stalni strokovni razvoj; zaposleni z invalidnostjo so del ekipe.

E. Vključujoče oblikovanje in izvajanje programov

V tem poglavju se preuči, ali so dejavnosti za mlade zasnovane z mislijo na vključevanje.

1. Dejavnosti so zasnovane na podlagi vključujočih načel, kot je univerzalna zasnova učenja (Universal Design for Learning) ali podobnih pristopov.
2. Programi mladim ponujajo več načinov sodelovanja (npr. razprava, ustvarjalno izražanje, gibanje, digitalna orodja).
3. Navodila za dejavnosti so na voljo v različnih oblikah (vizualna, ustna, pisna).
4. Programi omogočajo prožnost, tako da se lahko mladi udeležujejo v skladu s svojimi sposobnostmi in interesi.
5. Osebje predvideva morebitne ovire za sodelovanje in vnaprej načrtuje prilagoditve.
6. Organizacija zagotavlja, da so prostori, materiali in orodja, ki se uporabljajo pri dejavnostih, dostopni.
7. Mladinski delavci ostajajo prilagodljivi in dejavnosti prilagajajo, ko se pojavijo nepričakovane potrebe.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Dejavnosti redko upoštevajo vključevanje; sodelovanje mladih je pasivno ali neobvezno.
2 – Razvojna	Izvedene so nekatere prilagoditve; možnosti za sodelovanje so omejene; povratne informacije mladih se delno upoštevajo.
3 – Vključujoče	Programi so zasnovani z mislijo na vključevanje (načela univerzalnega oblikovanja – UDL); mladi z invalidnostjo sooblikujejo dejavnosti; vloge pri sodelovanju so smiselne.
4 – Napredno	Mladi aktivno vodijo pobude; ocena in izboljšave programa temeljijo na prispevkih mladih; obstajajo različne poti sodelovanja.

F. Sodelovanje in krepitev vloge mladih

Vključujoče delo z mladimi pomeni zagotavljanje, da mladi vplivajo na odločitve, ki jih zadevajo.

1. Mladi z invalidnostjo so aktivno vključeni v načrtovanje in oblikovanje dejavnosti.
2. Mladim se ponujajo smiselne možnosti izbire glede načina njihovega sodelovanja v programih.
3. Udeležence se spodbuja, da prevzamejo vodilne vloge, kjer je to primerno.
4. Povratne informacije mladih se aktivno zbirajo z uporabo dostopnih metod (npr. vizualna orodja, preproste ankete, skupinske razprave).
5. Mladi so obveščeni o tem, kako so njihove povratne informacije vplivale na odločitve ali spremembe programov.
6. Organizacija ceni življenjske izkušnje mladih z invalidnostjo kot strokovno znanje.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Mladi z invalidnostjo imajo le majhen vpliv na dejavnosti; odločitve sprejemajo predvsem odrasli.
2 – Razvijajoča se	Obstajajo nekatere možnosti za vključevanje mladih, vendar je njihovo sodelovanje omejeno ali neformalno.
3 – Vključujoče	Mladi aktivno sodelujejo pri soustvarjanju programov in si lahko izberejo pomembne vloge pri sodelovanju; zbrane povratne informacije se uporabijo za izboljšanje dejavnosti.
4 – Napredno	Mladi vodijo pobude in sprejemanje odločitev, kjer je to mogoče; sodelovanje je vključeno v vse programe; povratne informacije so sistematične in pregledne.

G. Partnerstva in sodelovanje s skupnostjo

Močna partnerstva pomagajo organizacijam zagotavljati celostno podporo mladim z dodatnimi potrebami po podpori. Organizacija sodeluje z lokalnimi organizacijami, ki delujejo na področju podpore invalidom ali vključujočega izobraževanja.

1. Obstajajo partnerstva s šolami, socialnimi službami ali specializiranimi strokovnjaki, ki lahko po potrebi nudijo svetovanje ali podporo.
2. Organizacija ohranja stike z organizacijami oseb z invalidnostjo.
3. Družine ali skrbniki imajo priložnost, da po potrebi dajo povratne informacije ali delijo ustrezne informacije.
4. Organizacija lahko navede vsaj tri partnerje iz lokalne skupnosti, ki bi lahko zagotovili podporo v zvezi z dostopnostjo ali vključevanjem.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Omejeno sodelovanje z zunanjimi partnerji ali pa ga sploh ni; podpora mladim poteka predvsem znotraj organizacije.
2 – Razvoj	Obstaja nekaj sodelovanj z lokalnimi službami ali šolami, vendar je usklajevanje neenakomerno.
3 – Vključujoče	Močna partnerstva s šolami, organizacijami za podporo otrokom (OPD), socialnimi službami in družinami; zunanje strokovno znanje je vključeno v programe.
4 – Napredno	Sistematično sodelovanje več zainteresiranih strani; partnerstva so strateška in vključujejo prispevek mladih ter družin; skupno oblikovane pobude so redna praksa.

H. Organizacijska kultura in klima vključevanja

V tem poglavju se preučuje, ali organizacijska kultura resnično podpira vključevanje.

1. Osebe obravnava mlade z invalidnostjo kot sposobne posameznike z močnimi stranmi in potencialom.
2. Organizacija spodbuja spoštljiv jezik in odnos do invalidnosti.

3. Vključujoče vrednote so vidne v okolju organizacije (npr. plakati, komunikacijski materiali, javna sporočila).
4. Osebe in prostovoljci se odzovejo na diskriminatorno vedenje ali komentarje, ki izhajajo iz predsodkov do invalidnosti, takoj ko se pojavijo.
5. Organizacija spodbuja kulturo, v kateri se spoštujejo razlike in ceni raznolikost.
6. Mladi z invalidnostjo se v programih organizacije počutijo dobrodošli in spoštovani.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Vključevanje ni del organizacijske kulture; težave se rešujejo reaktivno.
2 – Razvijajoča se	Osebe in vodstvo priznavata pomen vključevanja; prizadevanja za izboljšanje so ad hoc.
3 – Vključujoča	Vključenost je vgrajena v kulturo; zaposleni se aktivno spopadajo z diskriminacijo; povratne informacije in ocene prispevajo k nenehnemu izboljševanju.
4 – Napredno	Organizacija kaže vodilno vlogo na področju vključujočega dela z mladimi; kultura spodbuja inovativnost, neprekinjeno učenje in zunanje širjenje dobrih praks.

I. Ocena in nenehno izboljševanje

Vključujoče organizacije nenehno ocenjujejo in izboljšujejo svojo prakso.

1. Organizacija redno ocenjuje svoje programe z vidika vključevanja.
2. Pri izboljševanju programov se aktivno upošteva povratne informacije mladih z dodatnimi potrebami po podpori.
3. Osebe razmišlja o izkušnjah, pridobljenih pri vključujočih dejavnostih, in znotraj organizacije deli dobre prakse.
4. Organizacija opredeli področja za izboljšanje in pripravi akcijske načrte za vključevanje.

5. Vključevanje in dostopnost se upoštevata pri prihodnjem strateškem načrtovanju in pripravi proračuna.

Raven	Značilnosti
1 – Začetna	Omejena ocena; vključevanje se ne pregleduje sistematično.
2 – V razvoju	Ocenjevanje poteka občasno; nekateri zaposleni upoštevajo mnenja mladih.
3 – Vključujoča	Programi se redno ocenjujejo ob sodelovanju mladih; rezultati se upoštevajo pri izboljšavah.
4 – Napredno	Vključenost in dostopnost vplivata na strateško načrtovanje; sistematično ocenjevanje in inovacije zagotavljajo neprekinjeno učenje organizacije.

Razmislek o točkovanju

- Katera področja so prejela najvišje ocene?
- Katera področja zahtevajo največ razvoja?
- Katera področja kažejo največje razlike med trenutnim in želenim stanjem?
- Kateri praktični ukrepi bi lahko izboljšali vključevanje v naslednjih 6–12 mesecih?
- Katera partnerstva ali viri bi lahko podprli ta razvoj?

Načrtovanje ukrepov na ravni organizacije

1. Katera so najmočnejša področja organizacije v zvezi z vključujočim delom z mladimi?
2. Katera področja zahtevajo največ izboljšav?
3. Katera tri konkretna ukrepa bi lahko organizacija sprejela v naslednjem letu, da bi okrepila vključevanje mladih z dodatnimi potrebami po podpori?
4. Oblikovajte **strateški akcijski načrt**: določite kratkoročne cilje (stopnja 2→3) in dolgoročne cilje (stopnja 3→4).

5. Redno (npr. letno) ponavljajte ocene, da boste spremljali napredek

Vprašalnik za samoocenjevanje mladinskih delavcev (iz poglavja 5. NAČELA, ETIKA IN ZAŠČITA)

Naslednji vprašalnik za samoocenjevanje je sestavljen iz več virov, osredotočenih na vključujoče delo z mladimi, ter iz naših izkušenj. Njegov namen je pomagati mladinskim delavcem in izobraževalcem pri razmišljanju o njihovih odnosih, jeziku, strukturi programov in veščinah za vzpostavljanje odnosov pri delu z mladimi z invalidnostjo in posebnimi potrebami

Ciljna skupina: Mladinski delavci, ki se ukvarjajo z dejavnostmi z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori.

Namen: Ocena osebne usposobljenosti in opredelitev področij za strokovni razvoj.

Ocenite svojo trenutno raven kompetenc za vsako trditev na lestvici od 1 do 5:

1 – Sploh se ne strinjam

2 – Ne strinjam se

3 – nevtrarno

4 – Strinjam se

5 – Popolnoma se strinjam

A. Osebne vrednote, predsodki in zavest

Etična vključujoča praksa se začne z razumevanjem lastnega »notranjega barometra« – prepričanj, predpostavk in občutkov, ki vplivajo na strokovno ravnanje pri delu z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori.

Izjava	1	2	3	4	5
Redno razmišljam o tem, kaj točno pri določenih posameznikih ali invalidnostih lahko povzroči, da se počutim nelagodno, in poskušam razumeti, zakaj. (Notranje opazovanje)					
Izogibam se predpostavkam o tem, kaj mladostnik lahko ali ne more storiti, namesto tega predpostavljam njegovo sposobnost in ga neposredno vprašam o njegovih zmožnostih in potrebah. (Preizkušanje predpostavk)					
Opravil sem ali sem pripravljen opraviti formalno ocenjevanje, kot je test implicitnih asociacij glede invalidnosti (IAT) ali individualna samoocena PYD, da bi odkril skrite predsodke ali vrzeli v znanju. (Prepoznavanje pristranskosti)					

Zavedam se moči in privilegijev, ki jih imam kot odrasla oseba ali strokovnjak, ter razmišljam o tem, kako bi lahko nezavedno uporabljal tehnike dominacije v interakcijah z mladimi. (Dinamika moči)					
Pripravljen sem si zastavljati težka vprašanja o tem, kako so v moji skupnosti porazdeljene svoboda, sodelovanje in dostop. (Samorefleksija)					

B. Jezik, komunikacija in vključujoče medsebojno delovanje

Jezik je temeljna sestavina za ustvarjanje okolja, v katerem se mladi počutijo dobrodošli, spoštovani in varni.

Izjava	1	2	3	4	5
Mlade neposredno vprašam, katere opise ali terminologijo preferirajo (na primer jezik, ki daje prednost osebi, ali jezik, ki daje prednost identiteti). (Preferirana terminologija)					
Moja tiskana in digitalna gradiva upoštevajo smernice za dostopnost, kot so velika pisava, preprost jezik ali različice »Easy-to-Read« s piktogrami. (Vključujoča vsebina)					
Navodila zagotavljam v različnih oblikah (pisno, vizualno in ustno), da podprem mlade, ki informacije obdelujejo na drugačen način. (Večmodalnost)					
Uporabljam tehnike aktivnega poslušanja, kot so parafraziranje izjav mladim ter ohranjanje odprte in dostopne drže. (Ton in govorica telesa)					
Zaupam vase in dosledno takoj obravnavam poniževalne izjave, sovražni govor ali diskriminatorne pripombe, ko se pojavijo. (Obravnavanje žaljivk)					

C. Oblikovanje programa in okolje

Vključujoči programi so namerno zasnovani tako, da že od samega začetka upoštevajo raznolike potrebe, namesto da bi se jim prilagajali naknadno.

Izjava	1	2	3	4	5
Udeležencem jasno opredelim cilje in pričakovane rezultate dejavnosti.					
Poskrbim, da je urnik programa pregleden, jasno sporočen, objavljen in pregledan, tako da udeleženci vedo, kaj lahko pričakujejo in kdaj. (Preglednost in rutine)					
Pri načrtovanju dejavnosti se vprašam, kdo bi lahko bil izključen, in proaktivno zagotovim več načinov, na katere se lahko mladi vključijo (na primer risanje, govorjenje, gibanje ali pisanje). (Univerzalna zasnova učenja – UDL)					
Izberem ustrezne metode neformalnega učenja, primerne za udeležence z različnimi sposobnostmi.					
Ustvarim realističen in vključujoč urnik, prilagojen različnim potrebam.					
Zagotovim prehodne signale, kot so »5-minutna opozorila« ali drugi signali, da mladim pomagam pri pripravi na zaključek ene dejavnosti in prehod na drugo. (Upravljanje prehodov)					
Učinkovito prepoznam in upravljam s potrebnimi viri za dostopnost, vključno s človeškimi, materialnimi in finančnimi viri.					
Pri načrtovanju dejavnosti uporabljam inovativne in trajnostne pristope.					
Ocenjujem fizično okolje glede morebitnih dejavnikov stresa, kot so ostra fluorescenčna svetloba, glasni nenadni zvoki ali prenatrpani prostori. (Senzorična ozaveščenost)					
Poskrbim, da prostor za dejavnosti vključuje namensko tiho cono ali kotiček za počitek s senzoričnimi pripomočki, kot so igrače za razbremenitev ali slušalke, da se lahko mladi sami umirijo, če se počutijo preobremenjeni.					

D. Izvajanje dejavnosti za mlade z invalidnostjo

Izjava	1	2	3	4	5
Učinkovito sodelujem z vsemi relevantnimi deležniki, vključno z udeleženci, sodelavci, institucijami in partnerji v skupnosti.					

Dejavnosti vodim tako, da zagotovim enako udeležbo vsem udeležencem.					
Pripravljam prostore in gradivo, ki so dostopni in prilagojeni različnim sposobnostim.					
Prepoznam potrebe udeležencev po podpori in se nanje odzivam.					
Ostajam prilagodljiv in konstruktivno obvladujem nepredvidene situacije.					

E. Dinamika odnosov in vključevanje mladih

Močni in zaupanja polni odnosi med mladinskimi delavci in mladimi so ključni dejavnik pri podpiranju razvoja in dobrega počutja mladih z dodatnimi potrebami po podpori.

Izjava	1	2	3	4	5
Vzpostavljam in ohranjam sodelovalne in zaupne odnose z mladimi.					
Namerno poskušam najti skupne interese z mladimi (kot so šport, glasba ali hobiji), da bi zgradil močnejše odnose. (Povezovanje prek interesov)					
Poskrbim, da moja podpora temelji na spoštovanju avtonomije mladega človeka in ne na sočutju ali miselnosti »rešitelja«. (Empatija proti sočutju)					
Namerno vabim mlade, ki se zdijo na obrobju dejavnosti, da sodelujejo na ravni, ki jim ustreza. (Aktivno vključevanje)					
Spoštujem zaupnost glede invalidnosti mladostnika, hkrati pa jasno pojasnim meje zaupnosti (na primer v situacijah, ki vključujejo ogrožanje sebe ali drugih). (Zaupanje in zaupnost)					
Prepoznavam in podpiram notranjo motivacijo mladih.					
Udeležencem nudim konstruktivne povratne informacije in spodbudo.					
Dajem zgled spoštljivega in pozitivnega odnosa do ljudi z različnimi sposobnostmi, da se lahko drugi mladi v skupini učijo iz teh primerov. (Dajanje zgleda)					
Prepoznavam in gradim na kompetencah in potencialih mladih.					
Razumem ključne razvojne teorije, povezane s potrebami mladih.					

F. Načini dela – vodenje skupin in timsko delo

Izjava	1	2	3	4	5
Pri vodenju skupin uporabljam ustvarjalne in inovativne pristope.					
Prepoznavam in upoštevam potrebe ter interese skupine.					
Zagotavljam pozitivno, spodbudno in motivirajočo skupinsko vzdušje.					
Spodbujam ustvarjalnost in sodelovanje članov skupine.					
Učinkovito obvladujem in rešujem konflikte znotraj skupine.					
Poznam različne metode skupinskega dela in tehnike vodenja.					

G. Podpora mladim pri pridobivanju kompetenc

Izjava	1	2	3	4	5
Mlade vodim v procese osebnega razvoja in razmišljanja.					
Mladim učinkovito nudim mentorstvo v okviru neformalnega učenja.					
Učinkovito uporabljam metode izkustvenega učenja.					
Razumem in spodbujam povezave med formalnim, neformalnim in informelnim učenjem.					

H. Sodelovanje in krepitev vloge

Prava vključenost zagotavlja, da imajo mladi pomemben vpliv na odločitve, ki vplivajo na njihova življenja.

Izjava	1	2	3	4	5
Mladi z invalidnostjo aktivno sodelujejo pri sooblikovanju in načrtovanju programov, namesto da se z njimi posvetuje šele naknadno. (<i>Nič o nas brez nas</i>)					
Zagotavljam resnične možnosti izbire in različne vloge pri sodelovanju (kot so vodstvene vloge, vloge udeležencev ali vloge opazovalcev), da lahko mladi vadijo samoodločanje. (Pomembna izbira)					
Uporabljam mladim prijazne metode ocenjevanja, kot so obrazci za lažje branje, slikovne ankete ali video refleksije, da zberem povratne informacije od vseh udeležencev. (Povratne zanke)					
Mladim sporočam, kako so njihove povratne informacije vplivale na odločitve in katere spremembe so bile zaradi tega uvedene. (Odgovornost)					

I. Vrednotenje in učenje iz prakse

Izjava	1	2	3	4	5
Dejavnosti ocenjujem kritično in objektivno.					
Poznam različna orodja in metode ocenjevanja. Rezultate ocenjevanja uporabljam za izboljšanje in nadgradnjo prihodnjih dejavnosti.					
V proces ocenjevanja aktivno vključujem mlade in njihove povratne informacije jemljem resno.					
Zanje zagotavljam različne priložnosti in načine, da lahko izrazijo svoje mnenje.					

Seznam za nenehno izboljševanje

Prosimo, navedite, ali naslednje trditve veljajo za vašo trenutno prakso.

Trditev	Drži
V zadnjih 12 mesecih sem opravil(-a) samooceno osebnih predsodkov.	
Skupaj z mladimi sem pregledal pravila programa, da bi zagotovil, da vključujejo zaščito raznolikih identitet.	
Našel/-a sem vsaj tri partnerje v skupnosti ali strokovnjake, na katere se lahko obrnem za nasvet glede potreb po podpori.	
Redno izkoriščam priložnosti za učenje, da v svoji mladinski skupini obravnavam sistemske krivice ali diskriminacijo na podlagi invalidnosti.	

Razmislek in načrt razvoja

1. V katerih kompetencah se počutite najmočnejši?

2. Katere kompetence bi radi še dodatno razvili?

3. Kateri konkretni ukrepi ali priložnosti za učenje bi vam lahko pomagali pri izboljšanju? _____

Praktični kratki vodnik za mladinske delavce in mentorje (iz 6. GRADNIKI VKLJUČUJOČEGA MLADINSKEGA DELA)

1. Poskrbite, da bo podpora osebna in smiselna

Vsak mladostnik je drugačen. Vzemite si čas, da razumete, kako se učijo, komunicirajo in se gibljejo po svetu. Svojo podporo prilagodite njihovim prednostim in izzivom ter razmišljajte dolgoročno: kam želijo priti in kako jim lahko korak za korakom stojimo ob strani?

1.2 Pomagajte jim prevzeti vodilno vlogo

Mladi bi morali imeti čim večji vpliv na dogajanje. Spodbujajte jih, naj sprejemajo odločitve, izražajo svoje želje in razmišljajo o tem, kaj jim ustreza. Tudi majhne odločitve krepijo samozavest in neodvisnost.

1.3 Poskrbite, da bodo prehodi manj stresni

Od šole do usposabljanja, od usposabljanja do dela – prehodi so lahko obremenjujoči. Jasna komunikacija, stalne rutine in dobro usklajevanje z drugimi strokovnjaki pomagajo mladim, da se med temi spremembami počutijo podprti in varni.

2. Kako delamo (metodološka podpora)

2.1 Uporabite tisto, za kar vemo, da deluje

Začnite s preprostimi ocenami, da boste razumeli potrebe po podpori in prednosti na različnih področjih – učenje, komunikacija, socialne veščine, vedenje in poklicni interesi. Te ugotovitve pretvorite v jasne cilje, na katerih lahko delate skupaj. Redno preverjajte napredek in po potrebi prilagajajte načrte.

2.2 Ne delajte sami

Sodelovanje olajša življenje tako vam kot mladostniku. Obrnite se na učitelje, terapevte, družine, delodajalce – na vse, ki so del njihovega sveta. Skupni načrt in dosledna sporočila jim dajejo stabilnost in jasnost.

3. Etični in strokovni temelji

3.1 Bodite spoštljivi, pravični in osredotočeni na prednosti

Vsak stik naj odraža dostojanstvo in spoštovanje. Osredotočite se na to, kaj mladi lahko storijo, ne na to, česa ne morejo. Prilagodite svojo komunikacijo tako, da se bodo počutili razumljeni in vključeni.

3.2 Bodite jasni in iskreni

Pojasnite, kaj počnete in zakaj – na način, ki ga lahko razumejo. Spoštujte zasebnost, varujte osebne podatke in skrbite za njihovo varnost. Vaša jasnost gradi zaupanje.

3.3 Ostanite na tleh

Dokumentirajte svoje delo, razmišljajte o njem in prosite za supervizijo, kadar jo potrebujete. Dobra praksa izhaja iz samozavedanja in nenehnega učenja.

4. Meje, ki ščitijo vse

4.1 Vedite, kje se vaša vloga začne in konča

Mladinski delavci so pogosto zelo vživljeni, vendar ne pozabite: ste podpornik, ne prijatelj, starš ali rešitelj. Jasne meje ščitijo tako vas kot mladostnika.

4.2 Bodite pozorni na čustva

Delo je lahko čustveno naporno. Opazujte, kdaj vas preveva čustva ali se preveč navežete. Izkoristite podporo ekipe, supervizijo in zdravo distanco, da ostanete uravnoteženi in učinkoviti.

5. Spretnosti, ki jih je treba še naprej razvijati

5.1 Komunicirajte na načine, ki jim ustrezajo

Uporabljajte vizualne pripomočke, preprost jezik, orodja za alternativno in dopolnilno komunikacijo (AAC) ali pojasnila po korakih. Nežno in pogosto preverjajte, ali so razumeli. Komunikacija mora biti zanje varna in izvedljiva.

5.2 Krepite veščine za vsakdanje življenje in poklicne veščine

Podpirajte jih pri razvijanju funkcionalnih veščin, upravljanju nalog, sodelovanju z drugimi in spoznavanju situacij iz resničnega življenja – šola, usposabljanje, prostovoljstvo, poskusno delo.

5.3 Ohranjajte stik s širšim sistemom

Naučite se, kako se usklajevati s šolami, psihologi, delodajalci in socialnimi službami. Dobro timsko delo zagotavlja, da se mladi ne izgubijo v sistemu.

6. Orodja, ki vam olajšajo delo

6.1 Za razumevanje in načrtovanje

- Preproste ocene funkcionalnih sposobnosti
- Profil na podlagi močnih strani
- Vizualna orodja za določanje ciljev
- Sezname za preverjanje komunikacije

6.2 Za vsakodnevno podporo

- Vizualni urniki in kartice z nalogami
- Socialne zgodbe
- Orodja za senzorično in čustveno uravnavanje
- Dostopne digitalne platforme

6.3 Za pripravo na delo

- Razčlenitev delovnih nalog
- Seznami prilagoditev
- Obrazci za opazovanje delovnega mesta
- Predloge za pogovore z delodajalci

Praktična orodja za povratne informacije in primeri prilagoditev (iz 8. OCENA IN POVRATNE INFORMACIJE)

Praktični primer: preprosto orodje za povratne informacije (vizualno)

Eden od učinkovitih načinov za redno zbiranje povratnih informacij so vizualna orodja z nizkim pragom dostopa, ki so enostavna za razumevanje in hitra za uporabo.

Primer: lestvica povratnih informacij na podlagi emojijev

Ob koncu srečanja so mladi povabljeni, da odgovorijo na preprosto vprašanje, na primer: *»Kako ste se počutili med današnjo dejavnostjo?«*

Izbirajo lahko med vizualnimi možnostmi:

- **Všeč mi je bilo / Počutil sem se dobro**
- **Bilo je v redu**
- **Ni mi bilo všeč / Nisem se počutil udobno**

To se lahko opravi:

- ustno
- s kazanjem
- z nalepitvijo nalepke ali kartice
- digitalno (tablični računalnik ali telefon)

Zakaj deluje:

- odpravi pritisk, da bi morali pojasnjevati ustno
- podpira različne komunikacijske sloge
- zagotavlja takojšnjo, uporabno povratno informacijo za mladinskega delavca
- omogoča spremljanje vzorcev skozi čas

To preprosto orodje je mogoče razširiti z dodatnimi vprašanji, kot so: *»Kaj je bilo dobro/koristno?«* ali *»Kaj bi spremenili?«*

Praktični primer: prilagajanje na podlagi povratnih informacij (mini primer)

Med tedenskim skupinskim srečanjem je več mladih na lestvici povratnih informacij dosledno izbiralo nevtralne ali negativne emojije. Opazovanje je pokazalo tudi povečano nemirnost in nezainteresiranost med daljšimi navodili.

Namesto da bi nadaljevali z načrtovano strukturo, so mladinski delavci razmislili o povratnih informacijah in ugotovili, da so bile dejavnosti preveč kognitivno zahtevne in premalo interaktivne.

Izvedena prilagoditev:

- navodila so bila skrajšana in razdeljena na manjše korake
- uvedene so bile dejavnosti, ki temeljijo na gibanju in praktičnem delu
- dodane so bile vizualne podpore
- skupinsko delo je nadomestilo dolge individualne naloge

V naslednjih srečanjih se je povratna informacija opazno preusmerila v pozitivne odzive, udeležba pa se je povečala. Mladi so tudi začeli aktivneje sodelovati med trenutki za razmislek.

Ključno spoznanje: Majhne prilagoditve, ki temeljijo na resničnih povratnih informacijah, lahko znatno izboljšajo vključenost in sodelovanje. Pomembno ni samo orodje, ampak to, kako dosledno se povratne informacije uporabljajo za usmerjanje sprememb.

Praktična orodja za merjenje in spremljanje (iz 8. OCENA IN POVRATNE INFORMACIJE)

Orodja za merjenje (praktična in prilagojena invalidom)

1. Listine za opazovanje

Namen: Sledenje vključenosti mladih, komunikaciji, samostojnosti, vedenju in razpoloženju med dejavnostmi.

Oblika: Kratki, enostavni obrazci za mladinske delavce, po možnosti v digitalni obliki, da imajo strokovnjaki kasneje dostop do njih.

Uporaba: Izpolnjujejo se med sejami ali takoj po njih, da se zabeležijo opazovanja in vzorci v daljšem časovnem obdobju.

2. Enostavna povratna informacija mladih

Namen: Zbiranje mnenj mladih na dostopen in privlačen način.

Oblika: Uporabite ikone, emojije, vizualne lestvice ali začetke stavkov, prilagojene kognitivnim in komunikacijskim sposobnostim.

Uporaba: Izpolnijo se lahko hitro med dejavnostmi ali po njih, da se zagotovi takojšen vpogled v izkušnje in občutke mladih.

3. Orodja za ocenjevanje varnosti

Namen: Spremljanje fizične, duševne in čustvene varnosti ter vključujočnosti dejavnosti.

Oblika: Preprosti kontrolni sezname ali spodbude za razmislek za osebe.

Uporaba: Redno preverjajte varnostna tveganja, ugotavljajte ovire za vključevanje in pregledujte postopke za obvladovanje kriznih situacij.

4. Potni list veščin ali portfelj

Namen: Dokumentiranje in spremljanje razvoja veščin skozi čas.

Vsebina: Družbene veščine, praktične veščine, veščine, povezane z zaposlovanjem, in drugi mejniki razvoja.

Uporaba: Redno se posodablja s primeri iz dejavnosti, razmišljanj ali dosežkov mladih; deli se z mladimi, da si lahko vizualizirajo napredek.

5. Zapiski o primerih in poročila o incidentih

Namen: Beležitev posameznih situacij, pomembnih dogodkov ali izzivov.

Oblika: Strukturirane predloge za zagotavljanje jasnosti in doslednosti.

Uporaba: Uporabljajo se za načrtovanje nadaljnjih ukrepov, prilagajanje podpore ali poročanje ustreznemu osebju.

6. Povratne informacije staršev/skrbnikov

Namen: Zbiranje vpogledov v napredek mladih zunaj Mladinskega doma.

Oblika: Kratki intervjuji, ankete ali neformalni pogovori.

Uporaba: Uporabljajo se za razumevanje izkušenj v domačem okolju, potrditev opazovanj in oblikovanje načrtov.

7. Dnevnik razmišljanj mladinskega delavca

Namen: Podpora učenju osebja in izboljševanju programa.

Struktura: Preprosta vprašanja:

- Kaj se je zgodilo?
- Kaj to pomeni?
- Kaj bom spremenil?

Uporaba: Izpolni se po sejah ali dejavnostih, da se razmisli o učinkovitosti, izzivih in potrebnih prilagoditvah.

Kako korak za korakom izvajati spremljanje?

Korak 1: Ustvarite predloge za spremljanje

Primeren je kateri koli format (xls, spletna anketa itd.)

Korak 2: Usposobite osebje za:

- opazovanju
- nepresojalnem beleženju
- vključujoči komunikaciji
- zaščiti
- potrebah po podpori

Korak 3: Zbiranje podatkov enkrat tedensko

Kratko, dosledno, enostavno.

Korak 4: Organizirajte strukturirana srečanja za razmislek

Vsakič uporabite ista vodilna vprašanja.

Korak 5: Ustvarite učni krog

Novi podatki → razmislek → sprememba programa → ponovno spremljanje.

Etična navodila in orodja za refleksijo za vključujoče delo z mladimi (iz poglavja 6. OSNOVNI ELEMENTI VKLJUČUJOČEGA DELA Z MLADIMI)

Horizontalna etična navodila

Etična navodila za delo z mladimi z dodatnimi potrebami po podpori temeljijo na humanitarnih načelih in načelih človekovih pravic, strokovni integriteti, nenehnem samorefleksiji ter spoštovanju avtonomije mladih.

Najpomembnejša etična navodila in pričakovanja so navedena spodaj:

I. Filozofske in človekovopravne osnove

1. Pristop, temelječ na človekovih pravicah: Vprašanje invalidnosti je treba obravnavati z vidika človekovih pravic. Zagotavljanje vključenosti je pomembno tudi z etičnega in človekovopravnega vidika.
2. Uporaba socialnega modela: Strokovnjake spodbujamo, naj uporabljajo socialni model invalidnosti. Ta model predpostavlja, da je invalidnost posledica okolja (npr. nedostopen mladinski center ali program) in ne notranje pomanjkljivosti posameznika. Ta okvir je spodbujajoč, saj odgovornost za proaktivno vključevanje prenese na program (osebje in mentorje).
3. Etična zaveza: Izvajalci mentorstva imajo etično obveznost, da zadovoljijo potrebe po podpori mladih z invalidnostjo ter zagotovijo, da je izkušnja mentorstva pravična in visokokakovostna.
4. Odpravljanje stigmatizacije: Programi morajo sprejeti načelo, da morajo proaktivno preprečevati diskriminacijo, izključevanje in strukturne neenakosti.
5. Obravnavanje diskriminacije na podlagi telesne sposobnosti: Programi morajo biti pozorni na negativne učinke in implicitne pristranskosti, ki jih povzroča diskriminacija na podlagi telesne sposobnosti (dajanje prednosti telesno sposobnim in nevrotičnim posameznikom), ki lahko izvirajo iz nezavednih prepričanj izvajalcev storitev.

II. Vedenje in jezik

1. Osebno usmerjen pristop in dostojanstvo: Najpomembnejše etično vodilo je: »Najprej vidi osebo, ne invalidnosti.« Izkaži spoštovanje, ne sočutja. Poudarek naj bo na sposobnostih, prednostih, talentih in interesih posameznika.
2. Načelo »*Nič o nas brez nas*«: Mlade osebe z invalidnostjo morajo biti neposredno vključene in se z *njimi* posvetovati pri načrtovanju in izvajanju programov ter politik.
3. Samoodločanje in avtonomija: Podpirati je treba samoodločanje in neodvisnost mladih. Podpora mora biti zagotovljena posamezniku, ne pa za posameznika.
4. Uporaba jezika:
 - Pomembno je, da se strokovnjaki posvetujejo z mladimi o tem, kateri izrazi jim najbolj ustrezajo.

- Izogibati se je treba terminologiji, ki krepi segregacijo, stigmatizacijo ali perspektive, ki temeljijo na pomanjkljivostih. Kadar je to mogoče, morajo strokovnjaki uporabljati spoštljiv, na osebo osredotočen in na dostopnost usmerjen jezik, hkrati pa upoštevati tudi individualne preference.
- Sovražni govor in ponižujoči izrazi, kot so rasistične, homofobne, seksistične ali z invalidnostjo povezane žaljivke (diskriminacija na podlagi invalidnosti), so prepovedani.

III. Strokovna odgovornost in pripravljenost

1. Strokovno izpopolnjevanje in obravnavanje pristranskosti: Izobraževalci in osebje morajo nenehno razvijati konstruktiven odnos do dela z raznolikimi skupinami. Vključiti je treba samoocenjevanje, ki pomaga prepoznati osebne pristranskosti, predsodke in vrzeli v znanju.
2. Prepoved nizkih pričakovanj: Strokovnjaki imajo etično obveznost, da se izogibajo izražanju predsodkov ali nizkih pričakovanj glede sposobnosti mladih z invalidnostjo. Namesto tega je treba mlade spodbujati, da si zastavijo vprašanje: »Ali je to res nemogoče ali le težko?«
3. Spoštovanje etičnih meja: Izobraževalci in mladinski delavci morajo vedeti, kaj je etično in kaj ni. Etična načela, kot so opisana v gradivu o strokovnih standardih in etičnih vidikih, je treba upoštevati, zlasti v terapevtskih praksah.
4. Obvladovanje konfliktov: Izogibati se je treba avtoritarnim pristopom. Ko mladostnik kaže težavno vedenje, je to treba razumeti kot sporočanje njegovih potreb, ne pa kot slabo ali napačno vedenje.
5. Verodostojni vzorniki: Programi si morajo prizadevati, da vključujejo strokovnjake in mentorje z invalidnostjo kot verodostojne posrednike, saj to mladim pomaga razviti samozavest in identiteto.

IV. Varnost in odgovornost

1. Načela varnega prostora: Zagotoviti je treba fizično in psihološko varnost. Priporočljivo je upoštevati načela pristopa, ki upošteva travme: varnost, zanesljivost in preglednost, izbira in opolnomočenje ter sodelovanje.
2. Zaupnost: Strokovnjaki se morajo zavedati omejitev zaupnosti, zlasti v primerih samopoškodovanja ali groženj drugim, saj te informacije niso zaščitene in jih je treba prijaviti. Pomembno je, da osebje ne razpravlja o potrebah po podpori in težavah mladih z drugimi.
3. Mehanizmi za povratne informacije: Etična zahteva je, da se mladim zagotovi varen in dostopen način za prijavo neprimernega vedenja, nadlegovanja, diskriminacije ali neprimernih praks, kar zagotavlja dostojanstvo in varnost med postopkom prijave.
4. Načelo »ne škoduj«: Pri oblikovanju digitalnih ali terapevtskih orodij je treba posvetiti posebno pozornost zagotavljanju strogega etičnega nadzora in

klinične odgovornosti, da rešitve ne izkrivljajo ali preveč poenostavljajo problemov ter s tem ne povzročajo škode.

Etični priročnik za mladinske delavce

1. Spoštovanje in dostojanstvo

- Vse mlade obravnavajte s spoštovanjem, ne glede na invalidnost, ozadje ali sposobnosti.
- Uporabljajte jezik, ki daje prednost osebi (npr. »mladostnik z avtizmom« namesto »avtistični mladostnik«), razen če posameznik ne želi drugače.
- Spoštujte individualne odločitve, preference in avtonomijo.

2. Vključevanje in dostopnost

- Zagotovite, da so vse dejavnosti vključujoče, dostopne in prilagojene različnim fizičnim, kognitivnim, senzoričnim in komunikacijskim potrebam.
- Kjer je to mogoče, odstranite ovire za sodelovanje.
- Izogibajte se predpostavkam o zmožnostih; namesto tega vprašajte in opazujte.

3. Zaupnost in zasebnost

- Varujte osebne podatke o mladih, družinah in sodelavcih.
- Podatke delite le, kadar je to potrebno zaradi varnosti, podpore ali pravnih razlogov.
- Mladim in skrbnikom jasno pojasnite meje zaupnosti.

4. Varnost in dobro počutje

- Vedno dajajte prednost fizični in čustveni varnosti.
- Upoštevajte postopke za oceno tveganja in obvladovanje kriznih situacij.
- Na znake stiske, zlorabe ali zanemarjanja se odzivajte takoj in ustrezno.

5. Ozaveščeno sodelovanje

- Dejavnosti, pričakovanja in morebitna tveganja pojasnite na način, ki ga mladi lahko razumejo.
- Pridobite obveščeno soglasje za sodelovanje, fotografiranje, snemanje ali ocenjevanje.
- Mladim omogočite, da se brez posledic umaknejo iz sodelovanja ali ga prilagodijo.

6. Opolnomočenje in razvoj

- Podpirajte razvoj veščin, samostojnost in socialno vključenost.
- Spodbujajte mlade, da izražajo mnenja, sprejemajo odločitve in prevzemajo ustrezno odgovornost.
- Izogibajte se prekomerni zaščiti; uravnotežite podporo z možnostmi za samostojnost.

7. Pravičnost in nediskriminacija

- Vse mlade obravnavajte enako, izogibajte se favoriziranju ali pristranskosti.
- Prepoznajte in se spoprijemajte z osebnimi predsodki in stereotipi.
- Zagotovite, da so politike in prakse kulturno občutljive in vključujoče.

8. Strokovne meje

- Ohranjajte jasne meje v odnosih z mladimi, da spodbujate zaupanje in varnost.
- Izogibajte se dvojnemu odnosu, ki bi lahko povzročili navzkrižje interesov ali izkoriščanje.
- Bodite vzor profesionalnega vedenja in integritete.

9. Sodelovanje in komunikacija

- Sodelujte z družinami, skrbniki in ustreznimi strokovnjaki, da podprete mlade.
- Ohranjajte odprto, spoštljivo in iskreno komunikacijo.
- Delite spoznanja in opažanja, ki lahko izboljšajo podporo, pri tem pa spoštujte zaupnost.

10. Razmislek in odgovornost

- Redno razmišljajte o lastni praksi, pristranskosti in vplivu svojih dejanj.
- Po potrebi poiščite supervizijo, usposabljanje in podporo kolegov.
- Bodite odgovorni za odločitve in pripravljeni prilagoditi prakse v najboljšem interesu mladih.

Uvrstitev prilagojenega okvira kompetenc ETS

(iz 10. VIRI, OCENJEVANJE IN TRAJNOST)

Ta okvir kompetenc temelji na modelu kompetenc ETS za mladinske delavce in izobraževalce, ki ga je pripravil Center za usposabljanje in sodelovanje SALTO, vendar ga znatno razširja, da bi upošteval **posebne zahteve vključujočega, na pravicah temelječega mladinskega dela z mladimi, ki potrebujejo dodatno podporo**.

Čeprav model ETS zagotavlja trdno splošno podlago za prakso mladinskega dela – s poudarkom na vrednotah, sodelovanju, učenju in spodbujanju –, ostaja namerno širok in nepredpisujoč. Zato ne opredeljuje v zadostni meri ključnih področij, potrebnih za visokokakovostno vključujočo prakso v sodobnem evropskem mladinskem delu.

Ta okvir zapolnjuje te vrzeli s tem, da:

- **vključuje pristop, temelječ na človekovih pravicah, ki izhaja iz Konvencije ZN o pravicah invalidov (UNCPRD)**, in presega splošne izjave o vrednotah ter se usmerja k pravni in etični odgovornosti;
- **uvajanjem konceptualne jasnosti glede invalidnosti**, vključno z izrecno uporabo medicinskih, socialnih in biopsihosocialnih modelov, kar strokovnjakom omogoča kritično analizo in preoblikovanje njihove prakse;
- **operacionalizacijo dostopnosti**, s čimer se vključevanje iz načela pretvori v konkretne kompetence na področju oblikovanja (npr. univerzalno oblikovanje, UDL, AAC, Easy Read);
- **izrecnejše obravnavanje moči in sodelovanja**, prehod od sodelovanja kot vključevanja k soustvarjanju in skupnemu sprejemanju odločitev.
- **Vključevanje pristopov**, ki **upoštevajo travme in zagotavljajo varnost**, ki v modelu ETS niso izrecno razviti.
- **Priznavanje življenjskih izkušenj kot strokovnega znanja**, prehod od posvetovanja k soustvarjanju in skupni avtoriteti.
- **Zagotavljanje merljivih učnih izidov, kazalnikov in orodij za ocenjevanje**, usklajenih z Youthpassom, ki v modelu ETS niso sistematično vključeni.

V tem smislu okvir ne nadomešča modela ETS, temveč **ga poglobi, natančneje opredeli in operacionalizira**, s čimer ga naredi neposredno uporabnega za:

- oblikovanje usposabljanja
- izvajanje programov
- ocenjevanje in merjenje učinka
- usklajevanje financiranja in politik

SLOVAR

Ta slovar predstavlja izbrane ključne izraze, ki se uporabljajo v celotni metodologiji.

Povezave s kompetencami uporabljajo natančna imena devetih kompetenčnih področij iz *Modela kompetenc ETS 2023 za mladinske delavce, ki delujejo na mednarodni ravni*: https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-4385/ETS_Competence_Model_Youth_Workers_final_2023.pdf

A

Ableizem: Diskriminacija, predsodki in sistematična izključenost, ki temeljijo na prepričanju, da so načini bivanja, komuniciranja, učenja ali delovanja brez invalidnosti normalni, bolj vredni ali nadrejeni. Ableizem se lahko pojavlja na individualni, institucionalni in kulturni ravni. Lahko se kaže v obliki nizkih pričakovanj, paternalizma, nedostopnih sistemov, segregacije ali predpostavke, da je treba ljudi z invalidnostjo »popraviti«, namesto da bi bilo treba odstraniti ovire.

<https://www.accessliving.org/newsroom/blog/ableism-101/>

Primer: Mladinski delavec domneva, da udeleženec, ki ne govori, ne more voditi dejavnosti, in ga izključi iz priložnosti za vodenje.

Praksa: Postavljajte predpostavke pod vprašaj, predpostavljajte kompetentnost, odstranjujte ovire ter zagotovite, da so odgovornost, vidnost in priložnosti za vodenje resnično dostopne.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Državljska angažiranost.

Dostopnost: Proaktivno in sistematično oblikovanje ter prilagajanje fizičnega okolja, senzoričnih pogojev, komunikacije, informacij, digitalnih platform, metod, dejavnosti, storitev in organizacijskih praks, tako da imajo vsi mladi enakopravni dostop do njih, jih razumejo, uporabljajo in v njih sodelujejo. Dostopnost ni individualna usluga, temveč človekova pravica in strokovna odgovornost v skladu s Konvencijo ZN o pravicah invalidov (CRPD), zlasti s členom 9. Vključuje fizično, senzorično, komunikacijsko, informacijsko, digitalno, metodološko, programsko in vedenjsko dostopnost. Dostopnost predvideva raznolikost prek univerzalnega oblikovanja, hkrati pa zagotavlja razumne prilagoditve, kadar ostajajo individualne potrebe.

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

Primer: Mladinski center zagotavlja dostop brez stopnic, dostopne sanitarije, miren prostor, vizualne urnike, informacije v obliki »Easy Read«, videoposnetke s podnapisi, možnosti za alternativno in dopolnilno komunikacijo (AAC), prijavnne obrazce, združljive s programi za branje zaslona, ter različne načine sodelovanja.

Praksa: Dostopnost vključite že od samega začetka, skupaj z mladimi preglejte morebitne ovire, vprašajte jih o individualnih preferencah glede dostopa in komunikacije, zagotovite razumne prilagoditve brez zahteve po nepotrebnem razkritju diagnoze ter redno ocenjujte, ali je sodelovanje resnično dostopno.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Upravljanje virov; Smiselno komuniciranje.

Zagovorništvo: Ukrepi in postopki, ki podpirajo posameznike ali skupine pri razumevanju, uveljavljanju in izvrševanju njihovih pravic ter pri vplivanju na odločitve, institucije in sisteme. V mladinskem delu zagovorništvo vključuje podporo mladim, da se sami izražajo in delujejo prek samozagovorništva, hkrati pa izpodbijajo politike in prakse, ki ustvarjajo ovire.

Primer: Mladinski delavec pomaga mladostniku razumeti, kako zaprositi izvajalca izobraževanja ali usposabljanja za razumne prilagoditve.

Praksa: Krepite znanje, samozavest in priložnosti mladih, da se zastopajo sami, hkrati pa po potrebi obravnavajte sistemske ovire z ustreznimi institucijami.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Mreženje in zagovarjanje interesov; Državljska angažiranost.

Sposobnost **samostojnega delovanja:** Zmožnost in priložnost za sprejemanje pomembnih odločitev, vplivanje na odločitve in ravnanje na načine, ki oblikujejo lastno življenje. Sposobnost samostojnega delovanja ni odvisna le od osebne samozavesti ali veščin, temveč tudi od okolja, ki zagotavlja resnične izbire, dostopne informacije, ustrezno podporo in resničen vpliv.

Primer: Mladi sami izberejo prednostne naloge in oblike projekta, namesto da bi izbirali le med odločitvami, ki so jih že sprejeli odrasli.

Praksa: Ustvarite resnične točke odločanja, zagotovite dostopne možnosti, spoštujte zavrnitev in pokažite, kako izbire mladih vplivajo na rezultate.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Državljska angažiranost.

Pomožna tehnologija: izdelki, oprema, programska oprema ali sistemi, ki ohranjajo ali izboljšujejo delovanje, samostojnost, komunikacijo, učenje ali sodelovanje posameznika. Pomožna tehnologija je lahko nizko- ali visokotehnološka in vključuje pripomočke za mobilnost, slušne tehnologije, bralnike zaslona, alternativne tipkovnice, komunikacijske naprave ter kognitivne ali organizacijske podpore. Njena uporabnost je odvisna od individualnih preferenc, ustrezne ocene, dostopa, usposabljanja in stalne podpore.

<https://www.unicef.org/media/120836/file/%20Global%20Report%20on%20Assistive%20Technology.pdf>

Primer: Udeleženec uporablja programsko opremo za pretvorbo besedila v govor in alternativno tipkovnico za izvedbo dejavnosti digitalnega pripovedovanja zgodb.

Praksa: Vprašajte, katero tehnologijo oseba že uporablja, zagotovite združljivost s sistemi programa, omogočite čas za nastavitev in vajo ter ne predpostavljajte, da eno orodje ustreza vsem z podobnim stanjem.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Upravljanje virov; Smiselno komuniciranje.

Podporna in alternativna komunikacija (AAC): Nabor komunikacijskih metod, ki dopolnjujejo govor ali ponujajo alternative zanj. AAC je lahko brez pomoči, na primer kretnje, izrazi obraza ali znakovni jezik, ali s pomočjo, na primer predmeti, slikovne plošče, abecedne plošče, komunikacijske knjige, tablični

računalniki ali naprave za generiranje govora. AAC se lahko uporablja začasno ali trajno in lahko dopolnjuje obstoječi govor osebe.

<https://www.asha.org/NJC/AAC/>

Primer: Udeleženec uporablja komunikacijsko tablo skupaj z gestami in govorom, da prispeva k skupinski razpravi.

Praksa: Upoštevajte komunikacijske metode, ki jih oseba najraje uporablja, poskrbite, da je njen AAC vedno na voljo, omogočite dovolj časa za odgovor in zagotovite, da komunikacijski partnerji vedo, kako sistem spoštljivo uporabljati.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Spodbujanje učenja.

B

Ovira: Ovira v zvezi z odnosom, okoljem, komunikacijo, digitalnimi tehnologijami, institucijami, financami ali postopki, ki omejuje dostop, sodelovanje, izbiro ali vključevanje. V okviru socialnega modela invalidnosti do izključenosti pride, ko se posameznikove značilnosti ali potrebe po podpori prepletajo z ovirami v družbi in okolju.

Primer: Program za mlade je uradno odprt za vse, vendar nedostopna lokacija, zapleten obrazec za prijavo in neprilagodljiv urnik nekaterim mladim preprečujejo sodelovanje.

Praksa: Prepoznavajte ovire pred, med in po dejavnostih, vključite mlade v preglede dostopnosti ter zabeležite, kaj se je spremenilo in kaj še zahteva ukrepanje.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Ocenjevanje in vrednotenje.

Pripadnost: Trajna izkušnja sprejetosti, spoštovanja, vrednotenja, povezanosti in zmožnosti prispevati znotraj skupine ali skupnosti. Pripadnost presega zgolj udeležbo ali fizično prisotnost: vključuje odnose, priznanje, vpliv in občutek, da je lastna udeležba pomembna.

Primer: Mladostnik je redno vabljen, da prispeva ideje, prevzema pomembne vloge in je priznan kot cenjen član skupine, ne pa kot gost, ki je zgolj vključen.

Praksa: Gradite zanesljive odnose, pravočasno se odzivajte na izključevanje, priznajte različne oblike prispevkov in ustvarjajte skupne izkušnje v skupini, v katerih ima vsak pomembno vlogo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Izkazovanje medkulturne občutljivosti.

Biopsihosocialni model invalidnosti in delovanja: Okvir, ki razume delovanje in invalidnost skozi medsebojno delovanje bioloških ali zdravstvenih dejavnikov, psiholoških dejavnikov, dejavnosti, sodelovanja, osebnih okoliščin ter socialnega in fizičnega okolja. Strokovnjakom lahko pomaga upoštevati celotno situacijo, namesto da se zanašajo le na diagnozo. V tej metodologiji dopolnjuje, ne pa nadomešča

modele človekovih pravic in socialnega a, ki ostajajo bistveni za razumevanje pravic, moči, diskriminacije in odgovornosti za odpravo ovir.

<https://www.who.int/docs/default-source/classification/icf/icfbeginnersguide.pdf>

Primer: Namesto da bi umik mladostnika pojasnjevali zgolj z anksioznostjo, ekipa upošteva tudi senzorično preobremenitev, pretekle izkušnje, odnose v skupini, komunikacijske ovire in dostopnost dejavnosti.

Praksa: Raziskujte medsebojno delovanje osebnih in okoljskih dejavnikov, ne da bi mladinsko delo spremenili v diagnozo ali zdravljenje, pri tem pa ohranite v središču pozornost na perspektivo mladostnika.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Sodelovanje v skupinah.

C

Soustvarjanje in soproizvodnja: participativni pristopi, pri katerih mladi in ljudje z lastnimi izkušnjami skupaj vplivajo in nosijo odgovornost pri oblikovanju, izvajanju, pregledovanju ali upravljanju programov. Oba pristopa presegata zgolj posvetovanje. Soproizvodnja običajno pomeni bolj trajno prerazporeditev moči in enakopravno partnerstvo skozi celoten proces, medtem ko se soustvarjanje lahko nanaša tudi na skupno razvijanje določene dejavnosti, vira ali rešitve.

Primer: Mladi pomagajo opredeliti prednostne naloge programa, izbirati metode, izvajati dejavnosti, razlagati povratne informacije in odločati, kaj bi bilo treba spremeniti.

Praksa: Pregledno se dogovorite o vlogah in pristojnostih za odločanje, zagotovite dostopne možnosti za sodelovanje, po potrebi nagradite strokovno znanje in poročajte, kako so prispevki vplivali na rezultat.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Ocenjevanje in vrednotenje; Državlјanska angažiranost.

Kotiček za počitek ali tiho območje: Namensko določen, dostopen prostor z minimalnimi dražljaji, kjer si udeleženci lahko vzamejo odmor, uravnajo senzorično ali čustveno preobremenitev ali si opomorejo brez kaznovanja ali stigmatizacije. Na voljo mora biti po lastni izbiri in se ne sme uporabljati za izolacijo ali odstranitev nekoga zaradi udobja skupine.

Primer: Mladinski center zagotavlja tiho območje z nastavljivo osvetlitvijo, udobnimi sedeži, vizualnimi informacijami, vodo in izbirnimi senzoričnimi pripomočki.

Praksa: Vsem udeležencem razložite in normalizirajte namen tega prostora, dostop naj bo prostovoljen, preverite individualne senzorične preference in poskrbite, da uporaba tega prostora mladostniku ne prepreči ponovnega vključevanja v dejavnost.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Upravljanje virov; Oblikovanje programov.

Cona udobja – cona učenja – cona panike: Model, ki opisuje različne ravni varnosti in izzivov. Cona udobja je znana in obvladljiva; cona učenja ali razvoja vključuje dosegljive izzive in razvoj; cona panike pa vključuje stres ali preobremenitev, ki

preprečuje smiselno učenje. Meje med temi conami se razlikujejo od osebe do osebe in se lahko spreminjajo glede na situacijo.

Primer: Mladostnik, ki mu javno nastopanje povzroča preveliko breme, najprej svojo idejo predstavi enemu partnerju, nato v majhni skupini, šele potem pa se odloči, ali bo spregovoril pred celotno skupino.

Vaja: Ponujajte postopne in podprte izzive, opazujte znake preobremenjenosti, dopustite zavrnitev in odmore ter se z mladostnikom dogovorite o tempu, namesto da ga silite k standardnemu izidu.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov.

Kartice za komunikacijo, izbiro in odmor: Vizualna ali pisna orodja, ki osebi omogočajo, da sporoči potrebo, željo, čustvo, odločitev ali prošnjo, ne da bi se zanašala izključno na govor. Vključujejo lahko kartice za »da«, »ne«, »potrebujem pomoč«, »potrebujem odmor«, čustvena stanja ali izbiro dejavnosti. Razlikujejo se od specifične strategije »Power Card«, ki se uporablja v nekaterih intervencijah pri avtizmu.

Primer: Med živahno skupinsko dejavnostjo udeleženec pokaže kartico »Potrebujem miren odmor«, namesto da bi moral svojo potrebo pojasniti z besedami.

Praksa: Kartice pripravite skupaj z ljudmi, ki jih bodo morda uporabljali, skupino naučite, kaj pomenijo, poskrbite, da so na doseg roke, in to komunikacijo obravnavajte kot veljavno in izvedljivo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Upravljanje virov.

Zaupnost in njene meje: Etična in strokovna odgovornost za zaščito osebnih podatkov ter njihovo nerazkrivanje brez jasnega in legitimnega razloga. Zaupnost je bistvena za zaupanje, vendar ni absolutna. Podatke bo morda treba razkriti, če to zahteva zakon, obveznosti varovanja ali neposredno in resno tveganje škode. Vsako razkritje mora biti nujno, sorazmerno, omejeno na relevantne podatke in, kadar je to mogoče, pojasnjeno mladostniku.

Primer: Mladinski delavec na začetku pogovora pojasni, da bodo podatki ostali zaupni, razen če obstaja resna skrb glede varnosti, ki zahteva pomoč drugih.

Praksa: Razložite zaupnost in njene meje v razumljivem jeziku, pridobite soglasje, kadar je to mogoče, upoštevajte postopke organizacije, delite le najmanjše potrebne informacije ter dejansko dokumentirajte razlog in nadaljnje ukrepe.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Sodelovanje v skupinah; Spodbujanje učenja.

Verodostojni posrednik: Mentor, voditelj, vrstnik ali vzornik, katerega ustrezne življenjske izkušnje ali zaupanja vredno razmerje lahko okrepijo verodostojnost, identifikacijo in vključenost. Skupne izkušnje same po sebi še ne pomenijo, da je

nekdo primeren z irati to vlogo; potrebna so tudi ustrezna priprava, meje, podpora in pravično priznanje.

Primer: Mlad odrasel z invalidnostjo so-vodi sejo o orientaciji v izobraževalnih ali zaposlitvenih sistemih in deli praktične izkušnje, ne da bi se od njega pričakovalo, da zastopa vse.

Praksa: Vključite ljudi z izkušnjami iz lastnega življenja kot enakopravne in ustrezno podprte sodelujoče, pojasnite njihovo vlogo ter se izogibajte simboličnemu vključevanju ali neplačanemu čustvenemu delu.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Sodelovanje v skupinah; Mreženje in zagovarjanje interesov.

D

Deeskalacija: Niz mirnih, spoštljivih in sorazmernih komunikacijskih in okoljskih strategij, ki se uporabljajo za zmanjšanje naraščajoče stiske, konflikta, nemira ali tveganja. Deeskalacija daje prednost varnosti, dostojanstvu, zmanjšanju dražljivih dražljajev, jasnim izbaram in času. Ne pomeni zmage v prepiru, prisiljevanja k poslušnosti ali zagotavljanja kliničnega zdravljenja, ki presega kompetence mladinskega delavca.

<https://www.nice.org.uk/guidance/ng10/chapter/1-Recommendations>

Primer: Ko udeleženec postane preobremenjen, mladinski delavec zniža glas, zmanjša število prisotnih in senzorično obremenitev, ponudi dve jasni možnosti ter osebi da čas za odgovor.

Praksa: Prepoznavajte zgodnje znake, uravnavajte svoj odziv, uporabljajte dobesedni jezik, ki ne sramoti, zagotovite fizično varnost, upoštevajte dogovorjene protokole ter poiščite strokovno ali nujno pomoč, kadar situacija presega vaše pristojnosti.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Smiselno komuniciranje.

Diagnostično zasenčenje: Predsodek, pri katerem se stiska, bolečina, sprememba vedenja ali druga težava samodejno pripisuje znani invalidnosti ali diagnozi, medtem ko se druge možne vzroke spregleda. To lahko zavira ustrezno podporo in utrjuje netočne predpostavke.

Primer: Umik mladostnika in izguba zanimanja se odpišeta kot »del avtizma«, ne da bi se upoštevale depresija, ustrahovanje, bolečina, izčrpanost ali okoljski stres.

Praksa: Opazujte spremembe v običajnem vedenju osebe, upoštevajte več možnih razlag, prisluhnite mladostniku, dokumentirajte opazovanja namesto diagnoz in ustrezno napotite na strokovno oceno, kadar je to potrebno.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Ocenjevanje in vrednotenje.

Invalidnost: Oblika človeške raznolikosti, ki jo oblikuje medsebojno delovanje fizičnih, senzoričnih, intelektualnih, kognitivnih, psihosocialnih ali drugih značilnosti posameznika ter ovir, povezanih z odnosom, okoljem, komunikacijo, institucijami ali drugimi dejavniki. Invalidnost je in ne zgolj diagnoza ali posamezna pomanjkljivost.

Na njen pomen lahko vplivajo tudi pravne opredelitve, kultura, identiteta in samoidentifikacija.

<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

Primer: Uporabnik invalidskega vozička se ne more udeležiti dejavnosti, ki poteka v zgornjem nadstropju brez dvigala; ovirajoči dejavnik je nedostopno okolje, ne pa invalidski voziček.

Praksa: Vprašajte, kaj omogoča sodelovanje, odstranite ovire, izogibajte se nepotrebnemu razkrivanju diagnoz in spoštujte, kako vsaka oseba opisuje svojo invalidnost ali stanje.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Oblikovanje programov; Državlјanska angažiranost.

Ponosen na invalidnost: Pozitivna identiteta invalidnosti in na pravicah temelječa perspektiva, ki potrjuje invalidnost kot del človeške raznolikosti ter zavrača sramoto, sočutje in predpostavko, da je življenje z invalidnostjo nujno manjvredno. Ponosen na invalidnost ne zanika bolečine, omejitev, diskriminacije ali potreb po podpori; izziva diskriminacijo na podlagi sposobnosti ter priznava kulturo, prispevek, agencijo in vodstvene sposobnosti invalidnih oseb.

Primer: Mladi invalidi vodijo dogodek, ki slavi kulturo invalidnosti, deli izkušnje iz življenja in se zavzema za dostopnost, ne da bi udeležence predstavljal kot predmete navdiha ali dobrodelnosti.

Praksa: Vključite pozitivno in raznoliko upodabljanje invalidnosti, podpirajte pobude, ki jih vodijo invalidi, izpodbijajte stereotipe, ki temeljijo na sočutju ali herojstvu, ter ustvarite prostor, kjer lahko mladi izražajo svojo identiteto na svoj način.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Mreženje in zagovarjanje interesov; Državlјanska angažiranost.

Prehojena pot: Koncept ocenjevanja, ki priznava napredek v povezavi z izhodiščem, cilji, okoliščinami in ovirami posameznega mladostnika. Cenijo se pomembne postopne spremembe na področjih, kot so samozavest, samostojnost, odnosi, komunikacija, sodelovanje ali veščine, namesto da se zanašajo izključno na standardizirane rezultate.

Primer: Mladostnik, ki se sprva ni udeleževal skupinskih dejavnosti, začne redno obiskovati srečanja, izražati svoje želje in vzpostavljati stike s sovrstniki.

Praksa: Dogovorite se o individualnih ciljih, uporabite dostopne in raznolike dokaze, preglejte napredek skupaj z mladostnikom ter se izogibajte primerjanju udeležencev z enotno standardno potjo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: ocenjevanje in vrednotenje; spodbujanje učenja.

E

Informacije v enostavni obliki (Easy Read): Dostopna oblika informacij, zasnovana posebej za osebe z intelektualno motnjo in druge, ki imajo morda težave z razumevanjem pisnih informacij. Easy Read sledi posebnim standardom za jezik, vsebino, strukturo, tipografijo, postavitve in vizualno podporo. Uporablja znane besede, kratke povedi, po eno glavno idejo naenkrat, jasne naslove, pregledno

postavitve ter ustrezne slike ali simbole. Osebe z intelektualno motnjo bi morale biti vključene v razvoj in preverjanje informacij. Easy Read je bolj strukturiran kot preprost jezik, zato se ti dve pojmi ne smeta uporabljati kot sinonima.

<https://www.inclusion-europe.eu/easy-to-read-standards-guidelines/>

Primer: Vabilo na program vsebuje vsako glavno idejo v ločeni vrstici, pojasnjuje težke besede, uporablja jasno in dovolj veliko pisavo ter vključuje ustrezne slike, ki pojasnjujejo čas, kraj, dejavnosti in razpoložljivo podporo.

Praksa: Upoštevajte priznane standarde »Easy Read«, v pripravo in preverjanje gradiva vključite ljudi iz ciljne skupine ter poskrbite, da slike pojasnjujejo pomen in niso zgolj okras na strani.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Oblikovanje programov.

Čustvena inteligenca: Sposobnost prepoznavanja, razumevanja, obvladovanja in konstruktivnega odzivanja na lastna čustva ter čustva drugih. V mladinskem delu vključuje samozavedanje, samokontrolo, empatijo, občutljivost v odnosih ter sposobnost komuniciranja na načine, ki spodbujajo zaupanje in psihološko varnost.

<https://www.apa.org/topics/emotion/emotional-intelligence>

Primer: Mladinski delavec opazi naraščajočo napetost, prepozna lastno frustracijo, se odzove mirno, potrdi zadevna čustva in prilagodi dejavnost, preden se situacija zaostri.

Praksa: Razmislite o svojem čustvenem stanju, uporabite aktivno poslušanje in potrditev, prepoznajte zgodnje znake stiske ter po potrebi prilagodite ton, tempo, metodo ali strukturo skupine.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Spodbujanje učenja; Sodelovanje v skupinah.

Okrepitev vloge mladih: Proces, skozi katerega mladi krepijo svoje znanje, veščine, samozavest, vire, odnose in priložnosti, da vplivajo na odločitve ter izvajajo večji nadzor nad svojim življenjem. Okrepitev vloge mladih ni nekaj, kar strokovnjaki podarijo mladim; zahteva zmanjšanje ovir, delitev moči ter podporo samostojnosti in samoodločanja.

Primer: Mladi prejmejo dostopne informacije in podporo, da lahko vodijo sestanek, določijo prednostne naloge in predstavijo svoja stališča nosilcem odločitev.

Praksa: Preidite od »delanja namesto« k omogočanju in podpiranju, zagotovite smiselne izbire in dosegljivo odgovornost ter se izogibajte nadomeščanju odločitev mladih s strokovnimi preferencami.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Državljska angažiranost.

Pravičnost in enakost: Enakost pomeni zagotavljanje enakih pravic, priložnosti ali virov vsem. Pravičnost priznava, da se ljudje soočajo z različnimi ovirami in morda potrebujejo različne vire, prilagoditve ali ravni podpore, da lahko enakopravno

sodelujejo. Pravičnost ne pomeni zniževanja pričakovanj; pomeni ustvarjanje pogojev, v katerih so smiselne priložnosti resnično na voljo.

Primer: Vsi so povabljeni na isto delavnico, vendar en udeleženec prejme gradivo v obliki »Easy Read«, drug uporablja tolmačenje v znakovnem jeziku, tretjemu pa je dodeljen dodatni čas za obdelavo informacij.

Praksa: Ne sprašujte se le, ali so na voljo enake priložnosti, ampak tudi, ali ima vsaka oseba v praksi dostop do njih, jih lahko uporablja in izkorišča.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Državlanska angažiranost; Oblikovanje programov.

H

Model invalidnosti, ki temelji na človekovih pravicah: Pristop, ki razume ljudi z invalidnostjo kot nosilce pravic in ne kot predmete dobrot, oskrbe ali zaščite. Invalidnost povezuje z dostojanstvom, avtonomijo, enakostjo, sodelovanjem in odgovornostjo. Oviranost priznava kot del človeške raznolikosti ter od držav, institucij in izvajalcev storitev zahteva, da odstranijo ovire, preprečijo diskriminacijo, zagotovijo podporo in poskrbijo, da lahko ljudje svoje pravice uveljavljajo v praksi.

<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

Primer: Mladinska organizacija obravnava dostopno sodelovanje kot obveznost, ki jo je treba izpolniti, in vključuje mlade z invalidnostjo v odločanje o svojih programih in politikah.

Praksa: Vključevanje obravnavajte kot vprašanje pravic in institucionalne odgovornosti, vključite mlade v odločanje ter poskrbite, da podpora krepi avtonomijo, namesto da jo omejuje.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Državlanska angažiranost.

I

Omejitev: Razlika, izguba ali omejitev v fizičnem, senzoričnem, intelektualnem, kognitivnem ali psihosocialnem delovanju osebe. V socialnem modelu invalidnosti omejitev in invalidnost nista sopomenki: invalidnost nastane, ko ovire omejujejo sodelovanje osebe z omejitvijo. Nekateri ljudje raje uporabljajo izraze, kot so stanje, razlika ali invalidnost, zato naj terminologija sledi preferencam osebe in ustreznemu kontekstu.

Primer: Oseba ima lahko sluhovo okvaro, izključitev pa nastopi, ko na sestanku ni na voljo podnapisov, tolmača, vizualnih informacij ali ustreznih pogojev za poslušanje.

Praksa: Iz oznake okvare ne sklepajte na sposobnosti ali potrebe po podpori. Vprašajte o zahtevah glede dostopa, osredotočite se na odstranjevanje ovir in spoštujte izbrani jezik.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Smiselno komuniciranje; Oblikovanje programov.

Vključevanje: Nenehen in nameren proces spreminjanja okolij, odnosov, metod, sistemov in struktur moči, da so vsi mladi dobrodošli, spoštovani, podprti in sposobni

smiselno sodelovati. Vključevanje je več kot le fizična prisotnost ali umestitev v splošno okolje; zahteva pripadnost, dostop, izbiro, vpliv in ustrezno podporo.

Primer: Udeleženec obiskuje isti program kot njegovi vrstniki, razume informacije, lahko izbere, kako bo prispeval, ima dostop do potrebne podpore, gradi odnose in vpliva na dejavnosti.

Praksa: Preučite, kdo se lahko vključi, sodeluje, pripada, vpliva in ima koristi; odstranite ovire in prilagodite program, namesto da od mladega človeka pričakujete, da se bo prilagodil nespremenjenemu sistemu.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Državljska angažiranost.

Obveščeno soglasje: Tekoč proces, v katerem oseba prejme ustrezne informacije v dostopni obliki, ima priložnost postavljati vprašanja in preučiti možnosti ter se prostovoljno strinja z dejavnostjo, odločitvijo ali uporabo informacij. Soglasje mora biti konkretno, razumljivo in dano brez pritiska. Lahko se ponovno preuči ali prekliče. Morda bosta potrebna podprto odločanje in dostopna komunikacija. Pravne omejitve ali omejitve v zvezi z zaščito je treba jasno pojasniti.

Primer: Pred snemanjem videoposnetka mladinski delavec pojasni, kje bo objavljen, kdo ga bo lahko videl, kako dolgo bo v uporabi in da zavrnitev ne bo vplivala na sodelovanje v drugih dejavnostih.

Praksa: Preverite razumevanje, namesto da se zanašate na podpis, ponovno preverite soglasje, ko se okoliščine spremenijo, spoštujte zavrnitev, ustrezno zabeležite soglasje ter upoštevajte pravne in varnostne obveznosti, kadar soglasje ne more določiti odziva.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Spodbujanje učenja.

Notranje sprejeta diskriminacija na podlagi invalidnosti: Proces, skozi katerega oseba z invalidnostjo ali potrebo po dodatni podpori prevzame negativna družbena prepričanja o invalidnosti in jih nanaša nase. To se lahko kaže kot sram, dvom vase, zmanjšana pričakovanja, nepripravljenost prositi za podporo ali prepričanje, da si je sodelovanje treba zaslužiti s tem, da se kaže neodvisnost ali da se zdi, da je oseba »manj invalidna«.

Primer: Mladostnik zavrne možnost dostopne udeležbe, ker verjame, da potreba po podpori pomeni, da je nesposoben ali breme za druge.

Praksa: Izpodbijajte sporočila, ki temeljijo na pomanjkljivostih, priznajte prednosti in prizadevanja, zagotovite pozitivno predstavitev, normalizirajte podporo ter ustvarite priložnosti za uspešno sodelovanje in vodstvene vloge.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Izkazovanje medkulturne občutljivosti.

nost: Okvir za razumevanje, kako se vidiki identitete in družbenega položaja – kot so invalidnost, spol, etnična pripadnost, spolna usmerjenost, migracijski status, starost in družbeno-ekonomski položaj – medsebojno prepletajo in oblikujejo značilne izkušnje njih privilegijev, diskriminacije in izključenosti. Učinki se ne seštevajo

preprosto; lahko ustvarjajo specifične ovire, ki jih pristop, osredotočen na eno samo kategorijo, spregleda.

<https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/6/explainer-intersectional-feminism-what-it-means-and-why-it-matters>

Primer: Mlada migrantka z invalidnostjo se lahko hkrati sooča z ovirami, povezanimi z dostopnostjo, spolom, jezikom, pravnim statusom in kulturnimi pričakovanji.

Praksa: Izogibajte se splošnim predpostavkam, vprašajte o celotnem kontekstu sodelovanja in preučite, kako lahko pravila programa različno vplivajo na ljudi.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Oblikovanje programov; Državlјanska angažiranost.

L

Osebna izkušnja: Znanje in strokovnost, pridobljena skozi neposredno osebno izkušnjo invalidnosti, nevrodivergentnosti, težav z duševnim zdravjem, travme, kronične bolezni, izključenosti ali drugih relevantnih življenjskih okoliščin. Osebna izkušnja je veljavna oblika strokovnosti, vendar od nobenega posameznika ne smemo pričakovati, da bo zastopal vse osebe s podobno identiteto ali izkušnjo.

Primer: Mladi z dodatnimi potrebami po podpori prispevajo k usposabljanju osebja z analizo ovir v programih in predlaganjem dostopnih rešitev na podlagi lastnih izkušenj.

Praksa: Vključujte ljudi z izkušnjami iz lastnega življenja kot enakopravne partnerje, spoštujte meje tega, kar želijo deliti, zagotovite podporo pri dostopu ter njihov prispevek ustrezno priznajte ali nadomestite.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Sodelovanje v skupinah; Oblikovanje programov; Ocenjevanje in vrednotenje.

M

Medicinski model invalidnosti: Model, ki invalidnost umešča predvsem v okvir posameznikove okvare, stanja ali diagnoze ter se osredotoča na zdravljenje, rehabilitacijo ali popravljanje. Medicinsko znanje in zdravstvena oskrba sta sicer lahko pomembna, vendar se z zanašanjem izključno na ta model lahko spregledajo ovire v okolju, pravice, prednosti in lastni cilji posameznika. Mladinski delavci ne smejo uporabljati diagnoze kot edine razlage za težave pri sodelovanju.

<https://www.who.int/docs/default-source/classification/icf/icfbeginnersguide.pdf>

Primer: Program sklepa, da se mladostnik ne more udeležiti zaradi svoje diagnoze, ne da bi najprej preučil, ali bi bilo mogoče spremeniti komunikacijo, časovni raspored, senzorične pogoje ali zasnovo dejavnosti.

Praksa: Prepoznavajte, kdaj je klinično strokovno znanje relevantno, vendar naj bo mladinsko delo osredotočeno na sodelovanje, odnose, prednosti, pravice in odpravo ovir.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Oblikovanje programov.

Mikropotrditve: Majhna, vsakdanja dejanja, ki izražajo priznanje, spoštovanje, vključenost in zaupanje v prispevek druge osebe. Njihov skupni učinek lahko okrepi občutek pripadnosti in psihološko varnost, zlasti pri ljudeh, ki se redno soočajo z izključenostjo ali nizkimi pričakovanji.

Primer: Mladinski delavec udeležencu nameni dovolj časa za odgovor, prizna njegovo idejo, uporabi njegov najljubši način komunikacije in kasneje pokaže, kako je ta ideja vplivala na dejavnost.

Praksa: Opazujte in potrjujte različne oblike prispevkov, uporabljajte spoštljiv jezik, priznajte prizadevanja brez pokroviteljskega pohvaljevanja ter poskrbite, da je pozornost pravično porazdeljena.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Izkazovanje medkulturne občutljivosti.

Mikroagresije: Neopazne, vsakodnevne pripombe, vedenja ali sporočila iz okolja, ki izražajo stereotipe, nespoštovanje ali izključevanje do marginalizirane osebe ali skupine. Morda so nenamerne, vendar lahko njihov kumulativni učinek ogrozi varnost, samozavest, pripadnost in sodelovanje.

Primer: Mladostnik z invalidnostjo je večkrat pohvaljen kot »navdihujoč« za opravljanje običajnih nalog, medtem ko se njegove dejanske ideje in spretnosti ignorirajo.

Praksa: Razmišljajte o učinku in ne o nameri, odzovite se, ko pride do škodljivega govora, se opravičite in popravite škodo, kadar je to potrebno, ter izpodbijajte vzorce, ki krepijo stereotipe ali neenako razmerje moči.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Smiselno komuniciranje.

Multiplikator: Udeleženec, ki v svoji skupini vrstnikov, organizaciji ali skupnosti deli, uporablja ali razvija znanje, pridobljeno v programu. Multiplikacija razširi vpliv preko prvotne dejavnosti, vendar mora temeljiti na interesih, zmožnostih in prostovoljni odločitvi udeleženca, namesto da se obravnava kot samodejna obveznost.

Primer: Po vključujoči mladinski izmenjavi udeleženec prilagodi dejavnost za dostopnost in jo vodi v svoji lokalni mladinski skupini.

Praksa: Zainteresiranim udeležencem pomagajte načrtovati realistične nadaljnje ukrepe, zagotovite dostopna gradiva in mentorstvo ter priznajte različne oblike prispevka, ki presegajo javno nastopanje ali formalno usposabljanje.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Mreženje in zagovarjanje interesov.

N

NEET: Okrajšava za mlade, ki niso zaposleni, se ne izobražujejo in ne usposabljajo. NEET je statistična in politična kategorija, ne pa opis identitete, motivacije ali potenciala posameznika. Skupina je zelo raznolika, mladi pa lahko v to situacijo vstopijo ali jo zapustijo zaradi številnih razlogov, vključno z nedostopnimi sistemi,

invalidnostjo, obveznostmi skrbi za druge, diskriminacijo, zdravstvenimi težavami ali omejenimi lokalnimi priložnostmi.

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/21271.pdf>

Primer: Dva mlada človeka, uvrščena v kategorijo NEET, lahko potrebujeta zelo različno podporo: eden morda išče dostopno zaposlitev, medtem ko se drugi morda okreva po bolezni ali se spopada s prekinjeno izobraževalno potjo.

Praksa: Izogibajte se predpostavkam o pomanjkljivostih, raziskujte individualne cilje in ovire, uporabljajte pristope za doseganje mladih in gradnjo zaupanja ter povežite mlade z dostopnimi izobraževalnimi, zaposlitvenimi in skupnostnimi priložnostmi.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Mreženje in zagovarjanje interesov; Državlјanska angažiranost.

Nevroraznolikost in nevrodivergentnost: Nevroraznolikost se nanaša na naravno raznolikost človeških umov in nevrološkega delovanja znotraj populacije. Vključuje tako nevrotipične kot nevrodivergentne osebe in zato opisuje skupino in ne posameznika. Izraz »nevrodivergentna oseba« opisuje osebo, katere kognitivni, senzorični, komunikacijski, pozornostni ali učni profil se razlikuje od prevladujočih družbenih pričakovanj. To lahko vključuje avtistične osebe ter osebe z ADHD, disleksijo, dispraksijo, Tourettovim sindromom in drugimi nevrološkimi razlikami. Izraz »nevrodivergentna oseba« ni diagnoza in se ne sme uporabljati za predpostavljjanje sposobnosti ali potreb po podpori.

<https://neurodiversitysymposium.wordpress.com/what-is-neurodiversity/>

Primer: Mladinsko skupino lahko opišemo kot nevrodiverzno, ker vključuje ljudi z različnimi nevrološkimi profili. Posameznik se lahko opiše kot nevrodivergenten, ne pa kot »nekdo, ki ima nevrodiverznost«.

Praksa: Spoštujte samoidentifikacijo in želeno terminologijo, izogibajte se predpostavkam, ki temeljijo na oznakah, ter se neposredno pozanimajte o preferencah glede komunikacije, senzoričnih doživetij, učenja in sodelovanja.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Smiselno komuniciranje.

Neformalno in informalno učenje: Neformalno učenje je namerno, prostovoljno in organizirano zunaj formalnega izobraževanja, običajno z učnimi cilji, spodbujanjem in refleksijo, vendar ne vodi nujno do formalne kvalifikacije. Informalno učenje poteka skozi vsakodnevne izkušnje, odnose, sodelovanje in dejavnosti ter je lahko nenačrtovano ali se ga ne prepozna takoj kot učenje. Mladinsko delo običajno združuje oboje.

<https://www.coe.int/en/web/youth/-/recommendation-on-youth-work>

Primer: Načrtovana dejavnost v skupini podpira neformalno učenje, medtem ko lahko nenačrtovan pogovor med skupnim obrokom vodi k neformalnemu učenju o komunikaciji ali odnosih.

Praksa: Ustvarite pogoje, ki omogočajo tako načrtovano kot spontano učenje, učenje naredite vidno z razmišljanjem in se izogibajte temu, da bi prostovoljno delo z mladimi spremenili v formalno šolanje.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov.

Nič o nas brez nas: Načelo gibanja za pravice invalidov, ki določa, da morajo invalidi smiselno sodelovati pri odločitvah, politikah, programih in raziskavah, ki jih zadevajo. To zahteva več kot le posvetovanje: ljudje potrebujejo dostopne informacije, ustrezno podporo, dejanski vpliv in povratne informacije o tem, kako so bili uporabljeni njihovi prispevki.

<https://www.un.org/development/desa/disabilities/>

Primer: Mladi z dodatnimi potrebami po podpori sodelujejo pri izbiri programskih prioritet, preizkušanju gradiva, ocenjevanju dejavnosti in odločanju o tem, katere spremembe je treba uvesti.

Praksa: Vključite mlade od samega začetka, odstranite ovire za sodelovanje, delite pristojnosti pri odločanju, po potrebi nadomestite strokovno znanje in se izogibajte simboličnemu zastopanju.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Državlјanska angažiranost; Oblikovanje programov; Ocenjevanje in vrednotenje.

P

Sodelovanje (smiselno): Aktivna in pristna vključenost mladih v zadeve, ki jih zadevajo, z dostopnimi priložnostmi za izražanje mnenj, sprejemanje odločitev, delitev odgovornosti in vplivanje na rezultate. Smiselno sodelovanje presega zgolj prisotnost, posredovanje informacij ali posvetovanje brez vpliva. Sodelovanje lahko poteka v različnih oblikah in ne zahteva, da vsi govorijo, vodijo ali prispevajo na enak način.

<https://rm.coe.int/168071b4d6>

Primer: Mladi izberejo prednostne naloge programa, prispevajo z govorom, pisanjem, slikami, alternativno in dopolnilno komunikacijo (AAC) ali s podprto razpravo ter prejmejo povratne informacije, ki kažejo, kako so njihovi prispevki spremenili program.

Praksa: Ponudite različne načine in stopnje vključevanja, vnaprej zagotovite informacije in podporo, spoštujte zavrnitev ter poskrbite, da sodelovanje prinaša vidni vpliv in ne le simbolične prisotnosti.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Državlјanska angažiranost; Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov.

Osebnostno usmerjen pristop: Način dela, ki mladega človeka obravnava kot celoto, namesto da ga zreducira na diagnozo, omejitve, vedenje ali potrebo po podpori. Spoštuje dostojanstvo, preference, prednosti, odnose, identiteto, cilje in življenjske izkušnje; predpostavlja kompetentnost; in razvija podporo skupaj z osebo. Ta

strokovni pristop se razlikuje od gramatične izbire med jezikom, ki daje prednost osebi, in jezikom, ki daje prednost identiteti.

Primer: Namesto da bi na podlagi oznake odločal, kaj lahko avtistični udeleženec zmore, se mladinski delavec pozanima o njegovih interesih, želeni obliki komunikacije, senzoričnih potrebah, ciljih in preteklih izkušnjah.

Praksa: Vprašajte, preden domnevate, osredotočite se na prednosti in cilje, vključite mladostnika v odločitve, prilagodite podporo, ne da bi prevzeli nadzor, in preglejte dogovore, ko se okoliščine spremenijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Smiselno komuniciranje; Izkazovanje medkulturne občutljivosti.

Jezik, ki daje prednost osebi, in jezik, ki daje prednost identiteti: Jezik, ki daje prednost osebi, postavlja osebo pred invalidnost ali stanje, na primer »oseba z invalidnostjo«. Jezik, ki daje prednost identiteti, navaja invalidnost ali nevrotični tip kot del identitete, na primer »invalidna oseba« ali »avtistična oseba«. Prednostne izbire se razlikujejo med posamezniki, skupnostmi, jeziki in konteksti; nobene oblike se ne sme vsiljevati vsem.

Primer: Eden od udeležencev pravi, da raje uporablja izraz »avtistična oseba«, medtem ko drugi raje uporablja izraz »oseba z avtizmom«. Mladinski delavec spoštuje vsako preferenco.

Praksa: Vprašajte in upoštevajte individualne preference, pri razpravi o skupinah uporabljajte terminologijo, ki so jo izbrale zadevne skupnosti, izogibajte se zastarelim ali ponižujočim izrazom ter ne popravljajte izrazov, s katerimi posamezniki sami opredeljujejo svojo identiteto.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Izkazovanje medkulturne občutljivosti.

Preprost jezik: Komunikacijski pristop, ki ciljni publiki pomaga čim lažje najti, razumeti in uporabiti informacije. Preprost jezik uporablja znane besede, jedrnato in logično organizirano vsebino, jasne naslove, kratke, neposredne povedi, aktivni jezik ter pojasnila neizogibnih strokovnih izrazov. Za razliko od »Easy Read« ne sledi nujno posebnim pravilom glede pisave, postavitve, slik ali vključevanja oseb z intelektualno motnjo v pripravo in pregledovanje gradiva.

<https://www.plainlanguage.gov/>

Primer: Namesto da bi v vabilu pisalo »Udeležence prosimo, da pred začetkom navedejo svoj želeni način sodelovanja«, vabilo pravi: »Povejte nam, kako bi radi sodelovali, preden se dejavnost začne.«

Praksa: Opredelite ciljno publiko, pomembne informacije navedite na začetku, izogibajte se nepotrebni žargonu, uporabljajte neposredne stavke ter preverite, ali bralci lahko najdejo, razumejo in uporabijo informacije. Uporabite Easy Read, kadar so potrebni njegovi bolj specifični standardi.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Oblikovanje programov.

Poklicne meje: Jasne in dosledne meje, ki opredeljujejo vlogo mladinskega delavca, njegove odgovornosti, razpoložljivost, komunikacijo, fizični stik, razkrivanje osebnih podatkov, zaupnost in odnose z udeleženci. Meje ščitijo tako mlade kot delavce,

spodbujajo pravičnost in predvidljivost, zmanjšujejo odvisnost in favoriziranje ter pomagajo strokovnjakom, da ostanejo v okviru svojih kompetenc. Meje ne pomenijo pomanjkanja skrbi; zaradi njih je podpora varnejša in trajnejša.

Primer: Mladinski delavec pojasni svoje delovne ure in komunikacijske kanale, ne izvaja terapije ter sledi dogovorjenemu postopku napotitve, kadar mladostnik potrebuje strokovno podporo na področju duševnega zdravja.

Praksa: Razložite vloge in omejitve na razumljiv način, uporabljajte profesionalne komunikacijske kanale, dosledno uporabljajte pravila, poiščite nadzor, dokumentirajte resne skrbi ter napotite ali eskalirajte, kadar potrebe presegajo vašo odgovornost ali kompetenco.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Smiselna komunikacija; Sodelovanje v timih.

Poklicna trajnost: Pogoji, ki mladinskim delavcem in organizacijam omogočajo, da dolgoročno zagotavljajo varno, etično in dosledno podporo, ne da bi se zanašali na prekomerno delo, nejasne vloge ali osebna žrtvovanja. To vključuje realistične delovne obremenitve, ustrezno kadrovske zasedbo, supervizijo, usposabljanje, jasnost vlog, čas za okrevanje, organizacijske postopke ter zadostna finančna in materialna sredstva. Preprečevanje izgorelosti je tako odgovornost organizacije kot tudi individualna praksa.

<https://www.who.int/standards/classifications/frequently-asked-questions/burn-out-an-occupational-phenomenon>

Primer: Organizacija načrtuje redno supervizijo, zagotavlja nadomeščanje v primeru odsotnosti, omejuje komunikacijo zunaj delovnega časa ter poskrbi, da zapletene primere obravnava ekipa in ne le en delavec.

Praksa: Spremljajte delovno obremenitev in čustvene zahteve, uporabljajte supervizijo in medsebojno podporo, ohranjajte meje vlog, pravočasno opozarjajte na skrbi glede zmogljivosti ter vključite stroške podpore osebjem in dostopnosti v organizacijsko načrtovanje in proračune.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Upravljanje virov; Sodelovanje v timih; Ocenjevanje in vrednotenje.

R

Razumne prilagoditve: Potrebne in ustrezne spremembe ali prilagoditve, zagotovljene v določeni situaciji, da lahko oseba z invalidnostjo uveljavlja svoje pravice in sodeluje na enakopravni podlagi z drugimi, ne da bi to povzročalo nesorazmerno ali neupravičeno breme. Razumne prilagoditve so

individualizirane in odgovarjajo na ugotovljene potrebe. Dopolnjujejo splošno dostopnost in univerzalno zasnovo, vendar ju ne nadomeščajo.

<https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>

Primer: Udeleženec dobi na podlagi svojih potreb dodatni čas za obdelavo nalog, miren delovni prostor, prilagojene materiale ali tolmačenje v znakovnem jeziku.

Praksa: Z osebo se pogovorite o potrebah, odzovite se hitro in spoštljivo, varujte osebne podatke, ne zahtevajte nepotrebnih diagnostičnih dokazov ter dokumentirajte odločitve organizacije, kadar prilagoditev ni mogoče zagotoviti v skladu z zahtevo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Upravljanje virov; Smiselno komuniciranje.

Postopek napotitve in eskalacije: Dogovorjen postopek za povezovanje mladega človeka s podporo, strokovnim znanjem ali pristojnostjo, ki presega vlogo mladinskega delavca. Napotitev običajno poveže osebo z ustrezno službo ali strokovnjakom; eskalacija pa pomeni, da se zadeva predloži določeni osebi ali višji ravni odgovornosti, kadar to zahtevajo tveganje, nujnost ali zapletenost situacije. Oboje zahteva jasno opredeljene vloge, soglasje, kjer je to mogoče, sorazmerno izmenjavo informacij in nadaljnje spremljanje.

Primer: Mladinski delavec z vključitvijo mladostnika pomaga slednjemu vzpostaviti stik z dostopno službo za zaposlovanje, medtem ko se takojšnja skrb glede zaščite eskalira k imenovanemu vodji za zaščito v organizaciji.

Praksa: Vzdržujte ažurno mrežo in pisne postopke, pojasnite razpoložljive možnosti, razjasnite meje zaupnosti, po potrebi uporabite »topla« napotila, delite le potrebne informacije in preverite, ali ima oseba dostop do podpore.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Mreženje in zagovarjanje interesov; Sodelovanje v skupinah; Upravljanje virov.

Reflektivna supervizija: strukturiran, zaupen strokovni proces, v katerem mladinski delavci skupaj z ustrezno usposobljenim nadzornikom preučujejo svojo prakso, čustvene odzive, etične dileme, meje, tveganja in učenje. Njegov namen je strokovna refleksija, podpora, odgovornost in razvoj; ne sme delovati zgolj kot spremljanje uspešnosti.

Primer: Mladinski delavec s pomočjo supervizije raziskuje, zakaj ponavljajoče se krize udeleženca ustvarjajo občutek osebne odgovornosti, ter se dogovori o varnejših mejah in odzivu na ravni skupine.

Praksa: Redno zagotavljajte nadzor, ga jasno ločite od disciplinskih postopkov, varujte zaupnost v okviru določenih omejitev ter znanje, pridobljeno v superviziji, uporabite za krepitev tako individualne prakse kot tudi organizacijskih sistemov.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Sodelovanje v timih; Ocenjevanje in vrednotenje.

S

Zaščita: Organizacijski in strokovni ukrepi, ki se uporabljajo za preprečevanje in odzivanje na zlorabo, zanemarjanje, izkoriščanje, nasilje, nevarne prakse in druge oblike škode. Nekateri mladi z dodatnimi potrebami po podpori so izpostavljeni povečanemu tveganju zaradi odvisnosti, komunikacijskih ovir, osamljenosti,

diskriminacije, preteklih travm ali nedostopnih sistemov za prijavo; tveganje ni neločljiva značilnost osebe. Zaščita zahteva preprečevanje, dostopne poti za prijavo, sorazmerne ukrepe, jasne odgovornosti in odgovornost.

Primer: Organizacija ima imenovanega vodjo za zaščito, dostopne poti za pritožbe, jasne postopke poročanja in ravnanja v kriznih situacijah, usposobljeno osebje ter postopek za dokumentiranje in pregledovanje zaskrbljujočih primerov.

Praksa: Poznajete in upoštevajte veljavno zakonodajo in postopke organizacije, pojasnite obveznosti prijavljanja in omejitve zaupnosti, na razkritja se odzivajte mirno, zabeležite dejstva, informacije delite le, če je to nujno, in nikoli ne preiskujete zunaj okvira svoje vloge.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Upravljanje virov; Sodelovanje v timih; Spodbujanje učenja.

Varnejši prostor: Okolje, ki je namerno oblikovano za zmanjšanje tveganja fizične, čustvene, medosebne in identitetne škode ter za spodbujanje dostojanstva, spoštovanja, predvidljivosti, izbire in sodelovanja. Izraz »varnejši« priznava, da popolne varnosti ni mogoče zagotoviti in da je treba pogoje aktivno vzdrževati, pregledovati in izboljševati.

Primer: Udeleženci skupaj oblikujejo skupinska pravila, vedo, kako poročati o skrbah, si lahko vzamejo odmor brez kazni in prejmejo jasne informacije o tem, kaj se bo dogajalo med dejavnostjo.

Praksa: Kombinirajte dostopna okolja, pregledna pričakovanja, ukrepe proti ustrahovanju, meje zaupnosti, postopke za zaščito, predvidljivo strukturo in redno povratno informacijo od udeležencev.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov; Upravljanje virov.

Samoodločanje: Pravica in zmožnost sprejemanja odločitev, postavljanja ciljev, izražanja preferenc, prevzemanja ustreznih tveganj ter usmerjanja lastnega življenja brez neupravičenega zunanjega nadzora. Samoodločanje ne pomeni, da je oseba prepuščena sama sebi; lahko zahteva dostopne informacije, podprto odločanje, priložnosti za vadbo izbire ter okolja, ki spoštujejo avtonomijo.

Primer: Mladostnik izbere, katerim dejavnostim se bo pridružil, določi osebni učni cilj in se odloči, katera podpora bi mu pomagala pri doseganju tega cilja.

Praksa: Ponujajte smiselne izbire, spoštujte zavrnitev, podpirajte obvladljivo odgovornost, upoštevajte individualni ritem in se izogibajte prekomerni zaščiti ali samodejnemu prenašanju odločitev na družinske člane ali strokovnjake.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Državljska angažiranost.

Teorija samoodločanja: Psihološka teorija motivacije, ki avtonomijo, kompetenco in povezanost opredeljuje kot osnovne psihološke potrebe. V mladinskem delu lahko

vpliva na okolja, v katerih mladi doživljajo smiselne izbire, se počutijo sposobne za napredek in razvijajo podporne vezi z drugimi.

<https://selfdeterminationtheory.org/theory/>

Primer: Udeleženec izbira med več pomembnimi vlogami, prejme uresničljiv izziv s koristno povratno informacijo in ga izpolni kot del podporne skupine.

Praksa: Oblikujte dejavnosti, ki krepijo izbiro, dosegljivo kompetenco in povezanost brez uporabe pritiska, prekomernega nadzora ali nagrad, ki spodkopavajo notranjo motivacijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov.

Samostojno učenje: Proces, v katerem učenec prevzame aktivno vlogo pri prepoznavanju učnih potreb, postavljanju ciljev, izbiri metod ali virov ter razmišljanju o napredku. Samostojnost obstaja na kontinuumu in ne pomeni učenja brez strukture ali podpore.

Primer: Udeleženec izbere cilj projekta in želeni način prikazovanja učenja, medtem ko mladinski delavec pomaga razdeliti proces na obvladljive korake.

Praksa: Zagotovite dostopne možnosti izbire, podporo, povratne informacije in razmislek; podporo postopoma prilagajajte, ko se razvijata samozavest in kompetence.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja.

Samoregulacija: Sposobnost opazovanja in upravljanja pozornosti, čustev, vedenja, energije in odzivov na stres na načine, ki ustrezajo situaciji in ciljem posameznika. Na samoregulacijo vplivajo razvoj, invalidnost, nevrodivergenca, travma, zdravje, odnosi in okolje. Ne smemo je zamenjati s tiho podreditvijo ali zatiranjem legitimnih potreb.

Primer: Udeleženec prepozna senzorično preobremenitev, uporabi kartico za odmor, se umakne v miren prostor in se vrne, ko je pripravljen.

Praksa: Spodbujajte zavedanje o individualnih signalih in strategijah, zmanjšujte izogibni okoljski stres, ponujajte so-regulacijo in izbiro ter se izogibajte sramotenju ljudi zaradi vidnih znakov stiske.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Smiselno komuniciranje.

Socialni model invalidnosti: Model, ki razlikuje med okvaro in invalidnostjo ter invalidnost umešča v interakcijo med ljudmi ter socialnimi, okoljskimi, institucionalnimi in vedenjskimi ovirami. Preusmerja pozornost s »popravljanja« posameznika na odstranjevanje ovir in spreminjanje sistemov. Model je bistven za vključevanje,

vendar ga je treba uporabljati skupaj s pristopom, ki temelji na človekovih pravicah, ter z upoštevanjem posameznikove izkušnje in potreb po podpori.

<https://www.scope.org.uk/about-us/social-model-of-disability/>

Primer: Uporabnik invalidskega vozička ni izključen zaradi samega vozička, temveč zaradi stopnic, nedostopnega prevoza in načrtovanja programov, ki predpostavlja, da lahko vsi uporabljajo isto pot.

Praksa: Prepoznavajte in odstranite ovire, borite se proti diskriminaciji na podlagi invalidnosti, vključite dostopnost v načrtovanje in se izogibajte pripisovanju vseh težav pri sodelovanju mladim samim.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Oblikovanje programov; Državlјanska angažiranost.

Socialne zgodbe: Kratke, strukturirane, individualizirane pripovedi, ki na jasn in spoštlјiv način opisujejo situacijo, pomembne socialne informacije, močne perspektive in koristne odzive. Vsebujejo lahko besedilo in slike ter lahko pomagajo pri razumevanju neznanih dejavnosti, pričakovanj ali prehodov. Njihova vloga je pojasnjevanje, ne pa nadzorovanje vedenja, in morajo biti prilagojene starosti ter preferencam posameznika.

<https://www.autism.org.uk/learn/what-we-do/training/social-stories>

Primer: Pred programom bivanja mladostnik prejme vizualno zgodbo, ki prikazuje potovanje, prizorišče, ureditev spanja, dnevni urnik, vpletene osebe in načine, kako prositi za odmor.

Praksa: Zgodbo po možnosti pripravite skupaj z mladostnikom, uporabite točne in pomirjujoče informacije, izogibajte se otročjim gradivom za odrasle ter jo posodobite, ko se načrti spremenijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Spodbujanje učenja.

Socialno-čustveno učenje (SEL): Proces razvijanja znanja, veščin in odnosov, povezanih z razumevanjem in obvladovanjem čustev, gradnjo odnosov, izkazovanjem empatije, sprejemanjem odgovornih odločitev in prizadevanjem za doseganje ciljev. V vključujočem delu z mladimi je treba SEL prilagoditi različnim komunikacijskim, senzoričnim, kognitivnim in kulturnim izkušnjam ter ne sme vsiljevati enega samega »praviľnega« načina izražanja čustev.

<https://casel.org/fundamentals-of-sel/>

Primer: Skupina uporablja vizualna orodja za izražanje čustev, igro vlog, razpravo in individualno refleksijo, da raziskuje konflikte in različne načine prosanja za podporo.

Praksa: Uporabljajte dostopne in raznolike metode, povežite učenje z resničnimi situacijami, spoštujte različne oblike čustvenega izražanja in se izogibajte temu, da bi mladinsko delo spremenili v terapijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov; Smiselno komuniciranje.

Pristop, ki temelji na prednostih: Pristop, ki izhaja iz sposobnosti, interesov, odnosov, virov, želja in potenciala posameznika, namesto da ga opredeljuje skozi

pomanjkljivosti ali probleme. Ne prezre ovir, tveganj ali potreb po podpori; obravnava jih, hkrati pa gradi na tem, kar že deluje in kar je pomembno za mladostnika.

<https://www.scie.org.uk/strengths-based-approaches/guidance/>

Primer: Mladostnik, ki mu skupinske razprave povzročajo težave, prispeva s svojimi odličnimi veščinami vizualnega oblikovanja in postopoma prevzame vlogo pri ustvarjanju dostopnih gradiv za skupino.

Praksa: Vprašajte o interesih in preteklih uspehih, priznajte prizadevanja in majhne korake, postavite realistične, a ambiciozne cilje ter se izogibajte pohvalam, ki so pokroviteljske ali ločene od dejanskih dosežkov.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Smiselno komuniciranje.

Potrebe po podpori: Prilagoditve, viri, pomoč ali pogoji, ki jih oseba morda potrebuje za dostop do izobraževanja, zaposlitve, mladinskega dela ali življenja v skupnosti, za sodelovanje v njih in izkoriščanje njihovih koristi. Potrebe po podpori so lahko praktične, socialne, čustvene, povezane s komunikacijo, senzorične, kognitivne, fizične, okoljske, začasne, dolgoročne ali spremenljive. Nastanejo v interakciji med osebo, dejavnostjo in okoljem ter jih ni mogoče zanesljivo sklepati zgolj na podlagi diagnoze.

Primer: Udeleženec morda potrebuje jasne informacije vnaprej, dodatni čas za obdelavo informacij, tišje okolje, pomoč pri prevozu ali alternativni način sodelovanja.

Praksa: Neposredno se pozanimajte o potrebah in željah, osredotočite se na sodelovanje in ne na diagnozo, dogovorite se z osebo o podpori, varujte zaupnost in preglejte dogovore, ko se dejavnost ali okoliščine spremenijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Smiselno komuniciranje; Ocenjevanje in vrednotenje.

Podprto odločanje: Proces, ki osebi omogoča, da sprejema in sporoča lastne odločitve s podporo, kadar je to potrebno, namesto da za njo odloča nekdo drug. Podpora lahko vključuje dostopne informacije, dodatni čas, zaupanja vredne podpornike, tolmačenje, alternativne načine komunikacije (AAC), pomoč pri primerjavi možnosti ali pomoč pri sporočanju odločitve. Volja in želje osebe ostajajo v središču.

<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=OD3o%2BgOdAKWeDYmlhDj41RWC7o7rLAf%2BHNUgFD5jy4TnNCzzKoEyz%2BUfYG8mKCHLoXpv3o bt4ArfhbK8tgVVRQ%3D%3D>

Primer: Mladostnik s pomočjo slik primerja dve možnosti programa, z zaupanja vrednim podpornikom obišče obe lokaciji, zastavlja vprašanja in sporoči svojo izbiro.

Praksa: Ugotovite, kakšna podpora bi olajšala odločitve, izogibajte se usmerjanju osebe k možnosti, ki jo predlaga strokovnjak, preverite razumevanje in zabeležite odločitve osebe, ne pa mnenja podpornika.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Smiselno komuniciranje; Državljska angažiranost.

T

Teorija sprememb: Strukturirana razlaga, kako in zakaj naj bi načrtovane dejavnosti privedle do določenih rezultatov, izidov in dolgoročnega vpliva. Očitno prikazuje predpostavke in povezave med viri, ukrepi, kratkoročnimi spremembami in želenim vplivom, da jih je mogoče preizkusiti in revidirati.

<https://www.theoryofchange.org/what-is-theory-of-change/>

Primer: Program pojasnjuje, kako naj bi dostopno ozaveščanje in individualna podpora povečala udeležbo, kar lahko okrepi samozavest, odnose, veščine ter kasneje tudi rezultate na ravni skupnosti ali zaposlovanja.

Praksa: Razvijte teorijo skupaj z udeleženci in zainteresiranimi stranmi, opredelite predpostavke in ovire, izberite pomembne kazalnike ter popravite pot, ko spremljanje pokaže, da spremembe potekajo drugače, kot je bilo pričakovano.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; ocenjevanje in vrednotenje.

Načrtovanje prehoda in kontinuiteta podpore: Proces, osredotočen na posameznika, za pripravo na spremembe med dejavnostmi, storitvami, življenjskimi obdobji, izobraževanjem, zaposlovanjem, samostojnim življenjem ali ob koncu programa. Njegov cilj je preprečiti nenadno izgubo zaupanja vredne podpore ter ustvariti jasne, dostopne poti, ki temeljijo na ciljih mladega človeka, njegovem soglasju in spreminjajočih se potrebah.

Primer: Preden udeleženec zapusti program za mlade, opredeli svoje prihodnje cilje, obišče možne storitve, spozna novo kontaktno osebo, se dogovori, katere informacije se lahko posredujejo, in načrtuje nadaljnje ukrepe.

Praksa: Z načrtovanjem začnite zgodaj, v celotnem procesu vključujte mladostnika, usklajujte vloge med sektorji, zagotovite dostopne informacije, poskrbite za prijazno predajo, varujte zasebnost in preverite, kaj se je zgodilo po napotitvi ali izstopu.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Mreženje in zagovarjanje interesov; Sodelovanje v skupinah; Oblikovanje programov.

Pristop, ki upošteva travme: Pristop, ki priznava možne in razširjene učinke travme ter si prizadeva preprečiti ponovno travmatizacijo. Daje prednost fizični in čustveni varnosti, zanesljivosti, preglednosti, izbiri, sodelovanju, krepitvi vloge in kulturni

ozaveščenosti. Mladinski delavci za uporabo načel, ki upoštevajo travme, ne potrebujejo poznati travmatske zgodovine osebe niti zagotavljati zdravljenja travm.

<https://www.samhsa.gov/mental-health/trauma-violence/trauma-informed-approaches-programs>

Primer: Udeleženec lahko pred vključitvijo opazuje dogajanje, zavrne dejavnost, ne da bi ga pri tem sramotili, vnaprej prejme informacije o spremembah in se sam odloči, kako bo sodeloval.

Praksa: Gradite predvidljive odnose in rutine, pojasnite, kaj se bo zgodilo, izogibajte se prisili in javnim konfrontacijam, ponujajte smiselne možnosti izbire, opazujte znake stiske in napotite udeleženca k strokovni pomoči, kadar je to potrebno.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov; Smiselno komuniciranje.

U

Univerzalno oblikovanje (UD): Oblikovanje izdelkov, okolij, programov in storitev tako, da jih lahko uporablja čim več ljudi v čim večji meri, brez potrebe po naknadni prilagoditvi ali specializiranem oblikovanju. Univerzalno oblikovanje upošteva človeško raznolikost, vendar ne odpravlja dolžnosti zagotavljanja razumnih prilagoditev za preostale individualne potrebe.

<https://universaldesign.ie/about-universal-design>

Primer: Program kot standardne značilnosti uporablja prostore brez stopnic, jasno označevanje, prilagodljivo razporeditev sedežev, dostopne digitalne materiale, predvidljive urnike in več oblik sodelovanja.

Praksa: Univerzalno oblikovanje uporabljajte že od prve faze načrtovanja, v testiranje vključite raznolike uporabnike ter po potrebi združujte splošno dostopnost z individualnimi prilagoditvami.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Oblikovanje programov; Upravljanje virov.

Univerzalno oblikovanje za učenje (UDL): Okvir za oblikovanje učenja, ki ponuja več načinov vključevanja, predstavitve, delovanja in izražanja. UDL zmanjšuje prepreke, ki jih je mogoče odpraviti, tako da ponuja različne načine dostopa do informacij, vključevanja, vadbe veščin in prikazovanja znanja, hkrati pa ohranja jasne učne cilje.

<https://udlguidelines.cast.org/>

Primer: Udeleženci lahko raziskujejo informacije prek besedila, zvoka, slik, prikazov ali razprav ter lahko pokažejo, kaj so se naučili, z govorjenjem, pisanjem, risanjem, nastopom ali videom.

Praksa: Opredelite bistveni učni cilj, ponudite smiselne možnosti namesto ločenih nalog nižjega statusa, ohranite jasnost in strukturo ter po potrebi še vedno zagotovite individualne prilagoditve.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov.

V

Prostovoljna udeležba: Osnovno načelo mladinskega dela, v skladu s katerim se mladi sami odločajo, ali in kako bodo sodelovali, brez prisile, kaznovanja, manipulacije ali izgube nepovezane podpore. Prostovoljnost vključuje možnost zavrnitve dejavnosti, izbire alternative, oddiha, spremembe mnenja ali preklica soglasja, ob upoštevanju le jasno pojasnjenih pravnih obveznosti ali obveznosti v zvezi z neposredno varnostjo.

<https://www.coe.int/en/web/youth/-/recommendation-on-youth-work>

Primer: Mladostnik se odloči, da ne bo sodeloval v igri vlog, ampak bo namesto tega opazoval in podal povratne informacije, ne da bi bil zaradi tega kritiziran ali izključen iz preostalega programa.

Praksa: Jasno pojasnite možnosti in posledice, izogibajte se pritisku, prikritemu kot spodbuda, ponudite smiselne alternative in redno preverjajte, ali sodelovanje ostaja prostovoljno.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Državlјanska angažiranost.

M

Mladi z dodatnimi potrebami po podpori: Mladi, ki morda potrebujejo dodatno, prilagojeno ali intenzivnejšo podporo, da bi imeli enakopraven dostop do mladinskega dela, v njem sodelovali in imeli od njega koristi kot ostali. Te potrebe se lahko nanašajo na invalidnost, nevrološko drugačnost, težave z duševnim zdravjem, travme, kronične bolezni, potrebe v zvezi z učenjem, komunikacijo, senzorične ali fizične zahteve glede dostopa ali socialne in okoljske ovire. Potrebe po podpori so lahko vidne ali nevidne, začasne, dolgoročne ali spremenljive, pri čemer jih je treba ugotoviti skupaj z mladostnikom, ne pa jih predpostavljati na podlagi diagnoze. Izraz je vključujoč delovni pojem, ne pa diagnoza ali enotna pravna kategorija.

Primer: Mladostnik polno sodeluje, kadar so informacije na voljo v obliki »Easy Read«, mu je omogočen dodatni čas za obdelavo informacij, je urejena pomoč pri prevozu in je na voljo miren prostor.

Praksa: Vprašajte o želenih načinih sodelovanja, dogovorite se z mladostnikom o podpori, izogibajte se nepotrebnemu razkritju diagnoze, varujte zaupnost in preglejte dogovore, ko se potrebe ali okoliščine spremenijo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Izkazovanje medkulturne občutljivosti; Oblikovanje programov; Smiselno komuniciranje.

Mladinsko delo: Široka paleta socialnih, kulturnih, izobraževalnih, okoljskih in političnih dejavnosti, ki jih izvajajo mladi, skupaj z njimi in zanje, posamezno ali v skupinah. Mladinsko delo izvajajo plačani ali prostovoljni mladinski delavci in temelji na prostovoljnem sodelovanju ter neformalnem in informalnem učenju. Podpira osebni in socialni razvoj, aktivno sodelovanje, vključevanje, vključenost v skupnost

ter vpliv mladih na odločitve, ki zadevajo njihova življenja. Mladinsko delo ni nadomestilo za terapijo, zdravstveno oskrbo ali strokovno intervencijo.

<https://www.coe.int/en/web/youth/-/recommendation-on-youth-work>

Primer: Mladi prostovoljno sodelujejo v skupnostnem projektu, izberejo njegove prednostne naloge, sodelujejo, razvijajo spretnosti in odnose ter skupaj z mladinskim delavcem razmišljajo o tem, kar so se naučili.

Praksa: Gradite zaupanja vredne strokovne odnose, uporabljajte participativne in neformalne metode učenja, delite pristojnosti pri odločanju, ohranjajte etične meje ter prilagajajte dejavnosti tako, da lahko vsi mladi smiselno sodelujejo.

Ustrezna področja kompetenc ETS: Spodbujanje učenja; Oblikovanje programov; Državlјanska angažiranost.

VIRI

- Ameriško psihiatrično združenje (APA). (2013). *Diagnostični in statistični priročnik duševnih motenj* (5. izd.). Washington, DC: APA.
- Banks, S. (2016). *Poklicna etika v socialnem delu in delu z mladimi*. Sage.
- Barkley, R. A. (2015). *Motnja pomanjkanja pozornosti in hiperaktivnosti: Priročnik za diagnozo in zdravljenje* (4. izd.). New York: Guilford Press.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2010). *Raziskovanje invalidnosti: sociološki uvod*. Cambridge: Polity Press.
- Baron-Cohen, S. (2017). *Iskalci vzorcev: Kako avtizem spodbuja človeško iznajdljivost*. London: Allen Lane.
- Bath, H. (2008). *Trije stebri oskrbe, ki upošteva travmatske izkušnje*. *Reclaiming Children and Youth*, 17(3), 17–21.
- Bowlby, J. (1988). *Varna baza: navezanost med staršem in otrokom ter zdrav razvoj človeka*. New York: Basic Books.
- Britansko združenje za disleksijo. (2020). *Praktične strategije za podporo učenju mladih in odraslih*. London.
- Bruce, M., Bridgeland, J., & Hariharan, A. (2020). *Podporna učna okolja in praksa, ki upošteva travme*. Aspen Institute.
- CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). (2020). *Okvir SEL: Katere so ključne kompetence?* Chicago.
- Center za vpliv na mladino. (2021). *Zbiranje dokazov in učenje v mladinskem delu*. London: CYI.
- CHADD (Otroci in odrasli s sindromom pomanjkanja pozornosti in hiperaktivnosti). (2020). *Razumevanje ADHD pri mladostnikih in odraslih*.
- Cooper, L., Parry, S., & Dixon, T. (2021). *Mladinsko delo in praksa, ki upošteva travme*. Bristol: Policy Press.
- Cooper, S. (2020). *Reflektivna praksa v mladinskem delu: teorija in uporaba*. Routledge.
- Svet Evrope. (2017). *Standardi kakovosti v mladinskem delu*. Strasbourg: Založba Sveta Evrope.
- Svet Evrope. (2019). *Revidirana Evropska listina o sodelovanju mladih v lokalnem in regionalnem življenju*. Strasbourg: Svet Evrope.
- Svet Evrope. (2020). *Portfelj mladinskega dela: Standardi kakovosti za vključujočo prakso*. Strasbourg.
- Evropska komisija. (2017). *Evropski steber socialnih pravic*. Bruselj: EU.
- Evropska komisija. (2018). *Strategija EU za mladino 2019–2027: Vključevanje, povezovanje, krepitev vloge*. Bruselj: EU.
- Evropska komisija. (2018). *Strategija EU za mlade 2019–2027: Vključevanje, povezovanje in krepitev vloge mladih*. Bruselj: Evropska unija.
- Evropska komisija. (2021). *Smernice EU za zaščito v mladinskem delu*.
- Evropska komisija. (2023). *Strategija za vključevanje in raznolikost v programih Erasmus+ in Evropski solidarnostni korpus*. Bruselj: EU.
- Eurostat. (2023). *Stopnje zaposlenosti oseb z in brez invalidnosti*. Pridobljeno iz <https://ec.europa.eu/eurostat>

- Fetterman, D. M., & Wandersman, A. (2015). *Ocena krepitve vloge: znanje in orodja za samoocenjevanje, razvoj zmogljivosti za ocenjevanje in odgovornost*. Sage.
- Geldard, K., Foo, R., & Geldard, D. (2022). *Svetovanje mladostnikom: proaktivni pristop za mlade* (6. izd.). London: Sage Publications.
- Gillham, B. (2018). *Psihološka prva pomoč za mladinske delavce*. Oxford: OUP.
- Goleman, D. (1995). *Čustvena inteligenca*. New York: Bantam Books.
- Vlada Republike Hrvaške. (2023). *Nacionalna strategija za mladino 2023–2030*. Zagreb.
- Grandin, T. (2011). *Kako jaz to vidim: Osebni pogled na avtizem in Aspergerjev sindrom*. Arlington, TX: Future Horizons.
- Greene, J. C. (2017). *Mešane metode v evalvaciji: teorija in praksa*. Jossey-Bass.
- Herman, J. (2015). *Travma in okrevanje*. New York: Basic Books.
- Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). *Opredelitev disleksije*. *Annals of Dyslexia*, 53(1), 1–14.
- McAdams, D. P. (2018). *Narativna identiteta: Kaj je to? Kakšno vlogo ima?* *Journal of Personality*, 86(1), 128–138.
- Mental Health First Aid International. (2020). *Priročnik za prvo pomoč na področju duševnega zdravja mladih*. MHFA International.
- Ministrstvo za delo, pokojninski sistem, družino in socialno politiko (Hrvaška). (2023). *Nacionalna strategija za mladino 2023–2030*. Zagreb: Vlada Republike Hrvaške.
- Ministrstvo za delo, pokojninski sistem, družino in socialno politiko. (2021). *Nacionalni načrt za pravice invalidov 2021–2027*. Zagreb.
- Milton, D. (2012). *O ontološkem statusu avtizma: Problem dvojne empatije*. *Disability & Society*, 27(6), 883–887.
- Moran, L., & Brady, B. (2020). *Spodbujanje dobrega počutja mladih skozi skupinsko delo*. London: Palgrave Macmillan.
- National Autistic Society (Velika Britanija). (2020). *Razumevanje avtizma: praktični vodnik za strokovnjake, ki delajo z mladimi*. London.
- Nacionalna mreža za travmatični stres pri otrocih (NCTSN). (2018). *Priročnik za oskrbo, ki upošteva travmo*.
- Nacionalni inštitut za odličnost v zdravstvu in oskrbi (NICE). (2019). *ADHD: diagnoza in obravnava*. London: Združeno kraljestvo.
- Nacionalna agencija za mladino. (2021). *Ustvarjanje varnih prostorov v mladinskem delu*. London.
- OECD. (2021). *Krepitev mladinskega dela in mladinskih politik: medsektorsko sodelovanje in trajnostni sistemi podpore*. Pariz: Založba OECD.
- OECD. (2022). *Mladina NEET: politike za vključujoče trge dela*. Pariz: Založba OECD.
- Perry, B. D. (2006). *Nevrosekvenčni model terapije*. *Journal of Loss and Trauma*, 11(1), 71–83.
- Perry, B. D., & Szalavitz, M. (2017). *Deček, ki so ga vzgajali kot psa: in druge zgodbe iz beležnice otroškega psihiatra*. New York: Basic Books.

- Perry, B. D., & Winfrey, O. (2021). *Kaj se ti je zgodilo? Pogovori o travmi, odpornosti in zdravljenju*. New York: Flatiron Books.
- Porges, S. (2018). *Žepni vodnik po polivagalni teoriji*. New York: W. W. Norton.
- Reid, G. (2016). *Disleksija: Priročnik za strokovnjake* (5. izd.). Wiley Blackwell.
- Ruch, G. (2010). *Praksa, temelječa na odnosih: modeli in metode socialnega dela*. Jessica Kingsley.
- SAMHSA – Uprava za storitve na področju zlorabe snovi in duševnega zdravja. (2020). *Orodje za preprečevanje samomorov za organizacije, ki delajo z mladimi*. Washington, DC.
- SAMHSA (Uprava za storitve na področju zlorabe psihoaktivnih snovi in duševnega zdravja). (2014). *Oskrba, ki upošteva travme, v storitvah na področju vedenjskega zdravja*. Rockville, MD: Ministrstvo za zdravje in socialne storitve ZDA.
- Snowling, M. J., & Hulme, C. (2012). *Intervencije pri jezikovnih in pismenostnih težavah otrok*. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 47(1), 27–34.
- Stanley, B., & Brown, G. K. (2012). *Posredovanje z načrtovanjem varnosti: kratko posredovanje za zmanjšanje tveganja samomora*. *Kognitivna in vedenjska praksa*.
- UNICEF. (2020). *Varno učenje: varna okolja za otroke in mlade*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2021). *Okvir veščin za dobro počutje mladostnikov*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2021). *Duševno zdravje in psihosocialna podpora za mladostnike: Priročnik za strokovnjake*. New York: UNICEF.
- Organizacija združenih narodov. (2006). *Konvencija o pravicah invalidov* (UN CRPD). New York: Organizacija združenih narodov.
- Van der Kolk, B. (2014). *Telo beleži: možgani, um in telo pri zdravljenju travme*. New York: Penguin.
- Wenger, E. (2015). *Skupnosti prakse: učenje, pomen in identiteta*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2011). *Svetovno poročilo o invalidnosti*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2019). *Preprečevanje samomorov: vir za mladinske delavce*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *Duševno zdravje mladih: poročilo o globalnem stanju*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *Svetovno poročilo o duševnem zdravju*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *Svetovno poročilo o duševnem zdravju: Preoblikovanje duševnega zdravja za vse*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *ICD-11: Motnje avtističnega spektra*. Ženeva: WHO.
- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *ICD-11: Specifične motnje učenja*. Ženeva: WHO.

- Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). (2022). *Mednarodna klasifikacija bolezni (ICD-11): Nevro-razvojne motnje*. Ženeva: WHO.
- Wright, D., & Harris, J. (2021). *Skupinska dinamika v okviru mladinskega dela*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Mreža Youth Work Europe. (2021). *Odzivanje na negotovo vedenje v okoljih za mlade: Smernice za strokovnjake*. Bruselj.

Opomba k slovenski redakciji: mesta, označena z »[PREVERITI Z IZVIRNIKOM – MANJKA BESEDILO]«, so bila v prejetem slovenskem dokumentu prazna oziroma nepopolna in jih brez izvirnega besedila ni bilo mogoče zanesljivo rekonstruirati.

youth
inclusion.eu

Praktični priročnik za mladinske delavce,
izobraževalce in strokovnjake v skupnosti,
ki želijo ustvarjati dostopnejše, vključujoče in
varnejše prostore za mlade.

Publikacija ponuja praktična orodja, razmisleke
in metode za podporo mladim z dostopnostnimi
potrebami, da lahko sodelujejo, prispevajo
in rastejo.

• kjer vsi pripadamo •

youthinclusion.eu

ISBN 978-615-83149-0-9

9 786158 314909

Sofinancira
Evropska unija

Erasmus+
Bogati življenja, širi obzorja.

Sirius*
Center za psihološko svetovanje,
edukacijo in raziskovanje

AZ
andragoški zavod